

**T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**TARİHSEL PERSPEKTİFİYLE PONTUS
MESELESİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Mikail KOLUTEK**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Süleyman HATİPOĞLU**

Hatay-2017

**T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**TARİHSEL PERSPEKTİFİYLE PONTUS
MESELESİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Mikail KOLUTEK**

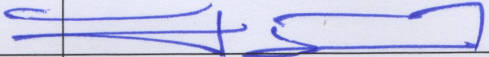
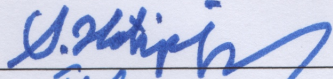
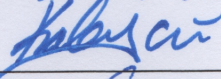
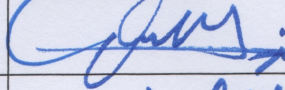
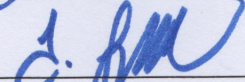
**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Süleyman HATİPOĞLU**

Hatay-2017

ONAY

MİKAİL KOLUTEK tarafından hazırlanan “**TARİHSEL PERSPEKTİFİYLE PONTUS MESELESİ**” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü eğitim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği/oyçokluğu ile **TARİH ANABİLİM DALI'NDA DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

17/03/2017

Jüri Üyeleri	İmza
Prof. Dr. Orhan DOĞAN	
Yrd. Doç. Dr. Süleyman HATIPOĞLU	
Yrd. Doç. Dr. İsa KALAYCI	
Yrd. Doç. Dr. Olcay ÖZKAYA DUMAN	
Yrd. Doç. Dr. Ebru GÜHER	

Mikail Kolutek tarafından hazırlanan “**Tarihsel Persperktifiyle Pontus. Meselesi**” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini onaylarım.

Prof. Dr. Ali ACARAVCI

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşen Fransız İhtilali ile birlikte doğan milliyetçilik akımı Osmanlı İmparatorluğu üzerinde de etkilerini göstermiştir. XIX. yüzyılda İmparatorluk bünyesinde yaşayan çeşitli etnik unsurlar bu akımın etkisiyle ayaklanarak bağımsızlık mücadelesine girişmişlerdir. Bahsedilen dönemde Osmanlı İmparatorluğu Sanayi Devrimini gerçekleştirememiş olmasına ilaveten bir taraftan da ayaklanmalarla mücadele etmesi devleti oldukça zayıflatmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamaya başladığı dönemde yapılan 1815 Viyana Kongresi'nde Şark Meselesi ilk defa siyasi bir terim olarak kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri, ekonomik ve siyasi alanda zayıflaması üzerine ortaya atılan bu terim bundan sonraki dönemlerde sıklıkla kullanılmış ve bu sorun Avrupalı devletlerin ajandasında ilk sıraya oturmuştur. Avrupalı devletler, Şark Meselesi olarak adlandırdıkları bu sorunla Türkleri Anadolu'dan atmayı hedeflemişlerdir. Nitekim Avrupalı emperyalist devletler buldukları her fırsatta Osmanlı topraklarında yaşayan gayri müslim vatandaşların sorunlarını çözme bahanesiyle Osmanlı İmparatorluğunun iç işlerine müdahale etmişlerdir. Aslında yapılan bu müdahaleler geniş topraklara hükmeden ve yayılan İslamiyet'e karşı Hristiyan dünyasının verdiği bir savaş halini almıştır. Bu bağlamda Osmanlı Hristiyan vatandaşlarının hamiliğine soyunan Avrupalı devletler, yaşanan sorunların büyümesine sebep olmuşlardır. Ayrıca buldukları her fırsatta Osmanlı topraklarındaki ayrılıkçı hareketleri destekleyerek yeni sorunlar yaratmışlardır. Osmanlı topraklarında yaratılan bu sunni sorunlardan bir tanesi de Pontus Meselesi olmuştur.

Osmanlı topraklarında yaşayan Rum vatandaşlar XX. yüzyılın başlarından itibaren Yunanistan ve İngiltere'nin başı çektiği diğer Avrupalı emperyalist devletlerin de desteklediği ayrılıkçı hareketlere kapılmıştır. Başlayan bu ayrılıkçı hareket I. Dünya Savaşı'nın hemen arkasından Hristiyan Rum vatandaşlar içerisinde hızla yayılmıştır. Osmanlı topraklarında Hristiyan Rumların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde Osmanlı devleti otoritesini yitirmiştir. Bu sebepten ötürü Rum nüfusunun yoğun olduğu yerlerde Müslümanlara karşı zulümler iyice artmıştır. Bu noktadan bakıldığında Doğu Karadeniz Bölgesi'nde geçmişte kurulan Pontus Krallığı ve Trabzon Rum Devleti'nin yeniden canlandırılmaya çalışıldığı anlaşılmıştır. Ayrılıkçı

Rumlar, Pontus-Rum Devletini yeniden kurmak adına yerli ve yabancı unsurlarla bir araya gelerek çeşitli faaliyetlerde bulunmuş, tedhiş hareketlerine girişmişlerdir. 1919 yılında zirveye ulaşan ayrılıkçı hareketler ve şiddet eylemlerine karşı BMM Hükümeti tarafından 9 Aralık 1920'de Merkez Ordusu kurulmuştur. Rum isyanlarına karşı kurulan bu ordunun komutanlığına Nurettin Paşa atanmış ve tenkil hareketine girişilmiştir. Merkez Ordusu'nun faaliyetleri, hükümetin aldığı bir dizi önlemlerle de desteklenmiştir. 1921-1922 yıllarında devam eden Rum sorunu 1923 yılının ilk aylarında sona erdirilebilmiştir.

Yaşanan Pontus ayaklanması esnasında onlarca köy yakılmış, yüzlerce Müslümanın yaşam hakkı elinden alınmış ve büyük maddi kayıplar olmuştur. İtilaf devletlerinin daveti üzerine TBMM Hükümeti temsilcilerinin katıldığı 28 Ekim 1922'de başlayan Lozan görüşmelerinde azınlıklarla ilgili maddeler de tartışılmıştır. Ancak 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması'yla Rum azınlıklar Türk vatandaşları ile eşit haklara sahip tutulmuşlardır. Böylelikle Pontus meselesi de Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından sona ermiştir.

Lozan Barış Antlaşması ile sona eren Pontus Meselesi 1923'ten sonra birkaç adi olayla gündeme gelse de bu girişimler zayıf kalmıştır. Türk Milli Mücadelesi'ne karşı mağlup olan Yunanistan da bir süre bu konuyu gündeme getirmemiştir. 1 Eylül 1939'da patlak veren II. Dünya Savaşı tüm dünya ülkelerini siyasi olarak etkilemiştir. Fakat savaşın 2 Eylül 1945'te sona ermesinin ardından hem Rum azınlıklar hem de Yunan siyaseti Pontus Meselesi ile yeniden ilgilenmeye başlamıştır. Yunanistan bulduğu her fırsatta Türk düşmanlığı yaparken, bir taraftan Rumları tahrik etmiş diğer taraftan uluslararası arenada konuyu gündeme getirmiştir. Meselenin Yunanistan tarafından uluslararası arena da sık sık dile getirilmesi, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde yaşayan Rumların kurdukları Pontusçu dernek ve federasyonlarla lobi çalışmaları şeklinde günümüzde de devam etmektedir. Pontus meselesi'ne dair yapılan zararlı faaliyetler devam ederken meselenin eksik kalmış yönlerinin ele alınma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda konu ile ilgili yapılan çalışmalar gözden geçirilerek birtakım eksik hususlar tespit edilmiştir.

Pontus Meselesi üzerine yapılan bir miktar değerli araştırma olmakla beraber konu üzerine yapılmış metodolojiye uygun bibliyografya çalışması bulunmamaktadır. Bu husus konuyla ilgili çalışma yapmak isteyen araştırmacıları

kaynak tespiti ve temini aşamasında zorlamaktadır. Hazırladığımız çalışmanın kusurlarının bu bağlamda göz önünde bulundurulması hususu önem arz etmektedir. Bu noktadan hareketle ATASE Arşivi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivinde çalışmalar yapılarak belge ve doküman temin edilmiştir.

Konu ile ilgili doküman ve vesikaların bulunduğu TBMM Arşivi'nde çalışma imkânı yaratılamamıştır. Bu sorunla beraber TBMM Kütüphanesi'nde bulunan Ağaoglu Ahmet Bey'in TBMM Matbuat Müdüriyeti Müdürlüğü yaptığı dönemde oluşturulan heyet tarafından hazırlanan Rumi 1338 yılında basılmış Pontus Meselesi isimli rapor temin edilmiştir. Bu raporun hazırlanması aşamasında birden çok yazarın elinden geçmiş olması dolayısıyla çalışmanın ivedi hazırlandığı intibasını vermektedir. Rapor ayrı parçaların bir araya getirilmesi ile oluşturulmuş ve her parçaya birden başlayarak yeniden sayfa numarası verilmiştir. Her parça bir kısım ve her kısım ise kendi içerisinde fasıllara bölünmüş, hazırlanan oldukça detaylı tablolar ile olaylar müteselsil bir şekilde yer verilmiştir. Bu rapor Pontus Meselesi çalışan araştırmacılar için en önemli başvuru eseri olmakla beraber daha sonra kitaplaştırılarak Fransızca olarak da basılmıştır.

Cumhurbaşkanlığı Arşivinden faydalanmak üzere teşebbüste bulunulsa da ilgili arşivin Cumhurbaşkanlığı Külliyesine taşınma işleri çalışma yapılmasına engel teşkil etmiştir. ATASE'de yapılan arşiv çalışmaları esnasında birtakım zorluklar yaşanmıştır. İlgili arşivde İstiklal Harbi başlığı altında oluşturulan katalog vesikalar 20 cildin üzerindedir. Elektronik ortama aktarılmamış olan bu katalogların taraması yapılsa da arşiv yetkilileri tarafından getirilen belge temin sınırı araştırmacıları ve çalışmaları olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda yapılan tarama sonucu talep edilen vesikalar yüz adetle sınırlandırılırken, bu vesikaların temini ise 75 gün kadar sürmektedir. Bu uygulama göz önüne alındığında yapılacak olan çalışma açısından zaman sorunu doğurduğu da göz ardı edilmemelidir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapılan çalışma sonucu birçok belge temin edilerek transkripsiyonu yapılmış ve bu vesikalardan faydalanılmıştır. Bu arşivden temin edilerek transkripsiyonu yapılan belgelerin büyük çoğunluğu 1919 yılında yaşanan asayiş olaylarını kapsamaktadır. Osmanlı hükümeti, Büyük Millet Meclisi

ve TBMM'nin asayiş sorunlarına karşı aldığı tedbirlerle ilgili vesikalar ise çok fazla değildir.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde yapılan çalışmalar sonucunda temin edilen vesikaların büyük çoğunluğu 1918-1922 yılları arasında yaşanan olaylara yer vermiştir. Bu içerik haricinde 1923-1960 tarih aralığında yaşanan olaylar ile ilgili belgeler yok denecek kadar azdır.

Pontus Meselesinin aydınlatılmasında öncelikli olarak yönlendirme yapan, yardımlarını ve tüm birikimlerini aktaran kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Süleyman HATİPOĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmanın taslak planından hitamına kadarki her aşamasında değerli katkılarıyla bize yön veren Prof. Dr. Orhan DOĞAN'a; çalışma esnasında değerlendirmeleriyle ihtiyaç duyduğum desteği hiç esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. İsa KALAYCI'ya müteşekkirim. Arşiv vesikalarının ilk okumalarına müteakip yapılan düzeltme okumalarında zamanını ayırarak destek olan Ar. Gör. Ahmet Caner ÇATAL'a; çalışmanın dil ve yazım kuralları çerçevesinde değerlendirmesini yaparak gerekli düzenlemeleri yapmam hususunda yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Bülent ARI'ya; desteklerinden ötürü Uzman. Mustafa TARIM'a; eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini gördüğüm değerli aileme sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca çalışmamızı 14740 Proje numarasıyla destekleyen Mustafa Kemal Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü birimine teşekkürlerimi sunarım.

Hatay-2017

Mikail KOLUTEK

TARİHSEL PERSPEKTİFİYLE PONTUS MESELESİ

Mikail KOLUTEK

Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2017

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Süleyman HATİPOĞLU

ÖZET

Osmanlı Devleti İttifak Devletleri safında girdiği I. Dünya Savaşı sonunda mağlup devletler arasındaki yerini alarak, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalmıştır. İtilaf Devletleri Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine dayanarak Osmanlı topraklarını ve bilhassa Anadolu'yu fiili işgale başlamışlardır. Bu durumu fırsat bilen Yunanistan, Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan Hristiyan Rum halkın ayrılıkçı hareketlerini körüklemiştir. Ortaya çıkan bu tabloda Karadeniz Bölgesinde de Yunan işgalini sağlamak için faaliyet gösteren bu cemiyetler aracılığıyla Rumlar ayaklanmıştır. Bu ayaklanmalar haneye tecavüz, hırsızlık, gasp, cinayet gibi suçları içeren bir mahiyet almış ve çeşitli asayiş sorunlarını beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla Milli Mücadele Dönemi'nde Rumların Anadolu'da meydana getirdikleri toplumsal olayların ve huzursuzlukların ortaya konması çalışmanın birincil hedeflerindedir.

Rum vatandaşlar tarafından Karadeniz Bölgesi'nde başlatılan ayrılıkçı hareketler ideolojik olarak Pontus-Rum Devleti kurma amacından beslenmiştir. Megalo İdea hedefini gerçekleştirmek isteyen Yunanistan bölgedeki ayrılıkçı hareketleri doğrudan desteklemiştir. Asırlardır Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan Rumlar bu ayrılıkçı harekete kapılarak işgallerin kolaylaşması için kurulan zararlı cemiyetlerle işbirliği yapmıştır. Buna ek olarak Fener-Rum Patrikhanesi, Yunan Siyasi Temsilcilikleri ve Yunan Konsoloshaneleri de ayrılıkçı Rum hareketini takviye etmiştir. Ayrıca Anadolu toprakları üzerinde menfaatleri olan yabancı devletler de Rumlara kayıtsız kalmamıştır. Bu bağlamda Pontus-Rum Devletini kurma amacına yönelik faaliyetlerin perde arkası irdelenmiştir.

Mondros Mütarekesinin hemen ardından ortaya çıkan ayrılıkçı hareket ve yaşanan asayiş sorunları devletin otoritesini sarsmakla beraber, devlet otoritesinin

yok olduğu yerlerde halk kendini savunmaya geçmiştir. Müslüman halk öncelikle yaşadıkları mağduriyeti çeşitli yöntemlerle dünya kamuoyuna duyurmaya daha sonra da bölge halkını bilinçlendirmeye çalışmıştır. Rum eteler tarafından yapılan silahlı saldırılara karşı nefsi müdafaaya başlayan halk tedbiren silahlı gruplar oluşturmuş ve yaşam alanlarını korumaya gayret etmiştir. Bu esnada ortaya çıkan direnç ve Osmanlı hükümetinin sorunlara karşı almaya çalıştığı tedbirler ele alınmıştır.

Karadeniz Bölgesinde başlayan Pontus-Rum Devleti kurma faaliyetleri Türk Milli Mücadele'sinin başarılı olmasıyla fiilen sona ermiştir. Fakat girişilen Rum ayaklanması ve sıcak çatışmaların bitmesine rağmen bu hadise ideolojik olarak yaşatılmaya devam etmektedir. Nitekim Yunan devletinin aldığı soykırım kararı, düzenlediği anma törenleri, Fener-Rum Patrikhanesinin bazı faaliyetleri ve Karadeniz Bölgesi'nde yapılan bireysel çalışmalar bunun en büyük kanıtını oluşturmaktadır. Bu çalışmanın ana temasını Pontusçuluk faaliyetlerine karşı verilen sivil tepkiler ve Cumhuriyet'in ilanından günümüze yapılan Pontusçuluk faaliyetleri oluşturmaktadır. Buna mukabil konunun özüne inebilmek adına Rumların tedhiş ve teşkilatlarına dair bilgiler verilmiştir. Böylece Pontus meselesi ile alakalı yapılmış olan alışmalardan farklı bir perspektif ortaya konmuştur.

ANAHTAR KELİMELELER

Osmanlı Devleti, Pontus-Rum, Samsun, Trabzon, Yunanistan

THE PONTUS ISSUE IN THE HISTORICAL CONTEXT

The Science Branch of History PhD Thesis 2017

Supervisor: Asistant Professor Süleyman HATİPOĞLU

ABSTRACT

The Ottoman Empire as a part of the central powers entered the First World War was defeated and had to sign the Armistice of on 30th October 1918. The Allied forces depending on the 7th article of the armistice began to invade the Ottoman territories including Anatolia. Greece turned this armistice as an opportunity and supported separatist activities of Rums (religiously Christian subject of the Ottoman Empire). Accordingly, Rums rebelled in the Black sea region through assisting with foundations seeking to ease Greece's marching into the Anatolia. Revolts of Rums turned into different crimes such as intrusion, burglary, theft, robbery, murder and brought many public order issues. In this vein, one of the foremost aims of the study is to put forward the social disorders caused by the Rums during the independence war.

The separatist movements started by the Rums in the Black Sea Region were affected ideologically the idea of Pontus-Rum state Greece, which wanted to realize the Megalo Idea, directly supported these separatist movements in the region. The Rums those who had been living in the Black Sea Region for centuries were influenced by these separatist movements and worked together with the foundations desiring the invasion of the region. In addition the Fenerium Patriarch, Greek Political Representatives and Greek Consulates supported the Rum separatist movements. Moreover, the other states having expediencies upon the regions of Anatolia were not indifferent to the Rums. In this respect the historical background of the movements trying to found the Pontus Roum state were studied.

In the wake of the armistice of Mudros the separatist movements and the present public disorders eroded the authority of the state and the public tried to defend themselves in the regions lacking of common order. The Muslim people of the region tried to announce their problems to the world public opinion

through different media tools. Afterwards, they tried to raise awareness among the people of region. The Muslim people started to defend themselves against the attacks of the armed Rums and tried to defend their belongings. The resistances of the Muslim people against these armed bands and during the this fight and the precautions which were taken by the Ottoman State were examined.

The movements seeking to establish Pontus Rum state in the Black Sea Region failed because of the achievements of the Turkish national independence war. However, this aim is maintained ideologically although the uprising of Rum and clashes ended. The genocide resolution of the Greek Parliament, commemorations ceremonies, some activities of the Fener Rum Patriarch and individual activities in the Black Sea region are the foremost indications. The civic reactions against the Pontusizm and activities related to Pontusizm since the establishment of the Republic are the scope of this study. On the other hand, it is given information on the terror and organizations of the Rums in order to touch the essence of the matter. Thus, it is tried to put forward a different perspective from the other studies on the Pontus issue in the literature.

KEY WORDS

Greece, Ottoman Empire, Pountus-Roum, Samsun, Trabzon

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET VE ANAHTAR KELİMELER	v
ABSTRACT AND KEYWORDS	vii
KISALTMALAR	xi

GİRİŞ

I. Pontus Adının Anlamı ve Kökeni	1
II. Pontus Coğrafyası ve Sınırları	1
III. Osmanlı Fethinden Önce Trabzon ve Havalisi	3
IV. Trabzon'un Osmanlı Devleti Tarafından Fethi	5

BİRİNCİ BÖLÜM

PONTUS İDEALİ DOĞRULTUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

1.1. Etnik-i Eterya Cemiyeti ve Rum İsyanları	7
1.2. Pontusçu Faaliyetlerin İlk İşaretleri	10
1.3. I. Dünya Savaşı Sırasında Pontusçuluk	13
1.4. Mondros Mütarekesinden Sonra Pontusçuluk	19

İKİNCİ BÖLÜM

PONTUSÇULUK FAALİYETLERİNE YARDIMCI UNSURLARIN ROLÜ

1.1. Pontusçuluk Faaliyetlerinde Yabancı Ülkelerin Rolü	42
1.1.1. ABD'nin Rolü	42
1.1.2. Fransa'nın Rolü	46
1.1.3. İngiltere'nin Rolü	49
1.1.4. Rusya'nın Rolü	56
1.2. İstanbul'da Kurulan Askeri Amaçlı Cemiyetler	58
1.2.1. Asya-yı Suğra Cemiyeti (1919-1922)	58
1.2.2. Mavri Mira Cemiyeti (1918-1922)	59
1.2.3. Meşru Müdafaa Cemiyeti (1908-1922)	60
1.2.4. Pontus Cemiyeti (1914-1922)	61
1.2.5. Rum İttihat-ı Milli Cemiyeti (1920-1922)	63
1.2.6. Rum İzci Teşkilatı (1919-1922)	64
1.2.7. Rum Muhacirin ve Fukaraperver Cemiyeti (1919-1922)	65
1.2.8. Rum Müdafaa-i Milliye Teşkilatı (1920-1922)	66
1.2.9. Rum Trakya Cemiyeti (1921-1922)	67
1.2.10. Yunan Ahz-ı Asker Şubesi (1920-1922)	68
1.2.11. Yunan Bahriye İdaresi (1918-1922)	69
1.2.12. Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti (1918-1922)	70
1.2.13. Rum Yeni Hayat Kulübü (1918-1922)	72
1.2.14. Kravji (Korkunç Ses) Kulübü (1919-1922)	73
1.2.15. Hürriyet Kulübü (1919-1922)	74

1.3. İstanbul'da Kurulan Kültürel ve Ticari Amaçlı Cemiyetler	74
1.3.1. Rum Cemiyet-i Edebiyesi (1861-1922)	74
1.3.2. Rum Cemiyet-i Ticariyesi (1919-1922)	75
1.3.3. Rum Matbuat Cemiyeti (1920-1922)	76
1.3.4. Rum Muhacirin Cemiyeti (1919-1922)	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PONTUSÇU FAALİYETLERE KARŞI SİVİL HALKIN TEPKİSİ VE TÜRK HÜKÜMETLERİ TARAFINDAN ALINAN TEDBİRLER

1.1. Pontusçu Faaliyetlere Karşı Sivil Halkın Tepkisi	80
1.2. Hükümetin Aldığı Tedbirler	95
1.2.1. Askeri Tedbirler	98
1.2.1.1. Samsun Bahriye Muhafız Müfrezesi	99
1.2.1.2. Merkez Ordusu	100
1.2.1.3. Askere Alma	104
1.2.1.4. Hükümete İtaat Çağrısı	105
1.2.1.5. Sivil Halkın Elindeki Silahların Toplanması	108
1.2.1.6. Rum Halkının Kıydan Uzaklaştırılması	109
1.2.2. Yapılan Soruşturmalar ve Adli Tedbirler	115

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MODERN TÜRKİYE'DE YENİ PONTUSÇULUK

1.1. 1923-1950 Dönemi Türk Düşmanlığı ve Pontusçuluk Faaliyetleri	120
1.2. 1974'ten 2000'e Kadar Pontusçuluk Faaliyetleri	126
1.3. 2000'den Günümüze Pontusçuluk Faaliyetleri	136

SONUÇ	146
KAYNAKÇA	151
DİZİN	167
EKLER	178

KISALTMALAR

A}MKT. MHM	: Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı
AGİT	: Avrupa Güvenlik İstihbarat Teşkilatı
ATASE.ISH	: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi
	: İstiklal Harbi Kataloğu
ATO	: Ankara Ticaret Odası
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BMM	: Büyük Millet Meclisi
C	: Cilt
CA	: Cemiyet-i Akvam
Çev	: Çeviren
DH.EUM.AYŞ	: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi
DH.KMS	: Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsusa
DH.MKT	: Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi
DH.ŞFR	: Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi
EEDAL	: Halkların Hakları ve Kurtuluşu için Yunan Birliği Örgütü
EİP	: Yunan İstihbarat Servisi
EYP	: Ethniki Ypiresia Pliroforion
	: (Yunanistan Milli İstihbarat Kuruluşu)
HR.İM	: Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı
HRC.SYS	: Hariciye Siyasi
KEİÖ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MGSB	: Milli Güvenlik Siyaset Belgesi
mm	: Milimetre
MV	: Meclis-i Vükela Mazbataları
PASOK	: Panhellenion Sosyalistiku Kinema
	: (Panhelenik Sosyalist Hareket Partisi)
S	: Sayı
ss.	: Sayfa aralığı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TEMA	: Türkiye Erezyonla Mücadele Ağaçlandırma
	: ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TİTE	: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
	: (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
Yay.Haz	: Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

I. Pontus Adının Anlamı ve Kökeni

Pontus adı etnik, milli, dini ya da sosyal bir üniteyi belirtmemekle beraber bu terim bir coğrafi ad olarak kullanılmıştır. Romalıların Pontus ya da “*Pont Euxinus*” dedikleri bölge, günümüzde Karadeniz Bölgesi’ni ifade etmektedir. Kelime eski dönemlerde en fazla “*Pont Euksinos*” şeklinde kullanılmıştır. Pont yada Pontus kelimesi eski Grekçe de “*deniz*” anlamını taşımıştır. Kelimenin Yunanca asıllı olduğunu iddia edenler antik Yunanlıların deniz tanrılarını sakinleştirmek için Euxinus yani “*Misafirperver*” manasında kullanıldığını ileri sürmüşlerdir. Euksinos sözcüğünün “*karanlık, muzlim*” manasına gelen İrani “*Ahşæna*” kelimesinden geldiğini düşünenler de vardır. Karadeniz, sularının karanlık renkli ve bir durgun bir dalgalı olması hasebiyle karanlık ve muzlim manasıyla örtüşmüş ve Pont Euxinus ismi onuncu asırda da varlığını devam ettirmiştir (Decei, 1977: 238). Karadeniz kıyılarını Yunanlılardan önce keşfeden Fenikeliler bu denize “*Achkenas*” yani “*Şimal Denizi*” demişler, Yunanlılar ise bunu Euxinos şeklinde kullanmışlardır (Güzel, 2006: 17). Karadeniz Bölgesi coğrafi konumu, yarımada özelliği ve zengin doğal kaynakları sebebiyle sık sık istilaya uğramış, birçok kavme ev sahipliği yapmıştır. Bu nedenden dolayı Yunanlıların bölgeye konuksever ismini verdikleri kuvvetle muhtemeldir.

Bölgenin Karadeniz ismi ile anılması ise XIII. yüzyıla rastlamakla beraber Araplar Karadeniz’i tarif ederken “*Bahr al-Asvad*”, “*Bahr-i Bonolus*”, tabirlerini kullanmışlardır. Ruslar ise buraya “*Kızarne More*” adını vermiştir. Karadeniz tabiri denizin hırçınlığı, bölgenin kuzeyde yer alması, sert ve soğuk iklime sahip olması nedenleriyle Türkler tarafından kullanılmıştır. Özellikle Selçuklular ve Osmanlılar tarafından bölgeye Pontus adı ile hitap edilmemesi dikkat çekicidir. Karadeniz kuzey ve doğu yönlerinden Türklerle çevrili olduğundan bu deniz daha erken zamanlarda Karadeniz şeklinde Türkçe adlandırılmıştır. (Baykara, 2000: 22).

II. Pontus Coğrafyası ve Sınırları

Anadolu’nun kuzey-kuzeydoğusunu oluşturan coğrafya Latinler ve Grekler tarafından Pontus olarak anılmıştır. Karadeniz Bölgesi’nin sahil şeridi boyunca

uzanan Phasis ile Kızılırmak (Halys) içerisinde bulunan bölge aynı zamanda üzerinde kurulan devlete de adını vermiştir. Pontus bölgesi batıda Kızılırmak, doğuda Çoruh nehirlerinin oluşturduğu vadilerle ile doğal sınırlarına kavuşmuştur. Önceleri “Pontus Kapadokya”sı olarak bilinen bölge daha sonra Pontus ya da Pontos ismi ile anılmıştır. Strabon’un anlattığına göre Khalybler, Tibarenler, Mossynoikialılar ve Makronlar bu coğrafyada bulunan sıradağlarda yaşamış ve bölgenin en eski yerleşikleri olmuştur. Pontus ismi ise coğrafi bir bölgeyi tarif etmekten ziyade siyasal bir birlikteliğin simgesi olmuştur. Pontus coğrafyası Kızılırmak, Çoruh, Terme Çayı, Yeşilirmak gibi akarsuları sayesinde verimli deltaalara sahip olmuş, burada fındık, üzüm, zeytin yetiştirilmiş ve tahıl tarımı da yapılmıştır (Güney, 2000: 62).

MÖ. 298 yılında Pontus Kapadokyası halkı İranlı I. Mithridates etrafında toplanarak yeni bir devletin kurulmasını sağlamıştır. Kurulan bu devlet Pontus Krallığı adı ile anılırken sınırları doğuda Terme, güneyde Amasya ile Yeşilirmak havzası ve batıda Amasra’ya kadar genişlemiştir. MÖ. 185-169 yıllarında iktidarda olan Pontus Kralı I. Farnakes, Miletlilerin kolonisi olan Sinop şehrini ele geçirerek başkent yapmıştır. Bu dönemde Karadeniz’deki Milet kolonileri fethedilmeye devam edilmiş, Ordu ve Giresun şehirleri de Pont Krallığı’nın topraklarına katılmıştır (Albayrak, 2003: 61).

MÖ. 111-63 yılları arasında VI. Mithridates Eupator döneminde Pontus Devleti en geniş sınırlarına ulaşmış, Kırım dahi ülkenin sınırları içine alınmıştır. Yeşilirmak, Kızılırmak ve Kelkit Havzası Pontus sayıldığı gibi, bu alan daha da genişleyerek Doğuda Kafkasya’dan bütün Karadeniz kıyıları boyunca Sinop ötesine kadar yayılmıştır (Yazıcı, 2003: 28). D. Economides eserinde ise Pontus sınırlarına giren şehirler ve kasabalar şu şekilde sıralanmaktadır: Rize, (Ophis) Of, (Sürmene) Sürmene, Trabzon (Trebizond), Akçaabat (Platana), Tirebolu (Tripolis), Giresun (Kerasun), Ordu, Ünye (İnoi-Unieh veya Oenoe), Samsun (Amisus), Sinop (Sinope), Bafra, Amasya (Amasia), Niksar (Neocesarea), Çarşamba (Charsanba-Themiseyra), Livera, Santa, Cromni, İvera, Stavrine, Gümüşhane (Gümush-Kheneh), Besh-Kilises (Five Churches) (Beş Kilise), Kara-Hisar Sharki (Nicopolis) (Şarki Karahisar), Tokat (Güler, 1988: 54).

III. Osmanlı Fethinden Önce Trabzon ve Çevresi

Türkiye tarihinin yerli kaynaklarında adı ilk önce anılan Oğuz boylarından bir tanesi Çepniler olmuştur. Çepni boyuna mensup Türkler 1277 yılında Trabzon Rum tekfuruna karşı bir deniz zaferi kazanmıştır. Çepniler, bu zaferle dönem itibariyle Karadeniz'in en önemli ticaret limanı olan Sinop'un rakibinin eline geçmesine engel olmuşlardır. Bu zafer aynı zamanda Çepnilerin Karadeniz'i fetheden Türk boyları arasında yerini almasını da sağlamıştır. Çepniler bu yolla bir taraftan Samsun, diğer taraftan Şebinkarahisar-Bayburt yönünden Karadeniz kıyılarına yönelen fetihlere katılmıştır. XIV. yüzyılda Ordu yöresindeki Bayramlı Beyliği, çok kuvvetli bir ihtimal ile Çepniler tarafından kurulduğu gibi, Giresun-Kürtün ve Vakfıkebir arasındaki bölge de onlar tarafından fethedilmiştir.

Karadeniz'in kıyı bölgesinde birtakım fetihler yapan Türkmenlerle ilgili nüfus bilgileri hakkında yeteri kadar malûmat yoktur. Ancak 1348'den kısa süre önce Canikli Nureddin Hamza'nın 7000 atlısının ve bu sayıdan daha fazla yaya askerinin olduğu hususunda bilgiler mevcuttur. Panaretos'a göre 1386'da Çarşamba bölgesine hâkim Taceddin'in 12.000 adamı bulunmaktadır. Clavijo'ya göre ise 1404'de Emiroğulları Beylerinden Altamur (Erzamir)'un 10.000 atlısı bulunmaktadır (İnan, 2003 : 72).

Bayram Bey'in torunu ve Hacı Emir Bey'in oğlu Süleyman Bey' 1397'de Giresun'u fethetmiştir. Fetih gerçekleşmekle beraber Bayramlı Beyliği'nin sonu hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Kesin olarak söylenebilecek bir şey varsa, o da bu beyler sayesinde Ordu bölgesine oldukça yoğun bir Türk nüfusunun yerleşmiş olmasıdır. Trabzon Rum tekfuruları Akkoyunlular'ın desteğiyle ayakta dururken, Bayramlı Beyliğinin yıkılması üzerine Giresun Kalesi'ni geri almışlardır. Bu sebeple, Fatih Sultan Mehmet "Trabzon" seferine çıktığında Görele, Tirebolu ve Giresun kaleleri Trabzon Rum tekfurunun hâkimiyetinde olmuştur. Buna karşılık Kürtün-Dereli-Giresun-Tirebolu-Eynesil arasındaki geniş kırlık kesim de Çepni beylerinin elinde bulunmuştur. Osmanlı kuvvetleri Trabzon Devleti topraklarına girince Çepni beyleri de Osmanlı fethine yardımcı olmuşlardır. Osmanlı Devleti de toprakların büyük bir kısmını zeamet ve tımar gibi dirlikler vererek hizmetine almıştır. XV. yüzyılla beraber yerleşik hayata geçtikleri görülen Çepniler'in hâkim olduğu bölgelerde hiçbir Hristiyan yerleşim birimi görülmemiştir (İnan, 2003:72-73).

Karadeniz’le ilgilenen ve bu bölgenin ticari potansiyelini değerlendirmek isteyen Osmanlılar ilk defa Temmuz 1368’de Giresun’da görülmüştür. Panaretos’a göre Osmanlı sipahilerini ve azaplarını taşıyan gemiler bu tarihte Giresun’a akınlar yapmaya başlamıştır. Osmanlıların yaptığı bu akından kısa süre sonra Trabzon Rum Tekfuru tarafından bir heyet oluşturulmuştur. Panaretos’un da dâhil olduğu bu heyet Doğu Roma’nın başkenti İstanbul’a gönderilerek Roma İmparatorundan yardım istenmiştir. Elçi heyetinin gönderilmesi hakkında bilgiler olsa da bu heyete ne cevap verildiği ve nasıl tedbirler alındığı hakkında bilgi edinilememiştir. Aynı zamanda Osmanlılar tarafından Giresun yöresine yapılan bir akından da bahsedilen bir kaynağa rastlanmamıştır (İnan, 2003: 73).

Bundan sonraki dönemde Osmanlılar, daha önce Giresun’a kadarki sahil kesiminde kurulmuş olan Türk beyliklerinin topraklarını ele geçirmek suretiyle Batı Karadeniz’de üstünlüklerini perçinlemişlerdir. II. Murad döneminde Trabzon üzerine taarruz maksadıyla gönderilen Osmanlı donanması fırtına yüzünden başarısızlığa uğramıştır (Uzunçarşılı, 1983: 52). Bu teşebbüsü takiben 1456’da gerçekleşen bir olay üzerine Osmanlılar Trabzon’a tekrar müdahale etmek zorunda kalmışlardır. 1456’da, etrafına Türkmenleri toplamış olan Şeyh Cüneyd Trabzon Devleti’ne karşı bir akın düzenlemiştir. Şeyh Cüneyd, Akçakale’yi almış, karşısına çıkan kuvvetleri bozguna uğratmış, Trabzon önlerine kadar gelmiş ancak şehri almayı başaramamıştır. Şehri alamayan Şeyh Cüneyd çekilirken Osmanlılar devreye girmiş, Rum Beylerbeyi Hızır Bey Osmanlı kuvvetleri ile Trabzon’a doğru akına çıkmıştır (İnan, 2003: 73).

Osmanlı kaynaklarından Aşıkpaşazade’ye göre; bu akın Şeyh Cüneyd’i Trabzon topraklarından çıkarmak için yapılmıştır. Osmanlıların bölgeye yaptıkları akınla beraber Trabzon Rum tekfuru Kalo İoannes önce iki bin bilahare üç bin altınlık senelik bir vergi ile Osmanlı hâkimiyetini tanımak zorunda kalmıştır. Aynı zamanda bu gelişmeler üzerine kendisine güçlü bir müttefik arayışına girmiş ve Akkoyunlular’ın desteğini almaya çalışmıştır. Trabzon Rum Tekfuru’nun müttefik bulma çabaları doğrultusunda 1458’de Akkoyunlu Uzun Hasan ile Theodore arasında evlilik yapılmıştır. Uzun Hasan bu evliliğe karşılık Trabzon Rum Devletini Osmanlılara karşı koruma sözü vermiştir. Verilen bu söz esasen Uzun Hasan’ın Osmanlılar’ı Doğu Anadolu’ya yaklaştırmama isteğine de uygun olmuştur. (İnan, 2003: 73).

Bu bağlamda Uzun Hasan'a bağlı Akkoyunlu birlikleri 1460'da Koyulhisar kalesini (Sivas) almış ve bu kale iki devlet arasında sınır olmuştur. Koyulhisar kalesinin Akkoyunlulara geçmesi üzerine Fatih Sultan Mehmet kaleyi geri almak istemiştir. Rumeli Beylerbeyi Hamza Bey tarafından gerçekleştirilen askeri harekât başarısızlıkla sonuçlanmış ve Osmanlı birlikleri geri çekilmiştir. Ebubekir Tahrani'ye göre Akkoyunlu Uzun Hasan'ın oğlu Uğurlu Muhammet de 1460'da bölgeye sefer düzenlemiş, Melet kalesini (Ordu) kuşatsa da başarılı olamamıştır. Akkoyunlular bir taraftan Ordu-Trabzon yöresinde faaliyette bulunurken diğer taraftan Uzun Hasan Fatih Sultan Mehmet'e elçi göndermiştir. Elçi olarak gönderilen Murad Bey, Fatih Sultan Mehmet'e Trabzon'dan uzak durmasını ve bu bölgenin Akkoyunluların nüfuz alanında olduğunu iletmiştir (Mehmet Neşri, 1987: 749-751).

Bu sırada Akkoyunlu Uzun Hasan Trabzon Rum Devleti'nin istediği korumayı sağlarken, dönem itibariyle Anadolu'da var olan diğer beylikler bu yönde yardımda bulunamamıştır. Candaroğulları ve Karamanoğullarından istenen koruma talebi beyliklerin küçük olması sebebiyle amacına ulaşamamıştır. Anadolu'da var olan bu küçük beyliklerin koruma sağlayamaması üzerine Kalo İonnes'in kardeşi David Avrupa'ya giderek müttefik aramıştır. David 1459'da Burgondia Dükası Filip'e bir mektup yazmış ve en güçlü müttefiki olarak Akkoyunlulardan bahsetmiştir (İnan, 2003: 74).

IV. Trabzon'un Osmanlı Devleti Tarafından Fethi

Trabzon Rum Devleti'nin bir yandan Anadolu beyliklerinden yardım istemesi diğer yandan tekfurun kardeşi David'in teşebbüsleri Osmanlı Devleti tarafından yakından takip edilmiştir. Yaşanan gelişmeler düşünüldüğünde; Osmanlı açısından olumsuz bir hava ortaya çıkmış, bu ortamda Fatih Sultan Mehmet'i ivedi bir şekilde tedbir almaya sevk etmiştir. Aslında bu gelişmelerden önce Fatih Sultan Mehmet 1459'da Karadeniz kıyısında Amasra'yı Cenevizlilerden alarak rakiplerini azaltmıştır. Fetihlerine devam eden Fatih Sultan Mehmet, 1461'de önce Candaroğullarının elinde bulunan Kastamonu ve Sinop'u ele geçirmiştir. Esasen Fatih Sultan Mehmet tahta geçtikten sonra Karadeniz Bölgesinde fetih yapmayı düşündüğünü beyan etmiştir. Fatih Sultan Mehmet bu fikrini Veziri Mahmut Paşa'ya şu şekilde ifade etmiştir;

“Mahmud, birkaç niyetim var. Umarım ki Hak Teala ben zayıfa kuvvet verip, anı nasib ede. Evvel biri, şol İsfendiyar vilâyetidir ki, Kastamonu ve Sinob ve Koyulhisar’dır. Benim huzurumu bunlar giderir. Ve biri şol Trabzon’u bir cünüb kafır yiyip yürür. Elhasıl bunlar benim maksudumdur. Gece ve gündüz hayalimden gitmez.” (İnan, 2003:74).

Fatih Sultan Mehmet’in tahta geçtiği dönemde Trabzon Rum Devleti sınırları Giresun’dan başlayarak Batum dolaylarına kadar ulaşan bir hat şeklinde olmuştur. Bu hat Karadeniz sahil şeridini kapsamış olmakla beraber belirtilen coğrafi sınırlarda Türk nüfus oldukça yoğun bir şekilde yaşamıştır. Belirtilen coğrafyada Türk nüfusun yoğun bulunmasıyla beraber Türk kültürü etkilerini farklı alanlarda da göstermiştir. Fatih Sultan Mehmet Trabzon’u fethetmek üzere yola çıktıktan sonra Koyulhisar’ı almış, Yassıçemen yaylasında kamp kurmuştur. Ordu, Erzincan ovası yakınlarındayken Akkoyunlu Uzun Hasan, annesi Sere Hatun’u güvenilir adamlarıyla birlikte Fatih Sultan Mehmet’e göndermiştir. Uzun Hasan’ın gönderdiği bu heyet gece geç saatte Osmanlı ordugâhına ulaşmış ve öncelikle Mahmut Paşa ile görüşerek ondan arabulucu olmasını istemiştir. Mahmut Paşa, Fatih Sultan Mehmet’e haber göndermiş ve Uzun Hasan’ın elçileri aracılığıyla aman dilediğini iletmiştir. Fatih Sultan Mehmet, Uzun Hasan’ı affetmekle beraber onun kendisi ile beraber gaza etmemesini vesile göstererek gelen elçileri beraberinde tutmuştur. Fatih Sultan Mehmet bu sayede Uzun Hasan’a Trabzon Rum Devleti lehine hareket etme şansı tanımamıştır (Tursun Bey, 1977: 108-109). Bundan sonra Osmanlı ordusu Trabzon’a doğru harekete geçmiş fakat bilinen yolları güzergah olarak kullanmamıştır. Kelkit dolaylarına gelen ordu ikiye ayrılarak padişah ile beraberindeki birlikler doğudan Trabzon’a yönelmiştir. Vezir Mahmut Paşa ve maiyetindeki birlikler ise batıdan ilerleyerek Trabzon’a ulaşmış, bu yolla Trabzon tekfurunun beklemediği bir şekilde hareket edilerek Trabzon şehri teslim alınmıştır. 1461’de Fatih Sultan Mehmet’in fethiyle Osmanlı Devletine katılan Doğu Karadeniz Bölgesi, Rum eyaletine bağlı bir sancak olarak teşkilatlandırılmıştır. Sancağın merkezi Trabzon şehri olduğundan sancak bu adla anılmıştır (İnan, 2003: 79).

BİRİNCİ BÖLÜM

PONTUS İDEALİ İLE YAPILAN ÇALIŞMALAR

1.1. Etnik-i Eterya ve Rum İsyancıları

Tarih boyunca milletlerin bağımsızlıklarını kazanmalarında şairler, yazarlar ve düşünürler önderlik etmiştir. Etnik-Eterya'dan bir asır önce 1714 doğumlu Grek şairi Kosmos o Etolios bütün adaları dolaşarak Yunan bağımsızlık fikrini yaymıştır. Etolios'tan sonra Velestinli Rigas Fereos (1757-1798) Yunan bağımsızlığı adına daha fazla çalışmıştır.¹ 1797'de Viyana'da "*Bağımsız Büyük Yunanistan*" haritasını bastırıp dağıtmış olan Rigas, bu haritada bütün Balkanları, Anadolu'yu ve Adaları Yunan toprakları olarak düşünmüştür. Rigas, hazırladığı ihtilal programı ile anayasayı 1797 yılında yayımlamıştır. İsminin "*Helen Cumhuriyeti*" olduğu bu ülke Osmanlı Devleti topraklarını da kapsamıştır. Rigas'ın tasavvur ettiği cumhuriyette Grek nüfusu toplamda 150.000 civarındayken bu sadece İstanbul'da yaşayan Türk nüfusundan bile az bir miktar olmuştur. Balkanları ülkenin merkezine oturtan Rigas, bu dönemden Balkanlarda yaşayan Türk nüfusunun 5 milyondan fazla olduğunu göz ardı etmiştir. Şair Rigas, Balkanlarda Türklük aleyhine çalışmış, ihtilalci bildiriler yayımlamış, bir ihtilal hazırlığı yaparken yakalanarak asılmıştır (Türsan, 1987: 34-35).

Rigas'ın ölümünden on altı yıl sonra onun kurduğu cemiyetin devamı olan Etnik-i Eterya Cemiyeti 1814'te Hocabey (Odessa) şehrinde kurulmuştur. Cemiyet, Batnoz Adalı Rum Manuel Eksanto'nun önderliğinde Nardalı Rum Nikola İskofo, Yanyalı Bulgar Atmos Çarkolof tarafından kurulmuştur. Hocabey'de bir tüccarın kâtipliğini yapan Eksanto ticari ilişkileri sebebiyle İstanbul'a gelmiştir. Eksanto İstanbul ziyaretinde birtakım ayrılıkçı Rumlarla görüşmeler yapmıştır (ATASE, 1985: 25-26).

Ticari işleri dolayısıyla Ayamavra Adası'nda bulunan Eksanto burada Mason Locası'nın nasıl çalıştığını görmüş, İstanbul'daki Mason Birliği'ne de üye olmuştur.

¹ 1821'de başlayan Yunan İsyanı sonucu Osmanlı Devleti de 24 Nisan 1830'da Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasının fikir babalığını yapan Şair Velestinli Rigas Fereos olmuştur. Günümüzde Fereos için Yunan Devriminin habercisi tabiri kullanılmaktadır. Bkz. EK-1

Kendi kurduğu cemiyeti Őekillendirirken Mason birliğinin teşkilat yapısını uygulamıŐtır. Üç kurucu üye, cemiyet üyeleri için yemin metni hazırlamıŐ, cemiyete has işaret belirlemiş ve kurallar manzumesi düzenlemiştir. Etnik-i Eteryaya Cemiyeti Bizans İmparatorluğu'nu başkent İstanbul olacak Şekilde yeniden kurmak ve eski Yunanistan'ı ihya etmek üzere iki temel hedef üzerine kurulmuştur.

1814'te cemiyetin örgütlenmesine devam edilirken cemiyet başkanlarından İskofo ile Çarkolof Moskova'ya Eksanto ise İstanbul'a gitmiş ve fikirlerini yaymaya çalışmıştır. İki tüccar da Eflak ve Boğdan'a giderek taraftar toplamaya çalışmıştır. Cemiyet yapılanması içerisinde mensupları kademelerine göre dörde ayrılmıştır. Birinci derecedekilere “Çoban”, ikincisine “Papaz”, üçüncüye “Tavsiyeli”, dördüncüye “Zararsız” unvanları verilmiştir. Sadece birinci derecedeki çobanlar cemiyetin sırlarını bilirken görevleri son dakikaya kadar Türklerle mücadele etmek olmuştur. Birinci derecenin altındaki diğer mensuplar, ihtiyaç duyulduğunda uygun miktarda silah ve cephane sağlamakla yükümlü tutulmuştur (SalıŐık, 1968: 147-148). Cemiyet silah ve cephaneye “Cihaz”, zorunlu masraflara da “Çizme” kod isimlerini vererek kullanmıştır. Cemiyet oldukça disiplinli bir Şekilde örgütlenmiş, cemiyetin sırrını açık eden ve cemiyetten tehditlerle para sızdırmak isteyen iki üye cemiyet tarafından öldürölmüŐtür (ATASE, 1985: 26-27).

Etnik-i Eteryaya cemiyetinin kurucuları hedeflerine ulaşmak için iki konu üzerinde hassasiyet göstermişlerdir. Bu konulardan ilki girişimlerinin önemli derecede gizli tutulması ve bu girişimlere özen gösterilmesi olmuştur. İkinci olarak üç tüccarın başkanlığında kurulan cemiyetin devlet kurma ve yönetme becerisinden yoksun olması nedeniyle bu hareketi yönetecek bir lider seçilmesi işi olmuştur. Bu sorun yüzünden güçlü bir desteğe, yetenekli bir başkana ihtiyaç duyulmuŐtur. Aranacak destek kurulduğundan beri Osmanlı Devleti'ni yıkmak isteyen Rusya olmuştur. Psikolojik olarak insanları etkilemek adına hareketin başında gizli bir başkan olduğu ve bu başkanın Rus Çarı I. Aleksandır olduğu söylentileri yayılmıştır. Söylentiler devam ederken cemiyete başkanlık yapabilecek güçlü ve nüfuz sahibi bir aday aramaya devam edilmiştir. Cemiyet tarafından ilk teklif Rus İmparatorunun özel hizmetleriyle ilgilenen Kapu Distirya'ya götürölmüŐtür. Kapu Distirya hizmeti memnuniyetle kabul edeceğini fakat imparatorunun işlerinin oldukça yoğun olduğunu söyleyerek görevi reddetmiŐ ama destek vereceğini bildirmiştir. İkinci teklif Rus imparatorunun Savaş yaverliğini yapan Aleksandır İpsilanti'ye götürölmüŐtür. İpsilanti başkanlığı kabul

ederek Yunanlılara yardım ve hizmet etmeye hazır olduğunu söyleyerek görevi kabul etmiştir (ATASE, 1985: 27-28)

Yoğun çalışmalar neticesinde 1818'de cemiyet, Selanik, Tırhala, Çamlıca, Eflak-Boğdan, İstanbul, Anadolu sahilleri, bütün Yunanistan, Kudüs, İskenderiye ve Moskova'da şubeler açmıştır (Sofuoğlu, 1996: 35). Osmanlı Devleti verdiği ayrıcalıklar yüzünden bu bölgelerde denetim yapamamış; bu durum cemiyetin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Cemiyet çalışmalarının verdiği sorunlardan ötürü yapılan mecburi aramalarda kiliselerin silah deposu haline getirildiği tespit edilmiştir. Kiliselerde bulunan silahların bir kısmının tabutların içerisine saklandığı görülmüştür. Rus Çarı I. Aleksandır cemiyetin varlığından haberdar olmuş ve faaliyetlerini desteklemiştir. Etnik-i Eterya'nın faaliyetlerini yakından takip eden Rus İmparatoru çalışmalarından dolayı cemiyeti ödüllendirmiştir. Eflak, Boğdan ve Mora'da bulunan Rus konsolos ve subayları da cemiyete üye olmuştur (Kocabaş, 1984: 52).

Etnik-i Eterya'nın Rusya'daki en büyük destekçisi Rum asıllı Rus Dışişleri Bakanı müsteşarı Kont Kapu Distirya olmuştur. Viyana Kongresi'ne katılan Kapu Distirya yaptığı konuşmalar ile Rumları desteklemiştir. Bu desteği arkasında gören Rumlar Osmanlı Devletinde yürüttükleri yıkıcı faaliyetlerin şiddetini de artırmıştır. Viyana'dan dönerken Korfu Adası'na uğrayan Kapu Distirya adada on gün kalmıştır. Korfu Adasından Mora'ya geçmiş orada Rus konsolosları ile görüşerek Rumları isyana teşvik amacıyla beraberinde getirdiği broşürleri onlara dağıtmıştır. Kapu Distirya'nın faal çalışmaları ile Rusya'nın desteği Rumları cesaretlendirerek moral takviyesi olmuş ve çalışmalarını artırmıştır. Cemiyetin çalışma atmosferi bu şekilde yükselirken İstanbul Rum Patriği Grigoryos da Etnik-i Eterya Cemiyeti'ne katılmıştır (Kocabaş, 1984: 52-53).

Etnik-i Eterya, isyan çıkarmak ve hedeflerine ulaşmak için bir program hazırlamıştır. 23 maddeden ibaret bu programda özetle:

Yunan milletinin tam istiklalinin temin edilmesi, Batı Trakya ve Selanik'in Yunanistan'a ilhakı, Ege Adalarının Yunanistan'a ilhakı, 12 Ada'nın Yunanistan'a ilhakı, Girit Adası'nın Yunanistan'a ilhakı, Batı Anadolu'nun Yunanistan'a ilhakının sağlanması hedef alınmıştır. Bunların haricinde; Pontus-Rum Devleti'nin kurulması, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı, İmroz ve Bozcaada'nın Yunanistan'a ilhakı,

İstanbul'un işgal edilerek Doğu Roma İmparatorluğunun yeniden kurulması ve Megalo İdea'nın gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır (Salışık, 1968: 149).

Rumlar Rusya tarafından desteklendiklerini öğrendikçe cesaretlenmiş cemiyete mensup olan Rum sayısı günden güne artmıştır. Rum Boğdan Voyvodası Mihaü Suçu, eski Eflak ve Boğdan Voyvodaları, İzmir ve Filibe Metropolitleri Etnik-i Eterya'ya tabi olmuşlardır. Bu sırada cemiyet İzmir, Girit, Sakız, Musoling, Bükreş, Yaş, Yanya ve Triste'ye kadar Osmanlı Devletinin her yerinde şubeler açarak yandaş toplamıştır (Sofuoğlu, 1996: 37). Rum milliyetçiliği ve Türkiye coğrafyasındaki ayrılıkçı faaliyetler Etnik-i Eterya Cemiyetinin propagandası ile başlamıştır. İsmail Habib Sevük'ün tabiriyle bu propaganda bir yere dökülen zeytinyağı lekesi gibi genişlemiş, sarı marazlar gibi Anadolu sahillerinden ve büyük şehirlerdeki Rumlardan başlayarak dâhile doğru yayılmıştır (Sevük, 1999: 51).

Etnik-i Eterya cemiyeti üyeleri 14 Temmuz 1922 günü saat onda Balıkpazarı civarındaki Kilolositmo Darülfünun Kulübü'nde bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda Avrupa'dan gelmiş olan birçok mektup, telgraf okunmuş ve uzun uzadıya müzakere yapılmıştır. Toplantı sonunda yakında karara bağlanacak olan barıştan önce milli davanın müdafaası için Yunan hükümetiyle birlikte çalışmamak şartıyla Venizelos'a genel bir vekâlet vermeye karar verilmiştir. Vekâletnamenin Venizelos'a ulaşabilmesi için İngiliz telsiz telgrafından faydalanılması da kararlaştırılmıştır (TİTE.K49.G111.B111001).

1.2. Pontuşçu Faaliyetlerin İlk İşaretleri

Osmanlı Devleti XVII. yüzyılda duraklamaya girmiş ilerleyen yıllarda birtakım tedbirler alınmasına rağmen duraklama döneminin önüne geçilememiştir. XVIII. yüzyılda gerileme dönemi başlarken Avrupalı devletler de Sanayi Devrimi'ni tamamlamıştır. Sanayi Devrimi'ni tamamlayan Avrupalı devletler, hemen akabinde sömürgecilik faaliyetlerine başlamıştır. Osmanlı Devleti eski güç ve nüfuzunu kaybetmiş bir ülke olarak, yeraltı ve yerüstü kaynaklarıyla, stratejik açıdan önemli bir ülke olarak hedef haline gelmiştir.² Osmanlı Devleti XIX. yüzyılda üst üste

² Hem Kafkasya'ya geçiş, hem de Akdeniz'e inmek için önemli bir yol olan Karadeniz bu nedenle dönem dönem bazı mücadelelere sahne olmuştur. Osman Metin Öztürk, Yalçın Sarıkaya, *Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz*, Platin Yayınları, Ankara 2005

askeri mağlubiyetler almış, dış siyasetteki yalnızlığına bir de Fransız İhtilali'nin etkisiyle oluşan milliyetçi ayaklanmalar eklenmiştir. Bu sırada Etnik-i Eterya Cemiyeti Rumeli'den başlayarak İstanbul'a kadar teşkilatlanmıştır. Nitekim bu cemiyetin örgütlemesi ve destekleriyle Yunanlılar 17 Mart 1821'de Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmıştır. Osmanlı Devleti 1828-1829 Osmanlı-Rus harbinden yenik çıkınca 1829'da Edirne Anlaşması'nı imzalamış ve Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Etnik-i Eterya Cemiyeti, Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla hedeflerinden birisini gerçekleştirmiştir (Goloğlu, 1973: 234).

Osmanlı Devleti, Yunanistan'ın kurulmasından sonra da iç sorunlarını çözememiştir. Özellikle devletin içerisinde bulunan gayrimüslim tebaanın rahatsızlıklarını gidermek ve dış ülkelerin müdahalesini engellemek için bir çözüm bulunmuştur. Mustafa Reşid Paşa tarafından çözüm olarak hazırlanan Gülhane Hattı Hümayunu yani Tanzimat Fermanı 1839'da ilan edilmiştir. Tanzimat Fermanının ilanı ile öncelikli olarak gayr-ı müslim tebaaya birtakım haklar tanınarak daha özgürlükçü bir ortam hazırlanmıştır. Rum vatandaşlar bu esnada kendilerine tanınan birtakım haklar ve el altından sağlanan destekler ile bağımsızlık hayalleri kurmaya başlamıştır. Doğu Karadeniz Bölgesi Hristiyan-Rum tebaası da bölgede bir Pontus Devleti kurma teşebbüslerine girişmiştir. Tarihsel süreç içerisinde Pontus meselesi olarak adlandırdığımız sorunun temelleri bu tarihe dayanmıştır. Paris'te basılıp Samsun'da bulunmuş olan bir haritaya göre kurulacak devletin sınırları; Batum'dan İnebolu'nun batısına kadar uzanıp, Rize, Trabzon, Giresun, Samsun ve Sinop ile birlikte Doğu Karadeniz kıyıları olarak çizilmiştir.³ Bu sınırlara içerde Kastamonu, Çankırı, Yozgat, Sivas, Şebinkarahisar, Tokat, Amasya, Çorum, Gümüşhane ve kısmen Erzincan da eklenmiştir (Goloğlu, 1973: 235). Mevcut durumu düzeltemeyen Osmanlı hükümeti ilerleyen dönemde bünyesindeki gayr-ı müslimlere 1856 Islahat Fermanı ile de birtakım haklar tanımıştır. Hükümetin bütün tebaaya tam ve eşit serbestlik tanınmasıyla kendi çıkarları için Anadolu'nun Hristiyan yerlilerini kışkırtan mihrakların işleri daha da kolaylaşmıştır.

Etnik-i Eterya'nın yaptığı çalışmalar artmış Türkiye'de bulunan Metropolithaneler örgütlenmesini gizli olarak genişletmiştir. Osmanlı Devleti'nin

³ Bahsi geçen coğrafi bölgeler dönem itibariyle idari olarak Trabzon Vilayetine bağlı durumda olmuştur. Trabzon Vilayeti haritası için bk. EK-2

kilise ve Metropolithanelere verdiği ayrıcalıklar kötüye kullanılmış, din perdesi altında siyasi entrikalar çevrilerek Yunan ayrılıkçılara destek olunmuştur (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 29). Rumlar, 1856 Tanzimat Fermanı'nın hemen arkasından Trabzon'da faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Rum çalışmaları sonucu Trabzon civarında Maçka'da bazı kimseler, Hristiyan olduklarını kabullenip adlarını bile değiştirmeye kalkışmıştır. Tahrikler sonucu Hristiyanlarla Müslümanlar arasında çatışmalar da baş göstermeye başlamıştır. Trabzon'un Boztepe bölgesinde bulunan eski bir kilise Rumlar tarafından yılda bir kez ziyaret edilegelmiştir. Aynı bölgede bulunan Ahi Evren Dede Türbesi de Müslümanlar için önem arz ettiği için ziyaret edilmiştir. Kiliseye yapılan bir ziyaret esnasında Rumlar Müslüman ziyaretinin çevresindeki ağaçları kopartıp, orada bulunan kuyuyu kapatmıştır. Müslümanların olayı duyması sonucu Hristiyanlarla gerginlik yaşanmış iki taraf ileri gelenlerinin devreye girmesiyle bu olay kapanmıştır. Osmanlı Devleti zayıfladıkça bu tür olaylar daha da çok artmış ve kışkırtmalar sonucu bölgede yaşayan Rumlar teşkilatlanmaya başlamıştır. Yaşanan ayrılığın merkezi din olduğu için bu türden teşkilatlanma merkezleri ise genelde dini merkezler olmuştur. 1895'te Doğu Karadeniz Bölgesinde Hristiyan dini kuruluşlarının dört Başpiskoposluktan oluşan Rum Metropolitliği'nin merkezi Trabzon olmuştur. Trabzon Rum Metropolitliği; Bafra, Çarşamba, Fatsa, Giresun, Gümüşhane, Niksar, Ordu, Rize, Samsun, Terme, Tirebolu, Ünye şehirlerinin yetkisini elinde bulundurmuştur. Bu şehirlerdeki kuruluşlar siyasetle uğraşmış, din adamları ise siyasetçi gibi davranmışlardır (Goloğlu, 1973: 235-237).

Trabzon İngiliz Konsolosu Alfred Biliotti'nin 1880'de kaleme aldığı bir raporda Trabzon'dan Rusya'ya bir göç dalgası olduğu anlaşılmıştır. Trabzon havalisinde yaşayan 48 Rum asıllı ailenin Bulancak taraflarına yaklaşmış olan bir Rus gemisine binerek göç etmek istediklerini yazmıştır. Trabzon Valisi Sırrı Paşa aynı dönemde 500-600 civarında Rum ailenin Rusya'ya göç etmeye hazır olduğundan bahsetmiştir (Demircioğlu, 2002: 211). 28 Şubat 1888'de Giresun, Tirebolu, Samsun ve benzeri sahil şehirlerinde yerli Rumlardan bir kısmına ruhani memurları tarafından suç unsuru arz edecek şekilde şahadetname verilmiştir. Ruhani liderlerinden aldıkları bu şahadetnameyi Rusya konsoloshanelerinde tasdik ettirenler pasaport makamında da birtakım işlemler yaptırarak Rusya'ya gitmişlerdir. Rum ruhani liderler tarafından kanuna uygun olmayacak şekilde yapılan bu hareketlerin önlenmesi için gerekli tedbirler alınmıştır. Hariciye Nezareti'nden gönderilen bir

tezkere ile de Rusya sefarethanesi bilgilendirilmiş ve gerekenin yapılması istenmiştir (BOA.DH.MKT.01490.00029.001.001).

Bölgede bulunan diğer ayrılıkçı faaliyetler Ermeniler tarafından yürütülmüştür. Özellikle 1895-1896 yıllarında Ermeni komiteleri tarafından ekilen bozgunculuk tohumu bölge halkı arasında öyle bir güvensizlik hissi yerleştirdi ki hiçbir ıslahat buralarda ayakta duramazdı. Ermeni sakinleri ve Ermeni rahipleri dini görevlerini yerine getireceklerine halka milli gayelerini elde etmek telkininden başka bir şey yapmadılar. Bu rahipler, doğudan Hristiyanlar ve özellikle kiliseler Hristiyanlık temel bilgilerini bir tarafa bırakarak, halk arasında propagandalara başlıca görevleri saymışlardır (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 26).

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Pontusçuluk faaliyetleri gizlilikten sıyrılarak tamamıyla açığa çıkmıştır. Pontusçular mektuplarının sonlarına “*Yaşa Yunan, Yaşa Pontus*” gibi ifadeler koymaktan çekinmemişlerdir. Pontus çabaları sadece Trabzon'da değil tüm Karadeniz Bölgesinde hızlanmış şiddetini artırmıştır. Hristiyan misyonerlerin çalışmaları artmış propagandalar had safhaya gelirken şehirde yakalanan bir kişinin üzerinde, Müslümanların Hristiyanlaştırılmaları için yazılmış propaganda broşürleri bulunmuştur (Goloğlu, 1973: 238).

1.3. I. Dünya Savaşı Sırasında Pontusçuluk

Avrupalı devletler XX. yüzyılın başlarından itibaren emperyal amaçlarına uygun düşecek şekilde birtakım faaliyetlerde bulunmuştur. “*Hasta Adam*” olarak nitelenen Osmanlı Devleti, Avrupalı devletlerin hedefine oturmuş ve toprakları paylaşma planlarına konu olmuştur. Avrupalı devletler daha sonra masa başında yapılan planları uygulamaya koymuş, her ülke emperyal amaçlarına uygun şekilde uygulamalara başvurmuştur. Etnik-i Etery'a'nın faaliyetleri sonucu bağımsızlığını kazanan Yunanistan'da paylaşım planlarından payını almıştır. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması Karadeniz kıyılarında bir Pontus-Rum Devleti kurulma fikrinin de fiiliyata dökülmesine neden olmuştur. Yunan Megalo İdea'sının bir parçası olan bu Pontus hedefi Karadeniz Bölgesi'ne olan ilgiyi de artırmıştır. Özellikle 1870'den sonra bu hedefe yönelik olarak Karadeniz Bölgesine Yunanistan'dan gelen Rumlar yerleştirilmiştir. Karadeniz Bölgesine gelen Rumlar,

Atina’da yetişmiş siyasi kimliklere sahip kişilerden seçilmiştir. Samsun’u merkez olarak seçen bu kişiler bölgeye yerleşip uygun zaman ve zemin hazırlamaya başlamıştır (Sarınay, 1999: 5).

Rumlar 1904’te Merzifon Amerikan Koleji bünyesinde “*Rum İrfanperver Kulübü*” ve “*Pontus Kulübü*” adıyla iki kulüp kurmuştur. Kurulan bu iki kulübe daha sonra bir de musiki kısmı eklenmiş, kulüpler “*Pontus Cemiyeti*” ismi altında örgütlenmiştir. Bu gizli cemiyet Samsun, Merzifon, Trabzon, Gümüşhane, Amasya, Giresun, Ordu gibi şehirlerde yapılması planlanan ayrılıkçı teşkilatlanmanın temeli olmuştur. 1908’de II. Meşrutiyet’in ilan edilmesine kadar fikri altyapısı hazırlanan Pontus hedefi, bu tarihten itibaren açıkça ifade edilmeye başlanmıştır. Nitekim Karadeniz Bölgesi’nde ilk silahlı Rum çetesi 1908’de Amasya Metropolitide Germanos tarafından Samsun’da kurulmuştur. Yunan menşeli bir şirket tarafından Samsun’a getirilen “*Manlieher*” marka elli kadar tüfek dağıtılarak çeteler silahlandırılmaya başlamıştır. 1908’de bütün Anadolu’yu içine alan Müdafaa-i Meşruta isiminde silahlı bir teşkilat kurulmuştur. Samsun Metropolithanesinde yapılan aramalarda elde edilen tüzüğe göre bu teşkilat Ünye, Fatsa, Kırşehir, Kavak, İnebolu, Havza, Çarşamba, Bafra, Ürgüp ve Tokat’ta şubeler oluşturmuştur. İl ve ilçe merkezlerinde yapılan teşkilatlanmalardan sonra, köylerde de çalışmalar yapılmış yirmi yaşının üzerindeki tüm erkeklere silah dağıtılmıştır (Pontus Meselesi, I. Kısım, 1338: 11).

10 Mart 1909’da Rum eşkıyaları Samsun mıntıkasında ara sıra taarruz ve tecavüzlere devam etmiştir. Gerek Samsun ve gerekse Amasya mıntıkasında bazı Rum eşkıyalar aman dilemiş ve bu eşkıyaların silahlarına 9. Ordu makamlarınca el konulmuş, bu durumda olan Rumların ellerine belge verilerek köylerine yerleştirilmişlerdir (ATASE.ISH.K.10-G.95).

1910 yılına gelindiğinde Merzifon Amerikan Koleji, bünyesinde “*Pontus*” adı altında küçük bir kitap çıkarmıştır. 1912’de başlayan Balkan Savaşları esnasında fikir aşamasında olan Pontus Devleti’ hedefi, savaştan sonra fiiliyata dökülmüştür. Osmanlı Devleti, Balkan savaşları esnasında seferberlik ilan etmiş, bu çerçevede Rum vatandaşlar da askere alınmak istenmiştir. Ayrılıkçı fikirlere sahip olan Rumlar, askere gitmek istemeyerek seferberlik çağrısını dikkate almamıştır. Silah altına alınan Rumlar ise Rum kiliseleri ve Pontus-Rum Cemiyeti’nin telkinleri sonucu firar

ederek memleketlerine geri dönmüştür. Asker kaçağı durumuna düşen ayrılıkçı Rumlar şehirlerde özgürce hareket edemedikleri için birleşerek çeteler oluşturmuşlardır. Rum asker kaçaklarının oluşturduğu çeteler Türk vatandaşları öldürmeye, köyleri yakıp yıkmaya ve Türk nüfusu göç ettirmeye başlamıştır. Karadeniz Bölgesindeki Hristiyan kuruluşlar ve dini liderler asıl işlerini bırakarak, Pontus Devleti kurma idealine hizmet etmeye başlamıştır. Siyasi kimliğe bürünen Amasya ve Trabzon Metropolitleri'nin yanı sıra Rize, Giresun ve Tirebolu Psikoposları da yoğun siyasi çalışmalar başlatmıştır (Okur, 2006: 257-258).

Hristiyan din adamlarının yanında Türkiye'de bulunan çeşitli ülkelerin temsilcileri de Pontus hareketini teşvik edici ve destekleyici birtakım faaliyetlerde bulunmuştur. 10 Ekim 1912 tarihinde Trabzon Yunan Konsolosluğu Trabzon Metropolitine'ne bir tezkere yazmış, Yunan Kralı Yorgi'nin isim günü olan 23 Nisan'da Aya Gregoriyos Kilisesi'nde bir tören düzenlenmesini istemiştir (Goloğlu, 1973: 238). Karadeniz'de bir Pontus Devleti kurma faaliyetleri ve Yunanistan adına kamuoyu oluşturma çabaları bireysel olarak da yürütülmüştür. 20 Haziran 1914'te bireysel olarak çalışan ve Rum vatandaşlar içerisinde zararlı telkinlerde bulunan bir şahıs tespit edilmiştir. İsminin Petro olduğu anlaşılan bu şahıs uzun boylu, kuru kemikli, ela gözlü, uzun çeneli ve sol eli orta parmağı yaralı olmakla beraber saçları sarı kırmızıya meyil olarak tanımlanmıştır. Petro, Erbaa kazasına bağlı Rum köylerinde telkinlerde bulunarak Amasya havzası, Mecidözü ve Samsun tarafına gitmiştir (BOA.DH.ŞFR.00042.00084.001.001).

21 Ekim 1914'te Karadeniz sahilinin işgale uğrayacağı ihtimali üzerine bazı kasabalarda halk teyakkuza geçmiş ve işgale karşı tedbir almaya başlamıştır. Halkın henüz düşman işgalinin olma ihtimali olmadığı halde bu tür faaliyetlere girişmesi aslında Pontusçu çalışmaların bir yansıması olmuştur. Emniyet Umumi Müdüriyeti herhangi bir işgal şartı oluşmadığından ötürü telaşa meydan verilmemesi ile gerekli tedbirlerin alınmasına çalışmıştır. Nitekim Edirne, Kastamonu, Trabzon vilayetleri ile Canik, Çatalca ve Bolu Mutasarrıflıklarına gönderilen emirle kesin bir durum ortaya çıkmadan faaliyete geçilmemesi ve heyecana sebebiyet verilmemesi istenmiştir (BOA.DH.ŞFR.00046.00053.001.001).

Trabzon ve çevresi, tarihten günümüze askeri ve stratejik açıdan sahip olduğu önemden dolayı elde edilmek istenen topraklar olmuştur. Bölge bu stratejik önemi

nedeniyle I. Dünya Savaşı başlar başlamaz Rus bombardımanına uğramıştır. 17 Kasım 1914'te başlayan fiili Rus müdahalesi Rusya'nın savaştan çekildiği döneme kadar çeşitli merhalelerle devam etmiştir. Ruslar, Trabzon ve çevresinin işgal ederken Rum ayrılıkçı hareketlenmeleri de ivme kazanmıştır. Rumlar, Trabzon'da kurulan Rum İttihad-ı Milli Cemiyeti etrafında toplanmış ve milli hedeflerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır. İşgal esnasında Ruslara azami yardım yapan Rumlar yaptıkları yardımın karşılığını da almıştır. Nitekim camiye çevrilmiş olan yedi eski kilisede namaz kılınması yasaklanmış, bu camiler Müslümanların elinden alınarak Rumlara teslim edilmiştir. Rus işgali esnasında Türk ve Müslüman ahali Rum ve Ermeni Çeteleri⁴ tarafından yok edilmeye çalışılmıştır. Rum ve Ermeni çeteleri her tarafı yakıp yıkmış, bölgedeki Müslüman halka katliam girişimlerinde bulunmuştur (Güler, 2003: 151-154).

Rumlar I. Dünya Savaşı esnasında bir yandan Müslüman halka zulmederken diğer yandan da Rus menfaatleri için hizmet etmişlerdir. Rum vatandaşların faaliyetleri sonucu Karadeniz sahil şeridi güvenli olmaktan çıkmıştır. Sahil yoluyla Rusya'dan birçok Rum getirilmiş ve silah taşınmıştır. Osmanlı Devleti Rumların zararlı faaliyetlerini kontrol edebilmek için sahilde faaliyet gösteren kayıkçıları soruşturmaya tabi tutmuştur. Karadeniz sahilindeki kayıkların çalışması için kefalet şartı getirilmiş, Rum vatandaşların deniz yoluyla seyahat etmeleri yasaklanmıştır. Karadeniz sahil şeridinde asayişin temini için sabit polis noktaları oluşturulmuştur. Alınan tedbirlere rağmen asayiş problemi çözülememiş, casusluk ve firar olayları engellenememiştir. Asayişin temin edilememesi Osmanlı Devletini daha sıkı tedbir almaya zorlamıştır. Osmanlı Devleti daha önce uyguladığı bir yöntemle başvurarak hükumete karşı silahlanan ve Rus hükumeti hesabına çalışan Rumların dâhile sevk edilmesine karar vermiştir. Yerel yetkililer Rum nüfusun büyük çoğunluğunun asayişini bozduğu hususunda görüş bildirirse de bu görüşler dikkate alınmamıştır. Ancak 12 Mart 1916'da Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından verilen emirle casusluk ve eşkıyalık yapan Rumların nakline karar verilmiştir (Balcıoğlu, 1993: 94-95).

---

⁴ Bölgede bulunan Rum çeteleri ile Ermenilerin işbirliği yaptığı malum olduğu gibi 17 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a Ermeni Piskoposunun ve Rusya'dan 580 Rum'un geldiği İngiliz Yüzbaşı Hurst tarafından İngiliz Yüksek Komiseri A. CALTHORPE'ye 21 Mayıs 1919 tarihinde gönderilen raporda belirtilmiştir. Bkz Bilal N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, C. I, TTK Basımevi, Ankara 1973, s. 4-6

Canik ve havalisinde Rum çetelerinin faaliyetleri, artan asayiş sorunlarına neden olmuştur. 7 Ağustos 1916'da artan asayiş sorunları nihayetinde Canik Mebusu Osman Bey'in Dahiliye Nezareti'ne şikâyette bulunup iki tabur tam teşkilatlı askeri kuvvet istemesine neden olmuştur. İlgili şikâyete cevaben çetelerin hareketleri ve talep edilen askeri kuvvetin miktarı hakkında ordu kumandanlığına müracaat edilmesi istenmiştir (BOA.DH.ŞFR.00066.00163.001.001). Bu sıralarda Canik'in asayiş durumu oldukça kötü hale gelmiştir. Özellikle Canik Livası asker alma şubesi reisi, livanın askeri durumunu yeteri kadar emniyet altında tutacak seviyede iktidar ve ehliyet sahibi olmadığı anlaşılmıştır. Asayişsizliğin önlenmesi için 10 Eylül 1916'da Dahiliye Nezareti'nden bir telgraf çekilerek 3. Ordu Kumandanlığından asker alma şubesine güvenilir bir subayın atanması talep edilmiştir (BOA.DH.ŞFR.00067. 00223.001.001). Rus işgali sırasında illegal yollarla bölgeye daha önce bölgede yaşamayan Rumlar da göç ettirilmiş ve bu yolla Pontuşçuluk adına bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti, Karadeniz sahillerinde ortaya çıkan asayiş sorununu çözmek için sahil şeridinde yerleşik Rumları iç bölgelere göç ettirmiştir. Dâhile alınan Rumların birtakım hak ve hukuklarının korunması adına tedbirler de alınmıştır. Terk edilen bölgelerdeki menkul ve gayrimenkullerin muhafazasına özen gösterilmiştir. Taşınabilir olan eşya ve malzemeler külliye ve depolarda istiflenerek muhafaza edilmiştir. Bozulma ve zayi olma ihtimali olan malzemeler satılarak bu malzemelerden elde edilen gelir, sahibi adına Ziraat Bankasına yatırılmıştır. Sahibi tespit edilemeyen malzemelerden elde edilen gelirler ise köy adına nezaret emirine emanet edilerek bankaya yatırılmıştır. Değerli eşya ve malzemelerle ilgili bir talimatname düzenlenmiş ve uygulamalar belirli kurallara uygun olarak yerine getirilmiştir (BOA.DH.ŞFR.00072.00028.001.001).

Samsun ve havalisindeki Rumların dâhile sevki 3. Ordu Kumandanlığı'na belirtilen gerekçelere dayanarak acil bir şekilde gerçekleştirilmek istenmiştir. Gerekçenin neler olduğu ve Rumların hangi mıntıklara sevk edileceği hususunda Dahiliye Nezareti'nden konu ile ilgili bilgi almak istemiştir (BOA.DH.ŞFR.00072. 00059.001.001). Aynı tarihte Dahiliye Nezareti, Canik Mutasarrıflığından konu ile ilgili detaylı bilgi almak istemiştir (BOA.DH.ŞFR.00072.00060.001.001). Samsun havalisindeki Rumların dâhile sevkine 3. Ordu Kumandanlığı'na acil bir şekilde lüzum görüldüğü anlaşılmıştır. Bu doğrultuda Samsun ve havalisindeki Rumlar

Sivas, Kastamonu, Ankara Vilayetleriyle, Bolu Livası dâhilindeki köylere yerleştirilmesi kararı ortaya çıkmıştır. Rum göçmenlerin Vilayet ve Liva dâhilinde iskân edilirken gerekli şartların ve işelerin hazırlığı hususu göz önüne alınmıştır (BOA.DH.ŞFR.00072.00062.001.001).

3 Şubat 1917'de Karadeniz ve Samsun'dan dâhile sevk olunacak Rumların sevk şartları hakkında 3. Ordu ve Başkumandanlık tarafından karar verilmiştir. Sevk şartları belirli kaidelere bağlanarak mülki amirlerin sevk esnasında son derece dikkatli olması ve kurallara riayet edilmesi hususunda özellikle uyarılarda bulunulmuştur. Hazırlanan talimatnamenin ana hatları şu şekilde çizilmiştir:

- 1- *Rum karyelerinden hangisinin ve ahaliden kimlerin dâhile sevk olunacağı askeri erkânca tayin edilecektir.*
- 2- *Askeri erkân tarafından dâhile sevki lazım görülen karye ahalisi ve kişilerin sevk esnasında istirahat etmeleri sağlanacaktır. Sevk edilenlerin işe ve iskânlarına mümkün olduğunca dikkat edilecektir. Sevk edilen şahısların can, mal ve ırzları teminat altına alınacaktır.*
- 3- *Sevk edilecek Rumların yalnızca sahil şeridindeki köy ve kasabalardan değil aynı zamanda şehirde yaşayıp zararlı faaliyette bulunanlardan da seçilmesi gerekecektir (BOA.DH.ŞFR.00072.00148.001.001).*

Aşair ve Muhacirin Komisyonu'ndan 28 Mayıs 1917'de Kastamonu Vilayetine yazılan telgrafname ile Bafra'dan Kastamonu Çerkeş'e sevk edilen Rumların burada iskân edilmesi gerektiği bildirilmiştir (BOA.DH.ŞFR.00076.00243.52.001.001). Osmanlı Devleti, Rum muhacir ve mültecilerine gerekli itinaı da göstermiştir. Dâhiliye Nezareti aldığı haberler neticesinde Karasu ve Canik mutasarrıflıklarına uyarıda bulunmuştur. Karasu ve Canik mutasarrıflıklarına giden telgrafta Rum mültecilerin sefil halde olduklarının haberinin alındığı belirtilmiş 30 Ağustos 1917'de muhacirlerle ilgili talimatnameye uygun olarak gereğinin yerine getirilmesi istenmiştir (BCA.272.0.0.11.11.29.19). Savaş dolayısıyla mahalli ahire sevk edilen Rum ve Ermenilere ait mabet, okul ve rahip misafirhanelerin ve bu kişilere ait emlak ile akaratın en kısa zamanda boşaltılması istenmiştir. Boşaltılacak olan bu gibi bina ve akaratlar ilgili cemaatin yetkilisi veya rahiplerine teslim edilmesi ve sonuçlarının bildirilmesi talep edilmiştir (BOA.DH.ŞFR.00093.00108.001.001).

Samsun ve havalisinde Mondros mütarekesi imzalanana kadar katledilen Müslüman sayısı 588 ve yakılarak feci bir şekilde öldürülenlerin sayısı 760 olmuştur. Resmi kaynaklara göre eşyası gasp edildikten sonra 19 çiftlik yakılmış, 11 köy

eşyaları gasp edildikten sonra yakılmış, 21 köy eşyası gasp edildikten sonra kısmen yakılmış, 450 ev yakılmış, 145 ev ise yağma edilmiştir. Maddi kayıp 110.190 lira, 906 merkep, 1788 manda, 1337 öküz, 2476 sığır, 9036 koyun, 487 at gasp edilirken, 1.800.000 kilo mısır ve arpa yağma edilmiştir. Verilen bu rakamlar ancak hükümet tarafından tespit edilebilen resmi rakamlar olmakla beraber belki bu kayıtlardan daha fazla da zayıt olmuştur (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1985c: 400)

1.4. Mondros Mütarekesinden Sonra Pontusçuluk

Karadeniz Bölgesi 30 Ekim 1918’de Mondros Mütarekesinin imzalanmasıyla birlikte başlayan dönemde yeni bir tehditle karşı karşıya kalmıştır. Rumlar, Mütareke sonrası Fener-Rum Patrikhanesi güdümünde teşkilatlanmış ve ayrılıkçı faaliyetler hız kazanmıştır. Osmanlı Devleti güçsüz kaldığı bir dönemde Yunanistan’ın organize ettiği Pontus meselesi ile yıpratılmaya çalışılmıştır (Mısırlıoğlu, 1979: 295).

Fener-Rum Patrikhanesinin mihmandarlığını yaptığı Pontusçu çeteler Karadeniz Bölgesinde katliamlara başlamıştır. Bu çerçevede İlkçağda İran asıllı bir aile tarafından kurulmuş olan Pontus Krallığı diriltilmeye çalışılmıştır. Yunan Megalo İdea’sını gerçekleştirmek için yapılan çalışmalar, Yunan Başbakanı Venizelos’un yoğun koruması ve desteğini almıştır. Patrikhane açıkça siyasete bulaşmış ve Paul Gentizon’un deyimıyla “*Kendini Megalo İdea’ya kaptıran Fener, Türkiye ebediyen batıyormuş gibi davranmıştır.*” (Benlisoy ve Macar, 1996: 47). Pontus cemiyetinin Karadeniz’deki faaliyetlerine Trabzon Metropolit Hrisantos, Samsun Metropolit Germanos ve Samsun Reji Fabrikası Müdürü Takomanidis yön vermiştir. Rum çeteleri ve terör örgütleri tüm Karadeniz Bölgesi’ni ele geçirmeyi hedeflemiştir. Kurulması planlanan Pontus Devleti’nin merkezi olarak Trabzon seçilmiştir. Ancak olası bir durum değişikliğinde Trabzon olan başkent Samsun olarak değiştirilmek üzere kararlaştırılmıştır. Rus işgali ile ivme kazanan çalışmalar sonucu Trabzon, Samsun, Bafra, Çarşamba bölgesinde Rum köyleri silah deposu haline getirilmiştir. Depolanan bu silahlar Rum gençlere dağıtılmış ve çeteler vasıtasıyla katliamlar başlamıştır. Pontuscu çeteler Karadeniz sahil şeridiyle beraber içerde Sivas, Amasya ve Tokat’a kadar uzanan bir hattı hedef almıştır (Güler, 2003: 130-134).

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi'nin, 7. maddesi İtilaf Devletlerine çıkarlarının tehlikede olduğu her yerde duruma müdahale etme hakkını tanımıştır. Aynı madde İtilaf Devletlerinin müdahale etme olanağını temin etmek üzere Hristiyan nüfusun harekete geçmesine de sebep olmuştur. İngiliz ve Yunan desteğini alan Pontus Rumları, mütarekeden hemen sonra hem siyasi faaliyetlere hem de çetecilik faaliyetlerine başlamışlardır. Mütareke sonrası İstanbul'daki durumu M. Tayyip Gökbilgin şöyle anlatmaktadır:

“Mütarekenin akdinden sonra İstanbul'da, Beyoğlu'nda Rumların sevincine son yoktu. Birbirlerini tebrik ve İstanbul'a gelecek donanma arasında birkaç Yunan harp gemisinin de bulunacağını ve hatta Venizelos'un geleceğini ümit etmekte idiler. Bu hal Türkleri çok müteessir ediyordu. Bu münasebetle Türk basını duyduğu acı ıstırabı gizleyemiyordu. Bu memlekette doğup büyümüş, ecdatları burada yaşamış olanların vatanın felaketiyle bu kadar eğlenmeleri yürekleri kan ağlatacak bir manzara idi. Bununla beraber Avrupa'nın yanlış tanıdığı Türkler yine vekar ve temkinlerine halel getirmeyerek hissiyatlarını zapt ediyorlardı.” (Gökbilgin, 1959: 4).

Rum ve Ermeni cemiyetleri Mondros Mütarekesi sonrasında, I. Dünya Savaşı'nda sevke tabi tutulmuş olsun ya da olmasın çok sayıda Rum'u Anadolu'ya taşımıştır. Mondros Mütarekesini müteakip, Rusya, Romanya, Yunanistan, Avrupa hatta Amerika'dan çok sayıda Rum ve Ermeni Anadolu'ya yerleştirilmiştir. Karadeniz Bölgesine yönelik Rum göçünde Rum Muhacirin Cemiyeti büyük rol oynamıştır. Galata Minerva Hanı'nda kurulan Rum Muhacirin Cemiyeti aracılığıyla getirilen Rumlar, silahlandırılarak Türklerin üzerine gönderilmeye başlanmıştır. 13 Kasım 1918'de Rum çetelerinin Merzifon Bölgesine saldırması Rum Cemiyetlerinin ne denli hızlı çalıştığını göstermiştir (Okur, 2006: 261-262; Atatürk'ün Bütün Eserleri, 2002c: 125) Bir taraftan göç işi organize edilirken, diğer taraftan ise Trabzon ve Samsun havalisinde katliamlar ve zorbalıklara devam edilmiştir. Merzifon havalisinde 13 Kasım 1918'de Pekmezci Köyü'nü basan çetebaşı Kosti, Vangil, Büyük Hampular ve Küçük Hampular idaresindeki 20 kişilik Rum çetesi, adı geçen köyü kuşatarak soyguna başlamıştır. Köyün zenginleri arasında sayılan Molla Haliloğlu Osman Ağa dövülmüş ve bıçakla işkence yapılarak bütün mal varlığı gasp edilmiştir. Baskını haber alan Topaloğlu Ömer Ağa kaçmışsa da oğlu Mahmut eşkıyanın eline düşmüş ve mal varlığı gasp edilmiştir. Yine bu olaydan on gün sonra bu kez Merzifon'un Çakal Mezrasında 23 Kasım 1918'de çetebaşı İstil'in yirmi kişilik çetesi Pekmezci Köyü 'nü basıp, Müslüman ahaliye işkence yapmış ve

birçok malı gasp etmiştir. Köyü soyan çete, on üç adet kırmızı altın ve 1.702 liralık ev eşyası, mal ile hayvanlara el koyarak gasbetmiştir (Yazıcı, 2003: 73-74).

27 Kasım 1918 Rumlar Samsun ve havalisinde yıkıcı faaliyetlerde bulunmuş ve eşkıyalık yapmış Kasım 1918'den itibaren faaliyetlerini artırarak her gün birçok Müslüman öldürmüş, yağmalar yapmıştır. Samsun havalisinde üç adet takip taburu varsa da kuvvetlerinin azlığı nedeniyle asayiş sağlaması mümkün olmamıştır. Samsun'da bulunan 15. Fırka'ya bağlı bir piyade alayı ve bir topçu taburu Batum'da konuşlanmıştır. 9. Ordu Kumandanı Yakup Şevki Paşa acilen ve yeterli sayıda vapur gönderilmesi halinde bu kuvvetleri Samsun'a göndermek istemiştir. Şevki Paşa, birlikleri Samsun'a göndererek, hem Batum'da yaşanan işe sorununu çözmek hem de Samsun ve havalisindeki asayiş sorununu çözmek istemiştir. Samsun ve havalisindeki Rumların eşkıyalık faaliyetlerini ateşli bir şekilde artırmasının nedeninin bir sorun çıkarma amacına yönelik olduğu kesinleşmiştir. İngilizler bu sırada Samsun ve Trabzon'a Osmanlı asker ve birliklerinin terhisini organize etmek için iki İngiliz subayının gönderilmesine karar vermiştir. Samsun ve havalisinde artan asayiş sorunlarının asıl kaynağı ise tam bu noktada kendisini göstermiştir. İki İngiliz subayının Trabzon ve Samsun'a geleceğini haber alan Rumlar, bu iki vilayetin genel emniyet durumunu bozuk göstermek istemişlerdir. Şevki Paşa ise birliklerini acilen Samsun'a göndererek İngiliz subaylar gelmeden önce bölgede asayiş sağlamayı amaçlamıştır (ATASE.ISH.K.2.G.19).

Pontus meselesinin yaratıcıları, yurt içinde eşkıyalık faaliyetlerine ve örgütlenmeye devam ederken yurt dışında da yoğun bir kampanya başlatmışlardır. Bu kampanyalarla Pontus meselesi, Avrupa'ya mal edilmeye çalışılmıştır. Başlatılan kampanyanın önderliğini Giresun'un eski Belediye Başkanı Kaptan Yorgi'nin oğlu ve aynı zamanda Marsilya'da ticaretle ilgilenen Konstantin Konstantinidis yapmıştır. Konstantinidis, Kasım 1918'de Marsilya'da Pontus Kongresi'ni toplamış bu kongreye de kendisi başkanlık yapmıştır. Konstantinidis kongrenin hemen arkasından İtilaf Devletleri ve Rus Hariciye Komiseri Troçki'ye müracaat etmiştir. Bu müracaatla ilgili mercilerden Pontus Cumhuriyeti'nin kurulabilmesi için gerekli yardım ile siyasi destek istenmiştir (Saydam, 1999: 126). Ülke içerisinde ve yurt dışında Pontusçu faaliyetler bu şekilde devam ederken bölgedeki katliamların durdurulması ve bu sorunun giderilmesi adına Osmanlı Hükümeti birtakım tedbirler alma yoluna gitmiştir. I. Dünya Savaşı yıllarında bölgede çetecilik faaliyetleri

yürütmüş, katliam yapmış ve birtakım olaylara karışmış kişiler imparatorluğun başka bölgelerine sevk edilmiştir. 1918 tarihine gelindiğinde Osmanlı Hükümeti savaş sonrası isteyenlerin eski yerlerine geri dönebileceğini ilan etmiştir. Hükümet bu yolla asayiş denetim altına alabileceğini düşünse de Karadeniz Bölgesinde birkaç yıl önceki asayiş sorunu artarak devam etmiştir (ATASE. ISH. K.7-G.62; ATASE. ISH. K.10-G.93; ATASE. ISH. K.10-G.93AA).

1918 yılında Samsun ve havalisinde eşkıyalık artmış ve bu eşkıyalık faaliyetlerinin çoğu Rumlar tarafından siyasi bir mesele çıkarmak için yapılmıştır. Samsun havalisinde bir takip birliği mevcut olduğu halde bu birliğin işlere yetecek kadar başarılı olmadığı anlaşılmıştır. Asayiş sorunlarının devam etmesi üzerine Şevki Paşa 15. Fırkanın 45. Alayının 2. Taburunu Alay Kumandanı ile beraber Teshile vapuruyla Samsun'a göndermiştir. Şevki Paşa, bu hamlesiyle alayı eşkıyaların üzerine göndererek eşkıyalık faaliyetlerinin azalması ve hatta ortadan kaldırılmasını amaçlamıştır. Hatta Şevki Paşa, yeterli miktarda vapur gelirse 15. Fırkayı da bu alayın arkasından acilen Samsun'a göndermek gerektiğini belirtmiştir. 15. Fırkanın bölgeye nakliyle daha iyi bir sonuç alınabileceğini Harbiye Nezareti'ne bildirmiştir. Bu sıralarda Samsun Mutasarrıfı ve devlet memurları da hiçbir faaliyet ve yardımda bulunmadan askerin azlığından şikâyet etmiştir. Şevki Paşa bu durumdan duyduğu rahatsızlığı da dile getirmiş; yalnızca şikâyet edilerek herhangi bir sorunun çözülemeyeceğini ifade etmiştir. Paşa, mülki amirlerin şikâyet etmek yerine askeri yetkililerle beraber çalışıp onlara yardımcı olmalarını da tavsiye etmiştir (ATASE. ISH. K.7-G.62; ATASE. ISH. K.10-G.93; ATASE. ISH. K.10-G.93AA).

Asayişin temininden sorumlu olan zabitan kuvvetinin özellikle son zamanlarda yoğun çalışması gerekirken Samsun mutasarrıflığı kâtiplerinden bazı şikâyetler alınmıştır. Mutasarrıflık devamlı olarak askerin azaldığından ve hatalarından bahsetmiş ve askerden kim faydalı işler yapmışsa bu işler olay ve zaman gösterilerek 9. Ordu'ya bildirmiştir. 9. Ordu kumandanı mülki amirlerden her türlü olay ve durumun askeri makamlara bildirilmesini istemiştir. Bununla beraber mülki amirlerin askeri personele yardımcı olması ve askeri personelle birlikte çalışılması başkumandanlıktan ilgili makamlara yazılmıştır (ATASE. ISH. K.10-G.93AB).

Paris Barış Konferansı öncesi İtilaf Devletlerinin genel görüşü; Giresun, Sivas, Samsun hattının doğusunda kalan topraklarda "*Büyük Ermenistan*"ı kurmaktan

yana olmuştur. İşte böyle bir durum içinde Venizelos, 30 Aralık 1918'de Paris Barış Konferansı'na bir muhtıra vermiştir. Venizelos'un resmen verdiği muhtıra, Yunanistan'ın toprak isteklerini toplu olarak ifade ederken Pontusçular'ı hayal kırıklığına uğratmıştır. Batı Anadolu üzerindeki çıkarlara odaklanan Venizelos, İtilaf Devletlerine karşı inandırıcılığını artırmak için fedakârlıkta bulunmuştur. Venizelos, Pontus meselesi'nden vazgeçip Trabzon'u denize ulaşmak için bir liman olarak Ermenilere bırakmayı kabul etmiştir. Paris Barış Konferansında 3-4 Şubat 1919'da yaptığı konuşmalarda aynı çizgide devam eden Venizelos, Pontus Devleti'nden söz etmemiştir (Sarıncı, 1999: 15-16).

Trabzon Metropolit, Pontus Cumhuriyeti'nin kurulması için Paris'e gitmişken yüksek ihtimalle orada yüz bulamamış olacağından İstanbul'a dönüşünde kendi isteğiyle bazı kuvvetlerimizle temas etmiştir. Metropolit, Trabzon Rumlarına eski imtiyazlarının verilmesi şartıyla bir uzlaşma teklif etmiştir. Bu hareketi üzerine Paris'te de aynı tarz bir yaklaşım sergilediği anlaşılmıştır. Ancak Metropolitin tekrar Rumların Trabzon vilayetine göç ettirilmesi ve Trabzon'daki Rumlar arasında eşkiya teşkilatı yapmaya çalışması da ihtimal dâhilinde olmuştur (ATASE.ISH.K.45.G.47).

Bu sırada Yunan donanmasından Avarof Zırhlısı'nın yakında Samsun'a gideceği Rumlar tarafından öğrenilmiştir. Alınan duylara göre Rumların büyük bir gösteri yapmayı planladıkları anlaşılmıştır. Bu gösteri esnasında Müslümanların milli hislerine kapılarak galeyana gelmesi ve bazı Müslümanların uygunsuz bir harekette bulunabileceği ihtimali doğmuştur. 15. Fırka kumandanlığı tarafından lazım olan tedbirlerin alınması için Harbiye Nezareti'nden talimat istenmiştir. Avarof Zırhlısı'nın Samsun'a gitmesi ve Rumlar tarafından gösteri yapılması halinde bir olay olmaması için idari, siyasi ve askeri silahlı tedbirler için talimat verilmiştir. Herhangi bir olayın çıkıp hükûmeti zor durumda bırakması ihtimali alınan tedbirlerle ortadan kaldırılmıştır. 3. Kolordu Kumandanı Selahaddin Paşa Harbiye Nezareti'nden alınacak tedbirlerin vaktinde yerine getirilmesi için özellikle Yunan zırhlısının Samsun'a seyahati hakkındaki bilgilerin birkaç gün önceden kolorduya bildirilmesini istemiştir (ATASE. ISH. K.10-G.101AB).

Paris'te gelişmeler bu rotada seyrederken Türkiye'de yapılan çalışmalara ara verilmemiştir. Nitekim Dahiliye Nezareti 19 Şubat 1919'da Kastamonu Vilayetinden

Rumların Pontus Hükümeti teşkil etmek için yaptıkları çalışmalar hakkında daha fazla bilgi verilmesini istemiştir (BOA.DH.ŞFR.00096.00233.001.001).

22 Mart 1919'da Havza ile Vezirköprü arasında Arzdak Köyü civarında bir çeteyi takip etmekte olan jandarma ve askerlerden oluşan bir müfreze eşkıya ile çatışmaya girmiştir. Çatışma esnasında civardaki köy ahalisinden kaçan tecavüzcüler, tamamen silahlı olarak eşkiyaya yardım etmişlerdir. Eşkiyalar müfrezeyi sararak bir subay ve yedi askerin şehadetine sebep olmuştur. Müfrezeden geriye kalanlar zorla kurtarılabilmiş ve derhal Kavak, Havza, Merzifon'dan birlikler sevk edilmiştir. Bu durum üzerine eşkıya ve ahaliden olay yerinde kalanlar köyden uzaklaştırılarak şehitlerin cenazeleri ancak alınmıştır. Tavşan Dağı'nda ormana kaçarak çatışmaya devam eden ahaliye defaatle teslim olma çağrısı yapılmıştır. Köy ahalisinin teslim ol çağrılarını kabul etmemesi üzerine top kullanma zorunluluğu doğmuştur. Bu suretle ahali dağıtılmış ve dağılan ahali köyelerine geri dönmüştür. Çatışma esnasında ısrarla yapılan teslim ol çağrısına uymayan vatandaşlardan dört kişi ölmüştür. Ölen dört vatandaşın hangi tarafın ateşiyle vurulduğu ise tespit edilememiştir. Olaylara neden olan eşkıya belirlenmişse de çatışmaya katılanların kimler olduğu belirlenememiştir. Çatışmayla ilgili bir tutanak hazırlanarak bir sureti kolordu kumandanlığına verilmiştir. Bu çatışmanın 19. Orduya sunulmakta olan vukuat raporlarının bir sureti 1 Mayıs 1919'dan itibaren Başkumandanlığa da arz edilmektedir. Bu sırada kolordu mıntukasında jandarma birlikleri iş yapamaz duruma gelmiş, küçük asayiş olaylarıyla dahi kolordu ilgilenir olmuştur (ATASE.ISH.K. 10.G.126).

23 Mart 1919 günü saat 09:00'dan sonra Vezirköprü ile Havza arasındaki köprüde oldukça fazla sayıdaki Rum çetesi ile bir müfreze çatışmaya girmiştir. Bu müfreze yardımı üzere bir mülazım fırkasından on sekiz asker sevk edilmiştir. 56. Alay kumandanının emri ile de iki makineli tüfek, iki subay ve on beş asker daha yardıma çıkmıştır. Kavaktaki 56. Alaydan bir tabur kumandanı da çatışma mahaline hareket etmiştir. 350-400 kişilik bir çete de çatışma bölgesine yaklaşık iki buçuk saat mesafedeki Köylücebağ ve Tenekecik Köyü'ne de toplanıp baskın yapmıştır. Samsun'a yarım saat yakınlıkta Çarşamba yolu üzerindeki Kuşlar mahali çayırında otlayan hayvanları süren eşkiyaların peşine de 34 askerlik bir istihkâm bölüğü gönderilmiştir. Bafra civarından gelen vatandaşlar başka birtakım eşkiyanın

harekete geçeceği istihbaratı 3. Kolordu Kumandanlığı'ndan Harbiye Nezareti'ne bildirmiştir (ATASE. ISH. K.10-G.118).

Jandarma birlikleri personel azlığını sebep göstererek hiçbir olaya müdahale etmemiştir. Kolordudan jandarmaya bir miktar asker gönderilmişse de bu miktar yeterli gelmemiştir. 15. Fırka'nın piyade taburları makinalı tüfek bölüğü de dâhil edildiği halde yüz kişiden ibaret kalmıştır. Bu taburlar da asayiş noktasından bakıldığında birer bölük gücünde dağıtılmıştır. Havza mıntikasında derli toplu bir tabur sadece Kavak'ta kalmıştır. Dorukhanları, Havza, Vezirköprü, Çeltik, Merzifon ve Gümüşhacıköy de birer bölük kalmış ve bölükler arasında devriye kolları dolaştırılmıştır. Herhangi bir yerde eşkıyalık faaliyeti ortaya çıktığında oldukça şiddetli bir şekilde müdahale edilerek bu faaliyet bastırılmıştır. Fakat bu türlü bölünerek dağılan birliklerin mevcudu günden güne azalmıştır. 1310-1313 (1894-1897) doğumlular askere alınmadığı için jandarma ve kıtanın asker mevcudu artırılmamıştır. Jandarma birliklerini takviye etmek için asayiş düzgün olan bir bölgeden birkaç taburluk kuvvetin kolordu mıntikasına alınması düşünülmüştür. Fırkanın ilk yola çıkanları 30 Mart 1919'da karadan hareket etmiştir. Bir tabur veya bir batarya hareket etmek suretiyle fırka-i kadime halinde yürüyüşe devam ederek ve sahil yolunu takiben Erine'ye kadar gelinecektir. Erine'den itibaren dâhil yoluyla Niksar, Erbaa, Amasya üzerinden geçmesi düşünülmüştür (ATASE. ISH. K.10-G.126AA).

15. Fırkanın Samsun'a vapurla nakledilmesi Harbiye Nezaretine teklif edilmişse de cevap alınamamıştır. Bu firkadan bir alayın Havza mıntikasına yerleştirilmesi anlatılmıştır. Özetle Samsun ve Havza havalisinde eşkal ve çeşitli suretlerde eşkıyalık devam ediyorken takipte görülen hız ve kararlılık sayesinde bu tür olayların etkisi çok olmamıştır. 5. Fırka'nın oraya ulaşmasından sonra eşkıyalık olaylarının ortadan kalkması ancak mümkün olacaktır (ATASE. ISH. K.10-G.126AB).

Rumların eşkıyalık faaliyetleri ve yaşanan asayiş sorunları son bulmamış, meydana gelen olaylar mümkün olduğunca Dahiliye Nezareti'ne rapor edilmiştir. Rum çeteleri, 6 Nisan 1919 akşamı Bafra'nın Marar Köyü'ne baskın yapmıştır. Eşkıyalara karşı bir müfreze gönderilerek müdahale edilmiş, müfrezenin müdahalesiyle karşılaşan eşkıyalar kaçmak zorunda kalmıştır. Yine aynı müfreze on

iki kişilik bir eşkıya çetesiyle daha çatışmaya girmiştir. Çatışma sonucu bir eşkıya öldürülmüş, üç eşkıya yaralı olarak kaçmış ve bu eşkıyalara ait bir at ele geçirilmiştir. 9 Nisan 1919 gecesi Gürcem Karyesi kimliği belirsiz eşkıyalar tarafından basılmıştır. Baskın esnasında İstavrioğlu Hırsto öldürülmüş, eşi Yartan ve çocuğu Lazari yaralanmıştır. Olayların yaşandığı esnada atılan mermilerden bir tanesi bir hayvanın telef olmasına sebep olmuştur. 10 Nisan 1919 tarihinde Bafra'nın Horşör Karyesi'ne giden bir müfreze eşkıya ile çatışmaya girmiştir. Yaşanan çatışma sonucu eşkıyalar kaçarken çatışma esnasında iki Müslüman şehit olmuştur. Aynı tarihte Kartepe'de eşkıyalık yapan Esiroğlu Ahmet namındaki eşkıya ve çetesi Kuşdoğan Karyesi'ne basmış, köyden Arif Hoca'yı öldürmüştür. Öldürülen Arif Hoca'nın iki arkadaşı ise, bu saldırıdan yaralı kurtulmuştur (BOA.DH.EUM.AYŞ.00005.00034.001).

10 Nisan 1919'da Samsun ve Köprü civarlarında eşkıyalık yapmakta olan Rum çetelerinin yakalanması için Amasya'dan yüz kişilik bir askeri müfreze gönderilmiştir. Müfreze ile eşkıyalar arasında çıkan çatışmada bir binbaşı, bir yüzbaşı ile yirmi beş er hayatını kaybetmiştir. Yaşanan olay sonucunda cenazeler dahi eşkıyadan kurtarılamazken Çorum Mutasarrıflığından 5. Kolordu Ahz-ı Asker riyasetine bir telgraf çekilerek en az iki yüz kişilik bir müfreze ve makineli tüfek talebinde bulunulmuştur. İstenilen birliklerin olay mahalline ulaşmasına kadar geçecek olan sürede çete takip edilmiştir. (ATASE.ISH.K.22.G.100). 12 Nisan 1919 tarihinde Samsun'dan köylerine gitmekte olan Samsun'un Demircihavlu, Rodoklu ve Demirci Karyesi ahalisinden Konstantin, Dimitri ve İstavri Todoris saldırıya uğramıştır. Çorak Karyesi ahalisinden otuz kadar silahlı eşkıyanın saldırısına uğrayan Konstantin, Dimitri ve İstavri öldürülmüş, beş beygir, dokuz merkep ve eşyaları gasp edilmiştir (BOA.DH.EUM.AYŞ.00005.00034.001).

14 Nisan 1919'da Dahiliye Nezareti'ne dört günlük başka bir rapor sunulmuş yaşanan olaylar özetle yansıtılmıştır. Sivas Vilayeti dâhilinde Hafik'in Maden Karyesi civarında ağnam toplayan iki tüccara bir pusudan ateş açılmıştır. Saldırı sonrası iki tüccar ağır yaralanmış ve üzerlerindeki 450 lira ile eşyaları gasp edilmiştir. Rum eşkıyalar Canik sancağında Lâdik'in Habur Karyesi'nde dört öküz gasp etmiştir. Eşkıyalar Kavak'ta bir Müslümanı öldürmüş, bir köyden on iki sığır ve hayvanları öldürmek suretiyle Harsim Köyü koyunlarının hepsini gasp etmişlerdir (ATASE. ISH. K.10-G.137AA).

25 Nisan 1919'da günü Samsun ve Bafra civarında Karamut ile Haydarlı istikametine devriyeye çıkan üç asker geri dönmemiştir. Olay üzerine yapılan soruşturmada o gün koğuştta hasta olan bir askere Rumların bu üç askeri çayıra davet ettiğini söyledikleri ortaya çıkmıştır. Üç asker yoğurt vermek bahanesiyle Rumlar tarafından çayıra davet edilmiş ve kendilerinden bir daha haber alınmamıştır. Aynı havalide dağa odun kesmeye giden üç asker ormanda on beş kişilik bir Rum çetesinin saldırısına uğramış silahları alınarak öldürülmüştür. Rum çetelerinin yoğun faaliyet gösterdiği mıntıkada erzak almaya giden iki askerden birisi öldürülmüş diğeri ağır şekilde yaralanmıştır. Devriye gezen iki askerden birisi ağır şekilde yaralanmıştır. Bu mıntıkada Rum vatandaşlar Rum eşkıyalar ile işbirliği yapmış rastladıkları az sayıdaki askerlere saldırarak yaralamış ya da öldürmüştür. Yaşanan her bağımsız olayın arkasından müfrezeler soruşturma için köylere gitmiş olsa da köylüler soruşturma yapılacağını haber alır almaz köyü boşaltarak dağlara çıkmışlardır (ATASE.ISH.K.15.G. 90AA).

Samsun havalisindeki kıtalara takviye gereği hissedilerek 5. Kafkas Fırkası Niksar, Tokat, Amasya, Merzifon, Havza mıntikasına yerleştirilmiştir. 3. Kolordu eşkıyalığın yoğun olduğu Samsun havalisinde 15. ve 5. Fırka birlikleriyle birleşerek birtakım önlemler almış ve bu önlemlerde başarılı olmuştur (ATASE.ISH.K.15.G. 90AA). Eşkıyaların Çorum sancağında faaliyet göstermelerini engellemek için tedbir almak o havalide birer karargâhtan ibaret olan birliklerin yetersizliği yüzünden mümkün olmamıştır. 20. Kolordu Karargâhı Ankara'ya ve 24. Fırka kıtaatı da Çorum sancağına taşınarak bu vilayette asayişin düzenlenebileceği düşünülerek çare aranmıştır (ATASE.ISH.K.15.G.90AB). Asayişin sağlanması emrine verilen birlikler Ankara vilayetinin gösterdiği lüzum üzerine hızlı bir şekilde sevk ve idare edilmiştir. Diğer vilayetlerden verilen asayiş raporlarına göre lazım olan yardım ihtiyacı karşılanamamış ve vakit kaybetmekten çekinilmiştir (ATASE.ISH.K.15.G.90AC).

Venizelos'un Paris Barış Konferansındaki konuşmalarında Pontus Devleti'nden bahsetmemesi Trabzon Metropolit Hrisantos'u harekete geçirmiştir. Hrisantos, 2 Mayıs 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'na bir muhtıra vermiştir.⁵ 2 Mayıs 1919'da Paris Barış Konferansına Pontus meselesi hakkında sunulan muhtıra şu cümlelerle sona ermiştir:

⁵ Bahsi geçen muhtıranın tam metni için bkz. Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, Merk Yayıncılık, İstanbul 1988, s. 26-28; bkz. EK-3

“Bu şartlar dâhilinde Pontus mıntkasının muhtar bir Rum memleketi olması zorunlu ve ahalisinin gayrı kabil-i tezelzül arzuları dolayısıyla hiçbir ecnebi boyunduruğuna girmemek de mukarrerdir. Müstakil Ermenistan hükümetiyle komşuluk, münasebet-i iktisadiye ve çekilen müşterek mezalim, her iki millet arasında bir rabıta tevlid ediyor ki bu rabıtayı daha ziyade kavileştirmek istiyoruz” (Kuran, 1988: 79).

Yunan Başbakanı Venizelos ve Trabzon Metropolidi Hrisantos Paris Barış Konferansı’nda girişimlerini sürdürürken Rum cemiyetleri Türkiye’deki faaliyetlerine devam etmiştir. Karadeniz Bölgesine 1919 yılının ortalarına kadar başta Rusya ve Yunanistan olmak üzere birçok ülkeden Rum göçmen getirilerek yerleşmiştir. Rumların Türkiye’ye getirilip yerleştirilmesinde İtilaf devletleri de etkin rol oynamıştır. Nitekim Trabzon İngiliz mümessili Trabzon valiliğini ziyaretinde Batum’dan 500 civarında Rum ailenin Trabzon’a getirileceğini ifade etmiştir. Trabzon valisi şehrin sıkıntılar içerisinde olduğunu ifade ederek, Rumların geçim sorunu yaşayacaklarından ötürü getirilmesinin uygun olmayacağını beyan etmiştir (Pehlivanlı, 1999: 92). Trabzon, Pontus hareketinin Türkiye’deki manevi başkanı olan Hrisantos’un ikamet ettiği şehir olması yönünden önem arz etmiştir. Trabzon Metropolithanesi paye bakımından diğer metropolithanelerden üstün olmuştur. Yeniden inşa edilmek istenen eski Pontus Devleti’nin merkezi olma özelliği de Trabzon’u kıymetli kılmış, Pontusçu teşkilatlar buradan idare edilmiştir. Müdafaa-i Meşruta ve Pontus Cemiyetlerinin merkezi olan Samsun ise Pontus hareketi için önemli ikinci merkez olmuştur (Pontus Meselesi I. Kısım, 1338: 73).

11 Mayıs 1919’da 3. Kolordu Komutanlığı Sivas Vilayeti ve Canik Sancağına müracaat ederek Pontuscu eşkıyalar hakkında bilgi edinilmesini istemiştir. Sivas ve Canik’te faaliyet gösteren eşkıya çetelerinin Müslüman, Gürcü, Rum ve Ermeni olup olmadıkları sorulmuştur. Bu çetelerin sayıları nüfuz ettikleri mıntika veya eşkıyalık ettikleri yerler, reislerinin ismi, nasıl silahlara sahip oldukları ve ne zamandan beri faaliyette olduklarının araştırılması istenmiştir. Çetelerin dâhilde mi oluşturulduğu yoksa dışardan mı geldiği, eşkıyalık faaliyetlerinin siyasi bir amaç mı yoksa soygunculuk için mi yapıldığı malumatı talep edilmiştir (ATASE.ISH.K.14.G.71).

13 Mayıs 1919’da Sivas’a bağlı İpsile Nahiyesi’nin Cebirmucuk Karyesi’nde oturan Yarayurt Karyesi’nden mühtedi Mesari ve refiki Nikator kaçırılmıştır. Samsundan Bafra’ya gelmekte olan bir yolcu arabası İncesu civarında eşkıyanın saldırısına uğramıştır. Saldırıda arabanın hayvanları eşkıya tarafından gasp edilmiş

ve yolculardan haber alınamamıştır. Samsun civarında Emsalı Köyü'ne elli kişilik bir Rum çetesi saldırmış 300 kadar koyunu gasp etmiştir. Çetenin takibine jandarma ile birlikte kuvvetli bir müfreze gönderilmiştir. Bafra civarında Çakallı Köyü'ne erzak götüreren üç asker, Çakallı ile Mısırlı Dağı arasındaki Kargı Deresi civarında elli kişilik bir çeteye rastlamıştır. İki asker kaçarak eşkıyanın elinden kurtulmuşsa da bir askerin tüfeği ve tabancasıyla askeri eşyaları gasp edilmiştir (ATASE. ISH. K.15-G.91AC).

17 Mayıs 1922'de Fransız sefarethanesi, Amerikalı Word isminde birisinin Trabzon ve Samsun'a gitmesini sağlamıştır. Bu kişi Pontus meselesi'ni yerinde incelemiş ve Amerika'ya Rumların katliama maruz kaldıklarına dair bir rapor göndermiştir. Word hazırladığı ve gerçekleri yansıtmayan bu raporu beraberinde İngiltere'ye götürerek İngiliz yetkilileri Rumların katledildiğine inandırmıştır. Bu girişim sonucunda Amerikan ve İngiliz devletlerinin dikkatleri Pontus meselesi'ne çekilmiş ve İngiltere Hristiyan ekalliyetlerin hukukunu himaye ederek birtakım tedbirler alma yoluna başvurmuştur (TİTE.K44.G37.B37001).

18 Mayıs 1919'da Samsun'un Kani Karyesi'ne bağlı Kürklü mahallesi'ne elliden fazla Rum eşkıyası baskın yapmıştır. Yirmi çift öküz, otuz inek, on iki camuz ve bargir⁶, beş kısrak, bir ester⁷, beş koyun, on beş keçiyle bir hane eşyası gasp edilmiştir. Karyeden Kurt Mustafa oğlu Muhammed'in hanımı iki yerinden yaralanmıştır. Korucularla eşkıyalar arasında çıkan çatışma sonucunda eşkıyadan ikisi ölmüş fakat cesetleri eşkıyalar tarafından götürülmüştür. 19 Mayıs 1919 gecesinde Kurupelsid Karakolu'na tahminen elli kadar eşkıya tarafından saldırı düzenlenmiştir. Çıkan çatışma sonucunda herhangi bir kayıp yaşanmamışken eşkıyalar kaçmak zorunda kalmıştır (BOA.DH.EUM.AYŞ.00009.00011.001).

Meşhur eşkıyalardan Çarşamba'nın Ökseköseli Karyesi'nden Dikkulak İbrahim öldürülmüş; cinayeti kimin işlediği belirlenememiştir. Kavak Nahiyesinin Sakızbük Karyesi'nden Battaloğlu Bilal Çavuş ve oğlu Celal tarlada çift sürerken yirmi kişilik bir Rum çetesi tarafından öldürülmüştür. Öldürülen Bilal Çavuş ve oğlu Celal'in silah ve hububatları da gasp edilmiştir. Eşkıyadan Musluoğlu Ahmet ile iki

⁶ Bargir, Anadolu'da yük taşıyan beygir yani At'a verilen isimdir. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi*, Ankara 2005, s. 71

⁷ Ester Anadolu'da Katır'a verilen addır. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi*, Ankara 2005, s. 236

arkadaşı ve Kara Çakıroğlu Ramazan ile arkadaşı Muhammet tutuklanmıştır. Kangal ile Giresun arasında bir bölgede Kangal'dan gelmekte olan posta arabasına ikisi silahlı olmak üzere beş kişi saldırmıştır. Saldırı sonucu çıkan çatışmada eşkıyalar başarılı olamayıp kaçmış, posta kurtarılmıştır. Samsun'a bağlı Çorak Karyesi'nde çete reisi Sarı Konstantin tahminen seksen kişilik çetesıyla saldırı düzenlemiştir (ATASE.ISH.K.15.G.92AA). Saldırı jandarma ve korucuların savunması sonucu püskürtülmüş fakat iki adet sığır gasp edilmiştir. Samsun civarında Dereli Karyesi Camii şerif mefruşatından yedi kilim ve üç halı Rum eşkıyası tarafından gasp edilmiştir. Bafra, Bolu üzerinden Rum, Arnavut ve Gürcülerden oluşan yirmi kişilik bir çete Bafra'ya gitmekte olan bir kafiye saldırı yapmıştır. Üç arabacı ve üç yevmiyeciyile dokuz hayvan dağa kaldırılmıştır. Ünye Kazasına tabi Urlakuş Nahiyesi'nin Karaçal Karyesi muhtarı Ali'den yirmi üç baş sığır çalınmıştır. Müfrezelerin sıkı takibi sonucu çalınan sığırlar ele geçirilerek sahibine teslim edilmiştir. Bafra'nın İgrene Karyesi'nden Krafo isiminde bir kişi öldürülmüştür. Samsun'un Havza mıntikasından Soğanlı Köyü civarında bir müfreze tarafından kimliği belirsiz ve soyulmuş iki kişi ölü olarak bulunmuştur (ATASE. ISH. K.15. G.92AB).

Amasya'nın Kaya Karyesi'nde Hacı Hasan'ın evine eşkıyalar saldırmış, bir miktar malı ve nakit parası gasp edilmiştir. Kavak'ın Tabaklık Karyesi'nde Ali oğlu Emin Çavuş'un evine eşkıya Hariko'nun adamları tarafından saldırılmıştır. Saldırıda Emin Çavuş, annesi ve hanımı yaralanmıştır. Bafra hapishanesinden kaçan cinayet mahkûmu Mursal oğlu Ali yakalanmıştır. Samsun civarında Alıcı Nahiyesi'ne otuz kişilik bir eşkıya çetesi saldırmış, çıkan çatışma sonucu iki eşkıya ele geçirilmiştir. Samsun'un Kadıköy civarında bir Rum çetesıyla bir müfreze karşılaşmış, çıkan çatışma sonucu eşkıyalar kaçmıştır. Çarşamba mıntikasında Tahtaköy müfrezesine üç neferin tüfekleriyle karyelerine giderken Tatarlı Ormanı'nda Laz Ali oğlu Mustafa çetesi tarafından alınmıştır Olay üzerine sevk edilen müfreze ile meydana gelen çatışmada çete başı Mustafa, canlı olarak ele geçirilmiş üç çeteci tüfeklerini de bırakıp kaçmıştır (ATASE.ISH.K.15.G.92AC).

Tokat'ın Erbaa kazasında eşkıyalık yapan ve Mondros Mütarekesinden sonra serbestçe gezmeye başlayan birkaç Rum çetesi olmuştur. Bunlar; Hacıbey Karyesi'nden Nefer Hoçor isimli 200 mevcutlu, Kırbalan Karyesi'nden İstil isimli 150 mevcutlu, Kuruharman Karyesi'nden Anastas isimli 100 mevcutlu, Karamoti

Çakır 60 mevcutlu ve Anastastin isimli 180 mevcutlu çetelerdir. Bu çeteler Lâdik, Amasya, Çarşamba, Samsun taraflarında bulunan Rum çeteleri ile ilişkili olarak faaliyet göstermiştir. İlgili çeteler takip ettikleri Pontusçu siyasi fikirlerini gerçekleştirecek güce sahip olmamakla beraber fırsat buldukça Erbaa kazasında çapulculuk yapmıştır. Bu çetelerden Nefer Hoçor isimli çete mensuplarında Osmanlı ve Rus silahları bulunmuştur (ATASE.ISH.K.14.G.110AA). Bu esnada Fener-Rum Patrikhanesinin fikir aşılmasıyla Canik sancağında Rum çeteleri ile ilişkisi olduğu bilinen Havza Psikoposu Çakıloğlu namında birini çeşitli vesilelerle kullanmıştır. Çakıloğlu, Havza Psikoposu ile Rum çeteler arasındaki bağlantıyı sağlamış fakat hakkında yapılacak olan takibattan korkarak Samsun'a kaçmıştır (ATASE.ISH.K.14.G.113).

Haziran 1919'da Samsun ve havalisinde Paris Barış Konferansı'ndan Rumlara bağımsız bir devlet kurdurulacağına dair bir sonuç çıkacağı haberleri yayılmıştır. Bu haberlere bağlı olarak Çarşamba civarındaki Rum vatandaşlar kendi kiliselerinde toplantılar yapmaya başlamıştır. Rumların yaydığı dedikodular ve yaptığı toplantılar Müslüman halk üzerinde gayet derin ve önemli bir etki yapmıştır. İngilizler tarafından Samsun'a çıkarılan 200 Hintli askerin alınarak yerine İngiliz askeri getirileceği söylentileri yayılmaya başlamıştır (ATASE.ISH.K.16.G.21). Karadeniz bölgesinde yaşanan asayişsizlik askerlerin tedbir amaçlı kılık kıyafet değiştirerek seyahat etmesine dahi sebep olmuştur. 3 Haziran 1919'da sivil kıyafetleri ile Mecidözü kazasına doğru gelmekte olan yedi askerin Merzifon Kazasına bağlı Mahmutlu Karyesi civarında yirmi kişilik bir Rum çetesi tarafından önleri kesilmiştir. Durdurularak soyulan askerlerin daha sonra bir dereye götürülüp, üzerlerine ateş açılarak şehit edildiği Mecidözü kazasına gelen bir vatandaşın ifadesinden anlaşılmıştır (BOA.DH.EUM.AYŞ.00011.00045.001).

Yaşanan asayiş sorunu ve şiddet olaylarında yalnızca Müslümanlar değil aynı zamanda Rum vatandaşlar da etkilenmiştir. 8-9 Haziran 1919'da Çorumlu on Hristiyan, Kelleci Hanı civarında milli aidiyetleri tespit edilememiş olan yirmi beş kişi tarafından soyulmuştur. Eşkiyalar bu esnada soydukları Hristiyanlardan birkaçını yanlarına alarak kaçmıştır. Bu olayın ihbar edilmesi üzerine jandarma birliklerinden kuvvetli bir müfreze gönderilmiş fakat herhangi bir sonuca rastlanılmamıştır. 10 Haziran 1919 gecesi İngiliz Erkan-ı Harp Kaymakamı Merzifon'dan otomobile Samsun'a gelmiştir. Kaymakam alay kumandanlığından birliklerin durumu hakkında

bilgi istemiş ve gerekli cevaplar verilmiştir. Bunun üzerine kaymakam ertesi gün Samsun'a gitmiştir. 11 Haziran 1919'da altı İngiliz yük arabası Merzifon'a gelmiş, şüpheli arabaların üzerleri kapalı olduğundan yüklerinin ne olduğu öğrenilememiştir. 11 Haziran 1919'da Merzifon'a bir saat mesafede Osmanoğlu Karyesi Rumlarından Pelendeli isminde birisiyle yanındaki dört Rum'un dört kişi tarafından bilinmeyen bir yere götürüldüğü ihbar edilmiştir. İhbar Osmanoğlu Karyesi Rumları tarafından yapılmışsa da Pelendeli'nin yanındaki dört Rum'un nereli oldukları ve isimlerinin ne olduğu bildirilmemiştir. İlgili şikâyet üzerine inceleme ve takip yapmak üzere bir müfreze sevk edilmişse de herhangi bir sonuca rastlanılmamıştır (ATASE.ISH.K.16.G.34).

14 Haziran 1919 tarihi itibariyle Amasya Livası dâhilinde yirmi bir Rum çetesi varken bu çeteler Pontus emelini gütmüş, Müslümanlara karşı zulüm ve eziyette bulunmuşlardır. Aynı zamanda bu havalide dört Müslüman çetenin de varlığı bilinmektedir. Tokat livasında Erbaa ve Niksar kazalarıyla Lâdik kazası doğusunda güçlü beş Rum çetesi varken, silah ve teçhizatları mükemmel olan bu çeteler, Haziranın ortasına kadar herhangi bir olaya karışmamıştır. Sivas vilayetinde sayısı tam olarak tespit edilememiş olsa da birkaç bölgede faaliyet gösteren Ermeni çeteleri varlıklarını sürdürmüştür. Trabzon vilayetinde sayıları net olmamakla birlikte hırsızlık, gasp ve soygun yapan birkaç İslam çetesi tespit edilmiştir. Rumlar burada da Canik ve Amasya'da olduğu gibi çeteler teşkil etmiş ve Pontus emelini gerçekleştirmeye çalışmıştır. Trabzon vilayetinde faaliyette olan Rum çetelerinin miktarı tespit edilememiştir. Gümüşhane'de cani bir şekilde şehirde yaşayanları öldüren otuz kişilik bir Rum çetesi tespit edilmiştir. Erzurum vilayetinde gasp ve soygun yapan birkaç Müslüman eşkıyanın varlığı bilinmekle beraber sayıları tam olarak tespit edilememiştir. Erzincan'da aynı türden bir İslam çetesi tespit edilmiştir. Van vilayetinde Ermenilerin faaliyet ve hazırlıkları tespit edilmiştir. Canik livasında çetecilik faaliyetleri Haziran ayı ortalarında oldukça azalmıştır. Ankara vilayetinin Çorum sancağına birkaç Rum elebaşı musallat olmakla beraber yağma ve adam öldürme faaliyetleri görülmüştür (ATASE.ISH.K.24.G.82).

Yunanlılar'ın 1919 yılı ortalarına doğru Samsun ve havalisine olan ilgileri artmış, Samsun'a 130 çete reisi ile birlikte 20.000 lira para göndermiştir. Çarşamba mintikasında yerli Rumlar tarafından düzenli bir şekilde siyasi toplantılar düzenlenmiştir (TİTE.K23.G10. B10001).

Rumlar Sivas vilayetinin Amasya ve Tokat sancaklarında aynı Canik Livasında gibi milli siyasetlerine hizmet ederek çetecilik faaliyetlerinde bulunmuştur. Sivas vilayetinin Canik sınırında yoğun olmak üzere Amasya livasında yirmi bir Rum çetesi görülmüştür. Bu çetelerin reisleri ve arkasından giden üyeleri yaptıkları eşkıyalıklar ile Tokat Livasında da faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Amasya'nın Lâdik Kazasının doğusunda, Erbaa Kazasında ve Niksar'da güçlü beş Rum çetesi faaliyet göstermiştir. Lâdik kazasındaki çeteler ciddi bir güce sahip olmakla beraber teşkilat ve teçhizatlarının mükemmel olduğu görülmüştür. Sivas vilayeti dâhilinde birkaç Ermeni çetesi bulunmakla beraber Hristiyan ahalinin can ve malını tehdit edecek bir Müslüman çetesinin bölgede varlığı tespit edilememiştir (ATASE.ISH.K.14.G.133).

Amasya livasında dört Müslüman çetesi varken Tokat Livasında Müslüman çetesine rastlanılmamıştır. Amasya'da faaliyet gösteren Hristiyan çeteleri Müslümanlara saldırırken, Müslümanlardan Hristiyanlara karşı bir saldırı olmamıştır. Rum ve Ermeni çeteciler Hristiyan unsurları tahrik ederek İtilaf Devletlerine asayiş bozuk göstermeyi ve bu yolla işgale zemin hazırlamayı amaçlamıştır. Hristiyanlar çıkan çatışmalarda Hristiyan ahalden ölen olduğunda Osmanlı hükümetiyle hiç temas kurmadan yabancı temsilcilerle görüşmüşlerdir. Yapılan müracaatlarla Müslüman ahali aleyhine olumsuz bir kanı oluşturmaya çalışılmıştır. Bütün bunlara rağmen Müslüman vatandaşlar memleketin sükûna ihtiyacı olduğunu düşünerekten Osmanlı hükümetine güvenmeye devam etmiştir. Rum ve Ermeni çeteleri alışıldığı üzere devamlı İngiliz subayları ile temasta olmuştur. İngiliz subayları ise bu çetecilere sürekli yakın durmuştur (ATASE.ISH.K.14.G.133AA).

Merzifon'daki İngiliz subayları ile Amerikalı memurlar, Merzifon ve Gümüşhacıköy kazalarındaki Rumlarla yakın ilişki içerisinde olmuştur. Gümüşhacıköy'nde 500 hanesi Karaköy Rum Karyesinde olmakla beraber meşhur birkaç eşkıyanın en tanınanı Vankil adında bir Rum olmuştur. Eşkıya Vankil ve çetesi genellikle Çorum civarında yağma yaparak, cinayetler işlemiştir (ATASE.ISH.K.14.G.133AA). 27 Haziran 1919'da Havza'daki Alay kumandanı bir taburla Karaköy Rum karyesini abluka altına alsa da İngiliz subaylar Merzifon'dan oraya otomobile yetişmiştir. İngiliz subaylar ve kaza kaymakamı Margrid Efendi'nin müdahalesinden dolayı bir sonuç alınamamıştır. İngiliz Margrid'in kardeşi Alko ile önce komiserlik yapmış olan Aleksis Efendi İngiliz ve Amerikalılarla her köyle temas kurmuştur. Aleksis Efendi aynı zamanda kaymakam Margrid Efendi'nin akıl

danışmanlığını yapmıştır (ATASE.ISH.K.14.G.133AB). Bu sıralarda Giresun civarındaki çetelerin eşkıyalık faaliyetleri azalsa da Koroğlu İskalidis adındaki bir Rum çetesi faaliyetlerine devam etmiştir. İlgili çete bölgede asayiş bozuk göstermeyi amaçlamış ve bu çetenin faaliyetleri sonucu on beş Müslüman hayatını kaybetmiştir (ATASE.ISH.K.14.G.133AC).

Rus tüfekleriyle donanmış, yirmi kadar Rum ve Ermeni'den oluşan bir eşkıya çetesi 12 Temmuz 1919'da Giresun'a gelmiştir. Karahisar Mutasarrıflığı Karlık Nahiyesi sınırlarında faaliyette bulunmaya çalışan çeteyi takibe almıştır. Yüzbaşı Haydar Efendi kumandasında bir müfreze eşkıyaların yakalanması ile görevlendirilmiştir (BOA.DH.EUM.AYŞ.00000.00015.021).

Batum'dan Trabzon sahillerine çıkarılmak üzere bir çete silahlandırılıp hazır edilmiştir. Hacika namında bir eşkıyanın idaresinde olan on yedi kişilik Rum çetesi 12-13 Temmuz 1919 gecesini Giresun'a çıkarılmıştır. Eşkıya çetesinin sahile çıktığı haberi alınır alınmaz bir müfreze gönderilmiş ve eşkıyalardan on tanesi reisleriyle birlikte ölü olarak ele geçirilmiştir (ATASE.ISH.K.45.G.26).⁸

Osmanlı devleti bünyesinde yaşayan gayri müslimler 1919 yılında da ayrılıkçı hareketlere devam etmiştir. Özellikle gayrimüslim tebaadan olan Rumlar Avrupa kamuoyunda Osmanlı Devleti'ne karşı birtakım suçlamalarda bulunmuştur. Gayrimüslimler önce bazı bölgelerde asayişsizlik yaratmış daha sonra bu asayişsizlikler bir vesile haline getirilmiştir. Hristiyan ahali amacına ulaşmak için Müslüman ahaliyi daimi surette tahrik etmiş ve kışkırtmıştır. Müslüman ahali gayrimüslimlerin çıkardığı zararlı faaliyetlere karşılık verme ve öç alma isteğine kapılmıştır. Öç alma gibi bir isteğin devlet aleyhine sonuçlar doğuracağı düşünülmüş ve devlet erkânınca bu türden faaliyetlere müsaade edilmemiştir. Hatta bu türden bir harekete girişenler hakkında hemen şiddetli bir şekilde kanuni yollarla cezalandırılması kararlaştırılmıştır (BOA.DH.ŞFR.00101.00019.077.001.001).

25 Temmuz'da Trabzon sahilinde Vakfikebir ile Görele arasında elli altmış kadar silahlı bir çete, on adet motorla sahile çıkmaya çalışmıştır. Sahilden şiddetli bir mücadele gören motorlar başarılı olamayarak geri çekilmiştir. Alınan istihbarata göre Batum civarında Ermeni ve Rum kuvvetler Trabzon sahillerine çıkarılmak üzere silahlandırılarak hazır hale getirilmiştir. Sahile çıkmaya çalışan silahlı kafilenin de bu

⁸ Çete reisi Hacika ve on yedi kişilik avanesinin Giresun'a çıkarılması hususunda bkz. EK-4

kuvvetlerden olduğu tahmin edilmiştir. Yaşanan bu olay üzerine 3. Ordu Müfettiş Vekili Kazım Karabekir tarafından sahilde ve denizde sıkı önlemler alınması emredilmiştir (Çapa ve Usta, 1995: 3).

25 Temmuz 1919 gecesi saat 04:00 sularında içerisinde gizlenmiş elli-altmış kadar kişi bulunan üç motordan Görele ve Vakfıkebir arasındaki sahil ateşe tutulmuştur. Ateş edildikten sonra sahile kuvvet çıkarmaya teşebbüs edilmiş fakat kıyıda jandarma birlikleri ile beraber halk tarafından karşılık verilmiştir. Bu kuvvetleri sahile çıkarmayı başaramayan motorlar geri çekilerek Trabzon istikametine doğru hareket etmişlerdir. Yaşanan bu durum üzerine jandarma birlikleri Trabzon Mevki Kumandanlığına da haber vermişler ve gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamışlardır. 15. Kolordu tarafından bu motorlarda bulunan çetenin Batum civarında silahlandığı ve hazırlandığı haber alınan Ermeni ve Rum çeteleri olduğu tahmin edilmiştir (ATASE.ISH.K.31.G.97). Bu hareket sonrası 3. Ordu Müfettiş Vekili Kazım Karabekir Paşa tarafından sahildeki tedbirlerin ve denizde yapılan gözlemlerin artırılması hususu ilgili makamlardan istenmiştir. Ayrıca Karadeniz sahillerindeki gambotların da tarama ve gözlem faaliyetlerini artırması gereği bildirilmiştir. Bu gambotların da atıl durumda kalmamaları için kömür ihtiyacının tahsis ve sevk edilmesi de emredilmiştir (ATASE.ISH.K.31.G.97AA). Yapılan saldırı sonrasında özellikle Trabzon ve Sinop'ta bulunan gambotların sıkı gözlem yapması gerekmektedir. Ayrıca sahildeki yerel yetkililer ile kumandanlıklarla sıkı bir ilişki içerisinde olarak istihbaratı bilgi toplanması Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisliğinden emredilmiştir (ATASE.ISH.K.31.G.97AB).

Bazı hükümetler tarafından yapılan istatistiki incelemeler neticesinde Trabzon Vilayeti'ndeki Rum nüfusunun toplam nüfusun ancak %30'u kadar olduğu ortaya çıkmıştır. Rum iddiaları doğrultusunda bir Pontus Hükümeti'nin kurulmasının mümkün olamayacağı anlaşılmıştır. Rum Patrikhanesi nüfusla ilgili verilerin ortaya çıkması üzerine Osmanlı hükümetinin elli seneden bu yana bölgedeki Rumları göçe mecbur ettiğini de iddia etmiştir. Patrikhane zorunlu göçe tabi olan Rumların geri dönmelerine müsaade edilirse Rum nüfusunun çoğunlukta olacağını ve hatta %70 oranına çıkacağını ifade etmiştir. Diğer taraftan Rusya'da yaşayan Rumlar arasında propaganda yaptıran Patrikhane para vermek yoluyla da bir miktar Rum'u Trabzon'a göç etmeye ikna etmiş ve yola çıkartmıştır (BOA.DH.KMS.00053.2.00092.001).

Karadeniz sahillerinde Ermeni ve Rum çetelerinin yaptığı saldırılara karşı gerekli önlemlerin alınması, burada görev yapan iki gambotun önemini de artırmıştır. 28 Temmuz 1919'da Harbiye Nezareti tarafından bu gambotların herhangi bir ihtiyaçları olup olmadığı kontrol edilmiştir. Bahriye Nezareti'ne yazılan tezkere ile Karadeniz'de bulunan Aydın Reis ve Preveze gambotlarının kömür ihtiyacı araştırılmıştır (ATASE.ISH.K.31.G.100AC). 31 Temmuz'da Bahriye Nezareti cevabi tezkere yazarak depolarda yeteri kadar kömür olduğunu bildirmiştir. Bununla beraber bu gambotların Temmuz başından beri görevlerini yerine getirdiği, gambotların bundan sonra da kömürsüz kalmamaları için gerekli teşebbüste bulunulduğu belirtilmiştir (ATASE.ISH.K.31.G.100AB).

2 Kasım 1919'da Trabzon'a ulaşip gerekli işleri halleden Heyet-i Tahkikiye icap edenlerle görüşmüş ve iki gün kalıp gerekli incelemeleri yapmıştır. Heyet-i Tahkikiye incelemelerini bitirdikten sonra askeri makamlarca tahsis edilen bir araçla yola çıkmış, bir gün sonra Gümüşhane'ye ulaşmıştır. Seyahat esnasında Cevizlik'ten Ardese'ye kadar Zigana yolunun güvenliği için tahminen üç tabur askerin dağıtıldığı görülmüştür. Trabzon taraflarında olduğu belirtilen silahlı çeteler İslam taraflarından olmayıp Rumlardandır. Rum komiteleri kendileri tarafından "*Santa Nahiyesi*" denilen Sürmene'nin güneyindeki yüksek bir yaylada tertip olmuştur. Bu çetelerin amacı da hem Trabzon-Erzurum hattında güvenlik sorunu ortaya çıkarmak hem de Pontus Hükümeti'nin oluşturulması için yapılan faaliyetleri destekleyerek kolaylaştırmak olmuştur. Santa yaylasından Bayburd, Gümüşhane, Ardese ve Cevizliğe kısa yollar mevcut olmadığından gerektiğinde din ve vatan uğrunda canını feda etmeye kalkışacak kuvvetin arkasını kesmenin kolay olacağı düşünülmüştür. Pontus hayalinin gerçekleşmemesi üzerine eşkıyaların bir kısmı dağılmış bir kısmı da garnizonlara teslim olmuştur. Askeri birliklerde taburların mevcutları yetmişer askere düşmüş, firar artmıştır. Bu esnada Bayburt Ahz-ı Asker Şubesi'nde yapılan incelemelere göre bir ay boyunca yalnız iki-üç kişi askere alınmıştır (ATASE.ISH.K.45.G.43).

Trabzon bölgesinde dikkat çeken önemli bir durum özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında uygun ortamı fırsat bilen Rumlar ve Ermenilerin hemen her konuda işbirliği yapması olmuştur. Ermeniler ve Ermeni Patriği Zaven Efendi, mütareke döneminde Rum terör örgütü olan Mavri Mira ile işbirliği yaparak bölgede çalışmalara başlamıştır. Rum Patrikhanesinde ve kiliselerde Türkler aleyhine yapılan

toplantılara katılan Zaven Efendi ile Pontus hareketi takviye edilmiştir. Dönem itibariyle Yunanlıların Türkiye'nin batısında Ermenilerin ise doğusunda birtakım emelleri olmuş, bu nedenle de ortak hedefleri bağımsız bir devlet kurma hayalleri olmuştur. Ancak daha sonra Kuzey Doğu Karadeniz toprakları, özellikle Trabzon konusunda çıkarları çatışan Ermeni ve Rumlar birbirine karşı konuma gelmişler, bu gelişmeler karşısında Pontusçular Ermeniler ile pazarlığa başlamışlardır.⁹ Bu maksatla Trabzon Metropolit Hrisantos 14 Kasım 1919'da Batum, daha sonra Tiflis ve Erivan'da birtakım temaslarda bulunmuştur. Rumlar iki eşit federasyonun oluşturulacağı bir konfederasyonun kurulmasını isterken, Ermeniler Rumların Federe bir devlet olarak Ermenistan'a katılabileceğini bildirmiştir. İki tarafta nihayetinde bu konular üzerinde anlaşamayıp oluşturdukları dayanışmadan vazgeçmiştir (Güzel, 2006: 163-166). 27 Kasım 1919'da Trabzon ve havalisinde Pontus Hükümeti adı ve hesabına bazı teşkilatların faaliyet göstermesi için Yunan zabitanından birkaçı Trabzon'a gönderilmiştir. Bu zabitanlarla beraber Eltano namında bir motor ile silah ve cephane gönderileceğinin istihbaratı da alınmıştır. Eltano Vapuru'ndan Doktor Kammasis isminde bir zabıt vekili ile dört Yunan askeri çıkmıştır (Sertoğlu, 1982: 549).

Karadeniz'de bir Pontus devleti kurmak için gayret gösteren bazı şahıslar Trabzon vilayeti yetkililerince tespit edilerek 2 Aralık 1919'da Dâhiliye Nezaretine bildirilmiştir. Ayrılmış faaliyetler gösteren şahısların durumları ve hareketleri gizli bir şekilde takip edilmiştir. Zararlı faaliyetlerde bulunan şahısların çalışmaları, teşkilatlanmaları ve silah ithali yapmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır (BOA. DH.ŞFR.00105.00020.001.001).

Karadeniz sahilinde bir taraftan Rumların bölücü, yıkıcı faaliyetleri devam ederken diğer taraftan milli kuvvetler oluşmaya başlamıştır. Asayişsizlik ve işgal nedeniyle kurulan Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin teşkilatının tamamlanması için Samsun mebusu Emin Bey'e ihtiyaç hâsıl olmuştur. Emin Bey'e duyulan ihtiyacın giderilmesi hususunda Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanı Adil Bey tarafından Büyük Millet Meclisine 9-13 ve 14 Haziran 1920 tarihlerinde telgraf çekilmiştir. Adil Bey'in çektiği telgraflara cevap gelmemesi üzerine bu kez 25

⁹ Doğu Karadeniz toprakları dönem itibariyle bir Rum-Ermeni çatışmasına neden olmakla beraber Rumlar bu toprakları oluşturdukları haritalarda kurmayı düşündükleri Pontus Devleti'nin sınırlarına dâhil etmişlerdir.

Haziran 1920 tarihinde Samsun mebusu Emin Bey'e bir telgraf çekilerek ihtiyacın kendisi tarafından meclise sunulması istenmiştir (BCA.030.10.00.00.4.23.6.3). 5 Temmuz 1920'de Samsun mebusu Şükrü Bey tarafından Büyük Millet Meclisine sunulan teklifte İstanbul'dan Samsun'a gidebildiği anlaşılan Emin Bey'in Müdafaa-i Milliye teşkilatının tamamlanmasına kadar izinli ve yetkili kılınması talep edilmiştir. Ayrıca Samsun'un siyasi öneminden bahisle oradaki milli teşkilatın bir an önce tamamlanması gereğinden de bahsedilerek Emin Bey'in uygun süre de izinli ve yetkili kılınması istenmiştir (BCA.030.10.00.00.4.23.6.2). Büyük Millet Meclisi'ne sunulan teklif değerlendirilerek Samsun mebusu Emin Bey'e gerekli olan izin 26 Temmuz 1920 tarihinde verilmiştir (BCA.030.10.00.00.4.23.6.1).

11 Ağustos 1920'de Trabzon yerli Rumlarının bir taraftan devlete karşı başkaldırması diğer taraftan da devlete yaranmak maksadıyla faaliyette bulunmaları Şark Cephesi Kumandanı Kazım Karabekir tarafından rapor edilmiştir. Rumlardan oluşan bir heyet, hiçbir müdahale olmaksızın 15.000 lira toplamış ve bu parayı bağış yapmak istemiştir. Trabzon Rumlarının ordunun ve yerli Müslümanların yanında olduğunu göstermek adına yapacakları yardımın kabul edilmesinde Büyük Millet Meclisi tarafından sakınca görülmemiştir. Rumların yaptığı yardımın kabul edilmesiyle beraber bu yardımın kendi fikirleri olduğu hakkında Rumca matbuat ile neşriyatta bulunmaları şartıyla kabul edilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür (BCA.030.10.00.00.109.724.1.3). 24 Ağustos 1920'de Trabzon Rumlarının Orduya ve yerli İslamlara karşı gösterdikleri yardım arzusu Büyük Millet Meclisi'nce takdire şayan olarak değerlendirilmiştir (BCA.030.10.00.00.109.724.1.2).

Rum eşkiyalar Karadeniz sahil şeridinde mebusları katletmiş, hükumete karşı mütevacizane işlere kalkışmış ve hatta Rum ve Ermeni eşkiyalara Çerkezler de katılmıştır. Eşkiyalar Jandarma birliklerinden bir kısım askeri dağa kaldırmış Kulp mıntikasından Elmaçukur'a sevk edilen jandarmalara silah ve bombayla saldırarak üç askerin yaralanmasına sebep olmuştur. 15. Fırka Komutanı Kaymakam Şefik Bey, Pontus fikri taşıyan Rum eşkiyalarının kalkıştığı zararlı faaliyetlere karşı önlem almamış bilakis birtakım önlemlerin de durdurulmasını istemiştir. Şefik Bey daha da ileri giderek posta ve telgraf müdürlerini tutuklamakla tehdit etmiştir. Asayiş sorununa karşı görevini yerine getirmeyen Kaymakam Şefik Bey'in davranışları tahammül sınırlarını zorlamıştır. Samsun'un yerlisi olan Şefik Bey'in kanun ve emir tanımaz hareketleri, Samsun mutasarrıfı Osman Nafiz Bey tarafından 27 Ağustos

1920 tarihinde Müdafaa-i Milliye ve Dahiliye Vekâleti'ne şikâyet edilmiştir. Mutasarrıf Osman Nafiz Bey, 15. Fırka Kaymakamı Şefik Bey'in kanun ve emirleri yerine getirmemesinin nedenini Şefik Bey'in bölgede Rumlar ve onlarla beraber olanların kendisine karşı bir düşmanlık oluşturmasını istemediği için olduğunu düşünmüştür. (BCA.30.10.0.0.55.370.2). Şefik Avni Bey bu şikâyetten bir müddet sonra istifa ederek askerlikten çekilmesi üzerine yerine vekâleten 45. Alay Komutanı Yarbay İsmail Hakkı Bey atanmıştır (Okay, 1947: 7).

Suşehri kazasına bağlı Şar ve Konak isimindeki Rum karyeleri ahalişi Erzurum'dan firar ederek gelen on iki askeri Karahisar Livası dâhilinde öldürmüşlerdir. Şar ve Konak karyesi ahalisinin vukuatı bununla sınırlı olmayıp başka birçok askeri daha şehit etmiştir. Bir siyasi amaçla hareket eden ve cinayetler işleyen Şar ve Konak karyelerinin sakinlerinin tahliyesinin gerektiği dâhiliye vekâletine teklif edilmiş ve Büyük Millet Meclisi'nin 14 Kasım 1920 tarihindeki toplantısında tahliye kararı çıkmıştır (BCA.30.18.1.1.1.19.6). Yine aynı tarihte Yozgat'ta birçok Müslüman ve Hristiyan'ın asi ve şakilerle yazılı ve sözlü olarak haberleştikleri anlaşılmıştır. Haberleşmenin yanı sıra birtakım hareketler ve seyyar kuvvetler oluşturdukları araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır. Dâhiliye nezareti ortaya çıkan hareketliliğin tespiti neticesinde vilayet, liva ve karye mıntıklarında haberleşmelerin takibini istemiştir. Kırşehir, Samsun, Amasya, Tokat, Çorum, Yozgat sancaklarında tüm posta ve telgraf haberleşmelerinin takibi ve sonucun Dahiliye Nezareti'ne bildirilmesi emri verilmiştir (BCA.030.18.01.01.1.19.5).

25 Ocak 1922'de Tokat, Amasya, Canik Livaları dâhilinde Rum eşkıyasının sebep olduğu facia ve tecavüzlerin artması sonucu bunların bir an önce bastırılması gereği ortaya çıkmıştır. Eşkıyaların cezalandırılarak ortadan kaldırılmaları ihtiyacı üzerine birtakım tedbirler almak gerekmiştir. Lazım olan tedbirleri almak ve yerinde tespitler yapmak için Umum Jandarma Komutanı Galip Bey maiyetinde Kalemi Mahsus Müdürü Reşit Bey ile bölgeye gitmiştir (BCA.30.10.0.0.199.360.2.2).

2 Mayıs 1922'de İngiliz fevkalade komiserliği müşaviri Ryan paskalyanın ikinci günü Patrikhaneye giderek Fevkalade Komiser adına Malerityos'u tebrik etmiştir. Aslen Kıbrıs Rum halkından olan İngiliz sefarethanesinde görevli mülazım-1 evvel Soson, Pera Palas oteline giderek General Yuvanno'yu ziyaret etmiştir. Ziyarete Venizelos'un Londra'ya gitmesinin İngiliz askeri erkânını olumlu

etkilediği, bu ziyaretle Anadolu meselesinin Yunanistan lehine bir ivme kazanacağı, İngiliz siyasetinin de Yunanistan'ı destekleyeceği bildirilmiştir. General Yuvanno da Venizelos'un Avrupa'ya gitmesini, Yunan davası için olumlu bir gelişme olarak gördüğünü, Venizelos'un bütün Rumlar tarafından başkan olarak tayin edildiğini söylemiştir. Bu esnada yeni kurulan Rum Müdafaa Cemiyeti'nin idareyi eline alacağı, Rum ve Yunanlıların maddi ve manevi desteğiyle güçleneceğini ifade etmiştir. Yuvanno bu cemiyetin girişimleri ile Yunan ordusu Atina hükümetinin vereceği emre rağmen işgal ettiği Anadolu arazisini boşaltmayacağını bildirmiştir. Yuvanno, hali hazırda Anadolu'da bulunan Yunan birlikleri ve ellerindeki silahlar ile Anadolu Kuvayı Milliyesini yenerek Venizelos'un başkanlığında Anadolu'da bir Rum Cumhuriyeti kurulmasına kesin gözüyle bakmıştır. Generalin bu beyanatı Rum vatandaşlar arasında yankı bulmuş, bu etkiyle Rum Müdafaa Cemiyetine gelen yardımlar artmıştır. Bu esnada Yunan iç politikasında yoğun eleştirilere maruz kalan Venizelos sessiz kalmak ve Anadolu'daki emellerine son vermek zorunda kalmıştır. Yunan hükümeti de buna paralel bir siyaset takip edeceğinin bilinmesi üzerine bazı subaylar, cephe ve ordudaki görevlerini terk etmiştir. Yunan hükümeti bu hareketi yapan askerlerin Yunan Harbiye Nezaretinde bulunan kayıtlarını silmiştir (TİTE. K50.G194.B1941001).

Samsun'daki asayişsizliğin hat safhaya çıktığı bir dönemde Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili Doktor Rıza Nur Bey, Trabzon'a giderken bir gece Samsun'da konaklamıştır. Rıza Nur Bey, 20 Mayıs 1922 tarihinde İcra Vekilleri Heyetine gönderdiği şifre telgrafnamede Samsun'daki izlenimlerini şöyle anlatmıştır:

“Samsun'dan geçerken şahit olduğum bilgileri lazım olabileceğini düşünerek arz ediyorum. Kuvvetlerimizin batıp yok olmak durumuna düştüğü Rum eşkıyasının ise tecavüzi hareketlere geçtiği muhakkaktır. Samsun'da bulunduğum gece tüfek seslerini bizzat işittim. Şehrin etrafı dahi güvenilir değil. Bu konuda yetkili mercilerle ve kanaat sahibi bazı kişilerle yaptığım görüşme sonucunda 800 kadar milli teşkilat yapılırsa isyanın kesinlikle bitirilebileceğini söylüyorlar. Mahsul ve hasat zamanı gelmeden asayişsizliğin bitirilmesi oldukça önemlidir. Köy ve kasaba ahalisi hem canları hem de mallarının güvenliği sağlanamadığı için mahvoluyorlar. Samsun ve havalisinde asayişsizlik ve eşkıyalık faaliyetleri devam ederse havalı çöl haline gelecektir. Bundan başka hem nüfus olarak hem de mal olarak müthiş kayıplar vermiş bulunuyoruz. Milli teşkilatlarla beraber biraz da para harcayarak asayişsizliği ortadan kaldırmak lüzumlu ve oldukça önemlidir. Sinop'tan nakil aracı sağlanması için İnebolu mevkii kumandanlığı ile telefonla görüştüm (BCA.30.10.0.0.104.676.9.2). Posta Müfettişi Raiş Efendi karşımda ayaküstü kurularak emirleri yazmayı hakaretvari bir tavırla kabul etmemiştir. Uygulanan cebri şiddet üzerine müsaade edilmiş ve haberleşme sağlanmıştır” (BCA.30.10.0.0.104.676.9.3).

2 Haziran 1922'de Londra'ya giden Venizelos, dört önemli İngiliz siyasetçisi ile iki Amerikalı tarafından sahilde güzel bir çiftliğe davet edilmiştir. Burada üç gün kalmış olan Venizelos aynı zamanda İngiliz Kraliyeti tarafından yapılan bir törene de katılmıştır. Pontus meselesi'ni incelemek üzere İngiltere ve Amerika tarafından Anadolu'ya gönderilmiş olan heyetlerin hazırladıkları rapor öncelikle tüm Avrupa'yı ve özellikle bu iki ülkeyi oldukça etkilemiştir (TİTE.K50. G135.B135001).

Genel olarak bakıldığında Karadeniz'de isyan eden çetelerin büyük bir kısmı Pontus Devleti emeline hizmet etmiş, bir kısmı İstanbul'dan, İtilaf devletlerinden, Rumlardan, Ermenilerden para almışlardır. Hükumete karşı isyan etmişler, eşkıyalık, haydutluk etmişlerdir. Aslında şekavet bir meslek olarak seçilmiş memleketteki asayişsizlikten faydalanılmış çapulculuk yapılmıştır. Bir diğer şekavet nedeni ise asker kaçaklarının durumundan doğmuştur. Asker kaçakları firar ettikten sonra birçok yerleşim yerlerine ve köylere yerleşememişlerdir. Hiçbir yerde yaşama şansı bulamayan asker kaçakları çareyi çetelere gidip katılmakta bulmuştur. Fırsat yakalayan çeteler ise asker kaçaklarının karnını doyurmuş ve üzerine para da vermişlerdir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1985a: 234-235).

İKİNCİ BÖLÜM

PONTUSÇULUK FAALİYETLERİNDE YARDIMCI UNSURLARIN ROLÜ

1.1. Pontusçuluk Faaliyetlerinde Yabancı Ülkelerin Rolü

1.1.1. ABD'nin Rolü

Osmanlı vatandaşı olan Rumlar, Karadeniz Bölgesi'nde bir Pontus Devleti kurmak için çeteler oluşturarak harekete geçmiştir. Başlangıçta basit asayiş sorunları olarak başlayan bu hareketler, Yunanlıların da desteğini görmüş, İstanbul Rum Patrikhanesi'nin de kışkırtmalarıyla iyice büyümüştür (ATASE, 1991: 10). Ancak meselenin şumulünde ABD'nin yaptığı teşvik ve cömert yardımlar da etkili olmuştur. Pontusçu Rumların başlattığı ayrılıkçı hareket Amerika'nın Anadolu'daki çıkarları ile örtüşmesi dolayısıyla ABD tarafından desteklenmiştir. İngiliz ve Yunanlıların askeri olarak teşvik ettiği harekete Amerikalılar tarafından misyonerlik faaliyetleri ve siyasi destek şeklinde yardım edilmiştir. Başlangıçta kurulan ABD-Osmanlı ilişkileri öncelikli olarak ticari nitelikler taşımıştır. Ticari ilişkilerin başlaması ile birlikte kültürel ilişkiler de harekete geçmiştir. Zamanla ilerleyen Osmanlı-Amerikan kültürel ilişkileri ise Amerika'nın, Osmanlı Devleti'nin otoritesini yitirdiği bölgelerde misyonerlik faaliyetleri yapmasına dönüşmüştür. Anadolu'daki Amerikan misyonerlik faaliyetleri özellikle Rum ve Ermeni vatandaşların yaşadığı bölgelerde yoğunlaşmıştır (Güzel, 2006: 75).

Amerika 1834'de Türkiye'nin başta İzmir olmak üzere, Bursa, Trabzon gibi bölgelerinde okullar açmıştır. Amerika 1866'da Robert Koleji'ni, 1890'da Amerikan Kız Koleji'ni açmış ve Amerikan okulları kısa zamanda Osmanlı Devleti'nin birçok bölgesinde yaygınlaşmıştır (Aybars, 2006: 284). Osmanlı Devleti, bünyesinde açılan Amerikan okullarında misyonerlik yapıldığını ve Amerika'nın Ermeni ayaklanmalarının desteklendiğini tespit etmiştir. Zararlı faaliyetlerde bulunan Amerikan okulları 1860'tan itibaren kapatılmak istenince Osmanlı-Amerikan ilişkileri bozulmuştur. İlişkileri bozan bir diğer etmen de Amerika'ya göç eden Rum, Ermeni ve Lübnanlıların Osmanlı Devleti aleyhine yaptıkları propagandalar

olmuştur. Amerikan hükümetleri çıkarları doğrultusunda ABD’de yapılan propagandalara müsaade etmiş, Osmanlı Devleti’ni bölmek isteyen azınlıklara zemin hazırlamıştır (Çapa, 1993: 60)

Bir Amerikan okulu olan Merzifon Amerikan Koleji de fitne yuvalarından birisi haline gelmiştir. Trabzon Rum Devleti’ni yeniden canlandırmak isteyen Pontusçular, 1904 yılında Merzifon Amerikan Koleji’nde teşkilatlanmıştır. Bu teşkilatlanma Merzifon Amerikan Koleji Müdürü Amerikalı Huveit’in¹⁰ destek ve gayretleriyle okuldaki Rum öğrenciler tarafından “*Rum İrfanperver Cemiyeti*” ve “*Orpheus*” isimli müzik gurubunun birleştirilmesi ile oluşturulmuştur (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 47).

Ocak 1919’dan itibaren Karadeniz Bölgesi’ne gönderilen Amerikalı siyasi temsilciler hemen yerli Rumlarla temasa geçmişlerdir. Merzifon Amerikan Kolejinde çalışan misyoner öğretmenler ve Samsun’da bulunan American Tobacco Company’nin çalışanları, Rum ahali ile görüşmeler yaparak işgale zemin hazırlamışlardır (Çapa, 1993: 61). ABD, Karadeniz’in yanı sıra Doğu Anadolu’da da birtakım zararlı çalışmalar yapmıştır. American Board’u devreye sokarak Hristiyan ahaliyi ve özellikle Ermenileri örgütlemiştir. İstanbul’u merkez olarak seçen American Board ajanları Pontus sınırlarına giren Erzurum, Harput, Sivas, Tokat ve Trabzon’daki kiliselerin canlandırılmasına çalışmıştır (Sevinç, 1975: 29).

Amiral Bristol yetkililere 15 Mayıs 1919’da Samsun’a geleceğini bildirmiş daha sonra karar değiştirerek gitmeyeceğini haber vermiştir. Bristol daha sonra ansızın gayri resmi olarak Samsun’a giderek kısa bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Amiral Bristol 15 Mart 1919’da İran Konsolosu ile beraber Rum Metropolithanesini gitmiş ve orada Rumların tezahüratları ile karşılanmıştır. Metropolithaneden çıkan Bristol Mösyö Kenig’in evine giderek 1 saat kadar orada kalmıştır. Ziyaretini tamamlayan Bristol, yine İran Konsolosu ile beraber otomobille Çarşamba yoluna girmiş ve yarım saat sonra oraya ulaşmıştır. Amiral Bristol 15 Mart 1919’da saat 06:30’dan sonra da askeri maiyetiyle birlikte bir yata binerek Samsun’dan

---

¹⁰ Yusuf Gedikli’nin Pontus Meselesi isimli çalışmasında “*Hvayt*” olarak transkribe ettiği bu isim, Yılmaz Kurt’un Pontus Meselesi isimli transkribasyon çalışmasında “*Huvayt*” olarak okunmuş “*Americain Howeit*” olarak not düşülmüştür. Bu isim tarafımızdan “*Hoveit*” olarak transcribe edilmiştir. Bu isim tam olarak George Edward White’dır. Bu doğrultuda çalışmanın ilerleyen kısmında bu isim kullanılacaktır. Bkz. George Edward White, *Bir Amerikan Misyonerinin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları*, Çev. Cem Tarık Yüksel, Enderun Kitabevi, İstanbul 1995

ayrılmıştır. Mösyö Soltirek bir Osmanlı zabıtine amiralin 15 gün sonra yeniden geleceğini söylemiştir (ATASE. ISH. K.10-G.82).

ABD hedef kitle olarak Ermenileri de seçmiş, Amerikalı Keçil isminde bir Amerikalının İngilizlerle beraber Merzifon'a çıkmasını sağlamıştır. Keçil, yerel hükumete baskı yaparak Müslüman olmayı seçen Ermenilerin nüfus kayıtlarını dahi iptal ettirmiştir. Bu faaliyetler yapılırken Merzifon Amerikan Koleji adeta bir merkez olarak kullanılmıştır. Rum ayrılıkçılar, İngiliz subaylar ve Ermeni komiteciler toplantılarını bu okulda yapmıştır. Merzifon Amerikan Koleji'ne gönderilen eşya sandıklarında silah taşındığından şüphelenilmiş fakat ispatlanamamıştır. Amerikan Koleji için yola çıkarılan ve silah olduğuna kanaat getirilen eşyalar Merzifon'a yaklaşıldığında üçe ayrılarak çeşitli kasabalara dağıtılmıştır (Atatürk'ün Bütün Eserleri, 2002b: 363).

Pontus Cemiyeti yaptıkları çalışmalarla yeteri kadar güçlü olamayacaklarını anlayınca yabancı ülkelerden destek sağlama arayışlarına yönelmiştir. Cemiyet merkezi şube başkanlarından Amerikalılarla temas halinde olunması onlara durumlarını ve kurdukları silahlı birliklerin miktarını açıklaması istemiştir. Amerikalılar, Pontuşular ile dost olmuşlar onların başarılı olmasını istemiştir. Pontuşular faaliyetlerini devam ettirdikleri takdirde mutlaka Amerika'nın onlara destek olacağını düşünerek teşkilat hakkında Amerika'ya bilgi verilmesinin elzem olduğunu söylemişlerdir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1985c: 399).

ABD, muhtaç insanlara yardım etmek bahanesiyle çeşitli guruplar oluşturmuştur. Amerikan yardım gurupları başta temel ihtiyaçlar olmak üzere giyim, gıda ve yaşam malzemeleri göndererek ihtiyaç sahibi insanlara dağıtmışlardır. Fakat yapılan yardımlarda dahi yanlı davranmışlar, Hristiyan halka yapılan yardımlar yüklü miktardayken Müslümanlara yapılan yardımlar çok sembolik kalmıştır. Örneğin Giresun'da sadece on beş kadının yaşadığı bir manastıra beş ton erzak bırakılırken, buna karşılık Türk köylerine kişi başına dokuz kilo erzak verilmiştir. Amerikan heyetlerinin yaptıkları yardım oranından da anlaşılacağı üzere Anadolu ve Kafkaslarda faaliyette bulunan heyetin asıl amacının Hristiyanlara yardım götürmek olduğu anlaşılmaktadır. ABD, Hristiyan ahalinin sosyo-ekonomik olarak kalkınmasına çalışmış, misyonerleri aracılığıyla da dini ve milli öğeleri de canlandırarak Türk-İslam düşmanlığı yapmıştır (Sevinç, 1975: 29). Türk Hilal-i

Ahmer Cemiyeti, Temmuz 1919'da yardım yapmak üzere Trabzon'da bulunan Amerikan heyetine birlikte çalışmayı teklif etmiştir. Amerikan heyeti yetkilileri bu teklife kendilerinin cins ve mezhep ayrımı yapmadıklarını yardıma daha çok muhtaç oldukları için şimdiye kadar yalnız Rum ve Ermenilere yardım ettiklerini ifade etmişlerdir. Heyet uyguladığı ayrımcılığın göze batmaması için Giresun'da bulunan bir Türk yetimhanesine de 150 liralık yardımda bulunmuştur. Amerikan heyetinin Türk Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne son cevabı "*Biz Hristiyanlara yardım ediyoruz, size düşen vazife de bittabi Müslümanlara yardım etmektir. Yardım edecek insanlar o kadar çok ki, iki heyette yekdiğeriyle çarpışmadan çalışabilir.*" (Çapa, 2010: 137).

Karadeniz kıyılarında faaliyet gösteren Amerikan yardım heyetinin sınır tanımayan yardım tavrı 1919'un ortalarından itibaren değişmiştir. Yardım heyetleri, Rum ve Ermenilere her türlü yardımda bulunmaktan, talimler yaptırmaktan, elbise, çeşitli iâşe ve para dağıtmaktan imtina eder olmuştur. Bu durum Amerikan hükümeti tarafından kurulan King-Crane Komisyonu¹¹ raporuna rağmen Amerika'nın Yakındoğu politikasının değiştiğini göstermesi bakımından önemlidir (Sevinç, 1975: 30). Ağustos 1919'da ABD'nin asi Rumlara yaptıkları yardımları terk ettiği söylenebilir. Zira 1919 Ağustos başlarında Karadeniz kıyılarını ziyaret eden Amerikan Konsolosu Chessbrough, Rum çetelerinin İngilizler tarafından desteklendiğini açıklamaktan çekinmemiştir. Doğu Anadolu'da incelemelerde bulunan General Harbord Karadeniz'e uğramış ve bölgeyle ilgili kaleme aldığı raporunda Türklerin bu bölgelerde çoğunlukta olduğunu ifade etmiştir (Güzel, 2006: 77).

ABD her ne kadar 1919 yılı ortalarında ayrılıkçı Rumlara fiili desteğini çekmiş olsa da misyonerler aracılığıyla desteklerine devam etmiştir. Nitekim Merzifon Amerikan Koleji Müdürü Amerikalı White, 25 Ekim 1920'de Frederik Godsel'e yazdığı bir mektupla bunu ispat etmiştir. White mektubunda: "*Hristiyanlığın en büyük düşmanı ve sürekli olarak rakibi İslamiyet'tir. Türkiye en güçlü Müslüman devlettir. Amacımızı gerçekleştirmek için gerekirse 500 yıl duracağız*" ifadelerini sarf etmiştir. Bu cümleler aynı zamanda süregelen Türk ve

¹¹ King-Crane Komisyonu I. Dünya Savaşı sonunda Yakındoğu'da kurulacak yeni düzenle ilgili araştırmalar yapmak için ABD tarafından görevlendirilmiştir. İncelemeler yapan komisyon 1919 Ağustos'unda başkan Wilson'a bir rapor sunmuştur. Rapora göre; İstanbul ve Boğazlar bölgesinde kurulacak yeni devlet kurulacak olan Ermenistan'da dâhil olmak üzere bütün Türkiye Amerikan mandası altına alınmalıdır.

Müslüman düşmanlığının canlı kalacağına da bir kanıtı olmuştur (BOA.MV.00221.00146.001.001).

Merzifon Amerikan Koleji ve Amerikan Hastanesi'nin Pontus Cemiyeti'nin siyasi faaliyetleriyle ilgili oldukları iddiasıyla faaliyetleri durdurulmuştur. Kapatılan kurumlarda çalışan Amerikan vatandaşları ise şehirden uzaklaştırılmıştır. Konuyla ilgili olarak Amerika Fevkalade Komiserliği 15 Mayıs 1921'de Hariciye Nezareti'ne şikâyetinde bulunmuş, protesto telgrafi çekmiştir. Komiserlik şehirden ihraç edilen Amerikalıların geri dönmelerini ve görevlerine başlamalarını talep etmiştir. Osmanlı Hükümeti bu protestoyu Meclisi Vükela'da görüştüktan sonra Anadolu ile resmi bir ilişkisi olmadığını belirterek çekilen protestonun ilgili nedenlerden ötürü kabul edilemeyeceği yönünde cevap vermiştir (BOA.MV.00221.00146.001.001).

1.1.2. Fransa'nın Rolü

Fransa, Yunanistan'ın İtilaf devletleri saflarında savaşa girmesini en fazla isteyen ve bunu sağlamak için her türlü yolu deneyen ülke olmuştur. Anadolu'daki isteklerini gerçekleştirmeye çalışan Fransa hedeflerine ulaşmak için planlarını sırasıyla devreye sokmuştur. 1917 Haziran'ında Fransa önce M. Jonnart'ı Atina Fransız Yüksek Komiseri olarak yollamış, Kral Konstantinos'un devrilmesini sağlamıştır. Fransa'nın desteğiyle Kralı deviren Venizelos, yeniden iktidara gelmeyi başarmıştır (Pallis, 1995: 69). İktidarı ele geçiren Venizelos, Fransa'da yürüttüğü lobi çalışmaları sonucu Paris 1917'de "*Pontus Milli Merkezi*"ni kurmuştur (Güzel, 2006: 73-74) Fransa'nın etkin desteğiyle iktidara gelen Venizelos büyük bir manevi yükün altına girerek Anadolu'da Fransız isteklerini yerine getirmek mecburiyeti altında kalmıştır. Fransızlar, I. Dünya Savaşında çeşitli bölgelerdeki faaliyetleri gibi Sinop'ta da Katolik Kilisesi'nin onarımı bahanesiyle bölgedeki Rumlarla temas kurmuşlardır. Fransa'nın 1917 yılında Yunanistan ile birlikte Türk Devletini parçalayarak, üzerinde bir Rum Cumhuriyeti kurmak için nasıl bir ortaklık kurmuş olduklarını bir Fransız subayı olan Albay Chardi'nin Trabzon Metropolitine yazmış olduğu mektuptan öğrenilmiştir (Güzel, 2006: 74).

Paris Barış Konferansı'nın toplandığı dönemde Osmanlı Devleti üzerinde en fazla Fransa'nın çıkarı oluşmuştur. Yüklü miktarda paraya ulaşan Fransız

yatırımlarının korunabilmesi Fransa'nın ana hedefi olmuştur. Fransa Osmanlı Devleti topraklarındaki ekonomik çıkarlarının yanı sıra Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hristiyanların hamiliğini de üstlenmiştir. Fransız çıkarları, Anadolu'nun Asya kısmını ortadan kaldırmak yerine bir miktarının Yunanlılara verilmesini gerektirmiştir. Fransa başlangıçta Yunanlıların Küçük Asya ile ilgili istekleri konusunda teferruatlı görüşlere sahip olmamıştır. Fakat Avrupalı devletlerin Anadolu'daki hedefleri düşünüldüğünde Fransa açısından Yunanistan'ın Anadolu topraklarından pay alması uygun görülmüştür (Macmillan, 2004: 367)

Fransa, I. Dünya Savaşı'nda bütün gücünü Almanya karşısında kullanmıştır. Savaşın sona ermesinden sonra da tıpkı Paris Barış Konferansı'nda olduğu gibi İngilizlerle paralel yürümüştür. Paris Konferansı'nın devam ettiği günlerde Yunan Hükümeti adına Venizelos'un hazır bulunmasına rağmen Hrisantos ve diğer Rum dini liderler Fransızlar üzerinde etkili olmuşlardır. Mösyö Klamanso, Paris Barış Konferansı'na Anadolu'daki Rumların durumları hakkında müdahale etmeye karar vermiştir. Bu propagandanın Fransa üzerinde etkili olmasının en büyük nedeni ise I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Paris Barış Konferansı'nın Fransa'nın başkentinde yapılmış olmasıdır (BOA.DH.KMS.00049.2.00057.005). Yunanistan Başbakanı Venizelos Paris Barış Konferansı'nda sunduğu ve savunduğu istekleri Fransız ve dünya kamuoyuna çeşitli şekillerde duyurmaya çalışmıştır. Bunun için Fransızca ve İngilizce kitapçıklar bastırılmış, aynı zamanda Trabzon Metropolit Hrisantos da Pontus ile ilgili hak ve iddiaları savunmak için bir süre Paris'te bulunmuşlardır (Karabekir, 1988: 17).

12 Nisan 1919'da Gülcemal Vapuru'yla İstanbul'dan yola çıkan Kazım Karabekir, Zonguldak ve Sinop'a uğradıktan sonra Samsun'a, 18 Nisan'da Ordu, Giresun'a, 19 Nisan'da Trabzon'a çıkmıştır. Kazım Karabekir, burada birtakım incelemeler yapmış gözlemlerini anlatmıştır: "*Fransız temsilcisi dehşetli bir Türk aleyhtarıydı. Trabzon'da "Âdem-i Merkeziyet Cemiyeti" diye birkaç kişilik zayıf bir şey var Fransız temsilcisinin nüfuzunda.*" Trabzon'da İngiliz ve Fransız subaylarının olması Karabekir Paşa'yı şaşırtmış jandarmayı düzenlemek için bir Fransız binbaşısının gelmesini; henüz sulh olmadan bu düzenleme teşebbüslerini anlamlandıramamıştır. Trabzon Fransız konsolosu yerli Rumların abartılı ifadelerine inanarak her şeyi olduğundan farklı sanmıştır (Karabekir, 1988: 17). Samsun'daki Rum komitesi ve çetelerin Rum Metropolit Yermanos tarafından idare edildiğini,

Fransız jandarma subayı Mösyö Favro bizzat Mustafa Kemal'e gayri ihtiyari söylemiştir. Metropolit Yermanos, Hristiyanların Müslümanlar tarafından öldürüldüğü ve zulüm gördüğüne dair yüz civarında olayı bir rapor haline getirmiştir. Düzenlenen bu rapor abartılmış ve Yermanos tarafından İstanbul'daki Fransız temsilcilerine gönderilmiştir. Mösyö Favro elde ettiği bu raporu gizliden askerlerine göstererek Müslümanlara karşı nefret tohumları ekmiştir (ATASE.ISH. K.15. G.93AA; Sertoğlu, 1968: 6). 21 Ocak 1920'de General Fransız Dö Pire, Edirne'ye giderek Müslüman ve müftü efendiye hitaben bir konuşma yapmıştır. Dö Pire, Müslümanların din ve mukaddesatına herhangi bir tecavüz olmayacağını temin etmiştir. Trakya hakkında Paris Barış Konferansı'nda bir karar verilmediğini, eğer bir karar verilirse bu karara itaat edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Aynı zamanda karara uyulmadığı takdirde halkı itaate mecbur etmekle kendilerinin görevli olduğunu söylemiştir (TİTE.K18.G56.B56001).

Fransız Başbakan Clemenceau'nun görevden ayrılmasına ve Ocak 1920'de barış yanlısı bir insan olan Aristide Briand'ın başbakanlık görevine geçmesine kadar Fransa'nın takip ettiği siyaset Yunanistan'ın desteklenmesi üzerine olmuştur (Aybars, 2006: 281). Başbakan Clemenceau, Anadolu'daki Fransız faaliyetlerinin olumsuzluğu üzerine yazdığı mektupta bölgedeki birçok yerde yaptıkları faaliyetler için papazlara madalyalar verdiğini; fakat girişilen mücadelenin başarısızlıkla sona erdiğini üzüntüyle beyan etmiştir (Hakikat-i Tercüman, 1919: 1)¹². Bununla beraber Fransa Temsilcisi Dö la Furtad¹³ 22 Eylül 1921 tarihinde İtilaf Devletleri temsilcilerinin Dışişleri Bakanımız Yusuf Kemal Tengirşek Bey'e gönderdiği uyarı anlamı taşıyan bir notaya da imza atmıştır. Bu nota ile Samsun mutasarrıflığından yayınlanan ve bölgede dağlara iltica edenlerin 15 gün içerisinde teslim olmaları duyurusundan memnuniyet duyduklarını belirtmiştir. Ayrıca bölgede çete faaliyetlerine girişmiş olanların toplanarak başka bölgelere göç ettirilmesi gibi Türk Devleti'nin iç meselesi olan bir harekete müdahale etme küstahlığını da kendilerinde bulmuşlardır (Pontus Meselesi V. Kısım, 1338: 4).

Türk ordularının I.ve II. İnönü Savaşlarında kazandığı başarılar ve İtalya'nın Anadolu topraklarından çekilmesi üzerine Fransa'nın Milli Mücadele'ye karşı

¹² Fransız Başbakanı Mösyö Klamansu'nun bu beyanati için bkz. EK-5

¹³ Bu isim TBMM Matbuat Müdüriyet-i Umumisi tarafından 1922 tarihinde hazırlanmış olan Pontus Meselesi isimli raporda Osmanlıca metninden Yılmaz Kurt tarafından "Dö la Furkad" olarak çevrilirken, Yusuf Gedikli tarafından ise "Dö la Furtad" olarak çevrilmiştir.

tutumu değişmiştir. 1921’de başlamış olan Türk-Fransız ilişkileri, Haziran 1921’de Ankara’da başlayan anlaşma görüşmeleri sırasında Franklin Bouillon’un “*Misak-ı Milli*”yi tanımak istememesi üzerine sekteye uğrasa da 20 Ekim 1921’de Türk-Fransız Ankara Anlaşması’nın imzalanması ile Fransa Anadolu topraklarından çekilmiştir. Bu tarihten sonra da İstanbul’da Pontus Komitesi, Batum Şubesi idare heyetine mensup şahısları araştıran ve Pontus Teşkilatı’nı koruyan Fransa’nın bazı girişimleri de dikkat çekmiştir (BCA.30.10.0.0.250.690.5).¹⁴

I. Dünya Savaşı esnasında zararlı faaliyetlerde bulunarak Rusya’ya iltica eden Rumların 500’den fazlası 21 Eylül 1922’de İstanbul’a gelerek Ortaköy’e çıkmıştır. Pontusçu Rumlardan bir kabile Rum Patrikhanesi aracılığıyla Fransız bandıralı Lenkır Vapuru’yla Silivri’ye sevk edilmek üzereyken durum fark edilmiştir (BOA.DH.EUM.AYŞ.000063.00056.001). Fransızlar yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni göz ardı edip Pontusçu faaliyetlere devam etmiştir. Batum’da Pontus hareketiyle alakadar olan ve yeterli derecede yardım ile korunup kollanamamış olan kimseler tutunamayacaklarını anlayarak dağılmışlardır. Dağılan Batum Pontus Komitesi şubesi Rum idareci ve faaliyette bulunan kimselerden kimlerin İstanbul’da olduğu 2 Haziran 1924’de Fransız Sefarethanesi tarafından gizlice araştırılmıştır. Fransızlar Pontus teşkilatını himaye ve ihya ile Batum’u faaliyet merkezi yapmak istemiştir. Fransız hükümeti yeniden teşkilatlandırarak oluşturulan çeteler vasıtasıyla kuzey sahillerini işgal etmek ve Türkiye topraklarından ayırmak istemiştir (BCA.30.10.0.0.250.90.5).

1.1.3. İngiltere’nin Rolü

Osmanlı Devleti’ni parçalama politikası İngiltere’nin dış politikasında önemli bir yer tutmuştur. İngiltere’nin geçmişten bu yana dış politikada uyguladığı böl-parçala-yönet stratejisi Osmanlı Devleti’ne karşı siyasetinde de geçerliliğini sürdürmüştür. İngiliz dış politikası 1878’den sonra “*Hasta Adam*”ın mirasının paylaşılması üzerine kurulmuştur. İngiltere bu politika çerçevesinde; önce 1878’de Kıbrıs’ı geçici olmak kaydıyla devralmış daha sonra 1882’de Mısır’ı işgal etmiştir. İngilizler uluslararası arenada bir taraftan yeni sömürgeler elde etmeye çalışırken

¹⁴ Fransız Sefarethanenin Pontus Hareketi ile ilgilenenlere karşı gösterdiği alaka için bkz. EK-6

diğer taraftan mevcut sömürgelerinin güvenlik sorunu yaşamamasını sağlamaya çalışmıştır. Sömürgelerinde güvenlik sorunu yaşamak istemeyen İngiltere, Yunanistan'ı destekleyerek uluslararası kamuoyunu oyalamıştır. Bu bağlamda Mondros Mütarekesi'nden sonra Türkiye'deki isyan ve ihtilal organizasyonlarının oluşturulmasına destek vermişlerdir. İngiltere aynı zamanda bu teşkilatların organizatörü olan Yunanistan'ı ve Başbakanı Venizelos'u koruyup kollamıştır. Avam Kamarası toplantısına kadar kabul edilen Venizelos'un Yunanistan'ın; beraber savaştığı büyük devletlerden daha fazla dostu ve müttefiki kabul etmiştir. İngilizler Akdeniz'de Fransa ve İtalya'ya, Balkanlarda Yugoslavya'ya hatta Rusya'ya karşı Türkiye'yi parçalayıp yerine geçecek Büyük Yunanistan'ı bir set ve karşı koyma organı olarak kullanmışlardır. Yunanlılar ise İngiliz korumacılığının tesiriyle, Megalo İdea peşinde koşarak Anadolu mücadelesine atılmışlardır (Pontus Meselesi I. Kısım, 1338: 3).

Türk-İngiliz ilişkileri I. Dünya Savaşı'na kadar normal bir seyir izlemiş ve Türk kamuoyu İngilizlerle ilgili olarak olumsuz bir kanaate sahip olmamıştır. I. Dünya Savaşı sonrası dahi Türk kamuoyunda bir İngiliz sempatisi olmuş ve hatta bu sempatiden ötürü İngiliz mandacılığı bile savunulmuştur. Türk kamuoyunda İngilizler, dünyanın en büyük milleti olarak algılanmış en adil, en medeni millet olarak görülmüştür. İngilizler, Mondros Mütarekesi'nin hemen ardından İstanbul'u işgal etmişler kısa bir süre sonra özellikle Aydın'ın Yunanlılar tarafından işgal edilmesini sağlamışlardır. İngiliz siyasi mümessili Revlenson daha da ileri giderek Mustafa Kemal'e Boğazlardan vazgeçemez misiniz? Adalar Denizi sahilinde Yunanlılara birtakım ayrıcalıklar veremez misiniz? Ki bu ayrıcalıklar sizi sarsmaz dahi demiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1985a: 5).

Yunanistan'ın Pontus Meselesini her ne pahasına olursa olsun gerçekleştirmek istemesinin en büyük müsebbibi İngilizler olmuştur. Pontus Meselesinin hangi aşamasına bakılırsa bakılsın İngiliz askeri erkânı ve siyasetçilerinin etkin olduğu görülmüştür (Pehlivanlı, 1999: 89). İngiliz General Milne, 9 Mart 1919 tarihinde Samsun'a 200 kişilik bir İngiliz müfrezesi çıkarmış İngiliz askerlerini gören Rum vatandaşlar sevinç gösterileri ile karşılamıştır. İngiliz müfrezesinin 9 Martta Samsun'u, 30 Mart 1919'da Merzifon'u işgal etmesi üzerine civardaki Rum çeteleri eşkıyalık faaliyetlerini artırmıştır. Samsun'a İngiliz askerlerinin çıkarılmasına müteakip, İtilaf Yüksek Komiserleri bölgedeki

temsilcilerin raporlarına dayanarak Osmanlı hükümetine bir nota sunmuştur. Notada bölgedeki yerel yöneticilerin Rum ahalinin katledilmesi için Türklere silah dağıttıkları, bu durumun devam etmesi ve Rumların katledilmesi durumunda hükümetin ve bütün memurların sorumlu tutulacakları belirtilmiştir (Jaeschke, 2011: 103-104).

Dahiliye Nezareti, 24 Mart 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne, Samsun, Amasya Mutasarrıflığı'na ve Merzifon Kaymakamlığı'na gönderdiği yazıda, böyle bir durumun olup olmadığını sormuştur. Böyle bir durum varsa devletin başına büyük sorunlar açılacağı için, halkı böyle davranmaya teşvik edenlerin tutuklanmasını istemiştir. Bununla beraber Rumların Türk ahaliye karşı bir tecavüzde bulunmaları durumunda ise ahalinin müdahalesine kesinlikle meydan verilmeksizin, jandarma ve ordu kuvvetiyle müdahale edilmesini emretmiştir. Aynı zamanda askeri depolardaki silahların dikkatle muhafaza edilmesi, askerinin celp edilmemesi ve şikâyet konusu olabilecek bir duruma müsaade edilmemesi istenmiştir (BOA.DH. ŞFR.00097.00258.001.001).

Bölgede faaliyette bulunan İngilizler, huzur ve güvenliği sağlama bahanesiyle Ermeni ve Rumlara maddi ve manevi her türlü yardımı yapmış ve asılsız iddialarla bu yardımlarına zemin hazırlamışlardır. İngiltere Milli Mücadelenin ikmal yollarını Pontus Rumlarına vermiş ve planladığı üzere, Anadolu'daki milli hareketi Batıdan ve Karadeniz'den sıkıştırıp, Türklüğün İstanbul ve Anadolu'dan çıkarılmasını sağlamaya çalışmıştır. Planladığı üzere Büyük Ermenistan'ı, hemen arkasından da mümkün olduğu ölçüde Pontus-Rum Devleti'ni kurmayı öncelikli hedefi haline getirmiştir (Çağlayan, 1999: 524).

Rumlar, İngilizlerin bölgeye yönelik faaliyetlerinde propaganda ve çete hareketlerinin önemini bildikleri için İngiliz yetkilileri ile iyi ilişkiler kurmuşlardır. Yerel metropolitler, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi aracılığıyla Osmanlı Dahiliye Nezaretine ve İtilaf Yüksek Komiserlerine asılsız ihbarlarda bulunmuşlardır. Rumlar tarafından kurulan çeteler bir yandan da Türk köylerini basarak katliam yapmışlardır. 18 Nisan 1919 tarihinden itibaren Trabzon'da bulunan İngiliz Kontrol Subayı Yüzbaşı Crawford, hararetli bir Rum taraftarı olmuştur. Crawford, Rum çetelerinin faaliyetlerine müsaade ederken Batum'daki Rumları Trabzon'a getirmek suretiyle şehirdeki Rum nüfusunu artırmaya çalışmıştır (Okur, 2006: 280-281). İngilizler,

Anadolu üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için Rumları diledikleri gibi yönlendirmiş ve onlara önemli görevler vermişlerdir. Bölgede yaşayan Rumlar da İngiliz istihbaratına hizmetlerde bulunarak her fırsatta ayrılıkçı faaliyetlerine devam etmiştir. İngiliz istihbaratına bilgi veren Rumlardan birisi olan Samsunlu Mihaliki yazdığı mektuplarla Hristiyanlara mezalim yapıldığını iddia etmiştir. Yine Samsun'da ticaret yapan Eliye Horzaman İngiliz istihbaratı ile sürekli temas halinde bulunmuş, zararlı faaliyetleri sonucu tutuklanarak Karahisar-ı Şarki hapisanesine atılmıştır (Balcıoğlu, 1990: 3)

Samsun'a çıkan İngilizler, Rum çete mensuplarına hiçbir şeyden çekinmeden açıktan 10.000 silah dağıtmıştır. Türk ahalisi gelişmeler karşısında kendisini savunmak için harekete geçtiği esnada Pontus çetelerinin terör faaliyetlerine göz yuman İngilizler, tepki vermiştir. 21 Nisan 1919'da Osmanlı Hükümetine bir nota veren İngilizler, Orta Karadeniz'de Türklerin, Hristiyanları katlettiklerini, bunun önüne geçilmezse bölgenin işgal edileceğini bildirmiştir. Bu sıralarda Karadeniz Bölgesinde yaşanan olaylara tepki olarak Rize'de "*Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Heyeti*" adı altında bir heyet ortaya çıkmıştır. Bu heyet Nisan başlarında sadarete bir telgraf göndermiş ve memleketlerinin haklarını koruyacaklarını bildirmiştir:

"Bugün bütün dünyanın sulhu hazırlanmak üzere Paris'te toplanan sulh konferansına Yunan Karadeniz Rumları namına gönderilen heyetlerin hakikatleri tahrife ve inkâra kalkışmasıyla Trabzon ve havalisi ve bilhassa Rize sancağının halkı büyük bir heyecana düşmüştür. Batıl iddialarda buldukları şayiisi mevcuttur. Livamızda meskûn ahali hemen tamamen Müslüman iken bunların kısmen misafirlikle burada bulunan 100-200 Rum'un hâkimiyeti altına girmeleri milletlerin hürriyeti gibi adalet kaidesine aykırıdır.

Karadeniz sahillerinde İslam ahaliye nispetle nüfusları pek az bulunan ve herhangi bir suretle hakları bulunmayan Rumların böyle açıktan açığa hâkimiyet istemeleri dikkate değer. İnsanlığın sulh ve sükûnunu temine çalışan İtilaf Devletleri büyüklerinin insanlık hak ve kaidelerine aykırı kararlar almayacaklarına emin olduğumuzdan, bir an dillerinden düşürmedikleri, adaletlerini bekler ve Osmanlı hâkimiyetinden başka hiçbir hükümet idare şeklini katiyen kabul edemeyeceğimizi, bu unumi milli arzunun aksine verilecek kararların elim facialar doğuracağını ve bölgede bunun tatbikinin imkânsız bulunduğunu katiyen ve müttehiden arz ve ilan ederiz."(Gökbilgin, 1959: 76).

İngilizler, Pontus Rum çetelerine destek olmakla yetinmemiş Türk güvenlik birimlerinin Rum çetelerine karşı düzenlediği operasyonlara da engel olmuştur. Hatta daha ileri giden İngilizler Rum çeteleri ile beraber hareket ederek Türk mahallelerini baskı altına almışlardır. Nitekim 9. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa tarafından 10 Haziran 1919'da Harbiye Nezaretine gönderilen şifrede, asayişin sağlamak üzere Merzifon'da görevlendirilen İngiliz askerlerinden yirmi kadarının kasabanın

güneyinden, on iki kadarının da kuzeyinden olmak üzere Müslüman mahallelerini abluka altına aldığını bildirmiştir. Kışla civarında da İngiliz askerlerinin dolaştığını, kaymakamın bu gelişmeler hakkındaki sorusu üzerine de İngiliz yüzbaşısının asayiş ve emniyetin daha ziyade temin edilmesi cevabını verdiğini söylemiştir. Mustafa Kemal Paşa, kendisine asayişin idare ve istikrarın hükümete ait olduğunu, İngiliz devriyelerinin bu şekilde mahalleler arasında dolaşması ahali nazarında suizan teşkil edeceği cevabının verildiği bildirilmiştir (Okur, 2006: 295). 23 Haziran 1919'da Mustafa Kemal'in bölgedeki faaliyetlerinden rahatsız olan Amiral Calthorpe, Lord Curzon'a gönderdiği telgrafta şöyle diyordu:

“Gelibolu çarpışmalarında epey şöhret kazanan Mustafa Kemal bir ay kadar önce sadrazam tarafından, hiç şüphesiz iyi niyetle Samsun'a askeri müfettiş tayin edilmişti. Fakat oraya varışından bu yana görünürde kendi şahsını yabancılara karşı milli duyguların kaynağı haline getirmiştir. Geri çağırılması istendiği halde şimdiye kadar bunun bir tesiri görünmedi. Bununla beraber Dışişleri Bakanı Vekili, ona verilen emrin tekrar edileceğine dair beni temin etti...” (Sonyel, 1969: 39)

13 Eylül 1919'da İstanbul'da bulunan General Sami Sabit Karaman, memleketin bu döneme ilişkin durumunu anılarında anlatmaktadır. Sami Sabit, Harbiye Nezaretinin bu sıralarda bir Rum ihtilalinden korktuğundan bahsetmiştir. Onun kanısına göre İngilizler onaylamadıkça ve hatta istemedikçe Rumlar ihtilal yapamazlardı. İngilizlerin izniyle yapılacak bir ihtilalin ise def edilebilme şansı yoktu. Bu dönemde Yunan sefarethane ve konsoloshaneleri ile Fener-Rum patrikhanesi birer silah deposu haline gelmiştir (Karaman, 2002: 13).

8 Ekim 1919'da İngiltere Yüksek Komiseri Amiral de Robeck, Trabzon İngiliz Konsolosluğuna yarım saatlik bir ziyarette bulunmuştur. Robeck, ziyareti esnasında Türk idari ve askeri erkânı ile de kısa süreli görüşmeler yapmış Trabzon'da asayişin sağlanmasını istemiştir (Çapa, 1993: 53). Dönemin İngiliz hükümet görevlilerinden Mr. Ryon'un hazırladığı bir rapor, aslında İngilizlerin bazı tavırlarının göstermelik olduğunun kanıtı olmuştur. Ryon raporunda, Türkçü ve İslamcı fikirlerin İngilizlerin İslam dünyasındaki menfaatlerini mahvedeceğine değinmiştir. İngiliz amacının bölmek dostça yaklaşım kazanmak ve sonra yönetmek olduğunu öne sürmüştür. Yani Ryon, İngiltere'nin ana stratejisini böl ve yönet “*Divide and Rule*” olduğunu açıkça ortaya koymuştur (Aktaş, 2001: 51)

Avrupa’da Pontus konusundaki siyasi faaliyetleri dikkati çeken Konstantin Konstanidis,¹⁵ Pontus konusunda belirlenen talepleri 2 Aralık 1919’da İngiltere Dışişleri Bakanlığına göndermiştir. Bu taleplerde İtilaf Devletlerinin 1.500.000 Ortodoks Pontus’lu Rum’u himaye etmesi isteniyor ve Rus sınırından Sinop’un batısına kadar uzanan kıyı bölgesinde eski Trabzon Devleti’nin ihya edilerek bir Pontus Cumhuriyeti kurulması talep ediliyordu. Bu taleplere o sırada İngiltere Dışişleri Bakanlığı’nda görevli olan Arnold Toynbee, “*Bu Muhtıra’da ileri sürülen istatistikler ve sınırlar hayal mahsulüdür. Pontus Rumları mandater bir devletin idaresinde bulunacak olan Ermeni Devleti’ne bağlanacak, Böylece Pontus Rumlarını tatmin edici bir “Milli Yurt” sağlanmış olacak*” şeklinde not düşerek İngiltere’nin bu sıradaki politikasını ortaya koyuyordu (Sarıay, 1999: 14-15).

11 Aralık 1919’da Polathane yakınlarında bir İngiliz torpidosunun kıyıya yakın geçerek bazı kayıklarla temasa geçmeye çalıştığı görünmüştür. Torpidonun bu hareketi Trabzon Mevki Kumandanlığı tarafından gözlenmiştir. Bunun üzerine Torpido, Mevki Kumandanlığının gözlem yaptığını fark etmiş olmasındandır ki Sürmene tarafına doğru hareket etmiştir. Aynı gün Sürmene’den gelen habere göre torpido Oflukdere mevkiinde kimliği bilinmeyen on beş şahsı karaya çıkarmıştır (Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, 1978: 66). 17 Aralık 1919’da Yunan Dışişleri Bakanı, Yunan elçisi Kaklamanos’a gönderdiği mektupta Türkiye’de kurulacak Pontus Devleti’nden bahsetmiştir. Hedefi, kurulacak Pontus Devleti için elden geldiği kadar büyük toprak koparmak olarak açıklamıştır. Yunanistan’dan gönüllüleri Türkiye’ye taşıyarak bir Pontus ordusu kurulması gerektiğine değinen İngiliz bakan bu ordunun İngilizlerce uygun görülmeyen bir harekette bulunmayacağını söylemiştir (Bayar, 1967: 1464).

1920 yılının başlarında Samsun İngiliz kontrol subayı Salter tarafından görevlendirilen Andreas isimli bir İngiliz subayı, tercümanı ve sivil bir İngiliz ile birlikte Gümüşhacıköy kazasına bağlı Rumköy Köyü’ne giderek köylülerle görüşmüştür. Dönüşte kaza kaymakamına bu köydeki Rumların korku ve endişe içinde olduğunu bildirmiştir. Kendisine asayişin yerinde olduğu hakkında gerekli

¹⁵ Yunanistan’ın Anadolu’daki faaliyetleri ve devletler nezdindeki girişimlerinde hükümetten ayrı olmak üzere bireysel girişimler önemli bir yer tutmaktadır. Yunan propagandası bireysel girişimlerle Rumlar tarafından Avrupa’ya da sıçratılmıştır. Bu girişimlerde bulunanlardan Konstantin Konstanidis’in yanı sıra diğer bir girişim Atina’daki Hastaya Gazetesinin sahibi tarafından yapılmıştır. Vakıf Gazetesi, “*Yunan Propagandası*”, [30 Eylül 1919]. Bkz. EK-7

açıklamalar yapılmakla birlikte, buna inanmayarak Samsun'a dönmüştür (Gökbilgin, 1959: 311). 24 Ocak 1920'de İngiliz hükümeti tarafından görevlendirilen İzmirli Mr. Wortsh Alkinson tarafından hazırlanan raporda Türklerin asla topraklarını terk etmeyecekleri aksi halde Anadolu'da büyük karışıklıklar çıkacağını bildirmiş; fakat İngiltere Hükümeti bu raporu dikkate almayarak çalışmalarına devam etmiştir (Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, 1991: 183).

Sahilde dolaşan bir İngiliz gambotu şüpheli hareketleri yüzünden dikkat çekmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde Pontus Rum cemaatinin Sinop ve İnebolu'da birtakım bağlantılar kurmaya çalıştığı tespit edilmiştir. 20. Kolordudan alınan rapor neticesinde bu gambotun hareketlerinin Pontus namına teşkilat yapmaya çalışmakla ilgili olduğu anlaşılmıştır. Emniyeti Umumiye Müdüriyeti 8 Mart 1920'de Kastamonu Vilayeti'ne konuyla ilgili teyakkuzda olunması uyarısında bulunmuştur. Huzur ve sükûneti bozacak herhangi bir olaya meydan verilmemesi için gerekli tedbirlerin alınması ve dikkat edilmesi istenmiştir (BOA.DH.ŞFR. 00108.00038.001.01; ATASE.ISH. K.62.G.69; ATASE.ISH.K.62-G.69AA). İngilizlerin Pontus Rumlarına ve Ermenilere yaptığı silah yardımı, özellikle Karadeniz'in kuzeyinden ve Batum'dan çekildikten sonra daha da artmıştır. 1920 Nisan ve Mayıs aylarında İngiliz yetkililerin aralarında yapılan yazışmalarda silah yardımı konusu dile getirilmiş ve Batum yoluyla Ermenilere yardım yapılması kararlaştırılmıştır (Okur, 2006: 282).

Pontuscu faaliyetlerin hız kazandığı bir dönemde Yunanistan'daki siyasi istikrar bozulmuştur. Bir maymunun ısırığı Kral Aleksandros 25 Ekim'de ölmüş, Venizelos ise tam bu hanedan bunalımının ortasında 14 Kasım 1920'de yapılan seçimleri kaybetmiştir. Yunanistan'da hükümet değişikliğine gidilmiş; İngiltere kurulan yeni hükümetin Anadolu'daki askerlerini geri çekeceğini düşünerek endişelenmiştir. İngiltere değişen durum karşısında İstanbul ve Anadolu'da bulunan Venizelos taraftarı subaylar ile silahlı Rum çetelerinden faydalanmak istemiştir. Venizelos'la bu konuda anlaşan İngilizler, ekonomik ve siyasi destek vererek Anadolu'da iki Venizelos taraftarı bölüğü emelleri için hizmetine almıştır. Ayrıca İstanbul, Adalar ve Doğu Karadeniz'de bulunan çeteleri de kullanarak amaçlarına ulaşmaya çalışmıştır. İngilizler bu planı yaparken Yunanistan'da yönetim değişmiş yeni kurulan hükümet Anadolu'yu ele geçirme hedefine devam etmiştir (Sarınay, 1999: 38-39).

Sakarya Meydan Muharebesi'nde Yunanlıların bozguna uğratılması tüm İngiliz planlarını tersine çevirmiştir. İngiltere'nin Anadolu planı parlamenterler tarafından eleştirilmeye başlanmıştır. 30 Mayıs 1921'de Avam Kamarası'nda konuşan General Townshend¹⁶ Yunanistan'a verilen desteği eleştirmiş ve TBMM ile görüşülmesini önermiştir. Diğer taraftan İngiliz kamuoyu ve Genelkurmayı Yunanlılara yapılan maddi yardımların kesilmesini istemiştir. Lloyd George, İngiltere'de oluşan muhalefet nedeniyle, Yunanistan'a olan maddi yardımları keserken siyasi destek vermeye devam etme kararı almıştır (Aybars, 2006: 286-287). Nitekim Yunan komiserliği Bafra civarında Kızıllırmak dolaylarında birikmiş olan 10.000'e yakın Rum kadın ve çocuğun güvenilir bir bölgeye nakli için İngiliz mümessiline müracaat etmiştir. Biriken Rum kadın ve çocukların Yunan komiserliği tarafından sağlanacak vapurlarla taşınmasını teklif etmiştir. İngiliz mümessilliği ilgili talebi hariciye vekâletine bildirmiş konu icra vekilleri heyetinin değerlendirilmesine sunulmuştur. 23 Kasım 1921 tarihinde icra vekilleri heyetinin yaptığı toplantıda bekletilen Rum muhacirlerinin istirahat ettirildikleri için bekletildikleri açıklanmıştır. İngilizler aracılığıyla Yunan komiserliğinden gelen teklifin reddedilmesi ve gerekenin heyet tarafından yapıldığı hariciye vekâletine bildirilerek gerekli bilgilendirmenin yapılması istenmiştir (BCA.030.18.01.01.4.37.14). 2 Mayıs 1922'de İngilizler memleketlerinden ayrıldıktan sonra iskân edilen göçmen Rumları teftiş ile mültecilere yardım yapılıp yapılmadığını araştırmıştır. İngiliz hükümeti tarafından araştırma ve teftiş işine bir İngiliz tayin edilmiş ve sivil olarak dolaşması istenmiştir (TİTE.K50.G193.B193001).

1.1.4. Rusya'nın Rolü

Pontus emelini gerçekleştirmek için faaliyette bulunan Rumlar Rusya'dan destek görmüştür. 19 Kasım 1901 gibi erken bir tarihte İskenderiye'den Fenere gönderilen iki sandık dinamit bir Rus vapuruna yüklenmiştir. Fener-Rum

¹⁶ 31 Temmuz 1338 Pazartesi günü TBMM'de Cebelibereket Mebusu Rasim Bey'in General Townshend'in Ankara'yı ziyaret nedenini sorması üzerine İcra Vekilleri Heyet-i Reisi Rauf Bey cevabında General Townshend'in Paris Temsilcisi Ferit Bey'e Türkiye Ordusunda gönüllü olarak hizmet etmek istediğini bildirdiği belirtilmektedir. Bu talebinin uygun görülmediği ancak isterse Türkiye'de temaslarda bulunabileceği kendisine iletilmiş ve ziyaret sebebi de bu arzusu olmuştur. Bkz. *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, C.3, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985, s.640-642

Patrikhanesi'nde ve Beyoğlu'nda bir miktar topta bulunmuştur (BOA.A}MKT. MHM.00633.00024.001.001).

I. Dünya Savaşı ve onu takip eden Kurtuluş Savaşı dönemine yayılan süreçte, Anadolu'nun diğer bölgelerinde yaşayan Hristiyan nüfus, batılı devletler ve Rusya tarafından doğal müttefik olarak görülmüş ve bunlar üzerinde neredeyse yüzyıla dayanan bir süre çeşitli kışkırtmalar devam etmiştir. Savaş dönemi Rus orduları Tirebolu'nun doğusundaki Hurşit Çayı'na kadar ilerlerken, kendi ordusunda öncü kuvvet olarak Ermenilerden oluşan birlikleri kullanmış, cephe gerisinde oluşturduğu Ermeni ve Rum çeteleri ile Türk ordusunun ikmal hatlarını kesmeye çalışmıştır (Bilgin, 2008: 156-157). Rus Hükümeti 1915'te Yunanistan'ın kendi niyetlerinin dışında kalan İzmir ve Batı Anadolu topraklarına doğru yayılmasını destekliyordu. Ayrıca Ruslar, Yunanistan'ı Doğu Trakya'da, İstanbul'un dibinde görmek istemiyordu. Yunanlıların bu bölgeye yerleşerek, ileride fırsat bulur bulmaz İngiltere ve Fransa'nın yardımıyla, öteden beri tarihi, etnolojik ve dini açıdan üzerinde hak iddia ettikleri İstanbul'u ele geçirmelerinden endişeliydiler (Pallis, 1995: 78).

Rusların 1916'da Trabzon'u işgal etmeleri üzerine şehrin yönetimini Vali Cemal Azmi Bey'den Trabzon Metropolit Hrisantos'un alması da bu konuda Rus faaliyetlerini ortaya koyacak mahiyettedir. Rusların bölgeyi boşaltması sonrasında ise onlardan kalan silahlar Metropolit Hrisantos tarafından Pontusçu çetelere dağıtılmıştır. Ayrıca bu geri çekilme esnasında Bölgedeki Rumların yaklaşık seksen bin tanesi Rus ordusu ile birlikte Kafkasya'ya göç etmiştir (Sarımay, 1999: 10)

Rusya'nın 1917 Ekim ayında Kafkasya'daki Pontusçularla Doğu Karadeniz'den oraya giden birtakım Pontusçular 12.000 kişilik bir ordu kurup bu sayıyı 50.000'e çıkarmak için çaba sarf etmişlerdir. Rus makamları da bunu destekleyerek, Rus ordusu ve donanmasında görevli olup da Pontus Kafkas Birliği'ne katılmak isteyen Pontusçular'a izin vermiş ve bu birliğe gerekli olan silah ve cephaneyi sağlamıştır. Oluşturulan bu Pontus birliğini Rus Ordusunda subay olan Rum asıllı Albay Ananias ve Nikiforakis ile Rus Üniversitesinde Profesör Spiliotis komuta etmiştir. Pontus Devletinin kurulması amacıyla Trabzon ve çevresine çıkarılmak üzere hazırlanan bu birlik, Bolşeviklerin Kafkasya'yı işgalleri üzerine dağılmış, bir kısmı kaçarak Türkiye'deki çetelere katılmıştır. (Pontus Meselesi I. Kısım, 1338: 108-109).

9 Şubat 1920’de Rusya’da Bolşeviklerin rejimi ele geçirme başarısı üzerine daha önce Batum ve Poti’de iltica etmiş Rumların Osmanlı topraklarına sevki kararlaştırılmıştır. Osmanlı hükümeti Rus ve Rum mültecilerin Karadeniz sahillerine yerleştirilmesi konusunun iaşe ve başka birtakım sorunlar doğuracağı İtilaf Devletleri komiserlerine gerekçeleriyle açıklamıştır. Mültecilerin Yunanistan veya diğer memleketlere naklinin daha uygun olacağı da ayrıca bildirilmiştir. Karadeniz sahillerine ansızın muhacir gelebileceği ihtimalini üzerine Harbiye Nezareti tarafından ilgili memurların uyanık olması ve böyle bir teşebbüs karşısında hükumete zamanında haber verilmesi istenmiştir (BOA.DH.ŞFR.00107.00046.001.001).

1.2. İstanbul’da Kurulan Askeri Amaçlı Cemiyetler

1.2.1. Asya-yı Suğra Cemiyeti (1919- 1922)

Asya-yı Suğra Cemiyeti Yunan siyasi temsilciliğinin Venizelos tarafından aldığı emre uygun olarak Mart 1919’da kurulmuştur. Cemiyetin temel amacı; Anadolu’nun her tarafında Yunan milliyetçiliğini uyandırmaktı ayrıca ilk etapta sahil şeridinin Yunan egemenliğine geçmesini sağlamaktı. Bu cemiyet ideallerine ulaşmak için Muhacirin Cemiyeti ile işbirliği yapmıştır. Elele veren her iki cemiyet yüzbinlerce Rum’u Anadolu’da Yunan istek ve arzularının olduğu bölgelere yerleştirmiştir. Cemiyet Patrikhanenin de desteğiyle Avrupa ve Amerika’ya birçok heyet göndermiştir. Söz konusu heyetler düzenlemiş oldukları nüfus istatistikleriyle Rumların Anadolu’dan sürgün edildiğini ve toplu bir şekilde katliama maruz bırakıldıklarını iddia etmiştir. Cemiyetin hazırladığı broşürlerle Avrupa kamuoyu “*Anadolu’nun en büyük nüfusunu Hristiyanların oluşturduğu*” konusunda ikna edilmeye çalışmıştır (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 44).

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine Asya-yı Suğra Cemiyeti faaliyetlerine ara vermiştir. Venizelos’un Yunan hükümetinden düşürülmesinden sonra faaliyetlerine yeniden başlayan cemiyet, bu defa da Rum Müdafaa-i Milliye Cemiyetiyle orta hareket etmiştir. Asya-yı Suğra Cemiyetinin ismi bir süre sonra Yunan İttihat Cemiyeti olarak değiştirilmiş ve yeni cemiyet ilk toplantısını 13 Ekim 1920 tarihinde Beyoğlu’nda Edebi Sillogos’ta

yapmıştır (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 44). Asya-yı Suğra Cemiyeti Karadeniz sahillerinde Pontus Devleti kurma amacına hizmet etmiştir. Samsun'da açtığı bir şube ile bölgede yaşayan Rumların kışkırtılması ve ayrılıkçı fikirlerle donatılmasını sağlamıştır. Kulübün Samsun şubesi aktif olarak çalışmış, jimnastik, müzik, tiyatro ve sosyal faaliyet şubelerinden oluşmuştur. Cemiyetin Samsun'a kurduğu şubede asıl ismi gizlenmiş, bu şubeye “*Rum Gençleri İdman Kulübü*” adı verilmiştir (Pontus Meselesi III. Kısım, 1338: 13)

1.2.2. Mavri Mira Cemiyeti (1918-1922)

Yunanlıların yardımı ile Rumlar arasında Türk Devletine isyan eden, ayrılıkçı ve memleketin idaresini değiştirmeyi amaçlayan birçok cemiyet oluşturulmuştur. Mavri Mira ismiyle 1918 yılında kurulan cemiyet Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti'ni de kendisine bağlamıştır. Mavri Mira Cemiyeti Salib-i Ahmer kanalıyla tıbbi malzeme, ilaç ithal ve sevk etmiştir. Bununla beraber Rum muhacirlere tıbbi destek sağlamak adı altında ülkeye silah ve mühimmat sokmuştur. Mavri Mira silah ve mühimmat ithali dışında, Osmanlı Devleti topraklarında bölücü ve zararlı propagandalar yapmış, çeteler oluşturmuş, devlete başkaldırı hareketlerini organize etmiştir. Bu cemiyetin başında Rum Patrik Vekili Droteus, Atinafora, Yunan kaymakamı Katehaksi, Poliminisi gibi kişiler bulunmuştur (Kansu, 1997: 29).

Mavri Mira Cemiyeti; Yunan hükümetinden açık yardım alarak ve Venizolas'un doğrudan emirleriyle faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Rumları ayaklandırmakta hüner sahibi olan Rum Patrikhanesi Kaymakamı İstanbul ve Anadolu'daki asayişsizliklerin nedenini “*Bir gurup başıbozuk hareketi*” olarak değerlendirmiştir. Kaymakam bu sözlerle hem karışıklıklardan kendisini tenzih etmeye hem de devlete bağlı bir grubu töhmet altına sokmaya çalışmıştır. Çünkü Patrik kaymakamının; Osmanlı Rumlarını ayaklandırmakta etkin bir rol oynadığı ve patrikhanede kendisine bağlı gizli cemiyetler kurduğu vakidir. Patrikhanenin muzır çalışmaları doğrultusunda Mavri Mira Cemiyeti de oluşturduğu çetelerle Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kargaşa çıkararak Müslümanları katletmiştir (Tansel, 1991a: 86). Anadolu ve Trakya'daki Rum çetelerinin hepsi Mavri Mira Cemiyeti'nin emrinde çalışmıştır. Bunlara ilaveten Resmi Göçmenler Komisyonu ve Yunan Kızılhaç'ı da bu cemiyetin direktiflerine amade olmuştur. Rum

ayaklanmasının organizasyonunda Miralay Antiyas'ın ihtilal tertibatı ve yükümlüğü görevleri olmuştur. İstanbul'da toplanan Rum göçmenler cemiyet aracılığıyla Trakya'ya gönderilmiştir (Bayar, 1967: 1455).

İstanbul Patrikhanesi ve Yunan Konsoloshanesi Mavri Mira'nın önderliğinde adeta silah ve mühimmat deposu haline gelmiştir. Anadolu Ermenilerinin Dini Lideri Patrik Zaven Efendi de Mavri Mira Cemiyeti'nin emrine girmiştir. Osmanlı Devleti bünyesinde kurulan Rum okullardaki İzci Teşkilatları da Mavri Mira tarafından yönetilmiştir. Bu İzci teşkilatlarında bulunanlar arasında çocukların yanı sıra yirmi yaşın üzerindeki yetişkinler de olmuştur. Ayrıca Anadolu vilayetlerinden Samsun ve Trabzon'a Mavri Mira'nın organizasyonu ile silah ve cephaneye dağıtılmıştır. Yunan gemileri fırsatını buldukça sahil kesimindeki vilayetlere mühimmat taşımıştır. Bu Cemiyet sadece çeteler kurmak ve idare etmekle kalmamış aynı zamanda mitingler düzenlemiş ve çeşitli propagandalar yapmıştır (Nutuk, 1969: 899-900).

1.2.3. Meşru Müdafaa Cemiyeti (1908-1922)

Meşru Müdafaa Cemiyeti Rum milliyetçilik fikirlerinin yükselişte olduğu 1908 yılında kurulmuştur. Cemiyet, Karadeniz bölgesinde ve Anadolu'nun iç kesimlerinde birçok şube açarak teşkilatlanmıştır. Cemiyetin açtığı şubelerin tamamı aktif olarak çalışmışken özellikle Bafra, Çarşamba, Fatsa, Havza, İnebolu, Kavak, Kayseri, Kırşehir, Sinop, Tokat, Ünye, Ürgüp'te bulunan şubelerinin etkinlikleri dikkat çekmektedir.

Cemiyet, Metropolithanenin zengin Rum vatandaşlardan topladığı paralarla yirmi yaşına gelmiş her fakir Rum gencini silahlandırmayı ve silah kullanmayı öğretmeyi amaçlamıştır. Meşru Müdafaa Cemiyeti vasıtasıyla Rum milli hislerine paralel olarak Rum Milliyetçiliği fikri yaygınlaştırılmış ve bilhassa Rumların bulunduğu coğrafyalarda isyan çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışma bölgeleri olarak devlet nüfuzunun zayıf olduğu yerler ve uygun zamanlar seçilerek Pontusçuluk faaliyetleri yapılmıştır (Çapa, 1993: 27).

Teşkilatlanma açısından son derece başarılı olan Meşru Müdafaa Cemiyeti köy ve kasaba nüfus oranlarına göre çeteler kurmuştur. Her çete bölükler halinde

düzenlenerek tıpkı bir askeri birlik disipliniyle çalışmıştır. Tüm bölükler bir başkan ve iki yardımcı üyeden müteşekkil bir şekilde ve hiyerarşik biçimde gayet iyi organize olmuştur. Cemiyet tarafından eğitilen ve silahlandırılan Rum gençlerine içerisinde “Hz. İsa”, “Vatan”, “Pontus” ve “Millet” gibi maneviyata hitap eden nosyonların bolca kullanıldığı bir yemin ettirilmiştir. Yemin metninin içerisine koyulan bu terimlerle yaptıkları işin ruhuna kutsiyet katılarak bilinçsiz kitlelerden insanların dikkatleri çekilmiştir. Her bir bölük bünyesinde alınan kararları muhalefet edenler veyahut verilen görevi yerine getirmeyenlere birtakım cezalar verilmiştir. Emirleri yerine getirmeyerek suçlu bulunan cemiyet mensupları kimi zaman bir başkan ve dört üyeden oluşan bir mahkemede kimi zamanda metropolitler tarafından yargılanmışlardır. Bu durum cemiyetin etkinliğini göstermesi bakımından son derece manidardır. Zira cemiyete yeteri kadar destek vermeyenler veya aldığı emri layıkıyla uygulamayan bir Rum büyük bir baskı altında tutulmuştur. Bunun sonucunda Rum milleti sözde “Bağımsızlık” mefkûresi etrafında kenetlenilmeye çalışılmıştır. İşte bundan dolayı örgütün en etkin yöntemlerinden birinin sosyo-psikolojik savaş ve algı yönlendirmesi olduğu söylenebilir. Meşru Müdafaa Cemiyeti Samsun ve havalisinde faaliyet gösteren Mukaddes Anadolu Rum Cemiyeti tarafından desteklenmiştir. Cemiyet adına para toplayarak, teşkilata girmek istemeyen ve yardım etmeyen Rum vatandaşları korkutmuşlardır (Çapa, 1993: 28).

1.2.4. Pontus Cemiyeti (1914-1922)

Genel Merkezi Paris’te Sürpant Sokak 24 numaralı dairede bulunan Pontus Cemiyeti 1914 yılında kurulmuştur. Cemiyetin hedef olarak belirlediği Pontus Cumhuriyetinin sınırları; Zonguldak’tan başlayarak Batum’a kadar uzanan Karadeniz sahilindeki yerleşim birimlerini kapsamaktadır. Sahilde Zonguldak, Sinop, Samsun, Trabzon, Gümüşhane livalarını kapsayan Pontus Cumhuriyeti hedefine, iç kısımlarda ise Amasya, Çorum, Tokat, Sivas ve Yozgat vilayetleri dâhil edilmiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1985c: 398).

Pontus Cemiyetinin teşkilatlanma yapısı Türk Müdafaa-i Milliyesi’ne benzer şekilde organize edilmiştir. Mondros Mütarekesinden sonra İstanbul’da heyet-i temsiliye, vilayet merkezlerinde heyet-i merkeziyeler, kazalarda heyet-i idareler şeklinde teşkilatlanmıştır. Her cemiyeti, bir başkan ve iki üyeden oluşan bir idare

heyeti yönetmiştir. İdare heyeti cemiyet merkezinden mühürlenmiş şekilde gönderilen emirleri yerine getirmekle görevlendirilmiştir. Herhangi bir şubenin başkanı görevinden çekilecek olursa ilgili şube tarafından onun yerine başka bir üye başkan seçilmiştir. Eğer şube başkanı üyelerden birkaçını birden uzaklaştırma kararı verirse yine ilgili şube tarafından yeni başkan seçilmesi yoluna gidilmiştir. Cemiyet askeri bir birlik gibi örgütlenmiş ve her şube kendi içerisinde onbaşılar seçerek seçilen onbaşılar hakkında gerekli bilgiler merkeze bildirilmiştir. Her şubenin onbaşı sayıları ise kayıtlı üye miktarına göre tespit edilmiştir. Cemiyetin şube başkanları, amirler, heyet üyeleri ve onbaşılar cemiyet merkezi tarafından belirlenmiş bir mühür ile mühürlü mektuplarla haberleşmişlerdir. Her onbaşı sorumluluk alanı çerçevesinde on genç üye temin ederek bir bölük oluşturmuş ve bu gençler onbaşının verdiği emirleri yerine getirmekle sorumlu tutulmuşlardır. Cemiyet merkezi tarafından verilen emirleri yerine getirmeyenler, yine cemiyet merkezince belirlenen cezalara çarptırılmıştır (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1985c: 398).

Cemiyet kendisini korumaya almak maksadıyla hücre tipi örgütlenmeyi yeğlemiş ve gizli mensuplarına Hz. İsa adına emirleri sır olarak saklayacağı, harfiyen yerine getireceği, bir hata veyahut sorun olursa verilecek cezaya razı olmaya mecbur olduğu şeklinde İncil üzerine bir yemin ettirilmiştir. Cemiyet sınırlarını ifşa edenler veyahut verilen yeminden dönenler ihanet etmiş sayılarak üç çeşit mahkemede yargılanarak cezalandırılmıştır. Mahkemeler cemiyet merkezi tarafından belirlenmiş ve bir başkan ile dört üyeden oluşturulmuştur. Mahkeme ilgili konu hakkında bir karar verdiği zaman bu karar, yargılanan kişinin bağlı olduğu şubeye, diğer şubelere ve infaz üyelerine bildirilerek ceza yerine getirilmiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1985c: 398).

Cemiyet şubeleri gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra 20 yaş ve üzerindeki her üye silahlandırılmıştır. Silahlandırma bedeli ise üyelerin gelirleri dikkate alınarak sahip olduğu maddi imkânlar ölçüsünde üç şekilde ücretlendirilmiştir. Fakir olan cemiyet üyelerine verilen silahlar rayiç bedeliyle, geriye kalan üyeler iki guruba ayrılarak tespit edilen kriterlere uygun olarak belirlenen bedellere göre satış yapılmıştır. Yirmi yaş üzerinde her üye silah almaya mecbur tutulmuş, alınan her görev için; *“Milli fikirlerimiz ile ilgili bir görevin üzerine itaat edeceğime, verilen görevlere sadık kalacağıma, hiçbir sırrı ifşa etmeyeceğime ve alçak gönüllü olacağıma yemin ederim.”* şeklinde yemin

ettirilmiştir. Pontus Cemiyeti şube başkanları Anadolu'nun her yerinde ya Metropolithanedeki Metropolit ya da Rum kiliselerindeki kilise cemaatinin ruhani lideri olmuştur. Bu durum Pontuşçuluk fikrinin dini öğelerle de bezenerek nasıl ve ne şekilde örgütlendiğini ortaya koymuştur (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1985c: 399).

Pontus Cemiyeti mensupları Anadolu topraklarında Pontus Cumhuriyeti kurma fikrini gerçekleştirmek için canlarını vermeye yemin etmişlerdir. Anadolu topraklarının zayıf ve korumasız olduğu anları kollamışlar ve saldırarak Yunanistan'a katmaya çalışmışlardır. Pontus diye addedilen coğrafyanın işgal edilmesi için merkezden verilecek emirleri sabırsızlıkla beklemişlerdir. Atina adını verdikleri bölükleri savaşmaya hazır hale getirmişler bu bölük içerisinde tam bir asker vasfına sahip ve liyakat nişanlı kişilerin olduğundan bahsetmişlerdir. Pontuşçular sadece kendi güçleriyle emellerine ulaşamayacaklarını düşünmüş bu fikirden ötürü birtakım Müslüman ahaliden yardım alabilmek için beyannameler yayınlamışlardır. Yayımlanan beyannamenin birinde bütün Karadenizli hemşerilerimiz siz İstanbul hükümetinden zulüm gördünüz gibi suçlamalarda bulunmuşlardır. Pontuşçuların amaçlarının zulmetmek olmadığını kurulacak yeni cumhuriyette Türk ve Rum hâkimiyetinin sağlanacağı cumhurbaşkanının Rumlardan yardımcısının ise Türklerden olacağından bahsetmişlerdir. Pontus cemiyeti yerli ahaliden İstanbul hükümeti ile olan ilişkilerini kesmeleri, Ankara'nın onları yok etmek istediği ve kendi amaçlarının birlikte çalışarak memleketi kurtarmak olduğunu telkin etmişlerdir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1985c: 399).

1.2.5. Rum İttihat-ı Milli Cemiyeti (1920-1922)

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra Yunan Konsolosu, Yunan Siyasi Temsilcisi Kanelopulos ve Yunan Askeri Temsilcisi Albay Ketahakis Anadolu'da birtakım faaliyetlere girişmişlerdir. Yunan Konsolosu, siyasi ve askeri temsilcileri Anadolu'da yaşayan Rumları teşkilat ve cemiyet adı altında örgütlemiştir. Kurulan Rum örgütleri ise Yunan milliyetçiliği fikrinden beslenerek Anadolu topraklarında terör eylemleri ve tedhişe başvurmuştur (Güzel, 2006: 91).

Yunan siyasi ve askeri temsilcileri 30 Kasım 1920 tarihinde bir "*Milli Meclis*" kurmuşlar ve kurulan bu yeni meclisin ismini İttihat-ı Milli olarak belirlemişlerdir.

Rum İttihat-ı Milli Cemiyeti merkezi olarak Beyoğlu Misk sokakta bulunan bir bina seçilmiştir. Cemiyet, kuruluşunun hemen ertesi günü faaliyetlerine başlamış 1 Aralık 1920 tarihinde Milli Yunan Tiyatrosu, İstanbul'a getirilerek birçok oyun sergilemiştir. İttihat-ı Milli Cemiyeti Yunanlıların Türkiye'deki emellerine hizmet ettiği anlayışını 1 Aralık 1920 tarihinde Venizelos'a gönderdiği güven ve teşekkürlerini sunduğu mektupla ortaya koymuştur. 11 Aralık 1920 tarihinde Yunan Kolordu Kumandanı General Yuvan'ın istifasını vererek karargâhı ile beraber İstanbul'a gelmesi İttihat-ı Milliye Cemiyeti'ni güçlendirmiştir (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 39).

İttihat-ı Milli Cemiyeti Venizelos'un 4 Kasım 1920'de başbakanlıktan düşmesi neticesinde Yunan Askeri Temsilcisi Albay Ketahakis istifa ederek ayrılmıştır. Faaliyetlerine aralıksız devam eden cemiyet, Beyoğlu Cemiyet-i Edebiyye Sillogosu'nda "*Milli Kuvvetlerin Kuruluşu-Şekli ve Venizelos*" konulu bir konferans vermiştir. Votiras'ın verdiği konferansın hemen arkasından milli kuvvetlerin hiçbir kıymeti olmadığı fikrini ve Anadolu Rumlarının kendi bağımsızlıklarını sağlayabileceğini beyan etmiştir. 12 Aralık 1920 tarihinde Yunan hatiplerinden Papandreos, İstanbul'a davet edilerek konferans verdirilmiştir. Cemiyet birçok Yunan bakanı, Yunan ihtilalcisi ve tanınmış simaları İstanbul'a davet ederek, etkinliklerine devam etmiştir. Ayrıca 14 Aralık 1920 tarihinde Ayastefanos (Yeşilköy) ve Makriköy (Makarriköy) semtlerinde olmak üzere iki yeni şube törenle açılmıştır (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 40).

1.2.6. Rum İzci Teşkilatı (1919-1922)

Yunan askeri temsilciliği, izci teşkilatlarını Haziran 1919'da Rum gençlere askerlik mesleğini öğretmek amacıyla kurulmuştur. Yunan subaylarının eğitim verdiği izci teşkilatı uzun ömürlü olmamış, faaliyetleri bir yıl gibi bir süreyle sınırlı kalmıştır. Rum İzci Teşkilatı bir askeri yapılanmayla benzer özellikler taşıyan Kadıköy, Beyoğlu (Pera) ve İstanbul isiminde üç büyük bölükten oluşturulmuştur. Yaşları on dört ile yirmi iki arasında değişen Rum gençlerden oluşan bölükler 450-500 mevcuda sahip olmuştur. Her bölükte üç Yunan teğmeninden oluşan takım komutanları mevcutken bir yüzbaşı ise bölük kumandanı olmuştur. İzci teşkilatı mensupları kiliselerde dini törenlerin yapıldığı günlerde kilise muhafızlığı

yapmışlardır. Teşkilat mensupları tören yürüyüşleri ve çeşitli gösteriler yapmışlar bir izci teşkilatı gibi değil Yunan askeri gibi davranmışlardır. Rum izcileri yaşları ve eğitimlerinin çok çok üzerinde değişik savaş silahları bulundurmışlardır (TİTE.K40.G125.B125001).

Rum İzci Teşkilatı Asya-yı Suğra'da ve Türkiye'nin çeşitli yerlerinde temsilcilikler açarak yaygınlaşmıştır. Teşkilat Rum gençlerine eğitim verdikten sonra mezun olacaklar için askeri geçiş töreni yaptırmış, eğitimini alan gençlere Yunan bayrakları hediye edilerek yemin ettirilmiştir (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 41). Rum İzci Teşkilatı, 1920 yılında faaliyetlerine son vermiş olsa da 29 Haziran 1922'de benzer faaliyetlerin devam ettiği tespit edilmiştir. Büyükada'da Rum Darüleytamı'nda Türkiye dışından gelenlerin de katılımları ve Yunan subaylarının kumandasında düzenli olarak izci talimleri yaptırılmıştır (TİTE.K40.G125.B125001).

1.2.7. Rum Muhacirin ve Fukaraperver Cemiyeti (1919-1922)

10 Ağustos 1919'da Rum ve Ermeni heyetlerinin müşterek kararlarıyla Trabzon'un Gümüşhane'ye kadar olan kısmını Pontus teşkilatına dâhil etmek amacıyla kurulmuştur. Eski mebus Kokidi Efendi ile Rum Metropolitinin önderliğinde idare edilmiştir. Cemiyet, Rum Muhacirin ve Fukaraperver Cemiyeti adı altında görünse de asıl adı "*Pontus İlhak ve İstiklal Kavmiyeti*" dir.

Cemiyetin başlıca amacı Trabzon ve havalisine Rum göçmen yerleştirmek yoluyla bölgede Rumların nüfusça Müslümanlardan fazla olduklarını ispatlamaktır. Cemiyet sadece muhaceret işleriyle ilgilenmemiş, aynı zamanda silah ithali de yapmıştır. Nitekim cemiyete ait depolarda 15.000'den fazla seri Rus tüfeği bulunmuştur. Rus tüfekleri haricinde 20.000 civarında revolver, bomba ve benzeri patlayıcı malzeme tespit edilmiştir (BOA. DH. ŞFR. 00102.00088.001.001).

Rum Muhacirin ve Fukaraperver Cemiyetiyle ilgili bir belge bulunurken benzer isimli bir cemiyetten bahsedilen ikinci bir belgeye Trabzon Vilayetiyle olan yazışmalarda rastlanılmıştır. İlgili belge Trabzon valiliğine 6 Nisan 1921'de atanmış olan Naci Bey'e sunulmuştur (Erdaha, 1975: 201) Bu belgede cemiyetin adı "*Trabzon Muhacir ve Fukara Cemiyeti*" olarak geçmiştir. 14 Nisan 1921 tarihli

belgeye göre Cemiyetin Trabzon'daki şubesine bir baskın düzenlenerek bu şubenin Pontus meselesi'yle ilgili olup olmadığı araştırılmıştır (Çapa ve Usta, 1995: 83)

1.2.8. Rum Müdafaa-i Milliye Teşkilatı (1920-1922)

General Yuvan ve Yunan milletvekillerinden Aladanu'nun ortak çabalarıyla 1920 yılının sonlarında İstanbul'da kurulmuştur. Rum Müdafaa-i Milliye Cemiyeti İstanbul'da mevcut bütün sosyal, siyasi, sanat ve sanayi alanındaki dernek ve kulüpleri bir bildiri ile bir araya getirmiştir. 12-22 Şubat 1921 tarihlerinde aldığı bir çok kararı bir araya getirdiği dernek ve kulüplere imzalatmış ve yemin merasimleri gerçekleştirmiştir. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Venizelos'u kendilerinin hak ve özgürlüklerinin korunması için vekil olarak seçmiştir. 26 Şubat 1921 tarihinde Lloyd George'a telgraf çekerek sözde esir Rumların Türklerin eline geçmemesini sağlamaya çalışmıştır.

Teşkilat, Spanodis, Konstantinidis ve Yuvanidis adında üç delege seçmiş ve bu delegeleri Londra'ya göndermiştir. Müdafaa-i Milliye Teşkilatı bir taraftan Yunan zaferlerini kutlarken diğer taraftan Yunan subaylarını emri altına toplayarak teşkilatını genişletmiştir. Teşkilatın kurucusu General Yuvan 6 Nisan 1921 tarihinde Patris Gazetesi'ne verdiği demeçte; "*Yunan Hükümetinin Anadolu'yu Türklere terk etmesi gibi bir ihtimal ortaya çıkarsa kendisinin emrinde olanlarla isyan edeceğini*" ifade etmiştir.

Rum Müdafaa-i Milliye Teşkilatı 6 Nisan 1921 tarihinde (Edebi Sillogos)¹⁷ İstanbul Helen Edebiyat Cemiyeti'nde Yunanistan'ın bağımsızlığının 100. yılı münasebetiyle bir tören düzenlemiştir. Teşkilat Yunan-Rum menfaatleri adına Zağrofyen Lisesinde¹⁸ çeşitli toplantılar da düzenlemiştir. 4 Mayıs 1921' de Giritliler

¹⁷ Edebi Sillogos daha sonra İstanbul Helen Edebiyat Cemiyeti adını almıştır. 1861'de kurulan cemiyet Osmanlı Rumlarının eğitimini artırmak ve Rum kimliğini korumak amacıyla faaliyetlerini yürütmüştür. İşgal yıllarında zararlı faaliyetleri görülen cemiyet adeta Türkiye'deki Rumların Milli Eğitim Bakanlığı olarak görülmüştür. Zararlı faaliyetleri olduğu belirlenen cemiyetin binasına ve malvarlığına el konularak kapatılmıştır. Bkz. Elçin Macar, "İstanbul'dan Ankara'ya: İstanbul Helen Edebiyat Cemiyeti (Syllogos) Kütüphanesinin İzinde", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl. 12, S. 23, Bahar 2013, İstanbul 2013, ss. 139-149

¹⁸ Zağrofyen Lisesi İstanbul Beyoğlu'nda 1893 yılında kurulmuş olan bir Rum okuludur. Okulun bünyesinde ilkokul, ortaokul ve lise bölümü bulunmakla beraber bir de ticaret bölümü mevcuttur. 1966 yılında lise kısmının toplam öğrenci miktarı 107 olduğu bilinmekle beraber bu okul günümüzde de Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Bkz. Mehmet Toroslu, "Rum Azınlık Okulları", *Türk Kültürü Dergisi*, S. 40, Yıl: IV, Ankara 1966, ss. 395-402

onuruna bir bildiri yayınlarak Yunan milletini birlik ve beraberliğe davet etmiştir. 30 Haziran 1921 tarihinde Yunan silahlı kuvvetlerini destekleyip cesaretlendirmek üzere bir teşekkür mektubu göndermiştir. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Venizelos taraftarlarıyla işbirliği yapmış, Demokrat Liberal isimli bir dernek oluşturmuştur. Demokrat Liberal isimli siyasi derneğin başkanlığına Venizelos'un getirilmesi düşünülmüştür.

30 Nisan 1922 Pazar günü Rum Müdafaa-i Komitesi ile Yunan sefarethanesi ve askeri erkânı bir toplantı yapmıştır. Toplantı Beyoğlu'nda Şişmanoğlunun meşhur evinin olduğu, Atina Bankasının bulunduğu binanın üst katında düzenlenmiştir. Atina bankasının en üst katı Rum Müdafaa-i Milliye Komitesinin merkezi olmuş ve bu komiteye bağışlanmıştır. Buradaki salon gayet süslü halılarla ve tablolarla donatılıp, büyük Yunan bayrakları ve Patrik resimleriyle süslenmiştir. Bu tarihten itibaren komiteye bu kulüpte üye kaydı yapılmış, para toplanmış, toplantılar düzenlenmiş, konferanslar ve çeşitli dersler verilmiştir. 27 Nisan'da Londra'daki müdafaa komitesi başkanlığından bir telgraf gönderilmiş, Rumlara çeşitli menfaatler bahşeden bu telgraf salonda okunmuştur. Londra'daki komite başkanı General Francis'tir. İstanbul'daki komite şubesine beş kişiden ibaret bir de istihbarat kalemi oluşturulmuş, başkanlığa Nikolaki getirilmiştir (TİTE.K47.G33.B33001).¹⁹

1.2.9. Rum-Trakya Cemiyeti (1921-1922)

İstanbul merkezli kurulan Rum zararlı cemiyetlerinden birisi de Rum-Trakya Cemiyeti'dir. Cemiyet, Mayıs 1921'de Fener-Rum Patrikhanesi'nde toplanan Çanakkale, Enez, Gelibolu ve Kırkkilise (Kırklareli) metropolitleri tarafından kurulmuştur. Cemiyetin öncelikli kuruluş amacı Trakya topraklarını Yunan egemenliği altına girmesini sağlamaktır. Trakya Cemiyeti kuruluş amacına uygun olarak her türlü vasıtaya başvurmuş ve her yolu denemiştir. Cemiyet kurulduktan hemen sonra metropolitler bir araya gelerek gerçek olmayan nüfus istatistikleri çıkarmışlardır. Ortaya çıkarılan istatistik verileri I. Dünya savaşı sırasında Rum vatandaşların Türkler tarafından toplu olarak sürgün edildiğini iddia etmişlerdir. Ayrıca tehcir edilen Rum vatandaşların sayısını yüzbinlerle ifade ettiği gibi dünya

¹⁹ Rum Müdafaa-i Milliye Teşkilatı çeşitli kaynaklarda bu ismin farklı türevleri ile anılmaktadır. Bkz. EK-8

kamuoyunu da bu sayılara inandırmaya çalışmıştır. Patrikhaneyi aracı olarak kullanan Rum-Trakya Cemiyeti Avrupa’da birtakım makamlara, Paris Barış Konferansı üyelerine ve Amerika’ya müracaat ederek lobi çalışmaları yürütmüştür (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 42).

Rum-Trakya Cemiyeti Trakya’da eskiden beri var olan sosyal ve siyasi teşkilatlarla yakın ilişki içerisinde olmuştur. Tekfur Dağı’nda (Tekirdağ) Bizantiyon Kulübü, Kırklareli’nde Yetimler Yurdu ve Rum Kulübü, Dedeoğlu’nda Milli Kulübü, Gelibolu ve Edirne Rum Kulübü açılmıştır. Bununla beraber Dimetoka ve İskeçe’deki okullar da bu cemiyetle etkileşimde olan müesseselerdir (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 43). Cemiyetle ilişkisi bulunan müesseselerin içerisinde en etkin propaganda yapılan Rum okulları 1821 Rum İsyanında kilise ile beraber hareket etmiş ve Rum milli amaçlarını birer gerçekmiş gibi sunmaya çalışmıştır (Sevinç, 1975: 175).

Silah kaçakçılığı işleriyle de meşgul olan Trakya Cemiyeti, İstanbul’u bir sıçrama taşı olarak kullanmış ve Edirne Rumlarını mükemmel bir şekilde silahlandırmıştır. Trakya-Rum Cemiyeti yoğun çalışmaları vesilesiyle etki alanlarını Marmara adaları ve Marmara’nın Anadolu sahillerine kadar genişletmiştir. Rum Metropolitleri cemiyetin yardımıyla ve yerli Rumların desteğiyle önemli işler başarmış ve bu vesileyle Yunanlıların Anadolu’yu işgali kolaylaşmıştır (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 43).

1.2.10. Yunan Ahz-ı Asker Şubesi (1920-1922)

Yunan hükümeti Mondros Mütarekesi sonrasında Türk topraklarındaki faaliyetlerini artırmıştır. Türkiye üzerindeki emellerini gerçekleştirmek isteyen Yunan Hükümeti bu amaca uygun şekilde memurlar atamıştır. Yunan emellerine hizmet edecek uygun memurlardan biri de Yunan Konsolosu olarak atanan Koharis’tir. Yunan Ahz-ı Asker Şubesi de Koharis önderliğinde kurulmuştur. Cemiyetin kuruluş tarihi ile ilgili net bilgiler mevcut olmamakla beraber 1920 senesi başlarında kurulmuş olma ihtimali yüksektir. Nitekim Mustafa Kemal, 15 Mart 1920 tarihinde Heyet-i Temsiliye adına 15. Kolordu Kumandanlığı’na verdiği malumatta Ahz-ı Asker şubesinden bahsetmiştir. Rumlar, Mümessili Siyasilere gözünde Rum

vatandaşlar için bir Ahz-1 Asker şubesi ve bir de mahkeme oluşturmuşlardır. Aynı dönem içerisinde İstanbul'da Yunan asker ve zabitan sayısı da dikkat çekecek şekilde artmıştır (Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, 1991: 176).

Yunan Ahz-1 Asker Şubesi ile ilgili bilgi ve belge miktarı sınırlı olduğundan cemiyetin faaliyetleri hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. Ancak; cemiyetin isminden de anlaşılacağı üzere birtakım konulardan bahsetmek mümkündür. Yunan Ahz-1 Asker Şubesini kuran Konsolos Koharis'in birincil amacı cemiyeti Türkiye'de asker alma şubeleri gibi çalıştırmak olmuştur. Askerlik çağına gelmiş Rum gençlerinin sayısı, kişisel bilgileri ve vasıfları kayıt altına alındığı düşünülmektedir.

1.2.11. Yunan Bahriye İdaresi (1918-1922)

Yunan Bahriye İdaresi, Yunanistan İstanbul Siyasi Temsilciliği tarafından organize edilerek Mayıs 1918'de Galata Rıhtımı üzerinde kurulmuştur. Siyasi temsilcilik, bu idarenin başına Bahriye Kaymakamı Banas'ı getirmiştir. Bahriye idaresini yaklaşık on dokuz ay boyunca yöneten Banas, 30 Kasım 1920 tarihinde görevini bırakmıştır. Banas'tan sonra idareye kısa süreliğine Avarof Zırhlısı'nın komutanı Jalo Kostas vekâlet etmiş, daha sonra başına Plohartis-Kalkiyopulos getirilmiştir. Bahriye idaresi, İstanbul'a gelip-giden asileri, Yunan gemilerinin getirdiği silahı ve malzemeleri karaya çıkarmak işiyle ilgilenmiştir. Avarof Zırhlısı ve birkaç Yunan torpidosunun daha gösteri manevralarını düzenlemiş, İzmir ve Marmara sahil şeridindeki köylere silah çıkarılmasını organize etmiştir (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 37).

30 Ekim 1918 tarihinden itibaren İzmir ve Trakya'nın Yunanlılar tarafından işgal edilmesine kadar geçen zamanda bahriye idaresinin önemli faaliyetleri görülmüştür. İstanbul ve İzmir'e getirilen ticaret malları arasında her türlü silah ve askeri malzeme bulunmasından ötürü Bahriye İdaresi tarafından bu gemilere ziyaret töreni yapılmıştır. Binlerce sandalla vapurlara giderek törenlere katılan ziyaretçiler arasında güpegündüz silah kaçakçılığı yapan Rumlar, bahriye idaresinin yardımıyla işlerini kolaylıkla yürütmüşlerdir. Bahriye İdaresi, Yunan gemilerinin kıyı sağık idaresi tarafından verilen giriş-çıkış iznini almaması ve zararlı işlerini rahat

yürütebilmesi için geç vakitlerde gelmesini sağlamıştır (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 37).

Yunanlıların işgal ettiği yerlerdeki yerli Rumların ellerinde bulunan silah ve mühimmatın birçoğu Yunan Bahriye İdaresi organizasyonu ile temin edilmiştir. Örneğin Burdur Metropolitine adına deniz yoluyla Antalya'ya gönderilen yirmi beş balya içerisinde Yunan ordusuna ait birçok elbise bulunmuştur. Bulunan bu malzemeleri silah ve mühimmat temini de sağlayan Yunan Bahriye İdaresinin organize ettiği ortaya çıkmıştır (Güler, 1995: 33)

1.2.12. Yunan Salib-i Ahmer²⁰ Cemiyeti (1918-1922)

Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti, Mavri Mira Cemiyeti'ne doğrudan bağlanmış ve Mavri Mira'nın istekleri doğrultusunda hareket etmiştir. Öncelikli olarak Rum muhacirlerine bakmakla yükümlü olan cemiyet bu vazifesini unutarak çeteler oluşturmuş ve bir ayaklanma için zemin hazırlamıştır. Tıbbi malzeme, ilaç, sağlık araç ve gereç ihtiyacını karşılamak kisvesi altında Anadolu topraklarına silah, cephane ve askeri mühimmat ithal edilmiştir (Nutuk, 1969: 899-900).

Mondros mütarekesinin imzalanmasıyla beraber Osmanlı sahil şehirlerine deniz yoluyla taşımaya başlanmıştır. Bu esnada Yunan Hükümeti İzmir'e Leon torpidosunu göndermekle beraber İzmir'e bir de Salib-i Ahmer Heyeti göndermiştir. Gönderilen heyet Rum hastanelerinden birini Salib-i Ahmer hastanesi haline getirmiştir. Yunanistan'dan nakliye vapurlarıyla da güya Salib-i Ahmer hastanesine ait olduğu iddiasıyla çeşitli silahlar ve askeri elbiseler, hâkî renkte kumaş, cephane bombalar ithal edilmiştir. Liman memurlarının gelen gemileri muayene konusundaki ısrar etmeleri üzerine memurlar darp ve tehdit edilmiştir. Hatta Yunan askerlerinin fiili müdahaleleri ile memurların görevlerini yapmasına engel olunmuştur. Bu suretle gelen eşyanın muayenesiz geçirilmesi sağlandıktan sonra Anadolu içlerinde Hilal-i Ahmer teşkilatını genişletmeye çalışılmıştır (BOA.DH.EUM.AYŞ.00008.00105.007).

²⁰ Salib-i Ahmer terim manası olarak Kızılhaç anlamına gelmektedir. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Yay. Haz. Aydın Sami Güvençal, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2005, s. 917

Bir taraftan hastaneler kurulmakla beraber diğer taraftan Yunan nakliye gemileriyle Yunan Salib-i Ahmer zabıtı, hasta bakıcısı ve efradı sıfatlarıyla, Anadolu içlerine birçok insan taşınmıştır. Bundan başka aslen Osmanlı vatandaşıyken Balkan Savaşlarında ve I. Dünya Savaşı esnasında Yunanistan'a firar edip orada Osmanlı Devleti'ne karşı savaşan Rumlar da geri getirilmiştir. Asıl memleketleri olan Osmanlı Devleti'ne iade edilmeleri adı altında getirilen insanlar askeri talim ve terbiye görmüştür. Yunanistan tarafından gönderilen insanlar Salib-i Ahmer Cemiyeti emrine verilmiştir. Bundan başka yerli Rumlar da bu cemiyete ilave edilerek Yunan Salib-i Ahmer hastanelerinde adeta bir askerlik şubesi muamelesi yapılmıştır (BOA.DH.EUM.AYŞ.00008.00105.007).

Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti, 1918 yılının Aralık ayında Cibali Rum Mektebi'ni hastane haline getirmiş, Yedikule'de mevcut Rum Hastanesinin Dâhili Hastalıklar kısmına el koymuştur. Cemiyet 1919 yılının ilk ayından başlamak üzere oluşturduğu heyet vasıtasıyla Anadolu'nun Rumlarla meskûn çeşitli bölgelerinde şube açmak ve hastane kurmak amacıyla araştırmalar yaptırmıştır. Salib-i Ahmer'in başlıca faaliyet alanları Ayvalık, İzmir ve Trabzon olarak belirlenmiştir. Anfitrini isimli bir gemiyle cemiyete ait doktor, hastabakıcı ve çeşitli tıbbi malzemeler İzmir limanına çıkarılmıştı. Limana gelen gemide daha önce Türkiye'den kaçmış Yunan-İngiliz ordularında hizmet etmiş elebaşılar ve komitecilerin olduğu ortaya çıkmıştır. Gemi ile Türkiye'ye giriş yapan şahıslar Salib-i Ahmer tarafından personel olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Doktor vasfı altında çalışan personelin birçoğu aslen subay olmakla beraber özellikle Yunan subayları cemiyet adına Türkiye'de faaliyet göstermiştir (Güzel, 2006: 88). Salib-i Ahmer adına Türkiye'ye gelen ilaç sandıkları ve sıhhi malzemeler arasında çeşitli silahlar ve komiteci elbiseleri de bulunmuştur. Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti Karadeniz sahil kesimini faaliyet alanı olarak belirlemiş Trabzon'da gerçek kimliklerini gizleyen Yunan subay ve askerleri Yunan Salib-i Ahmeri adına faaliyet gösterdiklerini ifade etmişlerdir (Güler, 1995: 37-38).

Yunan Salib-i Ahmer Cemiyetinin bazı faaliyetleri, Ayvalık Mıntıka Kumandanı Ali Bey'in dikkatini çekmiş ve 25 Mayıs 1919 tarihli bir telgrafta bunlardan bahsetmiştir. Ayvalık'ta uzun zamandan beri bir Yunan Kızılhaç Heyeti ve bir de limanda Yunan torpidosu bulunmuştur. Bu heyet görünüşte civardaki vatandaşların sağlık sorunlarını tedavi etmek ve hastalara yardımcı olmakla görevlendirilmiştir. Fakat İzmir'in işgal edildiği günlerde Kızılhaç Heyeti'nin

Rumları tahrik ettiği görülmüştür. Birtakım Müslüman vatandaş ve memurların evlerine saldıran Rumlar, bu insanların eşyalarını gasp etmiştir. Hatta 5-10 kadar ev baskı, saldırıları ve gasp faaliyetlerinden ötürü boşaltmak zorunda kalmıştır. Mülkiye hapishanesindeki mahkûmların tamamen serbest kalmasına sebep olmuşlardır. Az miktarda Osmanlı devleti asker ve zabitanıyla karşılaştıklarında onlara saldırmışlardır. Yunan Kızılhaç Heyeti sürekli eylem yapmak için fırsat kollamış ve her fırsatta asayiş bozucu faaliyette bulunmuştur (Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları, 1993: 40). Fırsat buldukça Rumlar için yardım da toplayan Yunan Salib-i Ahmer'i, Taksim bahçesinde bir müsamere tertip etmiştir. Kardeşlerinin ıstıraplarını teskin etmek için Beyoğlu Rumları müsamereye iştirak etmişlerdir. Bahçede hazırlanan barakalarda Salib-i Ahmer menfaatine birçok eşya satılmıştır. Bahçede Afzon askerleri kuzu kızartmış, çeşit çeşit elbiseler giyen Rum kızları Rum milli şarkılarından çalarak dans etmişlerdir (BOA.DH.KMS.00049.2.00057.034).

Salib-i Ahmer Cemiyeti Trabzon vilayeti dâhilinde bir hastane ve bir de muayenehaneye sahip olmuştur. Mevcut sağlık merkezlerinde faaliyet gösteren şube, Trabzon şehrinde sağlık hizmeti verirken sadece Hristiyan vatandaşları tedavi etmiştir. Trabzon Hilal-i Ahmer Heyet-i İmdadiyesi Başkanı Yunus Behçet bu ayrımcı yaklaşımı tespit ederek rahatsız olduğunu Vakit Gazetesi'ne verdiği demeçle dile getirmiştir. Türk Hilal-i Ahmer'i sahip olduğu muayenehane ve aşhanede ayırım gözetmeksizin tüm Trabzon halkına hizmet etmiştir (Vakit, 1919: 1).²¹

1.2.13. Rum Yeni Hayat Kulübü (1918-1922)

18 Ocak 1919 tarihinde toplanan Paris Barış Konferansı temel konularından bir tanesi de Türkiye ve İstanbul meseleleri olmuştur. İstanbul'da bulunan Rum ve Yunan kulüpleri konferans toplanmadan önce Türkiye ve İstanbul meseleleri hakkında kamuoyu oluşturmayı amaçlamıştır. Kurulan kulüp, dernek ve cemiyetler aracılığıyla ülke dışından getirilen Rumlarla, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde nüfus üstünlüğü kurulmaya çalışılmış, bununla birlikte asayiş sorunu da yaratılmıştır. Barış Kongresinden önce faaliyete geçen Rum kulüpleri arasında en önemlilerinden biri de Rum Yeni Hayat (Nea Zoi- véα ζωή) isimli Rum kulübü olmuştur. Rum Yeni Hayat Kulübü, İstanbul Bakırköy'de (Makriköy) kurulmuş ve faaliyet göstermiştir.

²¹ Trabzon Hilal-i Ahmer Heyeti Reisi Yunus Behçet Bey'in beyanatı için bkz. EK-9

Kulübün başkanlığını Nikolozilis isminde bir Rum vatandaşı yapmıştır. Kulübün öncelikli amacı İstanbul'un Yunanistan'a katılmasını veyahut Rumların yoğun yaşadığı bölgelerde muhtariyet elde etmesini sağlamak olmuştur (BOA.DH.KMS.00049.2.00057.012).

Kulüp amaçlarını gerçekleştirmek üzere kendisine yandaşlar bulmakla ilgilenmiş ve propaganda yapmak için fedai sıfatıyla birçok şahıs kaydetmiştir. Kulüp tarafından verilen emirleri aynen yerine getireceğini söz veren şahıslar imzalarını atmışlardır. Rum Yeni Hayat Kulübü'ne, Bakırköy civarından 9.690, Tatavla'da kurulmuş olan "*Sada Kulübü*"nden 11.000; Boğaziçi'deki "*Hürriyet Kulübü*"nden 7.000, Kadıköy, Üsküdar ve Darıca'ya kadar olan mıntıka ve Adalardan 5.678 olmak üzere toplam 33.368 üye imza atarak kaydolmuştur. Raporlarda tespit edilen üye sayısı toplamda 33.368 olan kulüp, üye kaydına devam etmiş ise de toplam üye tespit edilememiştir. Rum Yeni Hayat Kulübü mensupları faaliyette buldukları esnada birbirlerini tanımak için sol kollarının üzerine kırmızı kurdela bağlamışlardır. Kulübün giderlerini karşılamak için son olarak Amerika'da bulunan Yunan Müdafaa-i Milliye cemiyetinden merkez komitesine 170.000 liralık bir yardım gönderilmiştir (BOA.DH.KMS.00049.2.00057.014).

1.2.14. Kravji (Korkunç Ses) Kulübü (1919-1922)

1919 yılında Yunan Başbakanı Venizelos özel kalemi Giritli Kaleorhos Merkendonaki'ye özel bir görev vermiştir. Markendonaki, Atina Hariciye Nezareti memurlarından Jorj Sakeriyan'ı özel görevle İstanbul'a göndermiştir. Sakeriyan İstanbul'da çeşitli isimlerle kurulan Rum-Yunan örgütlerini belirli merkeze toplamaya çalışmış ve bir idare heyeti kurarak bu heyet vasıtasıyla yönetmiştir. İdare heyetine seçilenler Venizelos'tan gelecek olan emirleri aynen yerine getirecek bağlılığa sahip ve güven kazanmış kişilerden tercih edilmiştir. Devam eden çalışmalar doğrultusunda Tatavla'da da bir Yunan kulübü açılmıştır. Çalışmalara başlayan bu kulübe Kravji: Muhavif Seda (Korkunç Ses) adı verilmiştir. Muhavif Seda Kulübü, Makriköyde bulunan Nea Zoi (Yeni Hayat) kulübüyle beraber Jorj Sakeriyan'a bağlılığını bildirmiş ve ondan aldığı emirleri yerine getirmiştir. Bu kulüp çalışmaları sonucu Nisan 1919'da toplam 11.000 adet fedai kaydetmiştir (BOA.DH.KMS.00049.2.00057.014). Nisan 1919 itibarıyla fedai kaydetme işleri

devam etmiştir. Kulübe kaydolan fedailer Venizelos'tan alacakları emr ve işaret üzerine faaliyette bulunmak üzere hazır beklemişlerdir (BOA.DH.KMS.00049.2.00059.08; BOA.DH.KMS. 00049.2.00059.012)

1.2.15. Hürriyet Kulübü (1919-1922)

İstanbul'da faaliyet gösteren Rum-Yunan terör örgütleri arasında 1919 Nisan'ı itibariyle Boğaziçi'nde Hürriyet Kulübü de yer almıştır. Hürriyet Kulübü sorumlu olduğu sahada Yunanistan lehinde muhtelif faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetler arasında çeşitli propagandalarda bulunmak, silahlı direniş ve Müslümanların katledilmesi amacına yönelik fedai toplamakta yer almıştır. Dönem itibariyle bir çatı altında toplanmaya çalışılan Rum cemiyetlerinin ön çalışması olan fedai toplama icraatına bu kulüpten 7.000 kişilik bir katkı sağlanmıştır (BOA.DH.KMS.00049.2.00057.014).

1.3. İstanbul'da Kurulan Kültürel ve Ticari Amaçlı Cemiyetler

1.3.1. Rum Cemiyet-i Edebiyyesi (1861-1922)

Faaliyet alanı açısından Osmanlı Devleti bünyesinde kurulan çok önemli bir Rum Cemiyeti olarak öne çıkmıştır. Dernek 1861 tarihinde faaliyete geçmiş ve resmi olarak 1912 yılında faaliyetlerine son vermiştir.²² Seçkin üye ve yöneticilerden oluşan derneğin mensupları yabancı dil bilmenin yararlarını sonuna kadar kullanmışlardır. Cemiyet akademik çalışmaları desteklemekle beraber bünyesinde birçok dilden eserin çevirisi de yapılmıştır. Dernek binasında önemli bilimsel eserlerden oluşan kapsamlı bir kütüphane de uzun süre üyelerine hizmet vermiştir (Anameriç, 2006: 73). Rum Cemiyet-i Edebiyyesi her türlü zararlı faaliyete de ev sahipliği yapmıştır. Henüz 1867 gibi erken bir tarihte St. Petersburg'da ikamet eden Nikolaos Simvulidis derneğe 500 ruble bağışlamış ve Pontus tasviri üzerine bir yarışma düzenlenmesini sağlamıştır (Eksertzoglou, 2004: 12). Rum Cemiyet-i Edebiyyesi'nin üyeleri çoğunlukla Rum lise öğretmenleri olmuştur. 1876'da ilan edilen I. Meşrutiyet'ten sonra cemiyetin idaresini Neologos, sahipliğini ise Stavros

²² Rum Cemiyet-i Edebiyyesi resmi verilere göre 1912'de faaliyetlerine son vermiş görünse de isim değişikliği yaparak Rumlara hizmet etmeye devam etmiştir.

Vutiras üstlenmiştir. Vutiras emrindeki Rumlarla beraber öncelikli olarak basın-yayın organları aracılığıyla çeşitli propagandalar yapmıştır (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 45).

Cemiyet-i Edebiyye bünyesindeki diğer faaliyet alanı ise Rum tiyatro ve sinemaları olmuş ve bu türden sanat faaliyetlerine rehberlik etmiştir. Geniş bir binaya sahip olan cemiyet merkezinde birçok toplantı salonu bulunmuş ve bu salonlar çeşitli Rum derneklerine tahsis edilmiştir. Dernekler kendilerine tahsis edilen salonlarda toplanarak konferanslar verilmiş ve basın toplantıları düzenlenmiştir. Rum Edebi Sillogos'u faaliyetleri ile İstanbul'daki Yunan milliyetçiliğinin propaganda merkezi olmuştur. Cemiyet merkezi binasında kütüphane, jimnastik salonları ve tiyatro sahnesi mevcuttur. Mondros Mütarekesinden sonra İstanbul'da birçok Yunan milli tiyatrosu, milli sinema filmleri ve açılışları yapılmış, film her yerde oynatılıp, tiyatro oyunları gösterilmiştir (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 45). Cemiyet bünyesinde sosyal ve kültürel vb. birçok alanda müsabakalar düzenlenmiştir. Düzenli olarak yapılan derleme müsabakasına 1878-1893 yılları arasında yüzün üzerinde derleme teslim edilmiştir. Teslim edilen derlemeler dikkat çekici miktarı Küçük Asya, Pontus ve Trakya ile ilgili olmuştur. Yayımlanan derlemelerin yirmi sekiz tanesi Trakya, on sekiz tanesi Pontus ve on üç tanesi de Küçük Asya ile ilgili olması derneğin hangi konularla meşgul olduğunu göstermiştir. Pontus alanındaki derlemeler cemiyet tarafından Yunan dilli diye tabir edilen nüfusun yaşadığı Giresun, Gümüşhane, Ordu, Samsun, Trabzon ve Ünye hakkında olmuştur (Eksertzoğlu, 2004: 92-93).

Edebi Sillogos'un müdürlüğünü uzun süre yürüten Stavros Vutiras, işlerinin yoğunluğu nedeniyle görevini bırakmak zorunda kalmıştır. Cemiyet-i Edebiyye'nin Vutiras'tan boşalan müdürlüğüne 23 Nisan 1921 tarihinde Aftandopulos getirilmiştir (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 45).

1.3.2. Rum Cemiyet-i Ticariyesi (1919-1922)

Rum Cemiyet-i Ticariyesi Eylül 1919 tarihinde Yunan Konsolosunun çağrısı ve onun başkanlığında kurulmuştur. Başlıca kuruluş amacı Asya Müslüman tüccarlarına zarar vermek, Müslüman tüccarları iflasa sürüklemek ve ticaret piyasasını ele geçirmek olarak belirlenmiştir. Rum Cemiyet-i Ticariyesi Konstantin

İstifan başkanlığında birçok faaliyette bulunmuştur. Cemiyet tarafından borsa oyunlarını idare etmek için İstanbul'da kâğıt para ile oynanmış, kambiyo işlemleri çıkarılıp düşürülmüştür. Rum Cemiyet-i Ticariyesi Yunanistan'dan İstanbul'a gelen Yunan ürünlerini, fabrika mallarını İstanbul'a getirirken pahalı bir fiyat üzerinden ithalat yapmaya çalışmıştır (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 44).

1.3.3. Rum Matbuat Cemiyeti (1920-1922)

Rum Matbuat Cemiyeti Yunan İstanbul Konsoloshanesi'nde konsolos başkanlığında beş yerli Rum ve üç Yunanlı olmak üzere sekiz üyeyle kurulmuştur. Kurucu yerli üyeler içerisinde Neologos Gazetesinin sahip ve yazarı Stavros Vutiras (1841-1923) yer almıştır (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 45). Önemli bir gazeteci olan Vutiras; Sultan II. Abdülhamit döneminde alınan kararla Osmanlı topraklarından sürgün edilmiş 1897 tarihinde Yunanistan'a geçerek orada faaliyetlerine devam etmiştir. İstanbul Rum Basını'nın dikkat çeken simalarından olan Vutiras dönem dönem kesintiye uğrayarak yayın hayatına 1923'e kadar devam eden Neologos (Yeniğün) Gazetesinin sahibi ve yazarı olmuştur (Benlisoy ve Benlisoy, 2010: 8). Vutiras 1863'te yayına başlayan gazetede Yunan Megola İdeasını benimsemiş, Bizans'ı canlandırmayı hedeflemiş ve Türkiye'nin ekonomik olarak bir Yunan devleti olduğunu iddia etmiştir. Zağrofyen Lisesi öğretmenlerinden Pandazidis ve Makridis Vutiras diğer kurucu yerli üyeler olmuştur. Kuruluş aşamasında Yunan konsolosunun başkanlığında faaliyet gösteren cemiyetin başkanlığı 1920 yılında Vutiras'a verilmiştir (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 40).

Rum Matbuat Cemiyeti yayınlayacağı materyalleri Patrikhane desteğiyle toplamış ve yazarları bu doğrultuda yayınlar yapmıştır. Cemiyetin desteğiyle Patrikhanenin Eklisyastiki Alitya (L'Eklisiostiki Alithia) isimindeki dini işlerle ilgili yayın yapan dergisine siyasi bir kimlik kazandırılmıştır. Rum Matbuat Cemiyeti'nin yayımladığı en büyük propaganda aracı Yunan Megalo İdea'sı doğrultusunda yazılıp yayınlanan iki ciltlik "*Siyah Kitap*" isimli eser olmuştur (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 40). Orijinal ismi "*Rum Hekimlerinin Siyah Kitabı*" olan bu eser 1919 yılında ilk olarak Rumca daha sonra Fransızca ve İngilizce olarak yayımlanmıştır. Cemiyet İzmir ve Trakya Bölgesiyle beraber Karadeniz Bölgesi ile

de ilgilenmiş, propaganda çalışmaları ile dünya kamuoyunu Rumlar tarafına çekmeye çalışmıştır (Güzel, 2006: 91). Cemiyetin, Yunan iddialarını destekleyen birçok yayını ve Pontus meselesi'ne dair bir çok propaganda eserini yayımlamıştır.

1.3.4. Rum Muhacirin Cemiyeti (1919-1922)²³

Rum Muhacirin Cemiyeti 1919 yılı başında Venizelos'un emirleri doğrultusunda kurulmuştur. Galata'da Minerva Hanı üçüncü ve dördüncü katlarında faaliyet gösteren cemiyet, Anadolu ve Trakya'ya gönderilecek olan çeteleri daha iyi organize etmek için İstanbul'u merkez olarak seçmiştir. Bu cemiyetin asıl adı "Kordos Komitesi" olarak bilinmekle beraber birtakım gizli amaçların yürütülmesi için Rum Muhacirin Cemiyeti ismi kullanılmıştır (Karacagil, 2013: 455-456) Yunanlı "Manuel Juzukos" cemiyetin başkanlığını üstlenmiş olup, "Sandrogos" takma ismini kullanmıştır.²⁴ Cemiyetin başlıca faaliyet alanları, İstanbul, Trabzon, Trakya ve Marmara sahilleri olarak belirlenmiştir (Güler, 1995: 81) Cemiyet "Santrakiloz" imzasını parola olarak kullanmış, Samsun'da Andavallıoğlu kardeşlerine çekilen telgrafta da aynı imzayı kullanmıştır. Cemiyet, 350 erkek ve 70 kadından oluşan bir gurup muhafızı güvenlik sorunu ortaya çıkarmak üzere Samsun'a gönderdiği tespit edilmiştir. Yunanistan'dan gönderilen çeteler ile kendi kaydettiği üyeleri Karadeniz sahillerine göndererek karışıklık çıkarmayı amaçlamıştır (Gökbilgin, 1959: 154)

Rum Muhacirin Cemiyeti, Mondros Mütarekesi sonrasında Fener-Rum Patrikhanesi himayesinde Anadolu Metropolitleri tarafından kurulmuştur. Muhacirin cemiyetinin öncelikli hedefi I. Dünya Savaşı sırasında Yunanistan, Adalar ve diğer bölgelere sözde göç etmiş Rumları en kısa zamanda eski yerleşim yerlerine getirmek olmuştur. Cemiyet uzun süredir Amerika'da yerleşmiş olan Rumların İstanbul'a taşınmasını sağlamak için tüm Metropolithanelere genelgeler göndermiştir. Mondros Mütarekesinden sonra Muhacirin cemiyetinin çalışmaları sonucunda İstanbul'a

²³ TBMM tarafından bastırılan Pontus Meselesi başlıklı eserde cemiyetin ismi Rum Muhacirin Cemiyeti olarak belirtilmekle beraber bu cemiyetten Rum Muhacirleri Merkez Komisyonu olarak da bahsedilmektedir.

²⁴ Cemiyet başkanı ismi bazı kaynaklarda Manol Jozukas olarak geçerken bazılarında Manuel Juzukos olarak bahsedilmektedir. Aynı ihtilafli durum cemiyet başkanının kullandığı takma isim için de söz konusu olmuştur. Bazı kaynaklar bunun "Santralikoz" olduğundan bahsederken, bazıları "Sandrogos", bir kısmı da "Santrakiloz" olarak belirtmiştir.

200.000 civarında Rum getirilip yerleştirilmiştir (BOA.DH.EUM.AYŞ.000033.00043.002).

6 Şubat 1920’de Muhacirin cemiyeti eliyle Sohum, Kars ve civarından iki yüz bin Rum’un Karadeniz sahillerine göç ettirilmeye çalışılmıştır. Bu talimatı veren Venizelos İtilaf devletlerine bu Rumların daha önce tehcir edilmiş olduklarını bildirmiştir. Mustafa Kemal Paşa Pontus Rum hükümetinin oluşturulmasına dair olan bu fikre istinaden Rumların Karadeniz sahillerine taşınmasının sakıncalı olacağını Sivas heyet-i merkeziyesine bildirmiştir. Ayrıca yapılacak ilk teşebbüsün bir milli galeyana ile karşılanmasını bu yolla başarılı olmamasının sağlanarak bu teşebbüse karşı halkın isyan hazırlığı yapmasını istemiştir (TİTE.K19.G10.B10001; TİTE.K19.G105.B105001)

Rum Muhacirin Cemiyeti çalışmalarına ara vermeden devam etmiş Anadolu’daki şubelerle irtibatlı bir şekilde faaliyet göstermiştir. Cemiyetin Kastamonu ve İnebolu şubeleri Trabzon şubesine mektup göndererek mevcut durumunu açıkladıktan sonra birtakım taleplerde de bulunmuştur. Trabzon şubesinden bu mektuplara verilen cevaplar 24 Şubat 1920’de İnebolu postanesinde yakalanmıştır. Buna göre Rum Muhacirin Cemiyeti faaliyet alanlarını mıntikalara ayırmış Kastamonu mıntıkası İstanbul’a bağlanırken İnebolu mıntıkası Trabzon’daki şubenin sorumluluğu altına alınmıştır. Trabzon şubesi Kastamonu Rum Muhacirin Cemiyetine yazdığı mektupta her türlü yardım talebini kendilerinin karşılayacağını bu yüzden müracaatlarını buraya yapmaları gerektiği yazılmıştır. Trabzon’dan İnebolu’ya yazılan mektupta ise o mıntikanın doğrudan doğruya İstanbul’a bağlı olduğu, hemen İstanbul’daki genel merkeze müracaat etmeleri gerektiği belirtilmiştir. Lazım olan paraların ve diğer ihtiyaçların İstanbul merkezi tarafından karşılanacağı vurgulanmıştır (BOA.DH.EUM.AYŞ.000033.00043.002). Trabzon şubesi İnebolu’dan aldığı mektupla ilgili gelişmeleri İstanbul’daki genel merkeze yazmış, gönderilen mektubu da iliştiyerek İnebolu şubesine bir talimatname gönderilmesini istemiştir (BOA.DH.EUM.AYŞ.000033.00043.003).

Patrikhane tarafından organize edilip Rum Matbuat Cemiyeti tarafından yayımlanan Siyah Kitap isimli eserin nüfus istatistiklerinin bulunduğu kısım Muhacirin cemiyeti tarafından düzenlenmiştir. Yine Atina’da basılan “*Pontus*” ve “*İyonya*” kitaplarındaki tarihi olaylar, istatistikler ve oldukça geniş bir alana dağıtılan

Rum nüfuz bölgelerini gösteren Türkiye haritaları Muhacirin Cemiyeti mensuplarınca düzenlenmiştir. Cemiyetin müntesipleri olanlar Türkiye ve İzmir işgal edilmeden önce işgal edilecek bölgelerde araştırma yapmış, ziyaret edilen yerlerde telkinlerde bulunmuştur. 20 Eylül 1920 tarihinde Türklerin Amerika ziyaretlerinin yasaklandığı konusunda asılsız haber yapılmıştır. Yapılan asılsız haber daha sonra Amerikan temsilciliğinden yapılan açıklama ile yalanlanmış ve bu haberin Muhacirin Cemiyeti tarafından ortaya atıldığı anlaşılmıştır (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 43). 2 Kasım 1920’de Gemlik’te kadınlar zorla götürülmüş, Dutluca ve civarındaki on bir Müslüman köyü yakılmış, yirmi üç vatandaşı öldürülmüş ve buna benzer mezalimler yaşanmıştır.²⁵ Yaşanan bu mezalim konusunda yazılan propaganda kitabı Muhacirin Cemiyeti tarafından hazırlanmıştır (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 44).

Şimdiki adı Birleşmiş Milletler (B.M.) olan Cemiyet-i Akvam’a (C.A.) sözde Türk mezalimi ve sürgünlerini anlatmak için cemiyet tarafından Cenevre’ye bir heyet gönderilmiştir. 1 Kasım 1920 tarihinde Rumca yayımlanan gazeteler aracılığıyla Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Rum vatandaşlara zulmettiği şayiasını yaymışlardır. Türk idaresindeki Rumları esir addederek sözde esir Rumların Türk idaresine geri verilmemeleri için Paris’e giderek propaganda yapmışlardır. 25 Ocak 1921’de cemiyet tarafından İngiliz Anglikan Kilisesi’ne bir telgraf çekilerek Ayasofya’nın onarılması istenmiştir. Rum Muhacirin Cemiyeti 2 Şubat 1921 tarihinden sonra siyasi temsilcilik gibi işletilmiş, Yunan siyaset adamlarına gerçek olmayan belgeler düzenlemiştir (Pontus Meselesi Mukaddime, 1338: 44). Rum Muhacirin Cemiyeti Samsun şubesi aracılığıyla bölgede Rumlar için para toplamış ve Pontus Devleti’ni yeniden canlandırmak adına faaliyette bulunmuştur (Pontus Meselesi III. Kısım, 1338: 40).

²⁵ TBMM Matbuat Müdüriyeti Umumisi tarafından basılan Pontus Meselesi isimli eserde bu tarih 1910 olarak yazılmıştır. Eserin transkripsiyon çalışmasını yapan Yılmaz Kurt ve Yusuf Gedikli bu tarihin 1910 yazılmasının matbaa hatası olduğunu not düşmüştür. Ayrıca bkz: BOA. HRC. SYS. 2619-35; *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar’da ve Anadolu’da Yunan Mezalimi*, C. II, Ankara 1996, s. 120-121

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PONTUSÇU FAALİYETLERE KARŞI SİVİL HALKIN TEPKİSİ VE TÜRK HÜKÜMETLERİ TARAFINDAN ALINAN TEDBİRLER

1.1. Pontusçu Faaliyetlere Karşı Sivil Halkın Tepkisi

I. Dünya Savaşı sonucunda İtilaf Devletlerinin Türkiye'yi bölme teşebbüslerine tepki olarak ilk karşı koyma hareketlerinin başladığı yerlerden birisi de Trabzon olmuştur. Milli Mücadele hareketinin temel unsuru olan yerel direniş örgütleri ve mahalli cemiyetlerin kurulması bölgesel kurtuluş arama kervanına Trabzon da katılmıştır. Trabzon'da görülen bu milli uyanış hareketi esareti kabul edemeyen bir toplumun doğal bir tepkisi olarak Türkiye'nin dört bir yanında görülmüştür.

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi sonrasında Rum tehdidi yoğun bir şekilde Pontusçuluk faaliyetleri olarak Trabzon vilayeti üzerinde hissedilmiştir. Bu tehlike üzerine Trabzon'da ittihatçı eşraf ve aydınlar Rum faaliyetlerini ve Pontus Devleti kurulmasını önlemek için gizliden toplantılar yapmaya başlamıştır. İttihatçıların bu toplantıları gizlice yapmalarının nedeni ise İtilaf devletleri ya da Rumlardan sakınmaları değil, iktidarı devralan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın başlattığı ittihatçı avı olmuştur. Bir yandan İtilaf devletleri ve Rumların, diğer yandan İstanbul hükümetinin baskısı karşısında Trabzon vatanperverleri örgütlenerek direnmeye karar vermişlerdir. Mütareke esnasında Trabzon Jandarma Komutanı olan Kazım Bey, durumun kötülüğünü anlayarak bir akşam Trabzon'un kanaat önderlerine bir ziyafet vermiştir. Kazım Bey, yemekten sonra oradakilere kendisinin yazıp çoğalttığı bir beyannameyi okumuştur. İstanbul'da kurulan bir cemiyete ait metni de bu metne ekleyerek vatanın tehlikede olduğunu açıklamış ve Trabzon'daki sivil direnişin temelini atmıştır (Akbal, 2008: 82).

Trabzon'da milli uyanışın temeli bir taraftan İttihatçılar tarafından atılırken diğer taraftan Teşkilat-ı Mahsusa'ya çalışanların da katkısı olmuştur. Henüz mütareke uygulanmaya başlamadan önce Teşkilat-ı Mahsusa üyelerinden

Yenibahçeli Nail Bey Batum'a, İttihatçı olarak bilinen Filibeli Hilmi Erzurum'a, tüccardan Cafer Bey ise kurye olarak Trabzon'a gönderilmiştir. Bu kuryeler, Enver Paşa'nın talimatlarını Albay Halit Bey, Albay Rüştü ve Süleyman Necati Bey'lere iletmiştir. Bu olaydan sonra Erzurum, Kars ve Trabzon kanaat önderlerinden bir grup Ardahan Kongresi'ne katılmıştır (Özel, 1991: 52). Enver Paşa'dan alınan talimatın içeriği bilinmemekle beraber Ardahan'da bir kongre yapılmış ve sonrasında Trabzon'daki direniş hareketleri başlamıştır.

Trabzon'daki sivil direniş ilk olarak Erzurum'da olduğu gibi sesini duyurmak için basın kanalını kullanmayı denemiştir. İlk teşebbüs Rusların bölgeyi işgal etmesiyle birlikte yayınlanamayan Meşveret Gazetesi'ni yeniden yayın hayatına sokmaya çalışmak olmuştur. Meşveret Gazetesi'nin ismi, ittihatçılarla beraber anıldığı için yayınlanmasına engel olabileceği düşünülerek onun yerine İstikbal isminin kullanılmasına karar verilmiştir. Gazetenin imtiyaz sahibi olarak da aslında ittihatçı olan fakat onlarla beraber anılmayan Barutçuzade Faik Ahmet Bey olmuştur. İstikbal gazetesi yayın hayatına Teşkilat-ı Mahsusa'nın üç kuryesinin Trabzon'a gelmesinden üç gün sonra 11 Aralık 1918'de başlamıştır (Akbal, 2008: 82). İstikbal Gazetesi'nde milli direniş ruhunu yaygınlaştırmak için birçok yazı ve haber yayınlanmıştır. Bu yazılardan bir tanesi Paris Barış Konferansı'na gidip Trabzon'a dönen Trabzon Metropolitisi Hrisantos'a ithafen Trabzonlu bir genç tarafından yazılmıştır. Bu yazı özetle:

“Beyanatınız iki muhtelif safha ihtiva ediyor: Biri, Mütarekeden bugüne kadar sarf ettiğiniz siyasi faaliyetler; diğeri müşterek idareye dayanan gelecek hakkındaki düşünceleriniz... Evet, şüphesiz Trabzon'un Ermenistan'a katılmasına engel olmak için bütün varlığınızla çalıştınız; bu uğurda velûd dehanızı sarf eylediniz. Fakat itiraf ediniz; bunu Türk'ün lehine değil, Pontus Hükümeti adına veya hiç değilse Venizelos'un menfaati için yaptınız. Trabzon'dan hareket ettiğiniz zaman hangi düşünceler içinde olduğunuzu, neler tasarladığınızı bildiğimizi hatırlatarsak, sakın nezaketsizliğime yorumlamayın... Beyanatınızın bir noktasında, Paris'teki Ermeni Delegasyonu ile görüştiğimizi itiraf ediyorsunuz. Mademki Türk'ün menfaatini de nazar-ı dikkate alıyordunuz, o halde niçin Türk heyetiyle görüşmeyi unuttunuz? Sizi onlarla görüşmekten hangi kuvvet alıkoydu?... Beyanatınızın ikinci noktasına gelince; esasen asıl söz konusu etmek istediğimiz de budur. İstanbul'u fetheder etmez, tavsiye buyurduğunuz gibi, “müşterek idare” kurmakla doğrudan doğruya kendi menfaatimizi darbeledik ve o yüzden değil midir ki, halden hallere düştük. Unutmayınız ki, sizler de o sayede bugün hala bizi meşgul edebilmektesiniz. Bu noktada tamamiyle mutabıkız... “Müşterek idare” den maksadınız nedir? Ancak büyük hakanımız Sultan Mehmet Han zamanından beri idare hayatımıza biz Türklük, Rumluk gibi ayrımcılık yaptık mı? İnsaf ediniz. Daha düne kadar memleketin, hatta bazen tamamen mukadderatını, kısaca her şeyimizi bir Rum'un bir Ermeni'nin ellerine bırakmaktan çekindik mi?” (Çapa, 1992: 735).

Karadeniz sahil şeridindeki Pontuscu faaliyetlere karşı başlayan basın yoluyla bilinçlendirme hareketi yalnızca İstikbal Gazetesi ile sınırlı kalmamıştır. Pontuscuların giriştikleri çetecilik hareketleri ve bu hareketleri dayandırdıkları tezlere karşı başka basın yayın unsurları da devreye girmiştir. Trabzon'da İstikbal ile başlayan Türk'ün haklı sesini duyurma hareketine İrşad Gazetesi de eklenmiştir. Bununla beraber Samsun'da Ahali Gazetesi, Hayat Gazetesi ve Aksiseda Gazetesi Rum işgaline karşı sivil direnişin sesi olmuştur. Giresun'da Işık Gazetesi, Kastamonu'da Açıksöz Gazetesi gibi gazeteler milli mücadele sürecinde bölgede yapılan Pontusçuluk faaliyetlerine karşı halkı bilinçlendirme görevini üstlenmiştir (Doğanay, 2001: 258-259).

Karadeniz Bölgesinde Rum faaliyetleri devam ederken bölge halkı tarafından duyulan rahatsızlıklar artık hat safhaya ulaşmış Osmanlı Hükümetinin yetersiz kalması sonucu ise bölgede işgallere tepki olarak 12 Şubat 1919²⁶ tarihinde "*Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti*" adı altında bir cemiyet kurulmuştur. Kurulan bu cemiyetin henüz birinci kongresini yapmadan 1 Şubat 1919'da Osmanlı Hükümeti'ne takdim ettiği 13 maddelik nizamnamesinin ilk iki maddesinin oluşturduğu maksat başlıklı kısmı şu şekilde özetlenmiştir:

- 1- *Vilayetin Osmanlı Devleti'ne bağlılığını korumak için bilimsel belgelerle gereken savunmalarda bulunmak, milli haklarımızı koruyacak vasıtaların korunmasına çalışmak.*
- 2- *Bu amacı sağlayacak tarihi, sosyal ve ekonomik belge ve delillerin toplanması, istatikler düzenlenmesi ile İtilaf Devletleri temsilcilerine notalar verilmesi ve Wilson İlkelerine göre milli haklarımızı Paris Barış Konferansında savunmak üzere gerektiğinde gazeteci ve vekiller gönderilmesi ve bu eski milli haklarımızın, milletlerin kendi geleceğine sahip olmak hususundaki hak ve yetkilere dayanarak, ihlal edilmemesi konusunda etkili girişimlerde bulunulması (Uzun, 2001: 22; Öztoprak, 1988, 337).*

Bu cemiyete ve Trabzon halkına en büyük yardım ise Erzurum'daki 15. Kolordu Komutanlığı'na atanan Kazım Karabekir Paşa tarafından sağlanmıştır. Erzurum'daki görevine gitmek üzere Gülcemal Vapuru ile Trabzon'a gelmiş olan Kazım Karabekir Paşa, şehre çıkar çıkmaz Güzelhisar (Kale) Parkı'ndaki dairesine

²⁶ Bu cemiyetin kuruluş tarihi bir başka kaynakta 10 Şubat 1919 ve ismi ise Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti olarak geçmektedir. Cemiyet kaynağını İstanbul'da kurulmuş olan Trabzon ve Havalisi Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden almıştır. Bu adla yeni bir dernek çatısı altında birleşme düşüncesinin nedeni bölgenin azınlıklardan hiçbirine verilmeyerek Osmanlı devletine bağlı olarak kalmasını sağlamak düşüncesi olmuştur. Bkz. Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, I. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 2004, s. 224

gitmiş ve hemen cemiyet yetkilileri ile bir görüşme yapmıştır. Yapılan bu görüşmede Trabzonlular iç ve dış düşmanlara karşı her türlü fedakârlığa hazır olduklarını; fakat gerekli silahın mevcut olmadığını bildirmeleri üzerine Kazım Karabekir Paşa, silahları teslim almak üzere gelen İngiliz Subayı Farel'i oyalamış ve mevcut silahlar gizlilik içerisinde Trabzonlulara dağıtılmıştır (Goloğlu, 1981: 18-19).

Anadolu'nun her yerinde işgaller ve karışıklıklar devam ederken Giresun'da Topal Osman ve arkadaşları önderliğinde milis güçler oluşturulmuştur. İşgale karşı tepki olarak doğan bu güçlerin Giresun'daki lideri Topal Osman, Mustafa Kemal'in isteği üzerine işgallere karşı mitingler düzenleyerek sivil tepkiyi ortaya koymaya çalışmıştır. Bu sırada Paris Barış Konferansı'nda alınan karar neticesinde 15 Mayıs 1919'da İzmir Yunan ordusu tarafından işgal edilmiştir. İzmir'in Yunan orduları tarafından işgal edilmesi bütün Anadolu'da olumsuz etkiler yaratırken Giresun, işgallere karşı verilen sivil tepkinin bir örneğini sergilemiştir.

İşgaller devam ederken Ferit Paşa Hükümeti, Osman Ağa üzerinde baskı yaratmış içeriden gelen bu baskıya yabancı tehditler de eklenmiştir. Türkiye gün geçtikçe daha şiddetli bir felakete doğru sürüklenirken bu duruma karşı ne yapılması gerektiği düşünülmeye başlanmıştır. Anadolu'da isyanlar büyürken Doğuda Ermeniler güvenliği tehdit edici faaliyetler sergilemiş, batıda ise Yunanlılar Türk ve Müslüman halka zulmetmeye devam etmiştir. Bu iki cepheye bir de kuzey cephesi eklenmiş Batum'da bulunan Pontuşçular çeteler vasıtasıyla Karadeniz sahil şeridini ele geçirmeye çalışmış ve Yunanistan'ın işgal teşebbüsünü beklemiştir (Topallı, 2011: 96). Böyle bir ortamda Giresun ileri gelenleri toplanarak karşılıklı görüş alışverişinde bulunmuş ve tartışmalar yapmıştır. Giresun ileri gelenlerinden Osman Fikret Topallı bu ortamda yapılması gerekeni kendi ifadeleriyle şöyle aktarmıştır:

“Başımızdaki Ferit Hükümetine gelince hazırlanmış olan bir idam fermanını sulh muahedesi diye imzalamak niyetindedir. Hülasa Türkiye'nin de her neresine baksan hazin ve feci manzaralar. Türk Milliyetçisine, Türk vatanperverine korku ve heyecanla karışık bir cüret vermekte, ateşlenen duygular, kahramanlıklar ve zafer vaat etmektedir. O halde, Müdafaa-i Hukukun kararını bir daha hatırlayalım. “Ankara'daki meclis ve Hükümet Türk istiklalini, Türk topraklarını kurtarmak için çalışadursun, onun bu yoldaki emirlerini dinlemekle beraber Giresun ve mülhakatını herhangi bir düşmana karşı müdafaa etmek. Ve bu cennet toprakları hangi şekil ve şartlar içinde olursa olsun Pontuşçulara vermemek, bu yeşil dağları o hainlere mezar ve cehennem yapmak”.

İşte bunu yapabilmek ve muhtemel baskınları önlemek gayretiyle yapılan içtimalarda 1920 Temmuzunun 16. Günü Giresun'da bir miting akdi, bir de gönüllü tabur teşkili kararlaştırılmıştır. Bütün kaza bu mitinge davet edilmişti. Mülhakata telefonla çekilen Giresun Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Reisi Osman imzalı davetname

aynen şu idi: “Yarın Cuma namazından sonra büyük bir miting verileceğinden cümleten merkez kazaya teşrifleriniz mütemennadır...” (Topallı, 2011: 97).

Osman Fikret Topallı anılarında bu mitingin tarihini 1920 Temmuzunun 16’sında kararlaştırılıp bir gün sonra yapıldığını yazmıştır. Esasen 17 Mayıs 1919’da yapılan bu miting kanımızca bir yanlış hatırlama ya da notların transkripsiyonu esnasında yaşanan bir hata sonucu bu şekilde yazılmıştır. İşgalleri protesto etmek üzere Giresun’da düzenlenen miting için “Çamlı Çarşı” uygun görülmüş, mitingin yapılması işinin öncülüğünü Osman Ağa yapmıştır. Miting günü büyük bir kalabalık toplanmış her tarafta Türk bayrakları dalgalanırken Osman Ağa kısa bir açılış konuşması yapmıştır. Giresun ve havalisinin durumunun anlatıldığı konuşmaların arkasından Türk milletini ve memleketini her neye mal olursa olsun ve her ne şekilde olursa olsun savunmak üzerine yemin edilmiştir (Topallı, 2011: 96-97; Çapa, 1998: 426; Çapa, 1993: 76).

Giresun mitingi halk tarafından yoğun ilgi görmüş sonuçları bakımından olumlu tepkiler almıştır. Miting Karadeniz halkının Yunan işgallerine ve Rumların tecavüzlerine karşı vatanı savunma fikrinde kararlı olduğunu göstermiştir. Fakat yapılan bu miting, Yunan işgaline tepki olarak icra edilse de doğrudan Karadeniz ile ilgili olmaktan ziyade İzmir’in işgaline bir tepki olmuştur.

Samsun’da nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Müslümanlar yaşanan olaylar karşısında üzüldükleri diğer taraftan korku içinde geleceklerinden endişe duyarak yaşamaya başlamıştır. 9. Ordu komutanı Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a ulaştığını haber alan Müslüman köylüler onunla görüşmek istemiştir. 21 Mayıs 1919’da yapılan görüşmelerde dertlerini anlatan Samsun ahalisi Rum baskı ve şiddetinden korkarak kendilerine saldıran çetelerin isimlerini söylemekten dahi imtina etmiştir (ATASE.ISH.K.15.G93AD). Mayıs 1919 itibarıyla Samsun’da kırk üç, Çarşamba’da iki, Bafra da ise üç Rum çetesi faaliyet göstermiştir. Çete reislerinin isimleri ve faaliyet gösterdikleri bölgeler de belirlenmiştir. Siyasi amaçlarla faaliyet gösteren bu çeteler Müslümanlara zulmetmeye devam etmiş, bu zulme maruz kalan Müslümanların hakları ise yerel makamlarca korunamamıştır. Telaş ve heyecana kapılan Müslümanlar, kendilerini savunmak için birtakım çeteler oluşturmuşlardır. Bununla beraber oluşturulan bazı laz çeteleri de fidye karşılığında Müslüman ahalinin can, mal ve namusunu korumaya başlamıştır (ATASE.ISH.K.15.G93AB).

Para karşılığında savunma yapan çetelerin haricinde kurulan birtakım Müslüman çeteler bazı köyleri ve Müslüman mıntıklarını savunmaya başlamıştır. Bunlardan başka Rum çetelerinin saldırı ve mezalimine dayanamayan bazı Osmanlı subayları da kendilerine göre adam toplayarak çeteler teşkil etmişlerdir. Bu çerçevede Samsun merkezinde nefsi müdafaa eden on üç Müslüman çetesi oluşmuştur. Samsun ve havalisinde kendi namus ve canını savunan Müslüman çete sayısı ise toplamda altmışı bulmuştur. Bu çetelerin az bir miktarı belirli bir programa bağlı olmamakla beraber hem Müslüman hem de Hristiyan halka ara sıra da olsa hırsızlık amacıyla saldırmıştır. Fakat çetelerin büyük kısmının tek amacı, Rum çetelerinin Müslüman köyelerine yaptığı saldırıları engellemek olmuştur (ATASE.ISH.K.15.G93AC).

Bir taraftan silahlı mücadeleye girişen Müslümanlar, diğer taraftan seslerini dünya kamuoyuna duyurabilmek için mitingler düzenlemeye devam etmişlerdir. Giresun mitinginin halk üzerindeki etkisi ve yarattığı olumlu hava, mitingi organize edenleri memnun etmiştir. Bu memnuniyet bu kez doğrudan Karadeniz’de Rum çetelerinin ve işbirlikçilerinin faaliyetlerine karşı ikinci bir miting yapma fikrini doğurmuştur.

Osman Fikret Topallı ve birkaç arkadaşı tarafından ortaya atılan miting fikri Osman Ağa’ya da iletilmiş, onun da onayı alındıktan sonra hazırlıklar başlamıştır. Keşap’ta yapılacak miting için 21 Temmuz tarihi seçilmiş, idari yetkililer ve belediye de işin içine dâhil olmuştur. Mitingin yapılacağı meydana konuşmalar için kürsülü bir tak yapılarak her taraf bayraklarla donatılmıştır. Espiye’den Piraziz Nahiyesi’ne kadar tüm civar kasaba ve köyler mektup ve telefonlarla haberdar edilmiştir. 20 Temmuz günü nahiye idaresine: *“Yarın saat beşte İsmail Ağa meydanında Yunanlıların mezalim-i vahşiyanesi dolayısıyla Keşap Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Heyeti’nin idaresi altında bir miting akd edileceğinden icab eden müsaadenin itası müsterhamdır efendim.”* şeklinde bir beyanname yazılmıştır. 21 Temmuz’da hazırlıklar tamamlanmış, kasaba bayraklarla donatılmıştır. Oldukça sıcak olan bu tarihte Karadeniz halkı yaylalarda olmasına rağmen oldukça büyük bir kalabalık toplanmıştır. Osman Fikret Topallı, bu mitingi kendi ifadeleriyle şöyle anlatmıştır:

“Önce ben kürsüye çıkarak nahiye namına bütün halkı selamladım ve selamlattım. Sözü Osman Ağa’ya verdim. Kendisine has ifadesi ve hareketleriyle maksadı anlattı. Halkın samimi tezahür ve alkışlarından heyecanlanan ve Osman Ağa ile beraber gelen Hacı Arif Bey’de olgun sözleri ve tavırlarıyla yaşadığımız acı günleri daha etraflı izah etti. İrticalen söylenen bu nutuk hepimize heyecan verdi, alkışladık. Sonra Osman Ağanın emirleri ve geri yandaki hemşehrilerin de arzuları üzerine ben de kürsüye

çıkıtm. Söyledim de söyledim. Çünkü içim dert ve yara doluydu. Hepsini döktüm. Her şeyi açığa vurdum. Taburumuzun ikmalini Keşaplılardan diledim. Hay hay, kahrolsun düşmanlar, yere geçsin hainler. And olsun öleceğiz, bu toprakları kimseye vermeyeceğiz gibi zaman zaman yükselen haykırışlar ve alkışlarla miting bitti. Büyük Millet Meclisi'nin muvaffakiyetine dualar oldu.”(Topallı, 2011: 98-99).²⁷

İstanbul Hükümetinin İtilaf Devletlerine karşı olan tutumu ve İmparatorluğun yer yer işgal edilmesi sonucu Anadolu topraklarında yapılan bu işgallere karşı milli bir bilinç uyanmış ve kurulan Kuvay-ı Milliye birlikleri ile Anadolu insanı kendisini savunmaya başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa bir taraftan bölgedeki faaliyetlerini yürütürken diğer taraftan 29 Mayıs 1919'da Sivas, Erzurum ve Ankara'daki kolordu komutanlarına çektiği gizli telgrafla duyduğu endişeleri ve yapılması gerekli olan işleri bildirmiştir (Karabekir, 1981: 87-89). Bu sırada yapılacak işlerden bir tanesi de milli gösteriler düzenlemek olmuştur. Milli gösteriler vasıtasıyla dünyaya haklı mücadelesini duyurmaya çalışan Mustafa Kemal, 8 Haziran 1919'da Havza'da aldığı bir telgrafla Trabzon'daki mitingin düzenlenemediği; mitingi düzenleyen kurulun toplantısında İstradi ve Polidis'in de hazır olduğunu öğrenmiştir (Atatürk, 2007: 22). Bu iki Rum'un bu toplantıda yer alması Trabzon'da yapılacak mitingin yapılamamasına neden olmuştur.

Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti 22 Mayıs 1919'da ikinci kongresini gerçekleştirmiştir (Ural, 2008: 270). Cemiyet bu kongrede yapılan işgaller ve Pontus-Rum Devleti'ni kurma yönündeki faaliyetlere karşı atılacak yeni adımları kararlaştırmıştır. Bu doğrultuda alınan kararlar işgallere karşı silahlı mücadele edilmesi noktasında silahlı birlikler oluşturmak için asker toplamaya karar verilmiştir. Bununla beraber Erzurum'da bulunan Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nden gelen birlikte kongre yapma teklifi de değerlendirilerek olumlu cevap verilmiştir (Okur, 2006: 7).

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da bulunduğu günlerde Karadeniz Bölgesinde kırktan fazla Rum Çetesi faaliyet göstermekteydi. Bu çetelere bölgesel bir direniş olarak direnç gösteren bir Türk çetesi ise Topal Osman Ağa ve arkadaşları

²⁷ Osman Fikret Topallı hatıralarında Keşap Mitingi için 21 Temmuz 1919 tarihini belirtmiş olsa da “Giresun'dan dönenleri dinledim. Maksat malum idi. Birkaç gün geçti. Oldukça iyileşmiş bulunuyordum. Tomoğlu'nu hükümete çağırtdım. Keşap'ta bir miting yapalım dedim” ifadelerinden anlaşılacağı üzere 15 Mayıs 1919'da yapılan Giresun Mitinginin üzerinden çok fazla zaman geçmeden Keşap'ta bir miting yapıldığı anlaşılmaktadır. Keşap Mitinginin 21 Temmuz'da yapılmış olduğu da göz önüne alınırsa bu mitingin düzenlenme yılını 1919 olarak kabul etmenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

olmuştur. Samsun'a çıkan Mustafa Kemal bölgede Pontusçu çetelere karşı mücadele veren Topal Osman Ağa görüşmek istemiş bu görüşme 29 Mayıs 1919'da Havza'da gerçekleşmiştir.²⁸ Bu görüşme esnasında Mustafa Kemal'in Topal Osman'a şöyle dediği yazılır:

“Çok buhranlı günler yaşıyoruz. Ümitsiz değiliz. Senin hakkında gerekli bilgileri edindikten sonra seni buraya çağırtdım. Bundan sonra el ele çalışacağız. Pontusçuların Karadeniz kıyılarında neler yaptıklarını birde erbabının ağzından dinleyelim dedik.”

Osman Ağa'da Mustafa Kemal Paşa'ya Giresun ve çevresiyle ilgili Rum ve Ermeni faaliyetleri hakkında ayrıntılı bir rapor sunmuştur. Arkasından Mustafa Kemal özetle şunları ifade eder:

“Görüyorum ki vatansever duyguları taşımaya gençliğinde başlamışsın. Senin bugünkü yolun, o günkü açtığı çığırdan gelmektedir. Memleket kurtuluncaya kadar, içinde bir tek dış ve iç düşman kalmayıncaya kadar çarpışmak zorundayız. Sen, Karadeniz köy ve şehirlerini koruyacaksın. Çeteni derme çatma bir kuvvet olmaktan çıkaracaksın. Bir alay teşkil edeceksin. Bu alayın kumandanı olacaksın. Sana genç ve atak subaylar vereceğiz. Pontusçular hangi usulleri kullanıyorsa, sizde o usulleri çekinmeden kullanın. Vatani kurtarmakta bu son şansımızdır. Bu mücadeleyi kaybedecek olursak, tarihten siliniriz.” (Şener, 1994: 62-63).

Mustafa Kemal Paşa görüşmede Pontus meselesinin halledilmesi için Osman Ağa'ya olan güvenini belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Osman Ağa'dan daha önce bıraktığı belediye başkanlığı görevini yeniden devralması gerektiğini belirtmiştir. Onunla her daim haberleşerek teşkilatlanıp Giresun'u denetimi altına almasını istemiştir. 30 Mayıs 1919'da Cuma namazını Mustafa Bey Camii'nde kılan ikili daha sonra ayrılmış, Topal Osman yeniden Giresun'a dönmüştür (Doğan, 2015: 65). Bu görüşmeden sonra Giresun'a dönen Topal Osman Giresun'da Gönüllülerden oluşan bir silahlı direniş birliği kurmuştur.

Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti II. Kongre görüşmelerinde tüm vatanın tehlikede olduğuna karar vererek faaliyetlerinin sadece Trabzon ve havalisiyle sınırlı kalmayarak Vilayet-i sitte ile birleşip amaç ve faaliyetleri ortak icra etmek kararı almıştır. Bu kararlar cemiyet çalışmalarını bir taraftan bölgesel kurtuluş çabalarını

²⁸ Topal Osman ile Mustafa Kemal arasında yapılan görüşme bazı çalışmalarda ve anılarda yer alırken bazı çalışmalarda böyle bir görüşmenin olmadığı iddia edilmiştir. Bu görüşmenin gerçekleştiğini iddia eden çalışmalar şunlardır: Samih Nafiz Tansu, *İki Devrin Perde Arkası*, İstanbul 1969, s. 346; Hasan İzzet Dinamo, *Kutsal İsyân*, C. II, İstanbul 1966, s. 379-385; Mahmut Goloğlu, *Sivas Kongresi*, Ankara 1969, s. 6; Erden Menteşeoğlu, *Yakın Tarihimizde Osman Ağa ve Giresunlular*, Giresun 1997, s. 79-81.

içerirken diğer taraftan vatan topraklarının diğer bölümlerine de yansımıştır (Oral, 2004: 68).²⁹ Nitekim alınan karar Erzurum Kongresinin yapılmasına etki ederken bu etki kongre gerekçelerinde ortaya çıkmıştır. Vilayet-i Şarkîye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin 10 Temmuz 1919'da yapmış olduğu toplantıdan 13 gün sonra yapılan ortak çalışmalar sonucunda Erzurum'da bir kongre toplanmasına karar verilmiştir. Kongrenin toplanmasının gerekçeleri şu şekilde sıralanmıştır:

- 1- Doğu vilayetlerinde bir Büyük Ermenistan kurulması ihtimalinin yarattığı kaygı
- 2- Kuzey vilayetlerde bir Pontus Cumhuriyeti kurulmasıyla ilgili kaygı
- 3- İngiliz himayesinde bağımsız ya da özerk bir Kürdistan kurulması yolundaki İngiliz-Kürt entrikaları
- 4- İtilaf devletlerinin Mondros Mütarekesini çiğneyerek Osmanlı Devleti'nin bazı bölgelerini işgal etmesi
- 5- Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'un İtilaf Devletlerinin fiili denetimi altında olması
- 6- Yunanlıların Aydın ilinde giriştiği kıyım hareketi
- 7- Kuzeyde Rumlar, doğu ve Güneydoğu'da Ermeniler tarafından katledilme korkusu (Sonyel, 1995: 93).

Alınan bu kararların ardından Erzurum Kongresi için hazırlıklar yapılmaya başlanmış, Cemiyet tarafından Erzurum şube başkanı imzasıyla Mustafa Kemal Paşa'ya bir mektup gönderilmiştir. Bu mektupta Mustafa Kemal'in milli amaçların gerçekleşmesi için askerlik görevinden ayrılmasının cemiyet mensuplarınca olumlu karşılandığı ve yardımlarının beklendiği yazılmıştır. Bu talebi olumlu karşılayan Mustafa Kemal, kongreye başkan olarak katılırken Rauf Bey de ikinci başkan olmuştur. 23 Temmuz 1919'da açılan kongre 5 Ağustos tarihine kadar devam etmiş; kongre sonunda bir nizamname ile bir de beyanname yayınlanmıştır. Yayınlanan beyanname kongre kararlarını içerirken ilk iki madde doğrudan Trabzon ve Pontus meselesi ile ilgili olmuştur. Bu maddelerde:

a) Şark Vilayetleri ile Trabzon Vilayeti ve Canik sancağının birbirinden ayrılmaz ve Osmanlı camiasının bir parçası olmak üzere bir bütün teşkil ettiği

b) Her türlü işgal ve müdahalenin Rumluk ve Ermenilik teşkili gayesine matuf telakki edileceğinden müttehidin müdafaa ve mukavemetin kabul olunduğu (Gökbilgin, 1959: 76).

²⁹ Cemiyet başkanı Hacı Ahmet Barutçu 1922'de cemiyetin kuruluşu ve memleketin kurtarılması yolunda atılan adımları anlatan kısa bir tarihçe kaleme alıp 3 Ocak 1922'de TBMM'ye sunmuştur. Bu tarihçede kendisi cemiyetin ikinci kongre tarihini 28 Mayıs 1919 olarak yazmıştır.

Trabzon'da işgale karşı basın yoluyla verilen sivil tepkiler zaman zaman silahlı mücadele alanına da taşınmıştır. 25 Temmuz 1919'da Görele ile Vakfıkebir arasında sahile yaklaşan üç adet bot içerisinden kıyı ateş altına alınmıştır. Ateş edilmesine müteakip bu botlarda saklanmış, altmış kadar Rum sahile kuvvet çıkarmaya çalışmıştır. Sahilde bulunan jandarma birlikleri, bu tehlikeyi bertaraf etmekte yetersiz kalmıştır. Jandarma birliklerinin yetersizliğine şahit olan halk, botlardan açılan ateşe karşılık vermek için bu mahale gitmiş ve jandarma birlikleri ile beraber yapılan savunma sonucunda tehlike bertaraf edilmiştir (ATASE.ISH.K.31.G.97).

Trabzon'da çok sayıda kayıkçı III. Kafkas Fırkası emrinde ve Trabzon Liman Reisliğine bağlı olarak çalışmıştır. Bu kayıkçılar Rusya'nın Karadeniz limanlarından Trabzon'a oradan da Batı Karadeniz limanlarına silah ve cephane taşımıştır. Milli hükümete bağlı olmayan ve milli davaya inanmayan bazı kayıkçılar taşınan silah ve cephanelerden bir miktarını çalmak suretiyle Pontusçu Rum çetelere satmıştır. Trabzon'daki deniz taşımacılığını sağlayan bu kayıkçıların yaptığı kaçakçılık bölgede Rum çetelerinin güçlenmesine ve asayişin bozulmasına neden olmuştur. Bu sırada Giresunlu kayıkçılar ise limanlarına uğrayan Yunan vapurlarına yük ve yolcu taşımama kararı almışlardır (Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, 1991: 133).

Mustafa Kemal Paşa, Amasya tamiminden sonra harekete geçen milli kuvvetler ile birlikte 23 Temmuz 1919'da Erzurum Kongresi'ni toplamıştır. Bu durumun haber alınması üzerine Meclis-i Vükela tarafından emekli generallerden Ali Fevzi Paşa ile Lazistan (Rize) eski milletvekili Ziya Bey ve bir de kâtipten oluşan bir heyet bölgeye gönderilmiştir. Bu heyet 22 Ağustos 1919'da hükümete verdiği raporda Samsun ve Trabzon'da Rum çetelerinin teşkil edildiğini, göçmen Rumların getirildiğini ve bir Pontus Devleti kurma teşebbüsünde bulunulduğunu halkın da bu duruma tedbir olarak birtakım kuruluşlar meydana getirdiklerini iletmiştir (Tansel, 1978b: 78-80). Mustafa Kemal Paşa, bundan sonra 4 Eylül 1919'da Sivas Kongresini toplayarak artık sorumluluğunu yerine getiremeyen İstanbul Hükümetini bir yana bırakarak tüm yurdu ilgilendirir kararlar almaya başlamıştır.

Giresun'da yaşanan asayiş sorunlarına karşı polis ve jandarma güçleri elinden geleni yapmış fakat bu çabalar yeterli olmamıştır. Halkın hem karada hem denizde vatanın güvenliğini sağlamak için birtakım önlemler alması gerekmiştir. Bu

düşünceden hareketle aranan önder olarak Giresun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ön plana çıkmıştır. Kasım 1919'da yapılan toplantılar ve istişareler sonucunda cemiyet birtakım kararlar almıştır. Buna göre:

- 1- Osman Ağa'nın kumandasında kasaba ile mücavir köy delikanlılarından olmak üzere silahlı bir müfreze teşkil etmek.
- 2- Gizli ve lüzumunda toplanıp hizmet edecek olan bir müfrezeye herkes kendi silah ve cephanesiyle iştirak edecek.
- 3- Bu hizmet mukabilinde kimseye maaş, ücret vesaire verilmeyecek, ancak bunların içinde muhtaç-ı muavenet olanlara yardım edilecek.
- 4- İşe elverişli olupta silah ve teçhizatı olmayanlar Müdafaa-i Hukuk cemiyetinden ilfaz, teçhiz ve teslih edilecek.
- 5- Hizmet için çağırıldıkları ve toplandıkları zamanlara münhasır olmak üzere ihtiyaç arz edeceklerin iş ve güçlerine yardım edilecek, yatak ve istirahat mahalleri temin edilecek, bunun içinde ayrıca bir heyet temin edilecek.
- 6- Merkezde olduğu gibi nahiyelerde ve hatta sahil köylerde bu şekil ve şartlarda sahil muhafaza müfrezeleri kurulacak, bu müfrezelerin başına mahallerden şayan-ı itimat adamlar tayin edilecek.
- 7- Fevkalade ahval ve hadiselerde anarşiye meydan verilmemek üzere Osman Ağa'nın emir ve talimatları ile hareket edilecek.
- 8- Vazife ve hizmet zamanlarının haricinde münferiden veya müctemien sahil gezip dolaşılacak.
- 9- Hiçbir yerde hiçbir veçhile huzur ve emniyeti ihlal edecek hal ve harekette bulunulmayacak.
- 10- Merkezde mahalli idare ve muntika kumandanlığının mülhakat sahillerinde ise merkez ve nahiye müdürleriyle takım ve karakol kumandanlarının talebi üzerine derhal yardıma koşarak ilk muhafaza ve müdafaa bu suretle yapılacak.
- 11- Mücerret memleketin düşmanlarına karşı milli ve dini vazifeyi ifa kastıyla teşkil edilecek işbu müfrezelerin içinde münferit veya toplu olarak milli ve vatan şeref ve haysiyetini ihlale cüret edenler silah ve cephaneleri alınarak teşkilattan kovulacak.
- 12- Bu bab mülki, askeri ve inzibat amirleriyle temas ve elbirliği için görüşmeler, merkezde Osman Ağa, mülhakatta müfrezelerin başındaki zabıtların, cemiyetin muhabir veya şube reisleri vasıtasıyla yapılacak.
- 13- Bu teşkilat merkezde yapılmadan mülhakatta yapılmayacak, ancak zaruriyet hasıl olursa toplanıp verilecek karara göre hareket edilecek.
- 14- Sahil muhafaza teşkilatının hizmet göreceği yerlerin tayini ve müfrezelerin başlarında bulunacak zatların, hükümet emniyet teşkilatına isimleri bildirilecek ve bu işten Osman Ağa sorumlu olacak.
- 15- Bu programı muhafaza-i hukuk heyetleri müştereken tatbik edecek (Topallı, 2011: 62-63).

Giresun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin aldığı bu kararlar doğrultusunda çalışmalar başlamış, öncelikli olarak Giresun merkez olmak üzere Sahil Muhafaza Teşkilatı Aralık 1919'da kurulmuştur. Giresun sahil muhafaza teşkilatı Aksu Deresi'nden Batlama Deresi'ne kadar uzanan sahil şeridinin korunmasından sorumlu olmuştur. Kurulan bu teşkilat yerli delikanlılarından seçilen gönüllülerle oluşturulmuştur.

Muhafaza teşkilatına önceleri Ziya Bey, daha sonra Yusufağazade Hacı Yusuf Efendi komutanlık yapmıştır. Teşkilatın işe işlerini Çınarlar imamı Hafız Hasan Efendi'nin nezaretinde bir komisyon yapmıştır. İşe işleriyle daha sonraları

Bekirçavuşoğlu Bekir Ağa ilgilenmiş, silahsızların silah, mühimmat ve teçhizatları Giresun Müdafaa-i Hukuk-ı Cemiyeti tarafından temin edilmiştir. Oluşturulan teşkilata merkeze bağlı köylerden gelen delikanlılar da dâhil edilmiş, bu hareket kasaba bekçileri tarafından da desteklenmiştir. Herhangi bir tehlike ortaya çıktığında desteğe ihtiyaç olursa hemen uzak köylere haber verilmiş ve gösterilen mahale destek sevk edilmiştir (Topallı, 2011: 64). İlgili desteğin istenmesi aşamasında haberleşmenin sağlanması için telefon hatları çekilmiş, eksiklerin ikmali ve tamiri müdafaa-i hukuk heyeti tarafından sağlanmıştır. Yapılan bu işlere mahalli idareler, polis ve jandarma birlikleri de yardımcı olmuştur. Bu çalışmaların sonunda yaşanan olaylarda başarılı sonuçlar alınmış ve yardım çağrılarında zamanında destek verilmiştir. Giresun merkezde Rumlarla çatışma çıktığında 125 tüfekli adam hazır ve müdahale edebilecek hale getirilmiştir. Bu teşkilatın müdahale etmesi gereken durumlarda mevkileri ve nerelerde istihdam edilecekleri hususu Osman Ağa ve jandarma komutanları arasında yapılan istişare sonucunda belirlenmiştir. Sahil muhafaza teşkilatı gönüllülerinin cansiperane mücadelesi ve düzenli bir birlikmişçesine mevzi alışı halk tarafından da takdir edilmiştir. Giresun muhafaza teşkilatı oluşturulup sistemli bir şekilde çalışması sağlandıktan sonra diğer bölgeler için de aynı teşkilatın kurulması işlerine girişilmiştir. Bu doğrultuda önce Keşap ve Buluncak'ta daha sonra Piraziz ve Akköy Nahiyelerinde sivil halk örgütlenerek muhafaza teşkilatları kurulmuştur. Oluşturulan bu muhafaza birlikleri Giresun sahillerinin korunması ve asayişin sağlanarak Rum eylemlerinin durdurulması hususunda önemli işlere imza atmıştır (Topallı, 2011: 65).

Paris Barış Konferansı, tüm dünyanın barışı sağlamak için toplanırken Yunanlı Karadeniz Rumlarının barış konferansına bir heyet göndermiş olması şaşkınlık ve heyecan yaratmıştır. Karadeniz Rumları göndermiş oldukları heyet aracılığıyla gerçekleri saptırmış ve kabul etmek istememiştir. Trabzon ve havalisinde yaşayan insanların tamamına yakını Müslümanken, azınlıkta kalan Rumların hâkimiyeti altına girmeleri düşünülememiştir. Karadeniz sahillerinde Müslüman halka nazaran nüfusları oldukça az olan Rumların istekleri şaşkınlık yaratmıştır. Rum iddia ve taleplerine karşılık olarak Karadeniz halkı İtilaf Devletlerinin daima savundukları adaleti yerine getireceklerine inanmıştır. Mevcut düzenin yerine Rum egemenliğinde yeni bir düzen kurulmak üzere verilecek kararın ise kötü sonuçlar doğuracağı kesinleşmiştir (Gökbilgin, 1959: 76).

Osmanlı Devleti Samsun ve Trabzon dolaylarında Pontus hükümetinin, doğuda ise bir Ermeni devletinin kurulması yönündeki faaliyetleri incelemek üzere bir heyet oluşturmuştur. Heyet-i Tahkikiye ismindeki bu çalışma gurubu bölgede birtakım incelemeler yaparak izlenimlerini rapor haline getirmiştir. Heyetin yaptığı incelemelere göre Samsun ve Trabzon'da Pontus Hükümeti'nin kurulması fikri artık teşebbüse dönüşmüştür. Rumların bu uğurda yaptıkları faaliyetler halkı endişeye sürüklemiş yaşanan bu endişe, bölge halkını ileride bu hükümetin kurulması halinde yok olacaklarını düşünmeye sevk etmiştir (ATASE.ISH.K.33.G37). Halk bu teşebbüslere karşı ayaklanmazken Pontus hükümetinin kurulması ihtimaline karşı örgütlenerek hazırlanmayı uygun görmüştür. Heyet-i Tahkikiye'ye göre Samsun ve Trabzon dolaylarında Müslümanlardan oluşan ve siyasi amaçlar güden bir çete tespit edilememiştir. Buna karşılık Rumlar, çeteler oluşturarak eşkıyalık yaparken bu çeteler mükemmel bir şekilde organize edilmiştir. Trabzon-Erzurum Heyet-i Tahkikiyesi mensuplarının görüştüğü insanlar İstanbul Hükümeti'nin durumunun kötü olduğu kanaatini bildirmiştir. Aynı zamanda halk tedirgin bir ruh haliyle bölgenin işgal edileceğini düşündüklerini de ifade etmiştir (ATASE.ISH.K.33.G37).

21 Şubat 1920'de Rum ve Ermeniler tarafından Türk toprakları üzerindeki isteklerinin karşılanması için doğrudan doğruya Paris Barış Konferansı'na müracaat edilmiştir. Heyet-i Temsiliye bu durum üzerine Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve halk tarafından yazılacak protestonamelerin İstanbul'daki İtilaf devletleri fevkalade komiserliklerine yazılmasını istemiştir. Ayrıca bu protestonamelerin uygun bir yol bulunarak Paris Barış Konferansı Kâtibi Umumiliğine yazılması daha etkili olacağından bu yolun da denenmesi fikri ortaya atılmıştır (TİTE.K20.G24.B24001).

23 Şubat 1920'de Trabzon limanına gelen bir İngiliz torpil araştırma gemisi Trabzon'da bulunan ordu mühimmatlarının kendilerine teslim edilmesini talep etmiştir. Gemi komutanı bu mühimmatların İstanbul'a nakledileceğini ve yapılan talebin Mondros mütarekesine uygun olduğunu da ifade etmiştir. İngiliz torpili komutanı teslim işlerinin yapılması için Suvari Alay Kumandanına biraz zaman tanıyarak yeniden torpile dönmüştür. (ATASE.ISH.K.53.G15). Bu haberi alan Trabzon halkı askeri birliklerin elinden silah ve mühimmatın alınmasını anlamlandıramamış; İngiliz talebi, Trabzon halkına bölgenin İzmir'in akıbetine uğrayacağı ihtimalini düşündürmüştür. Böyle bir zamanda İngilizlerin Trabzon'dan cephane nakletmeye çalışması halkın galeyana gelmesine ve bir karışıklık çıkmasına

neden olmuştur. Ayaklanan halk askeri makamlar mühimmatı teslim edecek olsalar bile kendilerinin buna engel olacaklarını göstermiştir (ATASE.ISH.K.53.G15AA). Mühimmatın teslim edilmemesi durumunda her türlü fedakârlığa katlanacaklarını ve her şeye hazır olduklarını hissettiren halkın bu tutumundan dolayı Trabzon İngiliz mümessili devreye girerek halkı yatıştırmak zorunda kalmıştır (ATASE.ISH.K.53.G15AB). Yaşanan olaylar üzerine İngiliz Siyasi mümessili burada mevcut cephanenin hiçbir yere götürülmeyeceği üzerine teminat istemiştir. 17 Şubat 1920'de Trabzon Valisi olarak göreve başlayan Hamit Bey (Deli Hamit) durumu istişare etmiştir (Erdeha, 1975: 191). Yapılan görüşmeler sonucunda Vali Hamit Bey'in kefaleti altında istediği teminatı alan siyasi mümessil gemi komutanını ikna etmiş ve bu talepten vazgeçilmiştir (ATASE.ISH.K.53.G15AC).

Sivas Kongresi'nden sonra Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleşen milli cemiyetler, fiili mücadelelerde de birlik sağlamak için müfrezelerin ve milli orduların kurulması yolunda çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu düşünceden hareketle oluşturulan Milli Müfrezeler iki guruba ayrılmıştır; birincisi, asayişin sağlanması ve sürdürülmesinde ordunun faaliyetini kolaylaştırmak için oluşturulmuş olan Seyyar müfrezelerdir. İkincisi ise Sabit müfrezeler olup, amacı kasaba ve köylerin eşkıya saldırılarından ve gayrimüslimlerin kışkırtmalarından korunmak olmuştur (Güzel, 2006: 139).

Ayrıca bunların yanında İstanbul'da mevcut sivil ve asker aydınlar tarafından oluşturulan hem Anadolu'ya hem de Karadeniz Bölgesine her türlü yardımda bulunan çok sayıda Türk Gizli Teşkilatları oluşturulmuştu. Bu Türk Gizli Teşkilatları'nın kaynağını, Sultan II. Abdülhamit döneminde kurulan Teşkilat-ı Mahsusa'nın elemanları sağlıyordu. İstanbul her ne kadar Milli Mücadele'nin aleyhine faaliyetlerin merkezi haline gelmişse de özellikle bu teşkilatların İstanbul'dan Anadolu'ya yaptıkları yardımlar yadsınamaz derecede büyük olmuştur.³⁰ Yalnızca Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurmakla yetinmeyen bölge halkı, birtakım askeri tedbirler de almışlar ve bu amaçla Merzifon'da bir Asayiş Kongresi toplanmasına karar vermişlerdir. 23 Haziran-3 Temmuz 1920 tarihleri arasında

³⁰ Kurulan bu Türk Gizli Teşkilatlarının başlıcalarının isimleri: Karakol Cemiyeti, Zabitan Grubu, İmalat-ı Harbiye Grubu, Müdafaa-i Milliye Grubu, Hamza Grubu, Felah Grubu, Muavenet-i Bahriye Grubu'dur. Geniş bilgi için bkz. Mehmet Okur, *Milli Mücadelede Karadeniz Bölgesine Yönelik İngiliz Faaliyetleri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2006, s.204–219

toplanan bu kongreye, Gümüşhacıköy, Köprü, Lâdik ve Merzifon delegeleri katılmış ve şu kararları almışlardır:

- 1- Kongreye katılan kazalar, bölgelerinde atlı veya yaya olarak muhafız kuvvetleri kuracaklardır. Bunların görevi asayişini ilgilendiren meseleleri jandarmaya bildirmek ve verilen diğer görevleri yerine getirmektir. Merzifon kazası için 20 süvari, 40 piyade; Lâdik, Havza ve Gümüşhacıköy kazaları için, 20'şer süvari ve 20'şer piyade, ; Köprü kazası içinse 20 süvari ve 20 piyade mevcut kuvvetlerin kurulmasına karar verildi. Bu bölgelerin sevk ve idaresi ise o bölgelerin takdirine bırakıldı.
- 2- Ayrıca her kaza, büyüklüğüne ve özelliğine göre kısımlara ayrılarak; her kısma Müdafaa-i Milliye Cemiyeti tarafından emir ve kumanda yeteneği olan bir memur tayin edilecektir.
- 3- Yine her muntikanın ileri gelen kişilerinden meydana gelecek kontrol heyeti, yol gösterme ve yürütme işleriyle yükümlü olacaktır. Bu heyetler, bölgelerindeki silah ve cephaneyi ve silah kullanmaya muktadir kişileri tespit ederek, bunların eğitimine çalışacaktır (Okur, 2006: 366-367).

1920 yılı ortalarına doğru Rumların yaptığı çetecilik faaliyetleri ve şiddet eylemleri bir miktar azalmış; yeni oluşan bu durum Karadeniz'de sivil tepkilerin daha rahat ortaya koyulmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim 13 Ağustos 1921'de Dahiliye Vekâleti Vekili Refet Bey tarafından Trabzon vilayetine bir şifre Telgrafname çekilmiştir. Ankara'dan çekilen 2838 numaralı şifre telgrafnamede Ağaoğlu Ahmet Bey'in Erzurum'a kadar seyahat edeceği yazılmıştır. Ahmet Bey'in bu esnada halkı aydınlatacak ve gafletten uyandıracak birtakım faaliyetlerde bulunacağı Trabzon valiliğince de her türlü yardımın yapılması gerektiği bildirilmiştir (Çapa ve Usta, 1995: 202).

Ağaoğlu Ahmet Bey'in konferans vermek için Trabzon'a geleceği haberi, tüm Trabzon halkı tarafından sevinçle karşılanmıştır. Nitekim bu konuyla ilgili olarak İstikbal Gazetesi'nin 4 Eylül 1921 Pazar günü sayısında bir duyuru yapılmış ve halk verilecek konferansa davet edilmiştir. Aynı gün Trabzon'a gelen Ağaoğlu Ahmet Bey'in Pazartesi günü saat üçte Tekâlif-i Milliye binası'nın toplantı salonunda konferans vereceği İstikbal Gazetesi tarafından duyurulmuştur. Trabzonlular tarafından "Hatib-i şehir" olarak tanımlanan Ağaoğlu Ahmet Bey yaptığı konuşmalar ile Trabzon halkının milli hisler etrafında toplanmasına çalışmıştır (Usta, 1996: 401). Ağaoğlu Ahmet Bey yaptığı konuşmalarda Paris Barış Konferansı, Sevr Anlaşması, Millet ve Ordunun fedakârlığı, Milli Mücadele'nin tarihi ve önemi gibi birçok hususa değinmiştir. Bu konuşmalardan bir kısmı şöyledir:

“İşte Efendiler,

Hilafeti kendisine merbut uşaklık mevkii ettirerek istediği surette isti'mal etmek, bu suretle Türk'ü, âlem-i İslam'ı ebedi bir esarete mahkûm etmek isteyen, Almanya'yı ezip, ticaretinin makamına kaim olmak hülyaları peşinde koşan İngiltere'ye bu vaziyeti hazırlayan mensubiyetiyle müftechir olduğum ırkıdır. Hakkı müdafaa için ayaklanan Türk'ü cennetle ithham ettiler. İstanbul'un müftech sahası Anadolu'da fişkiran bu cemiyet-i milliyeye kuvvetine inanmadı. Galipler inanmadı, mağluplar mütereddiddiler. Ve bir cihetten de o zaman için hakları vardı. Çünkü Türk'ün nesi kalmıştı. Düşmanlar pay-i tahtımıza girmişti. Memleketin mümessili addedilen bazı erazil İngilizlerin nüfuzu altında bulunmayı bir muvaffakiyet gibi telakki ediyordu. Düşman ordumuzu dağıtmış, silahımızı almış, her tarafımıza hâkim olmuştu. Fakat milletin ruhunda dağıtılamayan, çalınamayan ve müşkil zamanlarda feveran eden bir kuvvet vardı. Ki o da Türk köylüsünün müstahkem göğsünde saklıydı. Ve işte o feveran etti. Vakta ki, Yunan mezalimi o feci şekline aldı. Memleketin iki müntehası olan zümrelerle Trabzon'da Türk samimi feveran ederek, galeyan lüzumunu hissetti. Ve Trabzon önde olarak silah elde ölmeyi namusuyla şerefsiz yaşamaya tercih ettiler. Bu tuğyanı tanzim etmek için sinelerinden çıkardıkları bir heyeti iş başına geçirdiler ve bu suretle muntazam bir muavenet-i milliyeye her yana açıldı.

Efendiler,

İki sene geçti, şimdi de kendi vaziyetimizi mukayese edelim.

Mesela bu şehriniz o zaman maddeten harap olduğu kadar da düçar-ı tehdid idi. Kuvvetlerimizin inhilal ettiği Ravlinson'un Erzurum'da hekimlik yapmak istediği acı zamanlar. Rumlar burada Pontus'u yaşatmak istiyorlardı. İşte bu herc-ü merc'i dağıtarak Türk'ün vahdetini temin eden bu cemiyet oldu. Bugün düşmanlarına karşı büyük bir şerefle uğraşmaktadır. Hariçten bakılırsa efendiler, bu müdafaa bir harikadır. Bir mucizedir ve bu harikayı, bu mucizeyi yalnız Anadolu yapabilir. Hiçbir kavim, hiçbir millet bunu yapamaz. İşte Almanya, Avusturya'dan cihaz-ı ilmi ve fenni itibarıyla yüksek olanlar bizim kağı arabasıyla yaptığımızı yapamıyor. Bana öyle geliyor ki, kahramanlıkları temaşa için gönüllerin perdeleri yarıyor, melekûtta sakin melekler temaşa ediyor. Ankara böyle bir temaşâgâhtır...” (Usta, 1996: 417).

Ağaoğlu Ahmet Bey verdiği bir dizi konferanslar ve yaptığı konuşmalar ile Trabzon'un milli mücadele' deki önemini belirtmiştir. Bununla beraber konuşmaların çerçevesi sivil halktan gelen tepkilerin vatanın kurtarılmasındaki rolü etrafında çizilmiştir. Trabzon'da on gün kalan Ağaoğlu Ahmet Bey, bölge halkının sevgisini kazanmış; yaptığı konuşmalar ve verdiği konferansları yeterli gördükten sonra 14 Eylül 1921'de Trabzon'dan ayrılmıştır.

1.2. Hükümetin Aldığı Tedbirler

Osmanlı Devleti bünyesinde kurulan Rum-Yunan Cemiyetleri milliyet temelli ayrılıkçı bir felsefe üzerine inşa edilmiştir. Rum Cemiyetleri devletin içinde bulunduğu siyasi durumdan faydalanarak ayrılıkçı faaliyetlerde bulunmuştur. Cemiyetler Karadeniz Bölgesi'nde etnik ve din temelli örgütlenmelere giderek Pontus Devleti hayalini gerçekleştirmeye yönelmiştir. Bu durumun farkına varan

Osmanlı Devleti idarecileri birtakım tedbirler almaya yönelmiştir. Osmanlı Devleti, 3 Ağustos 1909'da Cemiyetler Kanunu'nu yayımlayarak ülke içerisinde asayiş bozacak cemiyetlere yasak getirmiştir. Ayaklanma amacı güden, Osmanlı halkını ayırma maksadına yönelik cemiyetlerin kurulmasına izin verilmemiştir. Kanun kapsamında gizli cemiyetlerin kurulmasına izin verilmemiş, milliyet ve cinsiyet esasına göre cemiyetler kurulması yasaklanmıştır (Yazıcı, 2003: 121).

I. Dünya Savaşının devam ettiği sırada Karadeniz Bölgesindeki Rum isyancılar, düşmanla ortak hareket etmiştir. İttihat ve Terakki yönetimi Rum asilerin ihanetini engellemek için ayrılıkçı harekete katılanları imparatorluğun başka bölgelerine sevk etmiştir. Karadeniz Bölgesinden göç ettirilen Rumlar, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesinden sonra eski ikametlerine dönmeye başlamıştır. Rumların Karadeniz Bölgesine dönmeye başladıkları sırada Rum Cemiyetleri ve Metropolitler yabancı ülkelerde yaşayan Rumları da bölgeye getirmeye çalışmıştır. Dış göçler bölgedeki Rum nüfusunun artmasına neden olmakla beraber, asayişin teminini son derece güç bir hale getirmiştir. Osmanlı Hükümeti, Yunanistan ve metropolitlerin yönlendirdiği bu tür girişimleri engellemek için bazı tedbirler almış ve bu konuda hassas olmaları için yerel yöneticileri uyarmıştır (Okur, 2006: 313).

Rumların Karadeniz Bölgesi'nde devam eden eşkıyalıkları asayişin sağlanmasını zorlaştırmıştır. Harbiye Nazırı Şakir Paşa İtilaf Devletleri mümessillerinden Türklerin Samsun ve dolaylarındaki Rum köylerine tecavüz ettiklerine dair şikâyetler almıştır. İtilaf devletleri mümessilleri asayiş sağlanamazsa müdahale edeceklerini söyleyerek Şakir Paşa'yı üstü kapalı tehdit etmiştir (Kutay, 1992: 218). İstanbul Hükümeti asayiş temin etmek için Karadeniz Bölgesine yetkili bir subay göndermek için harekete geçmiştir. Derinlemesine bir araştırmadan sonra Mustafa Kemal Paşa'nın ismi üzerinde mutabakat sağlanmış ve görev verilmiştir (Güzel, 2006: 71).

7 Mayıs 1919'da 9. Ordu Müfettişliğinin görevlerini belirten talimatname gayri resmi olarak Mustafa Kemal Paşa'ya verilmiştir. 11 Mayıs 1919'da ise göreve resmen Mustafa Kemal Paşa tayin edilmiştir. 9. Ordu Müfettişliği'ne verilen görevler sadece askeri olmayıp beraberinde mülki yetkileri de içermiştir. Bu görevler şu şekildedir:

- 1- *Mıntıka dâhili asayişin idaresi, istikrarı ve bu asayişsizliğin ne sebepten zuhur ettiğinin bilinmesi.*
- 2- *Bölgede, ötede beride dağınık bir halde bulunan silah ve cephanenin biran evvel toplattırılarak münasip depolara konulması.*
- 3- *Muhtelif yerlerde birtakım şuraların mevcut olduğu ve bunların asker toplamakta bulunduğu ve gayri resmi bir surette ordunun bunları himaye eylediği iddia olunuyor. Böyle şuralar mevcut olupta asker topluyor, silah dağıtıyor ve ordu ile münasebette bulunuyorsa katiyen men edilmesi ve bu kabil şuralarında lağvı.*
- 4- *Bu vazifeleri yapmak için ise müfettişlik emrine, iki fırkalı 3.Kolordu ile dört fırkalı 15.Kolordu verilmiştir. Bu kolordular, harekât ve güvenlik konularında doğrudan doğruya müfettişlikle, yürürlükte olan işlemler yani özlük işleri, genel kuvvet ve başkaları gibi konularda eskisi gibi Harbiye Nezaretiyle haberleşeceklerdir. Fırka veya Mıntıka Kumandanlığı veya herhangi bir hususi göreve atanacak subayların tayin ve değiştirilmeleri, müfettişliğin onayı veya talebiyle olacaktır. Bununla birlikte diğer konularda müfettişliğin verdiği direktifleri, kolordu kumandanlıkları aynen uygulayacaktır.*
- 5- *Müfettişlik mıntıkası, Trabzon, Erzurum, Sivas ve Van vilayetleri ile Erzincan ve Canik bağımsız livaları gibi geniş bir alanı içine aldığından yukarıda sayılan görevlerin yerine getirilebilmesi için müfettişlikten gelecek bütün emirler ilgili valiler ve mutasarrıflar tarafından derhal uygulanacaktır.*
- 6- *Müfettişlik sınırı yakın vilayetler ve bağımsız mutasarrıflıklar Diyarbakır, Bitlis, Mamüretülaziz, Ankara, Kastamonu vilayetleri ile kolordu kumandanlıkları da müfettişliğin görevlerini yapması sırasında doğrudan doğruya vaki olacak müracaatlarını dikkate alacaktır.*
- 7- *Müfettişliğin askeri konularda başvuracağı yer Harbiye Nezareti olmakla beraber, diğer kanunlar için ilgili makamlarla haberleşilecek ve bu haberleşmeden Harbiye Nezaretine de bilgi verecektir (Okur, 2006: 320-321).*

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a varışının ertesi günü Harbiye Nezaretine gönderdiği telgraf ile bölgedeki durumu bildirmiştir. 21 Mayıs 1919'de Sadrazamlığa gönderdiği telgraflarda bölgedeki asayişsizliğin Samsun ve civarında bulunan kırk kadar Rum çetesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Müslümanların bu çetelerden korunmak için on üç tane çete oluşturduklarını da eklemiştir. Eğer Rumlar Müslümanları rahatsız eden siyasi gayelerinden vazgeçerlerse Müslüman çetelerinin ortadan kalkacağını bildirerek bölgedeki Pontus çetelerine işaret etmiştir (Sarınay, 1999: 33). Pontuscu çetelerin teşkilatlanmasında Samsun'daki Rum Komitesi ve bilhassa Rum Metropoliti Germanos'un payından bahsetmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Samsun'daki Ortodoks Piskoposunun bölgeden çıkarılmasının yerinde olacağı tespitini yapmıştır. Yunan hükümetinden emir alan Mavri Mira Cemiyeti'nin Samsun ve Trabzon mıntıklarında ihtilal çıkarmak için silah ve cephane dağıtımını yaptığını belirterek bunlara karşı önlem alınmasını istemiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın

Samsun'a çıktığı sırada bölgede askeri durumun zayıf olması öncelikli olarak siyasi ve idari tedbirlere başvurmasına neden olmuştur.

Esasen seferberliğin ilanından önce Samsun'da yaşayan Rum asker firarileri birtakım çeteler oluşturmuştur. Bu çeteler ilk etapta hırsızlık yapmış ara sıra da cinayetler işlemiştir. Rum ve Ermeni çetelere karşı hükümet tedbirleri devreye girince çetecilik faaliyetleri tamamen siyasi mecraya çekilmiştir. Bu çeteler deniz yoluyla getirilen birtakım insanlar ve malzemelerle desteklenmiştir. Çetecilik faaliyetleri kısa sürede memlekete büyük zararlar verecek bir hal almıştır. Mondros Mütarekesinden sonra devlet tarafından iki defa af ilan edilse de bu aflara yalnızca Müslüman asker firarileri uyarak teslim olmuştur (ATASE.ISH.K.15.G.93)

Mustafa Kemal Paşa güvenlik, rahat çalışmak, düşündüklerini uygulamak halkla daha yakın temasa geçmek için Samsun'da daha fazla kalmamıştır. Asayiş sorunlarının baş gösterdiği bölgelerde incelemelerde bulunmak ve gerekli tedbirleri almak için karargâhını Havza'ya nakletmek ihtiyacı duymuştur. 24 Mayıs 1919'da İstanbul'a gönderdiği telgrafla ertesi gün karargâhını Havza'ya taşıyacağını bildirmiştir (Tansel, 1991a: 237) 25 Mayıs 1919 günü Havza'ya geçen Mustafa Kemal Paşa ile heyetini Havza'nın ileri gelenleri, halk ve bir kıta asker karşılamıştır (Atatürk'ün Bütün Eserleri, 2002b: 360-361). Aynı tarihte Harbiye Nazırına bir nota göndermiş yaptığı soruşturmalar kapsamında mevcut jandarma kuvvetinin asayiş temine yeterli olmadığını bildirmiştir. Ayrıca Osmanlı hükümetinden bölgedeki jandarma teşkilatının güçlendirilmesini istemiştir (Okur, 2006: 332). Havza'da faaliyetlerine devam eden Mustafa Kemal Paşa 5 Haziran 1919'da Harbiye Nezaretine bir rapor göndererek Rum çetelerinin siyasi amaçlarla kurulduğunu ifade etmiştir. Rum eşkıyalarının amacını asayiş yabancılar karşı bozuk göstermek işgal ve müdahaleye devam etmek olarak belirtmiştir.

1.2.1. Askeri ve İdari Tedbirler

Pontuşçular I. Dünya Savaşı esnasında gizlice yaptıkları faaliyetleri Mondros Mütarekesinin ardından açıkça yapmaya başlamıştır. Karadeniz sahil şeridini ve iç bölgeleri hedef alan Pontuşçular, gün geçtikçe giriştikleri eylemlerin şiddetini artırmıştır. Osmanlı Devleti'nin basiretsizliği, Jandarma teşkilatının yetersizliği ve

BMM Hükümetinin henüz kurulmamış olması Pontusçulara geniş hareket alanı bırakmıştır. Bu fırsatı iyi değerlendiren Pontusçular, tehdit, soygun ve cinayetler gerçekleştirmiştir. Pontus çetelerinin faaliyetlerini önlemek için ise sadece 182. Jandarma Takip Alayı faaliyet göstermiştir. 182. Takip Alayının yetersiz kalması üzerine Batum'dan 15. Tümen'in 45. Piyade Alayı vapurla Samsun'a gönderilmiştir. 45. Piyade Alayı ile Sinop'ta bulunan 582. Takip Taburu da lağvedilerek bu iki birliğin personeli ile birleştirilen 182. Takip Alayı yeniden organize edilmiştir. Yeni organize edilen 182. Takip Alayı asayişin temin edilmesine çalışsa da yeterli düzeye ulaşamamıştır. Nihayetinde 15. Tümen'in 38. ve 56. Alayları ile 5. Kafkas Tümeni de Karadeniz Bölgesine intikal ettirilmiştir ve bu desteklerle daha iyi sonuçlar alınsa da istenilen seviyede olmamıştır (Türk İstiklal Harbi İç Ayaklanmalar, 1964: 144). Tüm desteklemelere rağmen bu birlikler Pontusçu eşkıyaların neden olduğu asayiş sorununa çözüm bulamamıştır. Hükümet yaptığı müdahalelerle çözüm bulamayınca yeni çözüm yolları aramaya başlamıştır.

1.2.1.1. Samsun Bahriye Muhafız Müfrezesi

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı boyunca Karadeniz'den gelen tehditlerin önüne geçememiştir. Karadeniz sahilleri bombardıman edilmiş Rusya ve diğer ülkelerden deniz yoluyla gelen Rum göçmenler ve çeteciler engellenememiştir. Bu nedenden ötürü 10 Temmuz 1920 tarihinde Müdafaa-i Milliye Vekâletine bağlı olarak "*Umur-u Bahriye Şubesi*" kurulmuştur. Umur-u Bahriye Şubesi'nin kurulmasından kısa bir süre sonra da Samsun'da "*Samsun Bahriye Muhafız Müfrezesi*" kurulmuştur. Bu Müfrezenin kuruluşu için Bahriye Güverte Kıdemli Yüzbaşı İbrahim Münir Efendi görevlendirilmiştir. Münir Efendinin maiyetinde ise Bahriye Mülazım-ı Sani Ekrem ve Müfid, Makine Yüzbaşı Tahir bulunmuştur (Güzel, 2006: 143).

Samsun Bahriye Muhafız Müfrezesi kuruluş işlemlerinin tamamlanmasından sonra 1920 Ağustos'unda işler vaziyete geçmiştir. Preveze gambotu personelinden on er ve üç subay görevlendirilerek müfrezenin ilk personeli olmuştur. Müfrezeye destek olacak personel ise Hopa ve Akçakoca taraflarına gönderilen subaylardan temin edilmiştir. Ayrıca Samsun liman reisliği vasıtasıyla müfrezeye personel temini yapılmıştır. Bahriye Muhafız Müfrezesi personelinin bir miktarını gönüllü hizmet

edecek kişilerden temin etmiş ve bu noktada halktan yardım da talep etmiştir. Tüm olumsuz şartlar altında başlayan yapılanma kadro oluşmasını da geciktirmiştir. Müfreze yoğun çalışmalar neticesinde 1920 yılı sonunda kadrosunu güçlendirmiş ve bir tabur haline gelebilmiştir (Okur, 2006: 395). İdari olarak yapılanması dört ayrı bölüğün bir araya getirilmesi ile oluşturulan bir tabur görüntüsünü almıştır. Personel temini ve idari bakımdan Müdafaa-i Milliye Vekâleti ile irtibatlı olunmuştur. Samsun bölgesinde ortaya çıkacak herhangi bir saldırı halinde müfreze XV. Fırka kumandanlığı ile irtibatlanarak emirleri doğrultusunda hareket etmekle sorumlu tutulmuştur (Yazıcı, 2003: 134).

Samsun Bahriye Muhafız Müfrezesi 1921 yılında kadrosunu genişletmiş on dokuz subay, iki gedikli subay ve üç yüz erden oluşan tam teşkilatlı bir tabur haline gelmiştir. Sinop'ta bulunan Preveze gambotundan alınan 47.mm'lik iki topla desteklenen müfreze bu topları Samsun'da bir kamyonu monte ettirerek seyyar bir batarya oluşturmuştur. Müfreze, 1921 yılında Pontusçu çetelerin faaliyetlerine karşı otuzdan fazla takip harekâtı yapmış ve bu çeteleri etkisiz hale getirmiştir (Yazıcı, 2003: 134).

Pontusçu çetelerle mücadelede önemli etkileri olan müfrezeye silahlı deniz araçları da temin edilmiştir. Bu yolla deniz yoluyla desteklenen Pontusçu çetelerin hareket kabiliyetleri daraltılmıştır. 30 Haziran 1921'de müfrezeye bağlı kıyı gözetleme istasyonu oluşturulmuş, düşman gemilerinin hareketleri takip edilerek olası tehlikeler tespit edilmiştir. Samsun Bahriye Muhafız Müfrezesi savunma görevlerinin yanı sıra Samsun Limanına gelen askeri malzemelerin boşaltılması ve nakliyesi aşamasında önemli görevlerde yer almıştır (Okur, 2006: 396).

1.2.1.2. Merkez Ordusu

Karadeniz Bölgesinde asayişin sağlanması için harcanan tüm çabalara rağmen başarılı olunamayacağı anlaşılmıştır. Mustafa Kemal Paşa 24 Nisan 1920'de mecliste yaptığı bir konuşmada bunun farkına vardığını belirtmiştir. Anadolu'nun kuzeyinde devam eden asayiş sorununu çözmek için takip ve jandarma birliklerinin daha büyük bir komuta altında birleştirilmesi gerektiğine işaret etmiştir (Türk İstiklal Harbi, İç Ayaklanmalar, 1964: 145). Asayişin sağlanması Milli Hükümet için hayati derecede

önem de arz etmeye başlamıştır. Anadolu'nun güvenliği sağlandığı takdirde Batı Cephesi'nde askeri başarının geleceği gerçeği ile yüz yüze gelinmiştir. Bu nedenle Jandarma Takip Alayları ve Samsun Bahriye Muhafız Müfrezesi'nin kurulmasından sonra yeni tedbirler alınmıştır (Yazıcı, 2003: 134).

9 Aralık 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın işaret ettiği direktife uygun olarak 407 numaralı kararnameyle 3. Kolordu lağvedilmiştir. 3. Kolordu'ya bağlı 15. Tümen, 5. Kafkas Tümeni ile 6. Atlı Piyade Tümeni ve 13. Süvari Tugayı birleştirilerek Merkez Ordusu kurulmuştur. 10.000 kişiden oluşturulmuş olan bu ordunun karargâhı Amasya olmuştur (Tansel, 1991d: 85; Türk İstiklal Harbi İç Ayaklanmalar, 1964: 145). Bölgede bulunan çeşitli birlikler de Merkez Ordusu'nun emrine verilmiştir. Ordu komutanlığına "*Seferde Ordu Komutanı yetki ve vazifesiyle*" Nurettin İbrahim Paşa atanmıştır. Merkez Ordusu Sivas Vilayeti ile Canik, Sinop, Amasya, Tokat, Çorum ve Yozgat müstakil livalarının asayişinden sorumlu tutulmuştur (Türk İstiklal Harbi İç Ayaklanmalar, 1964: 145; Okur, 2006: 371).

7 Şubat 1921'de Merkez Ordusu'na gönderilen talimatla TBMM en kısa zamanda bahar çıkmadan Samsun ve civarında ortaya çıkan Pontus meselesi'nin halledilmesini istemiştir. TBMM'nin meselenin halledilmesi yönündeki talimatı doğrultusunda hareket eden Merkez Ordusu yaptığı çalışmalar sonucunda 12 Şubat 1921'de Pontusçuların elebaşlarını yakalamıştır (Yılmaz, 2011: 56). 16 Şubat'ta Merzifon Amerikan Koleji'nde aramalar yapan Merkez Ordusu birlikleri ele geçirilen belgelerden hareketle çalışmalarını artırmıştır. Pontusçu isyanın harekât merkezleri olan Samsun Metropolithanesi, Merzifon, Trabzon, Giresun, Fatsa gibi yerlere operasyonlar düzenlenmiştir. Bu baskınlarla beraber birçok bölgede işyerleri ve evler aranmış; elde edilen belgeler doğrultusunda çeşitli tutuklamalar yapılmıştır (Taş, 2014: 104).

Merkez Ordusu tarafından gerçekleştirilen Pontus isyanını bastırma çalışmaları Haziran 1921'de hız kazanmıştır. Birlikler tarafından yapılan baskınlar esnasında birçok çatışma yaşanmış hatırı sayılır sayıda çeteci de ele geçirilerek tutuklanmıştır. Topal Osman'ın komutasındaki 42. Alay, Giresun'dan getirilerek Samsun'da takviye edilmiş, yeni adı 47. Alay olan birliklerle Merkez Ordusu desteklenmiştir. 19 Nisan 21'den itibaren Giresun Alayı vasıtasıyla birçok Rum çetesi ortadan kaldırılmıştır. Merkez Ordusuna bağlı birlikler Temmuz ayının

sonlarına doğru Havza ve Merzifon bölgesinde Rum çetecilerle yoğun çatışmalara girmiştir. Yaşanan çatışmalar sonucu bölge çetecilerden arındırılarak asayiş büyük oranda temin edilmiştir. Merkez Ordusunun kurulmasından itibaren yapılan bastırma faaliyetleri sonucu Ekim 1921’de Rum çeteciler dağılmıştır. 1921 yılında Merkez Ordusu tarafından düzenlenen bastırma faaliyetleri sonucu 3.877 çeteci öldürülmüş 117 çete kampı yakılmıştır. Bastırma harekâtı esnasında 704 sivil vatandaş ile 210 asker hayatını kaybetmiş, 439 ev ise tahrip edilmiştir (Yılmaz, 2011: 56-60).

1921 yılında Merkez Ordusu birçok bastırma harekâtında ve Pontusçu çetelerin büyük bir miktarını susturmuştur. Pontusçu eşkıyaların bastırılması ve tutuklanması esnasında birtakım aksaklıklar da yaşanmıştır. Yaşanan sorunlar neticesinde Lazistan Mebusu Osman Bey, Nurettin Paşa’nın müdahalelerinde arızalar olduğunu iddia ederek TBMM’ye bir takrir sunmuştur. 29 Ekim 1921’de Nurettin Paşa hakkındaki şikâyetler mecliste görüşülmüş milletvekillerinin ikna edilememesi üzerine 4 Kasım 1921’de Nurettin Paşa görevinden alınmıştır. (Balcıoğlu, 2003: 56).

Pontusçu Rumların eşkıyalıkları ve başkaldırıları devam etmekle beraber 1921-1922 yılları arasındaki bir yıl boyunca had safhaya çıkmıştır. Samsun ve civarında saldırıya uğramamış, hayvanlarına el konulmamış ve yakılmamış tek bir Müslüman köyü kalmamıştır. Müslümanlardan varlıklı olanlar ya buldukları köyleri terk etmişler ve nüfusça daha kalabalık Müslüman köylerine sığınmışlar yada dahildeki vilayetlere taşınmışlardır. Bafra yakınından geçen Kızılıрмаğın sağ sahilinde Gazibey Köyü hariç tek bir Müslüman köyü kalmamıştır (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1985c: s.401)

Merkez Ordusu stratejik bakımdan önemli bir bölgenin sorumluluğunu üstlenmiştir. Bu nedenden ötürü ayrılıkçı faaliyetlere karşı daima tedbirli olmak zorunda kalmıştır. Merkez ordusunun yetkilendirildiği bölgenin arz ettiği önemi kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür. Anadolu’ya giriş kapılarından birisi olan Samsun, bu ordunun sorumluluğunda olmuştur. Samsun’a nüfuz edebilecek bir düşmanın bu yolla Elcezire ve Doğu cephelerine ulaşabilmesinin önüne geçilmesi düşünülmüştür. Karadeniz Bölgesinde devam etmekte olan Pontus Devleti kurma çabalarının bastırılması gerekmiştir. Bu hareket bastırılmazsa Anadolu’nun bölünmesi söz konusu olacaktır. Ayrıca batı cephesine gitmek isteyen ayrılıkçı Rumların söz konusu bölgeye desteği de kesilmiş olacaktır. Aynı dönemde Sivas ve

civarında yaşayan Kürt vatandaşların bağımsız bir Kürdistan kurmak amacıyla kışkırtılmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Çerkezlik düşüncesi etrafında oluşabilecek bir ayaklanmaya engel olmak istenmiştir. Daha önce bastırılan Çapanoğlu ve Aynacıoğlu ayaklanmalarının yeniden canlanması ihtimaline karşı tedbir alınmıştır. Rusya'dan Anadolu'ya gönderilen Bolşevik propagandacıların önünün kesilmesi ihtiyacı doğmuştur. Merkez Ordusu tüm bu nedenlerden dolayı Milli Hükümet ve Anadolu'nun kurtuluşu için büyük önem arz etmiştir (Balcıoğlu, 2003: 57).

Nurettin Paşa'nın görevden alınmasından sonra Merkez Ordusu Vekili Hüseyin Hüsni Bey, bu birliklerden sorumlu olmuştur. Pontusçularla mücadele devam ederken alınan bir kararla 8 Şubat 1922'de Merkez Ordusu lağv edilmiştir. Bu tarihten sonra Pontus çetelerinin bastırılması işi Dahiliye Vekili Fethi Bey'in denetiminde 10. Fırka Kumandanı Cemil Cahit Bey tarafından yürütülmüştür. 15 Şubat 1922'de Nebyan Dağı'nda konuşlanmış Pontusçu çetelere bir harekât düzenlenmiştir. Yapılan harekât sonunda 719 kişi teslim olmuş, 424 çeteci canlı ele geçirilirken 517 çete mensubu öldürülmüştür. Ayrıca Kocadağ ve Cubi Deresi'ne yapılan harekât sonunda on yedi çete mensubu ele geçirilmiş, 994 çeteci öldürülmüş ve çetelerin geri kalan kısmı dağlara kaçmıştır. 10-18 Şubat 1922 tarihlerinde toplamda 2.154 Pontusçu çete mensubu ölü, 630 çeteci canlı olarak ele geçirilmiş, 1.492 çeteci af dileyerek teslim olmuştur. Rum çetelerine karşı bastırma harekâtı sürekli hale getirilmiş, 18 Şubatta yenisine başlanılmıştır. 2 Mayıs 1922'de 10. Fırka Kumandanı Cemil Cahit Bey iki aylık sürede canlı ve ölü olarak 15.000'in üzerinde çetecinin ele geçirildiği bilgisini vermiştir. Yapılan incelemeler sonucunda bir bu kadar Pontusçunun daha bölgede olduğu anlaşılmıştır. 1922 Mayıs'ından Ekim ayına kadar Pontusçuları bastırma harekâtı devam etmiştir. Bu sırada Pontusçular dışarıdan Anadolu'ya silahlı Rum eşkıyası taşımaya devam etmiştir. Ekim ayının sonlarına doğru harekâtın şiddeti yok denecek kadar azalmıştır. Mustafa Kemal Paşa, 17 Ocak 1923'te gazetelere verdiği bir demeçte harekâtlar neticesinde 11.198 Pontusçunun ölü, 10.886 çetecinin ise canlı olarak ele geçirildiğini ifade etmiştir. Pontus meselesi 1923 Şubat'ında tamamen çözümlenmiştir (Yılmaz, 2010: 172-177).

1.2.1.3. Askere Alma

Merkez Ordusunun kurulması ve aldığı tedbirler neticesinde Karadeniz Bölgesinde faaliyet gösteren Pontusçular çetecilik faaliyetlerini azaltmak zorunda kalmıştır. Samsun bölgesinde Merkez Ordusu'nun aldığı tedbirler etkisini göstermiş, Trabzon bölgesinde ise halkın oluşturduğu milli cemiyetlerin gösterdiği direnç sayesinde şiddet azalmıştır. Samsun ve Amasya bölgesindeki Rum çeteleri Merkez Ordusu'nun asileri bastırma hareketi sonucu yeniden faaliyetlerini artırmıştır (Goloğlu, 1973: 252-253). Türk ordusunun Yunan istilasına engel olmak için mücadeleleri devam ettiği sırada Karadeniz kıyılarına Yunan kuvveti çıkarılması ihtimali de doğmuştur. Bu esnada Pontus çeteleri yeniden Müslüman köylerine karşı saldırılarını her tarafta şiddetlendirmiştir. Yaşanan olaylar sonucu hükümet ne kadar ciddi bir tehlike ile karşı karşıya geldiğini anlamıştır (Pontus Meselesi IV. Kısım, 1338: 1). Artık yöredeki Rumlara güvenilemeyeceği anlaşılmıştır. Çünkü Rumlar işgale hazırlanan Yunan Ordusu'nun işini kolaylaştırmak amacıyla Türklere saldırmaya devam etmiştir (Çapa, 1993: 82).

Merkez Ordusu, eşkiyaları bastırmaya çalıştığı sırada Ünye civarında bir eşkiyanın peşine düşmüştür. Dursun isimli eşkiyanın takibi esnasında Ünye Jandarma Komutanı Yüzbaşı Rüstem, 5 Şubat 1921'de eşkiyalar tarafından öldürülmüştür. Bu sırada Yozgat ve Çorum'da da Rumların eşkiyalık faaliyetleri devam etmiştir. Yüzbaşı Rüstem'in kaybı ve Rumların kalkıştığı bu türden faaliyetlerin önüne geçmek için ayrılıkçı hareketlere dâhil olanların askere alınmasına karar verilmiştir (Taş, 2014: 106). 8 Şubat 1921'de Erkan-ı Harbiye Umumiye'sinden alınan emir üzerine Merkez Ordusu 1886-1888 tarihleri içerisinde doğan gayri müslimlerin askere alınacağını ilan etmiştir. Askere alma işlemi her Rum'un bağlı bulunduğu ikamet adresine göre yapılmıştır. Askere alma çağrısı sonucunda bir miktar Rum teslim olarak askerlik vazifesini yapacaklarını kabul etmiştir. Askere alınan Rumlara etkin birimlerde görev verilmemiş, bu askerler "*Amele Taburları*" denen taburlar oluşturularak geri hizmette kullanılmıştır (Balcıoğlu, 2003: 96; Ünal, 1994: 371). Silâh altına alınma çağrısı pek etkili olmamış, çağrıya uymayanların çoğu silahına sarılarak dağlara çıkmıştır. Bu yeni tedbir karşısında Rumlar evlerini terk etmiş dağlara çekilmiş ve topluca isyan etmişlerdir. Merkez Ordusu Komutanlığı yerlerine dönecek olanların affedileceklerini ilan edip belli bir süre tanıdılsa da kimse buna uymamıştır. Böylece

Rumlar için Yunanlılık ve Pontus Devleti kurma emelinin, vazgeçilmez bir dava olduğu anlaşılmıştır.

1.2.1.4. Hükümete İtaat Çağrısı

Hükümet Karadeniz bölgesinde eşkıyalık ve asayiş sorunlarının önüne geçebilmek için eşkıyalık yapanların devlete teslim olmaları halinde aff edileceklerini duyurmuştur. Devlet tarafından yapılan af çağrısı bir miktar eşkıyanın dağdan inerek teslim olmasına zemin hazırlamıştır. Af çağrısına uygun olarak Ünye, Terme, Çarşamba kazaları dâhilinde eşkıyalık yapan 800 kadar şaki kışın başlamasıyla 20 Aralık 1921’de devlete sığınmıştır. Hükümet tarafından daha önce alınan kararlar üzerine teslim olmaları istenen ve aff edilecekleri beyan edilen eşkıyalar bağlı buldukları kazalarına yerleştirilmişlerdir (BCA.30.10.0.0.109.724.03.01). Hükümetin yaptığı teslim ol çağrısı faydalı olsa da büyük bir çoğunluğu teslim olmaya yaklaşmamıştır. Bafra civarındaki Rum eşkıyalar teslim olma çağrısına “biz hiçbir zaman teslim olmayız, bizim ölmekten başka amacımız yoktur” cevabını vermişlerdir. Yine Pontus Cumhuriyeti kurmak için ellerinden geleni yapacaklarını ve başkaldırıya devam edeceklerini Rum ileri gelenleri Samsun Mebusu Emin Bey’e büyük bir cesaretle ifade etmişlerdir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1985c, s. 401).

BMM Hükümeti Pontus Meselesini sonuçlandırmak için birden çok metod kullanmıştır. Bir yandan askeri tedbirler alırken diğer yandan da idari tedbirlere başvurmuş ve Pontusçu eşkıyaları ikna etme yolunu deneyerek hükümete itaat etmeye davet etmiştir. 30 Aralık 1921’de Samsun Mutasarrıflığı, Rum eşkıyaları hükümete teslim olmadıkları için çözüm yolları aramaya başlamış ve bu doğrultuda İcra Vekilleri Heyetine çözüm önerisi de sunmuştur. Buna göre:

- 1- *Eşkıyalar hakkında uygulanacak kanuni takibatın geçici olarak ertelenmesi.*
- 2- *Kanuni hükümleri kabul etmeleri halinde dağlardan inen eşkıyaların silahtan arındırılması.*
- 3- *Dağdan inerek teslim olan eşkıya içerisinde askerlik vazifesi olanların askere gönderilmesi ve yargılanmalarının daha uygun bir zamana ertelenmesi (BCA.30.10.0.0.104.681.10.2).*

Rum eşkıyasının Samsun ve havalisinde sebep olduğu asayişsizliğin önüne geçmek için teklif edilen şartlar İcra Vekilleri Heyeti tarafından değerlendirilerek kabul edilmemiştir (BCA.30.10.0.0.104.681.10.1).

Samsun Mutasarrıflığı'nca Ocak 1922'de dağlara çekilmiş olan Rum isyancılara çağrıda bulunulmuştur. Mutasarrıflığın beyannamesiyle Rumlara, para karşılığında yabancı devletler adına çalışan, namus ve vicdanını hiçe sayan kişiler tarafından kandırıldıkları söylenmiştir. Dağlara çıkararak hem kendilerini hem de ailelerini sürükledikleri ve bedevi hayatı yaşadıkları ifade edilmiştir. Beyanname şu şekilde devam etmiştir:

“Sizler, asırlarca bu toprakta yaşadınız ve bu toprakların sahib-i hakikileri olan Türklerle yüzlerce seneler hemhal oldunuz. Birbirlerinizin elinden kahve, su içtiniz, yemek yediniz ve hatta katıyyetle biliriz ki, biriniz berayı ticaret diyarı ahire giderken evinizi, çoluk çocuğunuzu bir Türk komşunuzun nezaretine tevdi ettiniz ve avdetinizde, o Türk'ün ailenize nasıl bir fedakârlıkla baktığını ihtimal ki hayretle gördünüz, böyle değil mi idi?

...Hükümet; şimdiye kadar tarafeynden akan, atiyen de akması pek muhtemel olan birçok kanlara artık bir nihayet vermek, kendi emrine tabi, sadık tebaasını yine ağuş-ı şefkatine almak azm-i katıyyesindedir.” (Çapa, 1993: 83-84).

Samsun Mutasarrıflığı tarafından ilan edilen bu beyanname pek etkili olmamıştır ki, bundan kısa bir süre sonra benzer bir beyanname daha yayımlanmıştır. Dahiliye Vekili Ali Fethi Bey, Pontus meselesinin halledilmesi için alınan tedbirleri yerinde incelemek üzere Samsun'a gitmiştir. Ali Fethi Bey'in 14 Şubat 1922'de bölgede yaptığı seyahatte Rum halkı Milli Hükümet'e itaate ve şekavetten vazgeçmeye çağırmıştır. Ali Fethi Bey'in yayımladığı beyanname şöyledir:

“Asırlardan beri hükümetin cenah-ı atifetinden hertürlü refah ve saadete nail olmuş iken size dost görünen fakat hakikatte hem bu memleketin, hemde aynı zamanda sizin düşmanınız olan haricin tesiratına kapılarak Pontus namı altında bir hükümet teşkiline teşebbüsle hükümete ve millete karşı isyan ettiniz. Memleketin ziraatine, ticaretine nafi bir unsur iken civarınızdaki İslam köylerini yakmak ve ahalisini öldürmek, ateşe atmak suretiyle etrafa harabî ve sefalet saçdınız. Hayati mücadelesine girişen Türk Milleti cephede meşgul iken sizler düşmanlarımız hesabına vatana karşı silah istimâl ettiniz.

Bu hareketinize karşı hükümet icab eden tedâbir-i askeriyeye başlayacaktır. Ancak kan dökülmesine sebebiyet vermemenizi son defa olmak üzere size ihtar etmeği bir vazife-i insaniyeden addederek bir hafta zarfında bilakyd-ü şart Bafra, Çarşamba, Lâdik, Erbaa, Vezirköprü ve Havza hükümetlerine veya tesadüf edeceğiniz müfreze-i askeriyeye arz-ı teslimiyet suretiyle memleketin kanununa mutâvaata sizi davet eylerim.” (Çapa, 2001: 138).

Samsun ve Havalisindeki asayiş sorununu engellemeye çalışan Büyük Millet Meclisi Hükümeti bir tebligatta bulunarak dağlara iltica edenlerin teslim olmasını istemiştir. 11 Temmuz 1922'de miktarı tespit edilememiş olan Rum eşkıyası bu tebligata uygun olarak dağlardan inmiş ve teslim olmuştur. Teslim olan Rumlar taahhüt edildiği üzere yeniden evlerine yerleştirilmişlerdir (BOA.HR.İM.000013.00025.001).

Bir takım Rum eşkıya, Samsun mıntikasında yapılan takibat sonucunda teslim olarak civar kaza ve kasabalarda iskân edilmiştir. İskân edilen Rumlar, bilinçsiz Müslüman köylerinden silah tedarik etmeye başlamış ve yaptıkları hazırlığın tamamlanması halinde yeniden isyan edecekleri anlaşılmıştır.³¹ Bununla beraber diğer bölgelerde de belirli bir kuvvete sahip olan Rumların isyan hazırlığına başladığı istihbaratı alınmıştır (BCA.030.10.00.00.109.724.9.4). İcra Vekilleri Heyeti isyan hazırlığı yapan Rum halkından eli silah tutanların dâhile ya da harice göç ettirilmesi hususunu dâhiliye vekâletine yazılmıştır. Rumların uzaklaştırılması ile beraber tedbir amaçlı olarak buldukları bölgelerde Müslümanların ellerindeki silahların toplanması gereği de belirtilmiştir (BCA.030.10.00.00.109.724.9.3). Dahiliye Vekâletinden alınan cevapta; Rumların eli silah tutanlarının uzaklaştırılması hususuna dikkat edildiği ve Müslüman ahalinin elindeki silahların toplanması işinin halen uygun olmadığı için uygun bir zamanda yapılmak üzere ertelenmesi istenmiştir (BCA.030.10.00.00.109.724.9.2).

Bu esnada Giresun ve çevresinde eşkıyalık yapanlardan firari Sonbarioğlu ve adamları hükümetin yaptığı çağrıya uyarak teslim olmuşlardır. Hiçbir şart talep etmeden teslim olan Sonbarioğlu ve adamlarının adliyeye sevk edilmesi Giresun Mutasarrıflığı'na emredilmiş ve sorumlu tutulmuştur. Teslim olan eşkıyaların adliyeye çıkarılması emredilmişken oluşan bir boşluktan faydalanan Sonbarioğlu ve adamları yeniden firar etmişlerdir. Firara sebebiyet veren Giresun Mutasarrıfı Nizamettin Bey'in ise ihmali yüzünden 13 Şubat 1923'de görevinden azli uygun görülmüştür (BCA.30.18.01.01.06.50.5).

³¹ Hükümetin aldığı tedbirler karşısında teslim olan fakat yeniden ayaklanma hazırlığı yapan Rumların bu teşebbüsü için bkz. EK-10

1.2.1.5. Sivil Halkın Elindeki Silahların Toplanması

Rusya, I. Dünya Savaşı sırasında Samsun çevresine silah sevk ederek bu silahların önemli bir kısmını Rumlara dağıtmıştır. Mondros Mütarekesinin hemen ardından Samsun'a çıkan İngilizlerin yalnızca Samsun'da Rumlara 10.000 silah dağıttığı da tespit edilmiştir. Dağıtılan bu silahların haricinde Fener-Rum Patrikhanesi ve Rum cemiyetleri aracılığıyla kaçak yollarla Pontusçuların eline geçen silah miktarını tespit etmek mümkün olmamıştır. BMM Hükümeti karşısında düşmanca tavır sergileyen Pontusçular, elindeki silahlarla orduyu ve kıyı korumadan sorumlu askeri birlikleri tehlikeye atmıştır. Bu silahların Pontus çetelerinin elinde kalmasının memleketin emniyet ve selameti açısından da çeşitli sorunlar yaratacağı kesinleşmiştir. Bu sebeplerle beraber asayişin yeniden sağlanması için Rumların ellerindeki silah ve mühimmatın toplanmasına ve halkın silahtan arındırılmasına çalışılmıştır.

Rum vatandaşların elindeki silahların toplanması henüz Merkez Ordusu kurulmadan önce düşünülmüştür. Asayiş sorununun ortadan kaldırılması için 3. Ordu Komutanlığına sunulan teklife Erkan-ı Harbiye Umumiye'sinden beklemede kalınması emri verilmiştir. Pontusçularla ilgili başka kararlar da alınırken Samsun Rumları; Mutasarrıflığa can güvenliklerinin temini ve suçlarının tamamen affedilmesi karşısında silahlarını teslim edeceklerini bildirmiştir (Balcıoğlu, 2003: 88). TBMM, Samsun'da Rumların elinde bulunan silahların toplanması için Merkez Ordusu ve mülki idarelere emir vermiştir. Eşkiyalık olaylarının en yoğun olduğu bölge Samsun olduğu için başlangıç noktası olarak seçilmiştir. Hükümetin silah toplama emri Rumlar arasında karşılık bulmamış, Rumlar ellerindeki silahları teslim etmemiştir (Taş, 2014: 103). Bunun üzerine yapılan aramalar esnasında önce "Panoyat Çetesi" olmak üzere Rum çeteleri tekrar faaliyete geçmiştir. Çete; Samsun ve Erbaa'daki Rumlardan silah toplanmaya devam edilirse Bafra bölgesinden Nebyan bölgesine çekileceğini bildirmiştir (Güzel, 2006: 149). Başta Panoyat çetesi olmak üzere diğer çetelerin de direnç göstermesi üzerine Samsun Mutasarrıflığı Rumlarla daha makul bir anlaşma yapılması gerektiğini düşünmüştür. Bu doğrultuda Erkan-ı Harbiye Umumiye'sine tavsiyede bulunan mutasarrıflığa cevaben 12 Ocak 1921'de silah toplanmasının şimdilik ertelenmesi emri verilmiştir (Balcıoğlu, 2003: 88).

Batı Cephesinde yaşanan gelişmeler ve Samsun'da Rumların gösterdikleri direnç üzerine ertelenen silah toplama işi, 13 Şubat 1921'de yeniden başlamıştır. Merkez Ordusu'na bağlı birlikler tarafından yapılan aramalarda 21 Şubat 1921'de yalnızca Tokatta 104 Tüfek, bu tüfeklere ait 2.596 fişek, 1 bomba, 27 revolver, 267 revolver fişegi ele geçirilmiştir. Amasya bölgesinde yapılan aramalarda 40 tüfek ve 231 fişege el konulmuştur. 23 Şubat ile 25 Şubat arasında yapılan aramalarda Rumların elinde bulunan 477 adet tüfek toplanmıştır (Balçioğlu, 2003: 97-98). Nebyan bölgesinde silah toplamak üzere 15. Fırkanın emrine giren Giresun Alayı'nın mevcut 100 silahının bulunması Rumlardan toplanan silahların fazlalığını göstermesi bakımından önemlidir.

Müfrezeler aracılığıyla yapılan aramalar belirli kurallar etrafında gerçekleştirilmiştir. Arama esnasında can, namus ve mala kesinlikle dokunulmaması emredilmiştir. Bu türden bir harekete kalkışanların İstiklal Mahkemeleri'nce şiddetli şekilde cezalandırılacağı da açıkça belirtilmiştir. Müfrezelerin gerçekleştirdiği aramalar sonucunda Samsun ve Amasya bölgesinde ikamet eden Rumlardan 2.000 adetten fazla tüfek ve bu tüfeklere ait 1.200.000 civarında fişek toplanmıştır (Pontus Meselesi IV. Kısım, 1338: 1).

1.2.1.6. Rum Halkın Kıydan Uzaklaştırılması

Mondros Mütarekesinden önce Karadeniz sahilinden dâhile sevk edilen Rumlar kendi kaderleri ile baş başa bırakılmamış, iâşe ve ulaşimleri Osmanlı Devleti tarafından karşılanmıştır. 4 Şubat 1919 tarihinde Samsun'dan Trabzon'a 47 nefer Rum, Canik Sancağı muhacirin idaresi tarafından Şam vapuruyla sevk edilmiştir. Sevk edilen 47 Rum muhacirinin toplamda 4.465 gurusu tutmuştur (BCA.272.00.00.74.68.40.16.1). Bir yandan Karadeniz sahil vilayet ve kazalarındaki asayişsizliğe neden olan Rum nüfusu dâhile sevk ederken diğer yandan vilayet merkezinden Canik'deki yerleşim birimlerine Müslüman nüfus sevk etmiştir. Vilayetten sahil şeridine sevk edilecek Müslüman nüfus için hane, arazi vesaire gibi şartlar hazırlanmıştır (BCA.272.00.00.11.13.48.4).

BMM Hükümetinin Samsun ve çevresindeki Rum faaliyetlerine karşı aldığı tedbirlerden birisi de Osmanlı Hükümetinin I. Dünya Savaşında uygulamak zorunda

kaldığı gibi, bazı Rumları bulunduğu yerlerden başka yerlere sevk etmek olmuştur. Yunanlıların kıyıya asker çıkarmak istemesi gibi bir durumda onlara yardım etmek isteyecek olan Rumlar tehlike arz etmiştir. Sahil şeridini korumakla görevli müfrezelerin herhangi bir harekât esnasında arkadan saldırıya uğramaması için de tedbir alınması gerekmiştir. BMM Hükümetinin bu kaygısı ve aldığı tedbirler yerinde gözükmemektedir. Nitekim Yunan orduları Ankara istikametinde ilerlerken Yunanlı Subay Saviyannis tarafından İngiliz yetkililerine bir öneri yapılmıştır. Öneride, Türk Ordusu'nun Sivas'a kadar kovalanması ve bu arada Yunan Ordusu'nun Pontus'a çıkarak Rum nüfusunun bulunduğu yerlerde üslenmesi teklif edilmiştir. Daha sonra da Ermenilerin yardımı ile Sivas ve Erzurum'un işgal edilmesi planlanmıştır (Sarıay, 1999: 39).

Savaş esnasında tedbir almak maksadıyla dâhile sevk edilen Rum ve Ermeni muhacirlerinin memleketlerine iadesi sağlanmıştır. Memleketlerine iade olan Rum ve Ermeni muhacirlerinin yerleşmeleri sonrasında ve güvenlikleri sağlanıncaya kadarki şartları da göz önünde tutulmuştur. İmkânlar dâhilinde muhacirlerin yirmi beş otuz güne kadar ihtiyaç ve işlerinin karşılanması gereği göz önünde bulundurulmuştur (BCA.272.00.00.74.68.42.13.1). Osmanlı Hükümeti tarafından muhtaç olanların ihtiyacının karşılanması için Ziraat Bankası şubelerine erzak sağlanması doğrultusunda görev verilmiştir. Temel ihtiyaçları karşılanan muhacirler için ev inşaatı yardımı veyahut çift hayvanı satın alınmasına ise imkân olmamıştır. Dahiliye Nazırı, Canik Mutasarrıflığı tarafından bildirilen hane inşaatı ve çift hayvanı ihtiyacını karşılamak için çare bulmaya da çalışmıştır. İhtiyaçların karşılanması için işe ve aşar fazlalarının miri fiyat üzerinden satın alınıp alınamayacağı ihtimali üzerinde durulmuştur (BCA.272.00.00.74.68.42.13.3).

Sivas ve Erzurum şosesi üzerinde bir mahalde bulunan Şarkiye Nahiyesi dâhilinde yerleşmiş on beş parça Rum köyüne mensup Rum eşkıyalar civarda Kürtlerle birlikte şekavet ile yol kesmişlerdir. Yaşanan asayiş sorunu ve eşkıyalığın önüne geçmek isteyen İcra Vekilleri Heyeti, on beş Rum köyünün Giresun Livası dâhilinde Kırık Nahiyesine sevklerini 29 Mayıs 1921 tarihli toplantısında uygun görmüştür (BCA.030.18.01.01.3.23.15). Osmanlı devleti sahil mıntıkasındaki Rum ve Ermeni vatandaşları içerisinde zararlı faaliyetlerde bulunanları dâhile sevk etmekle beraber bu durumda olan vatandaşlarını ihmal de etmemiştir. Rum ve Ermeni muhtaçlarının ihtiyaçları düşünülerek gıda yardımında bulunulmuştur.

Kastamonu ve İnebolu'da olan ihtiyaç sahiplerine Gardinya Gambotu ile 400 çuval arpa gönderilmiştir. Gambot yüzbaşısı Mister Siltik'in maiyetinde iki zabıtın İnebolu iskelesine ulaşacakları ve zabitlerden birinin Samsun'a, diğerinin Trabzon'a gideceği istihbaratı alınmıştır. Alınan istihbarat üzerine arpa yerine silah ithal edilmemesi için gereken tedbirlerin alınması yoluna gidilmiştir (BOA.DH.EUM.AYŞ.000033.00043.001)

9 Haziran 1921'de sabah saat 07: 00 sularında Yunan donanmasına ait Panter Zırhlısı ve Kılış Zırhlısı İnebolu'yu kuşatmıştır. Kılış Zırhlısı'ndan bir filika indirilerek sahile gönderilmiş ve Yunan subayının istekleriyle dolu bir nota verilmiştir. Zırhlının Yunan komutanı, askeri malzemenin imha edilmesi, askerlerin teslimi, telsiz telefon şebekesinin tahrip edilmesi gibi isteklerde bulunmuştur. Bu isteklerin makul olmaması Türk tarafından reddedilmesine neden olmuştur. İsteklerinin geri çevrilmesi üzerine Yunan zırhlısı tarafından İnebolu hükümet konağı ve iskelede bulunan kayıklar başta olmak üzere birçok bölge bombalanmıştır (Çiçek, 1992: 171-172).

İnebolu bombardımanı sonrası TBMM hükümetini Karadeniz sahilleriyle ilgili tedbirler almaya mecbur bırakmıştır. 9 Haziran 1921'de Merkez Ordusu tarafından kıyıda yaşayan Rumların iç bölgelere taşınması teklif edilmiştir. 16 Haziran 1921'de alınan bir kararla Karadeniz sahillerinde 15-50 yaş aralığındaki Rumların başka yere taşınmasına karar verilmiştir. Alınan karara istinaden Rum erkekler, 16 Haziran 1921'de yola çıkmış bu kafiilde 841 Rum Amasya tarafına doğru yola çıkarak dâhile sevk edilmeye başlanmıştır. 17 Haziranda 700 Rum'un oluşturduğu bir kafiile daha sevke tabi tutulmuştur. 20 Haziran tarihinde 1000 kişilik bir Rum grubu daha sevk edilmiştir. Bu kafiilelerden sonra Samsun'dan 25 Haziran'da bir kafiile daha yola çıkmıştır. Samsun'dan gönderilen Rumlarla eş zamanlı olarak Bafra'da yerleşik Rumlardan da bir kısmı gönderilmiştir. Bafra'dan 17, 21, 24 Haziran tarihlerinde 500-600 civarında üç kafiile dâhile sevk edilmiştir. 30 Haziran 1921'de 87 Rum erkeği Reşadiye'ye sevk edilmiştir. Temmuz ayında Amasya vilayetindeki Rumların Sivas'a sevk edilmesine karar verilmiş Samsun'dan 440 Rum erkek Sivas'a sevk edilmiştir (Yılmaz, 2011: 57-58).

Karadeniz sahilinden dâhile yapılan sevk esnasında Rumlar tarafından sevk kollarına saldırılar yapılmıştır. Bu saldırılardan bir tanesi Rum çetelerinin Kavak-

Çiniş Dağı mevkiinde, 20 Haziran 1921'de 766 kişilik bir sevk kafilesine düzenledikleri saldırı olmuştur (Pontus Meselesi IV. Kısım, 1338: 2; Ahmet Güzel, 2006: 153). Sevk edilen Rumların ilk kafilesi Samsun'dan 6 saat kadar mesafede uğradığı bu saldırı sonucu uzaklaştırmaya tabi olan Rumlardan bir miktarı yaralanmış ve bir miktarda kayıp verilmiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1985b, 405). Nakil uygulaması esnasında bazı yönetim sorunları ve söylentiler hükümetin güya göç ettirilen Rumları tamamen yok edeceği yönünde olmuş ve buda Rumların dağlara kaçmalarına neden olmuştur.

Pontusçu Rum eşkıyaların yaptıkları eşkıyalık faaliyetlerinden vazgeçmeleri için BMM tarafından uzaklaştırılma kararı alınmıştır. Trabzon'a bağlı Atina muhitinde Eklidis isimli bir Rum'un reisliğinde oluşturulmuş bir çeteye hükümetin aldığı karar Şark Ordusu vasıtasıyla iletilmiştir. Bir fırka eşkıyalara hükümetin kararını bildirmeye gittiği esnada kimler olduğu belli olmayan başka bir çete devreye girerek Rum vatandaşlara saldırmış ve bir miktarını öldürmüştür. Yaşanan cinayetlere şahit olan Rum eşkıyalar teslim olma kararından vazgeçerek yeniden dağa çıkmıştır (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1985b, 404).

Samsun Balıkköy arkasındaki mevcut köylerde, Bafra Kazası, Bünyan, Kocadağ mıntıkasında ve Canik'te Akamser Karyesi'nde ve Amasya Livasının Lâdik ve Havza kazalarıyla Tavşan Dağlarında ve Tokat sancağının Destek Boğazı'nda ve Yaylacık ve Heris dağlarında ve Yozgat livasında Akdağ madeninde mevcut Rumlar asayiş sorunu yaratmıştır. Yöre Rumları nakil ve uzaklaştırılmış ırkdaşlarına yardım amacıyla eşkıyalığa itibar etmiş ve nakil kollarına saldırmıştır. Nakil kollarına silahlı bir şekilde yapılan saldırılar hükümetin iç ve dış emniyetini temin etmek maksadıyla yaptığı uygulamalara muhalefet olarak değerlendirilmiştir. Merkez Ordusu Kumandanlığı ilgili yörelerden yapılan saldırıları Erkan-ı Harbiye Umumiye Riyasetine rapor etmiştir. Ortaya çıkan asayişsizlik ve saldırıların önlenmesi amacıyla yapılan görüşme sonucu, uygun görülen mevki ve mahalle Rum sakinlerinin lüzum görüldüğünde nakil ve uzaklaştırılmalarına karar verilmiştir. İcra Vekilleri Heyeti nakil ve uzaklaştırma kararı ve yetkisini 4 Temmuz 1921 tarihinde oybirliği ile Merkez Ordusu Kumandanlığına bırakmıştır (BCA.030.18.01.08.03.28.03).³² Çevre köylerinde bu saldırılara yataklık ettiğinin belirlenmesinin ardından,

³² Karadeniz sahillerinde asayiş sorunu yaratan Rumların sevkini engellemek için Rum eşkıyalar tarafından yapılan saldırı için bkz. EK-11

Merkez Ordusu Komutanlığı emri ile köylerin de boşaltılmasına ve köylerin tahrip edilmeden korunmaya alınmasına karar verilmiştir. Merkez Ordusu kendisine verilen yetkiye dayanarak Eylül ayı içerisinde Şerefîye'deki on beş Rum köyünün Giresun'a bağlı Kırık Nahiyesi'ne sevk etmiştir. 1921 Eylülünde Pontuscu çetelere yardım ettiği tespit edilen 194 Rum daha dâhile sevk edilmiştir (Yılmaz, 2011: 58).

Amiral Bristol, 18 Temmuz 1921'de Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği bir notada Rumlara yapılan tehcire son verilmesini istemiştir. Yapılan bu yer değiştirme bir zorunluluktan doğmakla beraber Rum vatandaşların yolda tüm güvenlik önlemleri alınmıştır. Fakat Nurettin Paşa, ilk kafilenin yol boyundaki Rum köylerine saklanan bazı çetelerin saldırısına uğradığını, aynı durumun tekrarlanmaması için yol üzerindeki Rum köylerinden bazılarının yerlerinin değiştirildiğini belirtmiş ve bu olaylardan Rum çetelerini sorumlu tutmuştur (Çapa, 1993: 83).

Başka bölgelere taşınan Rumların yollarda iyi bir şekilde korunmaları için koruyucu kuvvetler ayrılmış ve yürüyüş konakları yaya gidenlerin yürüyüşleri göz önüne alınarak seçilmiştir. Sevk esnasında hastalananlar tedavi edilmek üzere hastanelere kabul olunmuştur. Yolculuk esnasında para ve mücevherlerini koruyamayacağını düşünenler bunları beraberlerindeki memurlara teslim etmiştir. Teslim edilen kıymetli eşyalar gittikleri yerlerde eksiksiz bir şekilde sahiplerine geri verilmiştir. Göç ettirilen Rumlardan bazıları yolculuk sırasında memurlardan ve muhafızlardan gördükleri iyi muameleden memnun olmuşlardır. Bu memnuniyet, Rumların kendi istekleri ile muhafız memurlara verdikleri imzalı teşekkürlerden anlaşılmıştır. Muhafızlardan birkaçı yolda uygunsuz davranışlarda bulunmalarından dolayı İstiklal Mahkemesine teslim edilmiştir (Pontus Meselesi IV. Kısım, 1338: 2).

Dönem itibariyle TBMM Hükümetinin Pontusçu Rumlara karşı verdiği mücadele Yunan hükümetini oldukça rahatsız etmiştir. Yunan hükümeti, hem Pontuscu çeteleri rahatlatmak hem de Karadeniz sahillerini işgal etmek ümidiyle bir Yunan zırhlısını Trabzon'a göndermiştir. 20 Temmuz 1921'de Trabzon'a gelen Yunan zırhlısı ve kruvazör kenti bombalamıştır. Zırhlının yanındaki kruvazör ise Mendire, Boztepe, Değirmendere taraflarını ateş altına almış, Türk bataryalarının karşılığıyla yüz yüze gelen zırhlı ve kruvazör geri çekilmiştir (Çapa, 1997: 84).

Rumların sevk edilmeleri karşısında Patrikhane, İtilaf Devletleri nezdinde harekete geçmiştir. İtilaf Devletleri mümessilleri TBMM'ye gönderdikleri çeşitli

notalarla Rumlara uygulanan sevk durdurulmasını talep etmiştir. İngiliz Temsilcisi Hurace Rumbold, Fransız Temsilcisi Dö la Furkad ve İtalyan Temsilcisi Garoni'nin ortak imzalarıyla 22 Eylül 1921 tarihinde Hariciye Vekâletine bir nota verilmiştir. İtilaf Devletleri temsilcilerince verilen nota şöyledir:

“İstanbul’un İngiltere, Fransa ve İtalya mümessilleri Samsun Mutasarrıfının bir beyanname neşr ederek Pontus’ta dağlara iltica eden halkın on beş gün zarfında en yakın Jandarma karakollarına müracaatla yurtlarına avdetlerini bildirdiğini istihbar eylemişlerdir. Mümessiller pek muvafık hissiyat ile telakki edilen bu beyannameden dolayı beyan-ı memnuniyet ederler. Şu kadar ki mezkûr haberin hilafında olarak Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Pontus mıntıkasında bulunan Rum kadın ve çocuklarının dâhile sevklerini tasavvur ettiği işar edilmektedir. İşbu keyfiyetin vuku bulmayacağına dair teminat almak mucib muhassenat olacağı gibi, alakadar mahafilin bu hususta atılan kesb etmesi zaruridir. Affi umuminin ilanıyla beraber Rumların dâhile tehcir projesinden sarf-ı nazar edilerek tehcire maruz kalanlarıyla saire bütün Rum kadın ve çocuklarının serbest-i seyahatlerine ve istedikleri mahallerde yerleşmelerine müsaade ita olunması ve içlerinden Anadolu’yu terk etmek isteyeceklerin serbesti azimetlerinin temini ve İstanbul’da aileleri nezdlerine gelmelerine müsaade olunması saadet-i hallerini intaç edeceği tabiidir. Müttefikin mümessilleri mülahazat Türkiye hükümetine arz ederlerken şark sulhunun takarrür etmek üzere bulunduğu bir zamanda, Türkiye dahilinde asayiş-i umumiyenin intizam kesb etmiş ve harici vaziyeti terhin edecek olan dahili ahvalin şayan-ı memnuniyet bir sahneye girmiş olduğunu göstermek itibarıyla Türkiye’nin menafisi namına şayan-ı ehemmiyet olduğunu kayd ve işaret etmek isterler.” (Pontus Meselesi IV. Kısım, 1922: 3; Çapa, 1993:83).

Karadeniz sahilinde dâhile yapılan sevk esnasında gözden kaçan birtakım hususlar da olmuştur. Samsun mutasarrıflığından ve X. Fırka Komutanlığından çekilen telgraflarda gösterilen titizliğe rağmen bazı asker kaçaklarının ve sevke tabi Rumlar’ın evlerde saklandığı bildirilmiştir. Bu pozisyonda olanların da dâhile sevk, saklayanların İstiklal Mahkemesine verilmesi için müsaadesi istenmiştir. Bunun üzerine Merkez Ordusu Komutanlığının yayımladığı 5 Ekim 1921 tarihli tebliğde sevk ve nakil sırasında evlerinde Rumları veya asker kaçaklarını saklayanlara 24 saat mühlet verilerek teslim olmaları istenmiştir. Aksi halde şüpheli Hristiyan, Müslüman evleri aranarak cins ve mezhep ayırt edilmeksizin onların da sevke tabi tutulacağı bildirilmiştir (Yazıcı, 2003: 142).

16 Haziran 1921’de başlayan ve Kasım 1921’e kadar devam eden sevk; Merkez Ordusu tarafından kayıt altına alınmıştır. Sivas, Tokat, Yozgat, Çorum ve Karahisar-ı Şarkıye’ye gerçekleştirilen sevklerde, Samsun’dan 27.955, Amasya’dan 14.000, Sivas’tan 1.448, Ordu’dan 4.910, Tokat’tan 1000, Çorum’dan 571, Sinop’tan 550, Giresun’dan 8.500 kişi Mülkiye Memurları kontrolünde ve büyük bir titizlikle toplam 63.844 Rum sevk edilmiştir (Güzel, 2006: 153).

7 Haziran 1922 Çarşamba günü üç Yunan savaş gemisi ve beş nakliye vapuru Samsun limanına girmiştir. Yunanlılar bir saat içerisinde silah ve mühimmatın kendilerine teslim edilmemesi halinde bombardımana başlanacağını bildirmiştir. Yunan gemileri verilen süreyi de beklemeden Samsun'u bombardımana tutmuştur. Yunanlılar yaptıkları saldırı ile bölgedeki Rumları Türkler aleyhine teşvik etmek istemiştir (Gülmez, 2010: 187). Yunanlıların bombardıman yapmaktaki amaçları dikkate alındığında TBMM'nin Karadeniz sahillerindeki Rumları uzaklaştırma kararının ne kadar yerinde olduğu görülmüştür. Resmi kayıtlara göre Giresun ve Ordu livalarındaki Rum vatandaşlar dâhil olmak üzere dâhile sevk edilen Rum vatandaşların miktarı 45.000 olmuştur. Giresun ve Ordu'da birleştirildiğinde ortalama olarak dâhile gönderilen ve şehirde kalanların toplamı 60-65 bin civarında olmuştur. Samsun'da dağlara kaçıp geri gelenler ile hükümetin de onayıyla 35-40 bin civarında Rum vatandaş kalmıştır. Samsunda yaşayan 93.176 Rum vatandaştan geriye kalanlar ise dağlara göç edip bir müddet daha orada yaşamıştır (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1985c: 400).

1.2.2. Yapılan Soruşturmalar ve Adli Tedbirler

TBMM hükümeti Pontus teşkilatının etki alanı hakkında resmi ve gayri resmi şekilde bilgi toplamıştır. Gizlice kurulan cemiyetlerin kurucuları ve mensupları denetim altında tutularak her türlü hareketleri izlenmiştir. Yapılan çalışmalar sonucu Pontusçu faaliyetleri organize eden, destekleyen merkezler tespit edilmiştir. Karadeniz sahilinde Pontusçu çetelerin örgüt merkezlerinden bir tanesi ve en önemlisi Merzifon Amerikan Koleji olmuştur. Merzifon Amerikan Hastanesi ve Kolejinde çalışan bir kadından edinilen istihbarata göre bu iki müessesenin altında gizli yollar ve depoların olduğu öğrenilmiştir. Gizli depolarda otomobillerle getirilen top, tüfek, bomba ve silah gibi malzemelerin Tavşan Dağı'ndaki Rum köylerine dağıtıldığı ifade edilmiştir (Pontus Meselesi III. Kısım, 1338: 1-3).

İstihbarati bilgileri toplayan Merkez Ordusu Kumandanlığı Amasya Mutasarrıflığı ve 5. Fırka kumandanlığına bilgi verdikten sonra hükümeti de durumdan haberdar etmiştir. TBMM Hükümeti gerekli hazırlığı yaptıktan sonra Merkez Ordusu Kumandanlığına talimat vererek kolejin aranmasını istemiştir. Merkez Ordusu 12 Şubat 1921'de alınan emir üzerine 5. Fırka vasıtasıyla Merzifon

Amerikan Koleji'nde arama yapmıştır. 16 Şubat 1921'de yapılan aramaların neticesi Nureddin Paşa tarafından Erkan-ı Harbiye Umumiye'ye rapor edilmiştir. Yapılan aramada silah ve cephane bulunamamış fakat 1904'ten beri faaliyette olan Pontus-Rum adında bir kulübün varlığı ortaya çıkmıştır. Kulüp yönetmeliği, mühürleri, Yunan bayrakları ve Pontus arması bulunmuştur. Bulunan evraklardan Kulübün Yunan amaçlarına hizmet ettiği ve Pontus Devletini yeniden ihya etmeye çalıştığı anlaşılmıştır. Amerikan kolejinde Türkçe öğretmeni olarak çalışan Zeki Bey Pontuscuların tutuklanması olayına karıştığı düşünüldüğü için kulüp tarafından öldürülmüştür. Kolej müdürünün Rum ve Ermeni gençlerinin Avrupa'ya kaçırılması konusunda faaliyette bulunduğunu gösteren Samsun ABD Temsilcisi ile yapılan yazışmalar ele geçirilmiştir. Okulda Rum eşkıyalar ile okul mensuplarının silahlı olarak birlikte çekildiği fotoğraflar ele geçirilmiş ve bu eşkıyalarla işbirliği yapıldığı tespit edilmiştir (Pontus Meselesi III. Kısım, 1338: 3-5)

Kolejde yapılan aramalar neticesinde gerçekleştirilen ayrılıkçı olaylardan sorumlu olanların cezalandırılması yoluna gidilmiştir. Yapılan aramalar sonucu ele geçirilen zararlı evraklar ve bu evraklarla beraber sorumlu kişiler tutuklanmıştır. Polis Müdürlüğüne suçlularla ilgili gerekli prosedür takip edilmiştir. Merzifon Koleji suçluları 3 Şubat 1921'de Amasya İstiklal Mahkemelerine sevk edilmiştir (Taş, 2014: 117)

Merkez Ordusu komutanlığı yapılan aramalardan sonra Merzifon Amerikan Kolejini kapatmıştır. Şubat ayında Amasya İstiklal Mahkemelerine sevk edilen Pontuscuların yargılanmaları Eylül ayına kadar devam etmiştir. Mahkeme Pontus Kulübünün başkanı olan Kuyumcuoğlu Therlides, üye Haralambos, Yorgi, Anastas, Simon ve Pavlos'un Yunan ayrılıkçı fikirleri doğrultusunda eğitim yaptıklarını tespit etmiştir. Aynı sanıkların kolejde çalışan Türkçe öğretmeni Zeki Bey'in öldürülmesinde de suça dâhil olduklarına kanaat getirilmiştir. Sanıklar yapılan yargılamalar sonucu tespit edilen fiillere istinaden cinayet ve vatana ihanet suçlarını işlemekten dolayı idama mahkûm edilmişlerdir. Bu kararlar Karadeniz Bölgesinde Pontuşçuluk hareketinin mihmandarlığını yapan merkezlerinden birisine ağır darbe vurulmuştur (Balcıoğlu, 2003: 95).

TBMM Hükümeti Karadeniz Bölgesindeki Pontuscu faaliyetler için bir taraftan askeri ve idari tedbirler alırken bu tedbirlerle beraber adli birtakım tedbirler

alma yoluna da başvurmuştur. Pontus teşkilatını meydana getirmiş mezalim ve facialara sebebiyet vermiş olan şahıslar hakkında kanuni kovuşturmayaya girilmiştir (Pontus Meselesi IV. Kısım, 1338: 4). TBMM Hükümeti 29 Nisan 1920'de Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nu çıkarmıştır. Bu kanunla TBMM Hükümetine karşı isyan amaçlayan fiili veya sözlü muhalefet ile bu yöndeki faaliyetleri vatana ihanet suçu olarak tarif etmiştir. Kanun tarifi geçen suçların süratle takibini ve yargılamanın yirmi gün içerisinde sonuçlandırılmasını hükme bağlamıştı. Ayrıca mahkemelerce verilen hükümler TBMM'nin hükümleri ile kesinlik kazanıyor ve uygulanıyordu. Bu kanun askeri ve sivil mahkemeler aracılığıyla uygulanıyordu fakat tüm çabalara rağmen kanun istenilen ivedilikte yürütülemedi. İşte bu sorunun çözümü için uygun bir kurum oluşturulmaya gidilmiş, bunun doğal bir sonucu olarak da İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur (Güzel, 2006: 156).

Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na dayanarak Eylül 1920'de kurulan ve Pontus davalarına da bakan Sivas İstiklal Mahkemesi, Türkiye Büyük Millet Meclisince verilen karar üzerine 17 Şubat 1921'de faaliyetlerini durdurmuştur. Fakat bütün Anadolu'da olağanüstü şartlar devam etmekte olduğu gibi, Pontuscu çete faaliyetleri de büyük boyutlara ulaşmış, soygun, firar ve ayaklanma gibi olaylarda artmıştır. Bununla beraber Pontus Cemiyeti adına faaliyet gösterenlerin uzun süre cezasız kalması bu emele kananların artmasına da neden olmuştur. Bu nedenlerden ötürü 30 Nisan 1921'de yargılama sürecinin kesintiye uğramadan devam etmesi vatanın menfaatine uygun görülmüş Pontus fikrine mensup olanlar yakalanarak İstiklal mahkemelerinde yargılanmalarına yeniden başlanmıştır. Pontus teşkilatı suçu işleyenlerin yargılanma işinin Sivas İstiklal mahkemesince görülmesi ve neticelendirmesi uzun zaman alacağı için de bir çözüm aranmıştır. Nihayetinde Sivas İstiklal Mahkemesinin yargılamayı yapan meclis üyesi üç kişiyle beraber tekrar Amasya ve Samsun havalisine gitmesi istenmiştir (BCA.30.18.01.01.03.18.10).

Gerek çarpışmalarda gerekse teslim alınmak suretiyle ele geçen Rum çetecileri birçok suçların faali olmuşlardır. Bunlar Amasya'da kurulan İstiklal Mahkemesi'ne sevk edilerek muhakeme edilmiştir. Bu mahkemelerde Rum çetecilere yöneltilen suçlar şu şekilde tasnif edilebilir:

1- Nüfus çoğunluğunu sağlamak için muhacirler getirerek yerleştirmek, onlara silah ve para temin etmek.

2- Silahlı guruplar teşkil ederek Pontus Cumhuriyeti tesisi için Osmanlı topraklarından bir kısmını ayırarak, ayrı bir hükümet teşkil etmek.

3- Siyasi, milli, fikri ve silahlı olarak Rum milli emellerinin tahakkukuna çalışmak.

4- Bu faaliyetler sırasında işkence, cinayet, gasp, yakma ve tahribat, ırza tecavüz gibi suçlar işlemek (Yazıcı, 2003: 146-147).

TBMM Hükümetinin aldığı kararla Samsun'da kurulacak olan Samsun İstiklal Mahkemelerinin üyeleri 6-7 Ağustos 1921'de Ankara'dan iki grup halinde hareket etmiştir. Samsun'a ulaşan üyeler gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra 17 Ağustos 1921'de göreve başlamış ve durumu TBMM Başkanlığına bildirmiştir. Samsun İstiklal Mahkemesi'nin sorumluluk alanları Amasya, Giresun, Ordu, Samsun, Sivas ve Tokat belirlenmiştir. Bölgede bir dizi çalışmalar yaparak gezen Samsun İstiklal Mahkemesi Mustafa Kemal'in isteği üzerine çalışmalarını Amasya'da sürdürmüştür. Bu nedenle Samsun İstiklal Mahkemesinin ismi birçok resmi kayıta bile Amasya İstiklal Mahkemesi olarak geçmiştir. Amasya'da kurulan Samsun İstiklal Mahkemesi çalışmalarına başlarken Merkez Ordusu'nun 1921'deki bastırma harekâtları da başlamıştır. Merkez ordusu tarafından Merzifon Amerikan Koleji'ne yapılan baskında ele geçirilen evraklar doğrultusunda yakalanan suçlular Samsun İstiklal Mahkemesi'ne sevk edilmiştir. Suçlular memleketin bir kısmını ayırarak yeni bir hükümet kurmak, bu harekete teşvik etmek, vatandaşları katletmek ve asker kaçağı olmak suçlarıyla yargılanmıştır. Mahkeme yapılan yargılama sonucunda suçluların idamına ve mülküne devlet tarafından el konulmasına oybirliği ile karar vermiştir. Mahkemenin verdiği kararlar doğrultusunda Pontus meselesinden dolayı 10 Ekim 1921 tarihine kadar 3'ü Müslüman olmak üzere 177 kişi idam edilmiştir. Yine 74 kişi gıyabında idam cezasına çarptırılmış, 10 kişi kürek cezasına çarptırılırken 34 kişi de sürgün edilmiştir (Aybars, 2009: 115-118).

Şubat 1922 tarihine kadar Pontusçuluğun kökünden temizlenmesi yolundaki tedbir ve tertiplere devam edilmiştir. Bu tarihe kadar 1.841 çeteci yakalanmış, 3.262 çeteci silahlı çarpışmalarda ölmüş, 231 Rum ise mahkeme kararı ile idam edilmiştir (Goloğlu, 1973: 254). İstiklal Mahkemeleri daha sonra "*İstiklal Mahakimi Kanunu*" ile 31 Temmuz 1922 tarihinde düzenlenmişse de, 1 Ağustos 1922'de kabul edilen bir kanunla çalışmalarına meclis kararıyla son vermiştir. 14 Ağustos 1922'de ise hükümet, Pontusçuluk hareketlerine karşı Amasya, Samsun bölgesinde tekrar bir İstiklal Mahkemesi kurulmasını teklif etmiştir. Yapılan seçimlerde Necati Bey

başkanlığa, Osman Nuri Bey savcılığa, Hamdi Bey ve Hakkı Bey’lerde de üyeliğe seçilmişlerdir. Fakat Necati Bey ve Osman Nuri Bey’in istifaları üzerine yeniden yapılan seçimlerden uzun süre bir netice alınamamıştır. 5 Eylül 1922’de TBMM’den gönderilen önergelerle Müdafaa-i Milliye ve Dahiliye Vekâletlerinin alacağı tedbirlerin tespiti Bakanlar Kurulu’na verilmiştir (BCA.30.18.01.01.05.27.05). Bu arada Büyük Zafer kazanılmış, düşman denize dökülmüş, Pontusçuların bütün ümitleri kırılmıştır. Böylece Amasya İstiklal Mahkemesi’nin yeniden kurulmasını icap ettiren sebepler de ortadan kalkmıştır (Yazıcı, 2003: 152).

Pontus meselesinin sona ermesinden sonra bu sorunun sona erdirilmesinde emeği geçenlerde unutulmamıştır. 15 Haziran 1919 tarihinden itibaren Türk Milli Mücadelesine katılan ve çeşitli cephelerde, cephe gerisi ile iç isyanların bastırılmasında hizmeti görülenler tespit edilmiştir. Milli mücadele esnasında hizmetleri ve faydaları dokunmuş olan Müdafaa-i Milliye ile Teşkilatı Milliye heyetlerinden 106 kişi tespit edilerek haklarında inceleme yapılmıştır. Dâhiliye Vekâleti 400 numaralı kanun gereğince haklarında inceleme yapılan 106 kişinin İstiklal Madalyası ile onurlandırılmasına karar vermiştir. 1 Nisan 1926 tarihli ve 1264 numaralı arıza ile takdim kılınan taltif defterinin 17. sıra numarasında Kalecik Kaymakamı Faik Bey yer almıştır. 3 Nisan 1926 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine sunulan teklif uygun görülmüştür (BCA.030.10.00.00.195.336.5.1) Milli Mücadele esnasında Emniyet Umum Müdürlüğüne vekâlet eden Amasya mebusu Mehmet Esat Bey’in de Pontus Meselesinde üstün hizmetleri görülmüştür. Görevini başarılı bir şekilde yerine getiren Mehmet Esat Bey’in de istiklal madalyası ile onurlandırılması gereği başvekâlet tarafından teklif edilmişse de eldeki verilerden kesin bir sonuç çıkarılamamıştır (BCA.030.10.00.00.195.333.6.2)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MODERN TÜRKİYE’DE YENİ PONTUSÇULUK

1.1. 1923-1950 Dönemi Türk Düşmanlığı ve Pontusçuluk Faaliyetleri

Şark Meselesi’nin bir uzantısı olarak doğan Yunanistan’ın “*Büyük Hayal*”i 30 Ağustos 1922 tarihinde nihayet bulan Büyük Taarruz ile Adalar Denizi’ne dökülmüştür. 29 Ağustos 1071 tarihinde Sultan Alparslan Anadolu’yu Türk Milletine açarken, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının 26 Ağustos 1922 tarihinde kazandığı zafer Türkleri Anadolu’dan atmak hevesinde olanları hayal kırıklığına uğratmıştır. Anadolu’yu Türk nüfustan kurtarıp Türklerin bu coğrafyadan atılmasını amaçlayan düvel-i muazzama Büyük Taarruz ile hedefini gerçekleştirememiştir. Avrupalı devletler yaptıkları gizli anlaşmalar ile Türkleri, Anadolu’da sınırları oldukça dar olan topraklarda yaşatmaya karar vermişlerdir. Türk Milleti ise gerçekleştirdiği milli mücadele ile Anadolu topraklarının tamamına hâkim olduğunu göstermiştir. Avrupalı güçlerin güdümünde olan ve “*Avrupa’nın şımarık çocuğu*” ismiyle anılan Yunanistan hiç beklemediği bir direnişle karşılaşarak işgal ettiği toprakları terk etmek zorunda kalmıştır. Türk milli güçlerinin kazandığı zafer karşısında emellerini gerçekleştiremeyen Yunanistan’ın hedefleri zamanla tarihsel bir paranoya olmuştur. Avrupalı güçler Anadolu coğrafyasında yaşayan insanların arasında yapay bir ayırım yaratmaya çalışmış bu ayrımcı politikaya da “*Himaye Sistemi*” adı verilmiştir. Temel olarak Anadolu ve Asya topraklarında yaşayan insanların sosyo-kültürel farklılıklarını ortaya çıkarmaya dayanan politika bu fikri doğurup yaymaya çalışanlara avantajlar da sağlamıştır. Avrupalı devletler buldukları her fırsatta Osmanlı toplumu içerisindeki unsurları din, dil ve mezhep ölçütlerine göre himaye etmeye çalışmış ve her fırsatta himaye sistemine dayanarak Osmanlı Devleti’nin iç işlerine karışmıştır (Sünbül ve Sarımay, 1999: 71).

Türk Millî Mücadelesi’ni bastırabilmek için bir taraftan açıkça silahlı birliklerini kullanan Avrupalı devletler, diğer taraftan da siyasal anlamda mücadele etmişlerdir. Emperyalist devletler, Türkiye’de yaşayan azınlık vatandaşları tahrik etmek suretiyle Anadolu’da birçok isyanın çıkmasında en önemli neden olmuşlar ve Pontus meselesini yaratmışlardır (Esengin, 1998: 87-89; Balcıoğlu, 2003: 69-127; Budak, 1995: 194-208). Anadolu halkının başkaldırısını, Türkiye Cumhuriyeti’nin

kuruluşunu engelleyemeyen Avrupalı güçler Lozan Barış Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmış ve bu anlaşmayı tarihsel isteklerinin kaybedilmiş ilk bölümü olarak görmüşlerdir. (Sünbül ve Sarımay, 1999: 72).

Avrupalıların bilinçaltına din ve etnik milliyetçilik söylemleriyle sokulan emperyalizm, Yunanistan devletinin Anadolu coğrafyasına dair istek ve amaçlarını desteklemiştir. İsmet Paşa'ya Lord Curzon tarafından söylenen *“Hiçbir dediğimizi kabul etmiyorsunuz, hepsini reddediyorsunuz! Ne reddederseniz hepsini cebimize atıyoruz. Unutmayınız ki reddettiğiniz her şey cebimizdedir.”* sözleri Avrupa bilinçaltının Anadolu'ya dair istek ve arzularının devam ettiğini göstermiştir. Görünen tabloda hem Emperyalist Avrupa devletlerinin hem de onların bir araç olarak kullandığı Yunanistan daha önce sistemli bir şekilde uyguladıkları yöntemlerle günümüzde de Anadolu topraklarındaki arzularını gerçekleştirmek istemektedirler. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bütünlüğüne yönelik bu saldırıları incelediğimizde bunların Sevr Antlaşması'nda belirlenen hedeflere ulaşmak üzere uygulanan politikaların bir parçası olduğu görülmektedir. Emperyalist Avrupa bilinci geçmişte olduğu gibi modern dünyada da modern araç ve yöntemlerle Türk toprakları üzerindeki isteklerini elde etmeye çabalamaktadır (Sünbül ve Sarımay, 1999: 72-73).

Türkiye'ye yönelik dış kaynaklı veya destekli saldırıların kaynağını, 1815 yılında oluşturulan Himaye Sistemi'ne kadar götürmek mümkündür. Avrupalı devletler himaye sistemini ilk olarak Balkan coğrafyasında gayrimüslimlerin çoğunlukta olduğu bölgelerde yapay siyasal organizasyonlar oluşturmak için kullanmıştır. Bu sistem daha sonra Türk ve Müslümanların yaşadığı coğrafyalara taşınmış ve sosyo-kültürel farklılıklar derinleştirilerek ayrılıkçı hareketler körüklenmiştir. Avrupalı devletler Anadolu coğrafyasında yaşayan farklı din veya farklı kültürlere mensup unsurları örgütlemişlerdir. Anadolu coğrafyasında doğan yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti bünyesindeki farklı unsurlar çeşitli tahrikler neticesinde kullanılmaya müsait hale getirilmiştir. (Sünbül ve Sarımay, 1999: 73-75). Örgütlenerek siyasal guruplar oluşturan unsurlar modern Türk devletinin bütünlüğüne yönelik tehdit haline getirilmiş ve bu durum Yunanistan tarafından her fırsatta kullanılmıştır.

6 Aralık 1923'de İstanbul Fener-Rum patrikhanesine yapılacak olan patrik ataması için görüşmeler devam ederken yabancıların da atamaya müdahale ederek

dâhil oldukları tespit edilmiştir. Yapılan tespit üzerine Diyarbakır mebusu Zülfü Bey, Adliye Vekâletine sunduğu takrirde patrik atamasına karşı patrikhanenin tutumunun ne olduğu ve hareket tarzını öğrenmek istemiştir (BCA.30.10.00.00.6.33.20.2). Zülfü Bey'in Adliye Vekâletine verdiği takririn cevabı tespit edilememiş ise de Yunanistan'ın patrik seçimlerine müdahil olması dikkatten kaçmamıştır. 1924'de İcra Vekilleri heyetinin hükümet programında Yunanistan hakkında yer alan kısım Atina siyasilere tarafından son derece olumlu karşılanmıştır. Ortaya çıkan olumlu etkiler Atina maslahatgüzarlığı tarafından hariciye vekâletine bildirilmiştir (BCA.30.10.0.0.253.706.51)

Lozan Barış Anlaşması dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında yaşayan gayrimüslim vatandaşlar birtakım ayrıcalıklar elde etmiştir. Ayrıcalık elde eden vatandaşlardan Ermeniler 1925 yılında kendilerine ait bir kısım ayrıcalıklardan iki taraf arasında yapılan sözleşme gereğince feragat etmişlerdir. Aynı sürece dâhil olan Rum vatandaşlar ile görüşmeler 1925 yılının son çeyreğinde devam etmiştir (BCA.30.10.0.0.108.709.29) yapılan görüşmeler sonunda Rum vatandaşlar da Lozan Barış Antlaşması'nın 42. Maddesi gereğince kendilerine tanınan bir kısım hukuki ayrıcalıktan vazgeçmiştir (BCA.30.10.0.0.108.724.294)

Pontus meselesi 1926 yılına gelindiğinde gizli bir şekilde yaşatılmaya devam etmiş, bu meselenin savunucusu Fener-Rum patrikhanesi ve Yunanistan olmuştur. Yunanistan ve Patrikhane bulduğu her fırsatta Yunanlılık davasını güderek Megalo İdea fikrini yaşatmaya devam etmiştir. Bu çerçevede Fatih Sultan Mehmet döneminden bu yana İstanbul'da varlığını sürdüren Fener-Rum Patrikhanesi bir ibadethaneden fazla bir fesat kaynağı olmuştur. Rum kiliseleri ise Türkleri Rumlara vahşet uyguladıkları iddiasıyla suçlamış ve eğitim verdikleri çocuklara devamlı olarak intikam alma hissini yerleştirmeyi amaç edinmiştir. Rum öğretmenlerin çalıştıkları jimnaz mektepleri, hastahane, yetimhane ve benzeri Rum kurumlarının gelirleri Yunan emellerine ve Megalo İdea menfaatine harcanmıştır. Rum kurumlarında Türklere karşı beslenen kin ve düşmanlık sarsılmaz sağlam temellere oturtulmuştur. Düşmanlık ve kin duyguları gerek Mondros Mütarekesi senelerinde ve gerekse ondan sonra kesintisiz devam etmiştir. Gümölcine şebkenderi tarafından yapılan incelemeler ve sorgulamalar sonunda elde edilen istihbaratlarla Rumlara ait arazi, emlak ve gelirlerin kullanılma alanları tespit edilmiştir. Öncelikli olarak bu gelirler Avrupa ve Amerika'da Türklerin aleyhinde sürekli olarak bir propaganda

yapılması için kullanılmıştır. Yapılan yayınlar vasıtasıyla tüm dünyada Türkiye’de yaşayan Rumlara yönetilmiş ve yapılan propagandalar için papazlar aracılığıyla para toplanmıştır. İstanbul Rumları, Yunan fikirlerini benimsemiş, Yunan ruh ve hissiyle yaşamış ve Türklere gizlice ihanet etmiştir. Türkler aleyhinde telkinlerde bulunurlarken eski Bizans lehinde bir tavır takınmışlar, kiliselerde mendil ve kutular açarak para toplamışlardır. Toplanan paraların daha sonra Yunanistan müdafaayı milliyesi adına bağışlandığı kesin olarak tespit edilmişse de miktarı hakkında bir bilgi edinilememiştir. Makedonya ve Trakya metropolitlikleri eskiden olduğu gibi Fener-Rum Patrikhanesi’nin emrinde olmuş patrikhaneden de para ve yardım almıştır (BCA.030.10.00.00.109.724.28.1).

Yunanistan ve Fener-Rum Patrikhanesi’nin Türkiye aleyhinde çalışmaları devam ederken 22 Mart 1932’de Yunanistan cephesi Türkiye düşmanlığına devam ettiğini açıkça göstermiştir. Atina’da yayınlanan “*Elefteron Vima Gazetesi*” İstanbul’daki Rumlar, Beyoğlu Rum Cemaati, Balıklı Rum Heyeti mensuplarının Türkleştirildiğini iddia etmiştir. Gazete Türk hükümetinin Rum basın-yayınına karşı tedbirler alarak Rumları susturmaya çalıştığını iddia etmiştir. Yayınlanan haberde Yunan gazetesi İstanbul’da bulunan muhabirinden aldığı mektubu yayınlamıştır (BCA.30.10.0.0.254.713.17.1). Yunan Elefteron Vima Gazetesi’nde yayınlanan haber şöyledir:

“...Hiç şüphesiz Ankara’nın ilham ve tenkinile buradaki Türk gazetelerinden ikisi Rum ekalliyetlerinden bahs ettiler. Diğer ekalliyetlerin ehemmiyeti haiz addedildikleri görülüyor. Fena bir tesadüf koyu milliyetçi İstanbul’un buradaki Rum ekalliyetiyle fazlaca meşgul olmasına sebep oldu. Türk Ortodokslar bazı hizmetlerde bulunmak istiyorlardı. Bu aynı zamanda şahsi menfaatlerine hadim olacak idi. Bunu Rum ekalliyetinin Beyoğlu Cemaatindeki ve Balıklı Heyet-i Mütevelliyesindeki maceraları takip etti. İstanbul’un Rum ekalliyeti ve matbuatıyla fazlaca meşgul olmasının sebebi anlaşılıyor. Türk Ortodokslar bazı fikirler telkin ve ilham eylemişlerdir. Eğer Türk Ortodokslar mevcut olmasaydı İstanbul gayri Müslimlerinin Türkleştirilmesini düşünmüş olsa bile, faaliyetini mahdut bir sahada tutacaktı.

Mustafa Kemal Türkiye’sinden milliyetçilik itibariyle Osmanlı İmparatorluğu ile hiçbir alakası yoktur. Eğer nispetler muhafaza edilirse, insan bazı şeylerin tekerrür ettiğini görür. Yani şimdide eskiden olduğu gibi Türklerin Rumların cemaat hayatına müdahalesi olmuştur. Bunlar (Beyoğlu Cemaatindeki ve Balıklı Heyet-i Mütevelliyesi) daima bu müdahaleye sebep oluyorlar, Türklere ilham ve telkin veriyorlardı. Türk Ortodokslarının İstanbul Rum unsurunun Türkleştirilmesini kuvvetli bir şekilde göstermeğe menfaatleri vardı. O zaman da patrikhane meselesi kalmayacak idi. Kimıldandılar Rum ekalliyetinin medeniyet, lisan ve din itibariyle Türk ekseriyetinden farklı olması hasebiyle mukadder olan âdem-i muvaffakiyetlerini Rum matbuatının muhalefetine atfettiler. Bu âdem-i muvaffakiyeti Rum matbuatına karşı alınan malum tedbirler takip etti. Ankara hükümeti Menemen vak’ai faciasından ve İstanbul’un mürteciane tezahüratından sonra yeni matbuat kanunu tanzim ederken İstanbul Rum matbuatını asla düşünmemişti. Bunun da delili şurayı devletin İstanbul’da tatil edilen Rum gazetelerinden ancak kendisine müracaat eden bir tanesini tekrar intişarına

müsaade edilmesine karar vermesidir (BCA.30.10.0.0.254.713.17.2). Bunun diğer delili Papa Eftim taraftarlarının Türklüğü tahkir ile ittiham ettikleri Balıklı Heyet-i Mütevelliyesinin beraetidir. Ankara'nın fikir ve nokta-i nazarını alan Cumhuriyet ve Vakit Gazetesinin hükümetin Rum ekalliyetinin hukukuna hürmetkâr olduğu hakkındaki teminatları memnuniyetle karşılanmıştır. Türk ahvaline vakıf olanlar bugün İstanbul gazetelerinin bundan fazla bir şey yazmalarının imkân olmadığını bilirler...(BCA.30.10.0.0.254.713.17.3).

Yunan Elefteron Vima gazetesi yaptığı bu haberle Türk idaresini ve hatta Osmanlı Devleti altında yaşayan Rumların idaresini eleştirirken şüphesiz bazı detayları atlamış ve düşmanca hareket etmiştir. İngiliz tarihçi Arnold J. Toynbee ve Kenneth Kirkwood, Osmanlı Devleti'nde halkın kendi başkanları idaresinde yönetilmesinden bahsetmiştir. Toynbee ve Kirkwood'un deyimiyle gayrimüslim halk adeta hükümet içinde birer hükümet tarafından idare edilmiştir. Bu konu ile ilgili görüş şöyle devam etmiştir:

"...Milletlerin başlarındaki etnarklar milletdaşları için dini fonksiyonları yerine getirdikten başka, doğumları, ölümleri, evlenmeleri ve vasiyetnameleri de kaydederler, milletdaşlar arasındaki anlaşmazlıklara bakar, cemaat masraflarını karşılamak için vergi toplarlardı. Velhasıl Batı ülkelerinde hükümranlıktan sayılan ve devletlerin titizlikle monopollerinde bulundurdukları mesuliyetler Osmanlı hükümeti tarafından milletlere tevdi edilirdi. İslamlardan sonra önem bakımından ikincilik İmparatorluğun çeşitli yerlerinde oturan ve çeşitli dillerde konuşan fakat Ortodoks Hristiyan Kilisesine mensup olan millet-i Rum'da idi. Bu cemaatin resmen tanınan başkanı, cemaat üyeleriyle İmparatorluk hükümeti arasındaki resmi halkayı teşkil eden İstanbul Patriği idi. Osmanlı Devleti'nin kudretli yıllarında Ortodoks Patriği, dünya ölçüsünde otorite olmak iddiasını nerde ise gerçekleştirecekti. Halbuki Bizans İmparatorluğunun bir memuru olarak bu idealine hiçbir zaman yaklaşmamıştı..." (Özoran, 1966: 700)

22 Ocak 1947'de Başbakanlık Basın Yayın Genel Müdürlüğü'ne bağlı İstanbul Bölge Müdürlüğü tarafından yapılan incelemede Rum okullarında okutulan iki Rumca tarih kitabının zararlı içerikler barındırdığı rapor edilmiştir. İlgili kitapların Türk ve Türkiye aleyhtarı içerikler bulundurduğundan ötürü Türkiye'ye sokulmasının yasaklanması, Basın Yayın Genel Müdürü tarafından Başbakanlığa yazılmıştır (BCA.30.10.0.0.87.576.5.1) Yunan-Rum okullarında okutulan iki tarih kitabı Başbakanlık Dış Yayın Dairesi raportörü İzzet Başaran beyefendi tarafından incelenmiştir. Yeni Yunanistan isimli kitapta öncelikle Yunanistan'ın Türkler tarafından nasıl zaptedildiği ve bağımsızlığına kavuşmak için verdiği mücadelelerden bahsedilmiştir. Yeni Yunanistan isimli kitap Yunanistan'ın tarih sahnesinde geçirdiği aşamaları anlatırken her fırsatta Türkiye aleyhtarı bir lisan kullanmıştır. Yapılan inceleme sonucunda Türk aleyhtarlığı bariz bir şekilde göze çarpmıştır. Kitabın

baştan aşağıya kadar muzır yazılarla dolu olduğu kanaatine varılmıştır. İncelemeye alınan diğer kitap Bizans İmparatorluğu Tarihi ismini taşımakla beraber bu kitaptaki lisan daha mutedil olmuştur. Kitabın 73. sayfasında İstanbul'dan bahsedilirken şehrin Türkler tarafından işgali esnasında Ayasofya kilisesinde ayin yapan ruhanilerin ölmediği vurgulanmıştır. Bu ruhanilerin İstanbul'un Türkler tarafından kurtarılmasından sonra yeniden dirilip ayinlerine devam edeceği yazılmıştır. Aynı zamanda Kral Konstantin Palaologos'un İstanbul'un fethi esnasında ölmediği ve mermer haline geldiği ifade edilmiştir. Zamanı geldiğinde tekrar dirilip Türkleri İstanbul'dan kovacağı ve zamanla İstanbul'un Yunanlıların olacağına dair olan bir Yunan efsanesi kitapta yer almıştır. Bu efsaneden bahsedildikten sonra *“Bu efsanenin günü birinde gerçekleşeceğine inanmalıyız. İstanbul'un Türkler tarafından fethi münasebetiyle yarıda kalan Hristiyan Ortodoks dini ayininin devamını tekrar Ayasofya'da dinlemek saadetine mazhar olacağımızı ümit edelim.”* görüşü ileri sürülmüştür (BCA.30.10.0.0.87.576.5.2)

Her iki kitabın da hangi tarihte basılmış olduğuna dair kayıt bulunamazken Yunanistan'da basılmış oldukları tespit edilmiştir. Bu kitapların yazılış tarzları iki ülke arasında kurulmuş görülen dostluk ve iyi komşuluk hissiyatıyla ters düşmüştür. Bu türden kitaplar Yunan çocuklarına okutularak daha küçük yaşlarında Türk düşmanlığı aşılandığı ortaya çıkmıştır. Yunanistan, Karadeniz Bölgesi'nde uyguladığı politikalar ve faaliyetle Rum vatandaşları tahrik ederek ayrılıkçı bir potansiyel oluşturmayı amaçlamıştır. Tarihi Pontus Devleti'nin yeniden canlandırılmasını amaçlayan Pontus bilincini bölgede hâkim kılmaya çalışarak Türk Devleti'nin birlik ve beraberliğine zarar vermeye çalışmıştır.

Yunanistan'ın Türk aleyhtarlığı 1950'li yıllarda da devam etmiş bu süreç içerisinde Yunan okullarında kullanılan ders kitaplarında Türkler için *“korkak, pis, alçak, hilekâr, vahşi, zalim, vicdansız”* gibi sıfatlar yer almıştır. Bunların yanı sıra bu kitaplarda Anadolu'ya dair emellerin canlı tutulması ve Bizans'ın yeniden canlandırılması fikri yaşatılmıştır. Unesco 1950 yazında Belçika'da bir buçuk ay süren uluslararası bir seminer organize etmiştir. Düzenlenen seminerin ana hedefi okul kitaplarından başka uluslar hakkındaki olumsuz metinlerin çıkarılması olmuştur. Aynı zamanda uluslararası alanda barışçı bir eğitimin sağlanması için çözüm yolları aranmıştır. Bu toplantıda Türk Milli Eğitim Temsilcisi Şükrü Kurgan Yunan temsilcisiyle kısa bir diyalog yaşamıştır. Şükrü Bey tarafından Yunan temsilcisine;

okul kitaplarınızda Türk düşmanlığı ile ilgili yazılar Yunan tarihi büyüklerinden daha fazla yer alıyor bunun sebebi nedir? diye sorulmuştur. Yunan temsilcisi; biz bunlardan vatanseverlik eğitimi konusunda faydalaniyoruz diye cevap vermiştir. Yunan zihniyeti vatanseverliği tarihi tahrif ederek, başka milletlere hakaret ederek sağlamaya çalışmıştır (Kurgan, 1979: 290).

1.2. 1974'ten 2000'e Kadar Pontuşçuluk Faaliyetleri

Yunanistan'da Andreas Papandreu tarafından 3 Eylül 1974 tarihinde kurulan ve kısa adı PASOK olan Panhelenik Sosyalist Hareket Partisi mensupları tarafından Türkiye'de birtakım faaliyetlerde bulunulmuştur. PASOK Merkez Yönetim Kurulu ve kısa adı EEDAL olan Halkların Hakları ve Kurtuluşu için Yunan Birliği örgütü üyesi olan Mihalis Haralambidis, Türkiye'ye karşı Pontus, Ermeni ve PKK faaliyetlerini desteklemiştir. Yunan İstihbarat örgütü EYP mensubu Savas Kalenderidis isimli bir Yunan vatandaşı Karadeniz Bölgesinde birtakım faaliyetleri örgütlemiştir. Faaliyet alanı olarak özellikle Trabzon ve çevresi seçilmiş bu yörede üniversite çağındaki gençler sosyo-ekonomik olarak desteklenmiş ve Yunanistan'da eğitim görmeleri için teşvik edilmiştir (Bayzan, 2006: 112). Yaratılmaya çalışılan sosyo-kültürel ayrıştırmaya yönelik faaliyetler özellikle Doğu Karadeniz yöresinde yoğunlaştırılmıştır. Yunanistan'ın başat güç olarak rol aldığı ve yalnızca iddialara dayanan bölücü faaliyetlerde büyük artış görülmüştür. Türkiye'de 1980'li yılların sonuna kadar ziyadesiyle uygulanan siyasi kamplaşma hareketleri, 1990'dan sonra şekil değiştirerek sosyo-kültürel ayrılığa doğru gitmiştir. Resmi yada gayri resmi olarak birçok ülke tarafından gündeme getirilen Karadeniz'de yaşayanların köken tartışmaları, Yunan güdümündeki bölücü faaliyetlerin yansımalarının bir sonucudur (Sünbül ve Sarımay, 1999: 75).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov'un 25 Aralık 1991 tarihinde istifa etmesinden sonra dağılmıştır. Sovyetler Birliği'ni oluşturan cumhuriyetler ise birer birer bağımsızlığını ilan etmiştir. Kuzeyde yaşanan bu gelişmelerin ardından 1991 yılı sonrası Karadeniz Bölgesi'nin jeopolitik ve jeostratejik önemi artmış ve bölge uluslararası mücadelenin odak noktası haline gelmiştir (Sarımay, 1999: 57). Yeni gelişmeler ışığında Karadeniz'de nüfuz sahibi olmak ve tarihsel isteklerini gerçekleştirmek isteyen Yunanistan 25

Haziran 1992 tarihinde İstanbul’da imzalanan antlaşma ile kurulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİT)’in dışında kalmamıştır. Karadeniz Havzasındaki ülkelerin ekonomik işbirliği amacını güden bu örgütte Karadeniz’e kıyası olmayan Yunanistan’ın da yer alması oldukça dikkat çekicidir. Karadeniz Bölgesi’nin Yunanistan için reel politik bağlamda da önemli olduğu göz ardı edilmeyerek Yunan Devleti’nin KEİÖ’de olma isteği anlaşılabilir. Yunan Devleti’nin hedef ve çıkarları adına Pontus-Rum Devleti’ni yeniden ihya ve Megalo İdea fikrini gerçekleştirmeye yönelmiş olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekmektedir (Türksavaş, 2005: 267).

SSCB’nin dağılmasından sonra Kafkasya’daki ve Orta Asya’daki yeraltı kaynakları egemen ülkenin kontrolünden çıkarak diğer güçlü ülkelerin kazanım hedefi haline gelmiştir. Enerji politik bağlamında da önemi artan Karadeniz, uluslararası nüfuz mücadelelerine sahne olmuştur. Rus kontrolünden çıkan enerji kaynakları başta Amerika olmak üzere Avrupa ve Uzak Doğu ülkelerinin bölgeye hâkim olma arzularını artırmıştır. Zengin yeraltı kaynaklarının çıkarılıp işletilmesi ve dünya pazarına sunulması güçlü devletler arasında çıkar çatışmalarına sebep olmuştur. Ortaya çıkan yeni durumda Karadeniz, Kafkaslar ve Orta Asya’daki kaynakların kontrolü, çıkarılması, işletilmesi ve enerji transferi konusunda öne çıkmıştır. Çıkarılan enerjinin ilk transfer güzergâhı Karadeniz’den başlayarak Balkanlar yoluyla Avrupa olarak düşünüldüğünde, artan önemle beraber Yunanistan’ın da Karadeniz’e eklenmek arzusunda olduğu görülmüştür (Türksavaş, 2005: 267). Tüm bu nedenlerden ötürü Yunanistan’ın Karadeniz Bölgesi üzerindeki emelleri geçmişten gelen emperyalist propaganda faaliyetleriyle de birleşince büyük bir ivme kazanmıştır. Genelde Türkiye, özelde ise Karadeniz Bölgesi üzerinde yoğunlaşan tarihsel emperyalist amaçlar doğrultusunda şekillenen sosyo-kültürel ayrışmalar yaratmaya yönelik yapılan propagandalar, hayali Pontus iddialarına dayandırılmıştır.

26 Eylül- 3 Ekim 1982 tarihleri arasında Selanik’te “*Anadolu Faciasının (Mitrasiatiki Catastrofi) 60. yıldönümü*” başlıklı bir konferans düzenlenmiştir. Konferansın amacı; Karadeniz, Pontus ve Anadolu’nun diğer bölgelerinde Rum kültürünü yaşatmak, Rum milli hislerini uyandırmak ve Megalo İdea’nın hangi şartlarda gerçekleşebileceğini tartışmak olmuştur. Başlangıçta yapılan gösteri ve protestolar halkın tarihi bir olaya bağlı mağduriyeti dile getirmesi olarak tanımlanmış

olsa da uygun siyasi ortam bulunduğunda Yunan hükümetinin siyasi talepleri olarak algılanmalıdır.

31 Temmuz-7 Ağustos 1988 tarihlerinde Selanik'te “*II. Pontuslular Dünya Kongresi*” toplanmıştır. Kongre sonrasında Kuzey Yunanistan televizyonuna bir demeç veren Yunanistan Pontus Dernekleri Birliği ve Kongre Organizasyon Komitesi Başkanı Tanimanidis: “*Pontus kökenli kültür mirasını korumak, Karadenizli gençliğe tarihi olayları öğretip Pontus Rumluğu idealini canlı tutmayı amaçlamaktayız. Ayrıca Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan gizli Hristiyanlar vardır*” diyerek gizli amacını açık etmiştir (Yazıcı, 2007: 2)

1982'de Yunan Kültür Bakanı Merkürî'nin bastırıldığı bir harita ile Büyük Helen rüyasının çizildiği ortaya çıkarılmış, Yunanlıların bastırıldığı ve dünyada 1 milyon kişiye dağıttığı harita ile Yunanistan'ın Büyük Helen İmparatorluğu rüyasını gerçeğe dönüştürmeyi amaçlamıştır.³³ Bu harita Yunan Kültür Bakanı Melina Merkürî'nin kurduğu “*Anavatanları Kurtarma Komitesi*” tarafından bastırılmıştır. Sevr Anlaşması'ndaki sınırlara dönülen haritada, Türkiye toprakları; Yunanistan, Suriye, Kürdistan, Ermenistan ve Pontus Rum Devleti arasında paylaştırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakılan topraklar ise Sinop, Sivas, Kahramanmaraş, Mersin, Antalya'dan İstanbul'un Anadolu yakası sınırlarına dik bir çizgi içerisine sıkıştırılmıştır. Haritanın üzerinde İngilizce, “*1922-1982 / 60 yıllık Türk boyunduruğu / 60 yıllık şiddet ve cinayetler, Türk Baskısına Karşı Savaş*” yazısı yer almıştır (Alasya, 1987: 173-174) Anavatanları Kurtarma Dünya Komitesi'nin haritasına göre, Türkiye toprakları paylaşılarak Doğu Karadeniz'de Pontus ve Güneydoğu Anadolu'da Kürdistan iki yeni devlet kurulacaktır. Yunanistan, yıllardır rüyasını kurduğu Ege kıyıları ve İstanbul'u kendi topraklarına katmayı hesaplamış İstanbul'un üzerine ise Constantinapolis yazılmıştır. Haritaya göre Suriye'nin de gönlünü hoş tutmak için Suriye'ye de asırlık rüyası Hatay ve civarı vaad edilmiştir.

Yunan EPT1 Televizyonu ile Kıbrıs Rum Televizyonunun işbirliği neticesinde “*Yunanistan'da yaşayan Pontuslular'ın Lehçesi*” başlıklı bir dizi film çekilmiştir. 9 Ocak 1984 tarihinde Kıbrıs Türk basınına da yansıyan habere göre dizi filmler Yunan televizyonlarında yayınlanmış ve 45'er dakikalık bölümlerden oluşmuştur (Alasya, 1984: 168).

³³ Yunan Kültür Bakanı Merkürî tarafından bastırılan harita için bkz. EK-12

Yunanlıların Neo-pontusçuluk girişimleri bunlarla da sınırlı kalmamıştır. 23 Temmuz 1990 tarihinde Yunanistan devleti denetimindeki ET-1 isimli televizyon kanalında “*İstanbul; Konstantin’in Kenti*” ismi ile bir program yayınlanmıştır. Programda İstanbul’u bir gün Türklerden geri alma hedefinden bahsedilerek bu idealin hala yaşatıldığı aşikâr hale getirilmiştir. Programın içeriğinde Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethetmesinden önceki İstanbul ile fetihden sonraki İstanbul karşılaştırılmıştır. Bir saat süre ile yayınlanan programda; pek çok olay çarpıtılmış ve Yunan ideallerine uygun düşecek şekilde değiştirilmiştir. Programda, Türkler Hristiyanlık düşmanı ilan edilmiş fetih olayı için “*İnanamıyorduk, Tanrı Konstantinapol’un İsa’nın düşmanlarının eline geçmesine asla izin veremezdi*” şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Filmin çekimi İstanbul’da yapılırken şehir pis, zavallı, karanlık ve sorunlu bir şehirmiş gibi yansıtılmış ve bu şehrin Türklerin elinde heba olduğu vurgulanmıştır. İstanbul kötü bir şekilde tanıtılırken Ayasofya Camii ve Fener-Rum Patrikhanesi’ne oldukça geniş yer verilmiş ve methiyeler dizilmiştir. Yunanlılar Patrik Grigorius’un önünde asıldığı kapıya uhrevi bir önem atfetmişler ve asırlardır kapalı olan bu kapının yalnızca şehir Türklerden kurtarıldığında açılacağına inanmışlardır. ET-1 kanalında yayınlanan filmde Gregorius’un önünde asıldığı İstanbul Patrikhanesi’nin bu kapısından da görüntüler vererek İstanbul’u Türklerden kurtarma fikrini tazelemişlerdir. Programın son bölümünde İstanbul’un surlarından da görüntüler verilmiş ve şu ifadeler yer almıştır:

“Kral Konstantin Paleologos ölmedi. İstanbul’un Türkler tarafından fethedilmesi üzerine melekler Paleologos’un günün birinde uyanacak şekilde derin bir uykuya dalmasını sağladılar. Kral günün birinde uyanacak ve bu surların kapısından geçerek eskisi gibi Ayasofya’ya gidecek, Konstantinapol’u kurtaracak”
(Milliyet, 1990: 10)

Yunanistanlı yazar Yorgo Andreadis 1993 yılı Abdi İpekçi Edebiyat Ödülüne layık görülmüştür. Andreadis Türkçe olarak yayınlanan ilk kitabı “*Tamama-Pontus’un Yitik Kızı*” isimli eserin ithaf kısmında “*Bu kitap ulusların arasındaki dostluğa adanmıştır*” tabirini kullanmıştır (Andreadis, 2011: 8) Yorgo Andreadis kitabında Pontus tabirini kullanarak Türk ulusunun egemenlik haklarına ne kadar saygı duyduğunu göstermiştir!. Türk-Yunan Dostluk Ödülü’ne de layık görülen yazar, ödülü aldığı ve Türkiye’de birtakım faaliyetlere başladığı sıralarda kamuoyuna profesör olarak tanıtılmıştır. Kısa bir süre sonra profesör olmadığı ortaya çıkan Andreadis’in ticaretle ilgilendiği söylenmiştir. Belirli organizasyonlar sonucunda

Türk kamuoyuna şirin gösterilmeye çalışılan Adreadis'in aslında eğitimini Almanya'da tamamlamış psikolojik harp uzmanı olduğu anlaşılmıştır. Adreadis'in ödüllendirildiği dönemde hareketlenmeye başlayan Pontusçu faaliyetleri düzenleyen Savaş Kalenderidis'in yakın çalışma arkadaşları ile sıcak ilişkileri olduğu ortaya çıkmıştır (Bilgin, 2008: 172)

1993 yılının Ağustos'unda “*Sümelalı Meryem Ana Vakfı*”nın düzenlediği bir toplantıda konuşan Yunan Başbakanı Mitsotakis Anadolu'daki Helenizm'in kökünden koparılmasının üzerinden yetmiş yıl geçtiğinden bahisle; başka bir felaket yaşamamak için herkesi dua etmeye davet etmiştir. Atalarının Rumlara Pontus topraklarına geri dönmeyi miras bıraktığını, bu mirasın korunması; Pontus'u ve kökenlerini unutmamayı tavsiye etmiştir (Bulut, 2006: 100). Yunanistan, milli hedeflerini gerçekleştirmek uğruna Türkiye Cumhuriyeti devleti ile gerginlik çıkarmayı milli politika haline getirmiştir. Bununla da yetinmeyerek meclisinden çıkardığı bir yasa ile “19 Mayıs” gününü “*Pontus Soykırımını Anma Günü*” olarak kabul etmiştir. Yunan parlamentosu tarafından 24 Şubat 1994 tarihinde kabul edilen yasa 7 Mart 1994 tarihinde Yunan Cumhurbaşkanı Konstantin Karamanlis tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Yunanistan tarafından çıkarılan yasadan etkilenen Kıbrıs-Rum yönetimi temsilcileri de Yunan yasasıyla aynı yönde bir karar almıştır. Yunan basınında yer alan haberlere göre 19 Mayıs günü Milli Bayram niteliğinde addedilerek anılması uygun görülmüştür. Yunanistan hükümeti 19 Mayıs günü tüm eğitim-öğretim kurumlarında sözde soykırım ile ilgili programlar düzenlenerek konuşmalar yapılmasını ve tüm kiliselerde ayinler düzenlenmesini öngörmüştür (Sarıay, 1999: 57).

Yunanistan bir taraftan Pontus Cumhuriyeti'ni kurma ideali uğruna mücadele ederken diğer taraftan Türkiye'de faaliyet gösteren terörist örgütleri de desteklemiştir. Yaşar Kaya isimli sözde Kürt Parlamentosu başkanı ve iki PKK terör örgütü mensubu Atina'da çeşitli temaslarda bulunmuştur. Yaşar Kaya ve beraberindekiler Yunan Meclisi önünde bulunan ve Türklerle savaşırken hayatını kaybeden askerler adına dikilmiş Yunanlı Meçhul Asker anıtına PKK adına çelenk koymuş ve Yunan milletinin acılarını paylaştıklarını ifade etmişlerdir (Hürriyet, 1995: 24).

Aslen Yunanlı olan Edinburg Dükü Prens Philip'in başkanlığını yaptığı Doğal Hayatı Koruma Vakfı, Patmos Adası'nda 23 Eylül 1995 tarihinde "*Vahiy ve Çevre Sempozyumu*" düzenlemiştir. Sempozyumun yapılacağı ada tören günü için Doğu Roma ve Yunan bayraklarıyla donatılmıştır. Rum Patriği Yunanistan'ın temin ettiği Aleksandros isimli bir yat ile Patmos Adası'na götürülmüştür. Aleksandros isimli yat Çanakkale Boğazını çıktuktan sonra iki Yunan savaş gemisi bu yata eşlik etmiştir. Rum Patriği adada devlet başkanı protokollerine uygun bir şekilde karşılanmış, yapılan törende Yunan milli marşı eşliğinde 21 pare top atışı yapılmıştır. Rum Patriği daha sonra askeri kıtayı teftiş etmiş selamlama esnasında elindeki haçı sallayarak askerleri kutsamıştır (Mümtaz, 2004: 187).

24 Eylül 1995 tarihinde Avusturalya, Amerika, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Sırbistan, Ortadoğu ve Afrika'daki kiliselerin patrik ve başpiskoposlarının katıldığı gizli bir toplantı yapılmıştır. Toplantının yapıldığı bina askerler tarafından koruma altına alınmış, gizlilik üst seviyede tutularak başka hiç kimse toplantı binasına yaklaştırılmamıştır. İngiltere'nin başkenti Londra'da 1995 yılında bir toplantıya Patrikhanenin en önemli ikinci ismi John Pergamon başkanlık etmiştir. Londra'daki toplantıda "*Din-Bilim ve Çevre*" konulu bir sempozyum düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Kararlaştırılan toplantıya Türkiye'den dönemin Cumhurbaşkanı Başdanışmanı Mehmet Dülger, Yunanistan'dan Prof. Dr. Georges Papandreu katılmışlardır. Avrupa Komisyonu Başkanı Jack Santer'in himayesinde yapılan toplantıya ABD Başkan Yardımcısı Al Gore ve Çevre Bakanı Tim Wirth siyasi destek vermişlerdir. Din-Bilim Çevre sempozyumunda Türk tarafından yetkililerin bulunmasında bir sakınca görülmezken, Patmos Adası'nda yapılan toplantının gizliliği dikkatlerden kaçmamıştır (Mümtaz, 2004: 187).

15 Ağustos 1996 tarihinde Sümela manastırı'nda "*I. Karadeniz Helen Toplulukları Kongresi*" tertiplenmiştir. Toplantıya Türkiye'ye karşı düşmanca davranışlar sergileyen çeşitli Yunan kuruluşları davet edilmiştir. Kongrenin tarihi özellikle Kutsal Sümela Yortusu'na rastlayan günlere gelecek şekilde ayarlanmıştır. 20 Eylül 1997 tarihinde "*Karadeniz'i Kurtaralım*" sloganı kullanılarak yine Pontus meselesi gündeme getirilmiştir (Türksavaş, 2005: 264-265).

Pontus Rum Devleti idealini canlı tutan Yunanistan, organize ettiği “*Karadeniz’i Kurtaralım*” gezisi kapsamında “*El Venizelos*” gemisiyle Trabzon’a gelmiştir. Amacının Karadeniz’i kirlilikten kurtarmak olduğu söylenen “*Din, Bilim ve Çevre: Karadeniz Krizde*” başlıklı toplantı, Trabzonluların yoğun protestosu üzerine El Venizelos gemisinde yapılmıştır. Geminin rotası Batum, Novorosisk, Yalta, Odesa, Sulina, Varna ve İstanbul’a da uğradıktan sonra Selanik olarak belirlenmiştir. Bu arada Odesa’da Fener-Rum Patriği Bartholomeos ile Rus Ortodoks Patriği II. Alexey’in Pan-Ortodoks birliğini de görüşmüşlerdir. Moskova Patrikhanesi sözcüsü “*Görüşmede ikili ilişkiler, Ortodokslararası işbirliği ve Pan-Ortodoks birliğinin yanı sıra heterodoksi*” problemleri üzerinde durulacağını belirtmiştir. Yapılan toplantıdan alınan fotoğraf karesi ise bilimsel özellikten çok kiliseyi andırmıştır. Karadeniz’i yaşanan kirlilikten kurtarmak için yapıldığı ilan edilen gezi Selanik’te son bulmuştur. Deniz kirliliği için verilen bir tepki sonucu düzenlenen organizasyonda sahilden 50 km içeride olan Sümela Manastırı ziyaret edilmek istenmiştir. Anlaşılan odur ki 1996 yılında yapılan teşebbüs ve Karadeniz’le ilgili yapılan ilçe festivalleri, sözde kültürel etkinlikler vasıtasıyla halkın tepkisi ölçülmüş ve büyük bir tepki ile karşılaşılmayınca daha başka girişimlerde bulunulmuştur (Ortadoğu, 1997a: 7).

Ortodoks Patrik Bartholomeos ile birlikte Venizelos isimli bir geminin çevrecilik adı altında Karadeniz Bölgesine intikal etmesi ülkede çeşitli kurum, kuruluş ve Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından da büyük tepkilerle karşılanmıştır. Patrik Bartholomeos’un Pontus Devletini diriltme hayalinde olduğu, seçilen geminin adı, konunun çevre ile ilgili olmasına karşın gemide hiç çevrecinin bulunmaması ve TEMA’dan bir yetkilinin olmaması dikkat çekici hususlar olmuştur (Yazıcı, 2002: 128). Fener-Rum Patrikhanesi ile Avrupa Birliği Çevre Komisyonunun desteğiyle çevrecilik adı altında Karadeniz’e gelen Venizelos gemisinde bir hayali Pontus haritasının bulunması ve geminin adının “*Eleftherios Venizelos*” olması ise tepkinin ne kadar yerinde olduğunu göstermektedir. Bir sempozyum ile devam eden programa Türkiye’den hiçbir din adamı katılmamıştır. Sempozyuma katılan konuklara gemide bir eğlence düzenlenmiş, eğlenceyi takip etmek isteyen Türk basın mensupları Yunan gemisine alınmamıştır (Türkiye, 1997: 15).

Karadeniz’i kurtarma projesini başlattığı Trabzon’da Türk Milliyetçileri’nin sert protestosuyla karşılaşan Rum Patriği Bartholomeos’a tepkiler giderek

yoğunlaşmıştır. Bir kısım medya organları ile bazı büyük holding patronlarının açık destek verdiği Fener Rum Patriği Bartholomeos'un asıl amacının Türkiye'yi bölmek, Türk Devletini yıkmak olduğu çeşitli kesimlerce dile getirilmiştir. Türk Ortodoksları Patrikhanesi Halkla İlişkiler Sorumlusu Sevgi Erenerol, Rum Patriği Bartholomeos'un son girişimlerini ihanet olarak değerlendirmiştir. Sevgi Erenerol, Patrikhane'de düzenlediği basın toplantısında Bartholomeos'un bölücülük yaptığını belirterek şu basın açıklamasını yapmıştır:

Türkiye Cumhuriyeti yasalarını, Atatürk İlkelerini hiçe sayanlar hakkında yasal işlem yapılmalıdır. Fener Rum Patrikhanesi Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ilkelerini, devrim yasalarını ve Lozan Anlaşmasının hükümlerini her gün göz göre göre çiğnemektedir. Bunu bir alışkanlık haline getirmiştir. Bütün bu yasa tanımaz tavır ile davranışların ve bunları bir alışkanlığa dönüştürmenin gerisinde yatan nedir? Görülen odur ki, Fener Rum Patrikhanesi birtakım emrivakiler yaratarak, Türk yasalarıyla çerçevesi çizilmiş olan konumunun tamamen dışına çıkmak, kendi kendisine biçtiği yeni rolleri ve yeni bir statüyü Türk ve dünya kamuoyuna kabul ettirmek peşindedir. Lozan anlaşmasında adı bile anılmayan ve yalnızca İstanbul'daki Rum cemaatinin dini işleriyle görevli olan Fener Rum Patrikhanesi ile onun Türkiye devletinin sıradan bir vatandaşı olan Patriği Bartholomeos ısrarla ekümenik unvanını kullanarak Vatikan benzeri bir din devleti kurmak hülyası ardında olduklarını açıkça ortaya koymuşlardır....

Fener Rum Ortodoks Patriği Bartholomeos kendisini ekümenik (evrensel) patrik ilan ederek görev ve yetkilerini aşmış, İstanbul'dan Konstantinopolis diye söz etmek suretiyle de Bizans'ı yeniden kuracaklarını (İhya edeceklerini) ilan etmiştir. Geçen yıl deniz temiz derneğinin faaliyeti bahanesiyle halen Yunanistan'ın egemenliğinde bulunan bir adada Bizans bayrakları altındaki toplantıyı tertip eden de aynı patriktir. Bununla da yetinmeyen patrik efendi, aynı toplantıyı bu yıl da özellikle Trabzon'da tertip etmeğe kalkmıştır. Bundan maksat tesadüf Bizans'tan sonra bu defa da Pontus'un İhyasıdır...

Güya Karadeniz'i kurtarma maskesine büründürülmüş olan bu toplantının niçin Karadeniz bölgesindeki bir başka ilde değil de Trabzon'da yapılmak istendiği üzerinde iyi düşünülmelidir. Toplantının yapıldığı Yunan gemisinin Venizelos adını taşıması da, bu gemide Pontus halk oyunları sergilemek üzere bir folklor ekibine gösteri yaptırılmak istenmesi de çevre ve deniz kirliliği ile hiçbir ilgisi bulunmayan papazların, Bizansofil tarihçilerin aynı gemide bulunması da, bütün bunların hiçbiri evet hiçbiri tesadüfi değildir. Acaba PKK'nın Karadeniz bölgesine sızma girişimleri Patrik Bartholomeos'un Trabzon seferinin ve Karadeniz'de Türk olmadığı yönünde bazı basın ve yayın organlarında çıkan propaganda yazılarının aynı döneme denk düşmesi de mi bir rastlantıdır?

Şimdi soruyoruz: bütün bunlar bölücülük değil de nedir? PKK'nın yaptığı ile Rum Ortodoks Patriğinin yaptığı arasında bir fark var mıdır?...

Üzücü olan husus, hiçbir tedbir alınmadığı gibi, bazı devlet ve siyaset adamlarımız ile ünlü iş adamlarımızın da Fener Rum Ortodoks patriğinin bölücü ve irticai faaliyetlerine alet olmalarıdır...

Patrik efendinin de başlarında olduğu yüzlerce din adamı kisvesine bürünmüş kara cübbelinin de gerçek niyetleri Karadeniz'i temizlemek değil, yalnızca adı Kara olarak bu denizi kendileri ve niyetleri gibi karartmak ve kirlenmektir. Çünkü niyetleri kirlidir. Karadeniz'i bir din denizi, kin denizi Türklüğe kin denizi haline dönüştürmektir. Eğer bir temizlik amacı varsa da bunun Karadeniz'i Türklerden temizlemek olduğuna kuşku yoktur. Önce Bizans, arkasından Pontus emellerinin böylesine açıkça, göstere göstere ortaya konulmasının başka bir anlamı olabilir mi? 1920'de Sevr Anlaşması ile

parçalanmak istenen Türk vatanında bir Pontus devleti yaşatmak isteyenler ile bugün onların izinden giderek Pontusçuluk oynayanların farkı nedir?...

Türk Ortodoks Patrikhanesi olarak belirtmek isteriz ki bizim siyasetle bir işimiz yoktur. Ancak biz Türk Milletinin içindeyiz ve onun ayrılmaz bir parçasıyız. Günlük siyasetin dışında ve üstünde kalmakla birlikte milletimize yönelen bütün tehlikeler karşısında milletin ortak vicdaniyla aynı sesi, tepkiyi vereceğimiz ve bunu açıkça göstermekten çekinmeyeceğimiz de bilinmelidir. Yine belirtmek isteriz ki biz Mustafa Kemal önderliğindeki ulusal bağımsızlık savaşına her şeyiyle katılan Patrikhanelerimizin kurucusu Papa Eftimi'nin yolundayız. Onun 1919'da Mustafa Kemal'in yanında yer alarak yaptığını biz bugün bu uyarılarda bulunarak yapmaya çalışıyoruz. Devletimizin yetkililerine ve Türk ulusuna sesleniyoruz. Barış, hoşgörü, uzlaşma, çevrecilik maskeleri altında bölücü ve irticai faaliyetlerde bulunan Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin oyunlarına gelmeyiniz (Ortadoğu, 1997b: 7)

Eleftherios Venizelos gemisinin seyr-ü seferi esnasında uğradığı liman kentlerinde de anlamlı gelişmeler yaşanmıştır. Batum, Novorossisk, Yalta, Odessa, Varna, İstanbul ve Selanik'te de birer oturum gerçekleşmiştir. Sempozyum (AB)'nin yürütme organı olan Avrupa Komisyonu Başkanı Jacques Senter ve Fener Rum Patriği Bartholomeos'un himayesiyle yapılmıştır. Yunanistan, 35 yıl aradan sonra ilk kez Selanik'e gelen Fener Rum Patriği'ni devlet töreniyle karşılayarak patrikliğin Ortodoks dünyasına yönelik projesine destek vermiştir. Sempozyuma katılanlar, 28 Eylül 1997 günü Selanik'te Doğu Roma İmparatorluğu döneminde inşa edilmiş olan Ayios Dimitrios Kilisesi'nde yapılan dini törene de katılmışlardır. Patrik Bartholomeos'un yönettiği törende Selanik Kilisesi'nin Başpapazı Hz. İsa'nın tutsak İstanbul'u Türk işgalcilerin elinden kurtarılması için dua etmiştir. Toplantıda Doğu Roma İmparatorluğu'nun merkezi olan İstanbul'daki Patriklikte gerçekleştirilemeyen bu törenin, ikinci başkenti Selanik'te yapılmasının büyük anlam taşıdığı belirtilmiştir. Kilisede yaratılan görüntü, Ortodoks Doğu Roma İmparatorluğu ve ona tabi Balkan ülkelerindeki eyaletlerinin başında bulunan kilise temsilcilerinin bir araya gelişleri biçiminde olmuştur (Türksavaş, 2005: 265).

Yunanistan Parlâmentosu, 28 Eylül 1998 tarihinde, 14 Eylül gününü sözde “*Küçük Asya Elenlerinin Türk Devleti tarafından soykırımı uğratılmalarının yıldönümü*” olarak anılmasını öngören bir yasa tasarısını da oybirliği ile kabul etmiştir (Sünbül ve Sarımay, 1999: 133). Hemen bu gelişmenin ardından AGİT'in (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) 6 Ekim 1998'de Varşova'daki toplantısında onayladığı “*Halkların Hakları ve Kurtuluşları İçin Uluslararası Hareket Birliği*” başlıklı bir bildiri yayımlamıştır. Tarihi tersinden okuyan bildiri Pontus hakkında şöyle söz etmiştir:

“Bu halk bugün Türkiye’de Trabzon’un doğusunda Sinop’tan Of’a kadar olan bölgede yaşamaktadır. Burada bu halk binlerce yıldan beri sahip olduğu kültürel ve etnik kimliğini ifade etme gibi temel haklardan mahrumdur. Tarihi Pontus halkının, kendi tarihi topraklarında, vatanının kalan kısmından söz ediyoruz. 1916–1923 yılları arasında maruz kaldıkları kovma ve soykırımdan sonra... Pontus diasporasının büyük bir kısmı halen ABD, Almanya ve Avustralya’da bulunmaktadır. Türk devleti tarafından dağılma, çözülme, asimilasyon politikalarına maruz bırakılmış bulunmalarına rağmen kendilerine has Pontus kimliklerine sıkı sıkıya ısrarla bağlı kalmakta ve “Biz Pontusluyuz” demektedirler. Pontus nüfusu, dillerini öğrenmek, korumak ve geliştirmek, okul sahibi olma hakkından mahrumdur...” (Bayzan, 2006: 117-118).

Yunanistan’dan bölgeye “Unutulmayan Kaybolan Vatanlara Gezi” adı altında ziyaretler de düzenlenmiştir. Fener Patrikhanesi’nin değişik zamanlarda “din”, “çevre”, “kardeşlik” gibi temalar kullanarak bölgeye düzenlediği geziler ve bölgede yapılan sempozyumlar ise konunun uluslararası alanda istismarı için zemin oluşturmaktadır. Yunanistan’ın Pontus konusundaki en önemli faaliyeti bu amaçla kurdukları derneklerdir. Bu çerçevede Yunanistan, yurt içi ve yurt dışında 176 adet Pontus derneği kurduklarıdır. Türkiye’ye karşı daha etkili bir propaganda faaliyeti yürütmek amacıyla oluşturulan Pontus Dernekleri veya Federasyonlarından birkaçı şunlardır:

- Avustralya Pontuslular Dernekleri Federasyonu
- Ukrayna Pontuslular Dernekleri Federasyonu
- Rusya Pontuslular Dernekleri Federasyonu
- Kıbrıs Pontuslular Birliği
- Pontuslular Dernekleri Pan-Helenik Federasyonu
- Almanya Pontuslular Dernekleri Federasyonu
- Gürcistan Pontuslular Dernekleri Federasyonu
- Kazakistan Elen Cemaatleri Federasyonu
- Ermenistan Pontuslular Birliği
- ABD ve Kanada Pontus Dernekleri Federasyonu

Yunanistan bu dernek ve federasyonlar vasıtasıyla düzenli olarak ülke içinde ve dışında uluslararası “Pontus Helenizm Kongreleri” düzenlemektedir (Sarıay, 1999: 54).

Rumlar kurdukları dernek ve federasyonlar vasıtasıyla periyodik olarak ülke içinde ve dışında uluslararası “Pontus Helenizm’i Kongreleri” düzenlenmişler, soykırım iddialarına uluslararası destek sağlamaya çalışmışlardır. Yunanistan, Türkiye’de bazı etnik gruplar yaratılmaya ve bu yolla Türkiye’nin etkisizleştirmeye

çalışmıştır. Trabzon'un bazı köylerinde Rumca konuşabilen insanlar Müslüman Grekler/Yunanlılar olarak tanımlanarak Karadeniz Bölgesinde yaşayan Müslüman halk Rum/Hristiyan olarak gösterilmeye devam edilmektedir (Bilgin, 2008: 168-169)

1.3. 2000'den Günümüze Pontusçuluk Faaliyetleri

Bununla beraber bölgede Pontusçuluk'a yönelik kültürel faaliyetler aralıksız olarak sürdürülmektedir. Türkiye'deki Pontusçuluk faaliyetleri günümüz itibari ile artık bir ulusal güvenlik meselesi haline gelmiş görülmektedir (Bayzan, 2006: 112-113) 5 Aralık 2001 günü Radikal Gazetesi tarafından yayınlanmış olan bir haberde Giresun Bölge Jandarma Komutanı Tuğgeneral Baki Onurlubaş'ın sözleri konuya açıklık getirecek mahiyettedir.

“Doğu Karadeniz yöresinde Pontusçuluk faaliyetlerinin tekrar hortlamaya başladığını, yöre insanının bu konuda dikkatli ve uyanık olması gerektiğini belirtti. Tuğgeneral Onurlubaş, Giresun Gazeteciler Cemiyeti'ne yaptığı ziyarette yaptığı konuşmada, Pontusçuluk hayallerini hayata geçirmeyi arzulayan Rumların Trabzon'u merkez seçerek yörede bir takım bölücü faaliyetlerde bulunduğu dikkati çekerek, bu bölücü hareketin bizzat Yunanistan'daki bazı dernekler tarafından desteklendiğini söyledi. Yunanlı yazar Yorgo Andreyadis'in, Pontusçuluk hayalini dile getirdiği kitaplarının yöreye gizlice sokularak dağıtıldığını belirten Onurlubaş, yöreye Rumlar tarafından turizm gezisi adı altında düzenlenen bazı turlarda, Pontusçuluk propagandasının yapıldığını ifade ederek, şunları söyledi:

Trabzon'un, Tonya ve Sürmene ilçesinde, 20-30 kadar fakir öğrenciyi (Eğitimlerine yardımcı olacağız) diyerek Yunanistan'a götürenlerin asıl amacını gayet iyi biliyoruz. Bu, Rumların yıllardır yöre üzerinde gizliden gizliye yürütmüş oldukları Pontusçuluk hayalinin hayata geçirilmesinin ince planlarından biridir. Yunanistan'ın Trabzon'a konsolosluk açmak istemesinin en önemli nedeni, yöre üzerindeki Pontusçuluk hareketlerine yardımcı olmaktır. Yunanistan Başkonsolusu'nun sık sık yapmış olduğu Doğu Karadeniz gezisinin temelinde de bu Pontusçuluk düşüncesi yatmaktadır.

Yunanlı işadamlarını, (çevreciler) adı altında bir gemi ile Trabzon Limanı'na demir atturan yine bu düşüncedir. Yunanistan'dan yörenin muhtelif yerlerine, turizm adı altında yapılan tur organizasyonları, bu konudaki bazı misyoner çalışmalara yardımcı olmak için düzenlenmiştir. Pontusçuluk faaliyetleri konusunda yöre insanımız daha dikkatli ve uyanık olmalıdır. Yöre insanı her zamanki duyarlılığın bu konuda da göstermelidir. Bu hassas ve önemli konuyla ilgili 156 Jandarma imdat telefonuna ihbar yapılmasını bekliyoruz.” (Mümtaz, 2004: 170).

2002 yılında dönemin Samsun Valisi Muammer Güler Karadeniz Gazetesi'ne verdiği demeçte Pontusçuluk faaliyetlerinin eğitimleri eksik olan vatandaşları hedef aldığını *“Burada büyük bir Yunan çabası olduğu biliniyor. Cahil vatandaşlar hedef alınmış. Karadenizlilerin konukseverliği ve iyi niyetleri de istismar ediliyor. Bu tip*

faaliyetleri gözümüzde büyütmeylem ama asla da küçümsemeyelim” şeklinde açıklamıştır (Yazıcı, 2002: 95).

Yunanistan’dan Doğu Karadeniz’e turist olarak gelen bazı grupların Pontusçuluk faaliyetlerine yönelik eylemler yaptıkları gözlemlenmiştir. Zira ziyaretçilerin genelde aynı kişiler olması bunun göstergelerinden birisi olarak kabul edilebilir. Ekipte yer alan ve Türkiye’yi onlarca kez ziyaret etmiş olan bu kişiler bölgedeki Rumca konuşabilen köyleri ziyaret ederek hediyeler vermiş, özellikle işsiz gençlerle temas sağlamıştır. Karadeniz bölgesinde lise mezunlarına Yunanistan’da üniversite eğitimi için burs verilmiştir. Savas Kalenderidis adlı Yunan istihbarat ajanının organizasyonu ile bölgeden işsiz veya üniversiteyi kazanamamış çok sayıda genç, iş veya yükseköğrenim imkânı sağlanarak Yunanistan’a götürülmüştür. Bu örgütlenmeyi yapan Kalenderidis, İzmir Yunan Konsoloslusunda çalışmış, 1999’da Abdullah Öcalan ile Kenya’da yakalanmıştır. Yunanistan’ın Ankara Büyükelçiliği 2000–2001 öğretim yılı içerisinde Lisans ve Yüksek Lisans düzeyinde devlet bursu vermiştir. Burs vermek için Türkiye’de o dönem için 72 Üniversite bulunurken Karadeniz Teknik Üniversitesi’ne başvurulması dikkat çekicidir (Erzurumlu, 2002: 100). Yine bu kişilerin organizasyonu ile bölgeden çok sayıda grubun Yunanistan’ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerde bulunanların Yunanistan’da düzenlenen Pontus ile ilgili toplantı ve festivallere katılması sağlanmıştır. Gezilere katılanlardan bazıları, Savas Kalenderidis’le birlikte emekli asker Andonis Naksakis’in evinde bir akşam yemeğinde ağırlanmışlardır. Naksakis Türk kamuoyunda PKK’nın Kuzey Irak’taki kamplarını organize eden kişi olarak tanınmıştır (Bilgin, 2008: 170-171).

Melina Merkürî’nin organizasyonu ile basılan Anavatanları Kurtarma Dünya Komitesi’nin haritası 2002 yılında yeniden gündeme gelmiş Pontus haritasıyla ilgili olarak ATO tarafından MGK’ya sunulan raporda “*Büyük Yunanistan Hayali*” ve göz ardı edilmemesi gereken bazı gelişmeler şöyle sıralanmıştır:

“1998 yılında Eskişehir’de kurulan İyonya Derneği, Kurtuluş Savaşı öncesi İngiltere’nin Anadolu’da Sevr zemininde Batı Anadolu’da eski Yunan’a izafeten kurulmasını planladığı İyonya Devleti ile örtüşmekte. Likya ve Lidya örgütleri de bu çerçevede Ürgüp-Göreme bölgesi günümüzde giderek “Kapadokya” ismiyle yerleştirilmeye ve misyonerlik çalışmalarının odağı haline getirilmeye çalışılmaktadır.” (Star, 2002: 16).

Fener-Rum Patriği Bartholomeos, Kasım 2002’de Kastamonu’ya 4 günlük bir gezi düzenlemiştir. 18 Kasım’da İnebolu’ya uğrayan Patrik, Cumhuriyet döneminden önce Rum vatandaşların yaşadığı Karaca Mahallesi’nde camiye çevrilmiş olan Rum kilisesini gezmiştir. Elinde bir gezi rehberi bulunan patrik, cami çevresinde eski kiliseden izler arayarak adının “Aziz Stefanos Kilisesi” olduğunu ifade etmiştir (Bulut, 2006: 59). Bartholomeos’un bu ziyaretinde herhangi bir olağanüstülük görülmemiş olsa da tarihi bir gerçek bu ziyaretin nedeni ortaya çıkarmıştır. Klemantos isimli bir Rum papaz İnebolu’da yerel halk tarafından Manastır diye adlandırılan bu yerde ilk Pontus toplantısını yapmıştır (Sertoğlu, 1968: 3)

Aralık 2002 MGK toplantısında misyonerlik faaliyetleri de görüşülmüştür. MGK için hazırlanan raporda misyonerlerin asıl amacının; bir din propagandası yapmaktan öte “Türkiye’yi bölmek” olduğu vurgulanmıştır. Buna mukabil misyonerlik faaliyetleri karşısında gereken tedbirlerin alınmadığı, yasaların bu faaliyetleri önlemede yetersiz kaldığı vurgulanmıştır. MGK’ya sunulacak bilgilere göre, Türkiye’de misyonerlik faaliyetleri, birçok ülkede faaliyette bulunan Ermeni Toprakları Merkezi, Avrupa Kiliseler Birliği, Ortodoks Kiliseler Birliği, Dünya Kiliseler Birliği üyesi kişiler tarafından sürdürüldüğü vurgulanmıştır. Son zamanlarda misyonerlik faaliyetlerinde Türklerin sempatisini kazanmış oldukları için Güney Kore vatandaşlarının da kullanılmaya başlandığına işaret edilmiştir. Raporda, misyonerlik faaliyetlerinin Karadeniz’de Pontus, Güneydoğuda Yezidiler, Keldaniler ve Hristiyan Kürtler, Doğu Anadolu’da Ermeniler üzerinde uygulandığı belirtilmiştir. Ege ve İstanbul’da ise Hristiyanlığın eski topraklarının canlandırılmaya çalışıldığı açıklanmıştır. Raporda Türkiye’deki misyonerlik kuruluşlarının şüphe çeken faaliyetleri şöyle sıralanmıştır:

Son üç yılda ücretsiz olarak dağıtılan İncil sayısı sekiz milyonu buldu. Bu kadar İncil’i dağıtmak büyük bir maddi güç gerektirdiği halde, misyonerlik yapan kuruluşların gelir kaynakları ve verdikleri vergi miktarı bilinmiyor. Misyonerler İstanbul’da bazı radyo istasyonlarından Türkçe olarak Hristiyanlık propagandası yapıyor. Bazı kitapevlerinin de bizzat sahibi durumunda. Bu yayınevleri bölücü nitelikli Türkiye haritaları yayınladıkları halde haklarında herhangi bir işlem yapılmıyor. Kiliseler aracılığıyla dağıtılan yayınlar arasında bulunan “Kapsam” adlı aylık gazetede İslamiyet aleyhinde iddialara yer veriliyor. Son bir yıl içinde sadece İstanbul’da 19 kilise açıldı. Üstelik bu kiliselerin açıldığı yerlerde Hristiyan vatandaşlar yaşamıyor. Propaganda faaliyetlerini özellikle lise son sınıf ve üniversite öğrencileri üzerinde yoğunlaştırıyor. Maddi gücü olmayan vatandaşlar da iş ve para vaadiyle Hristiyan yapılıyor. Misyonerler, Müslüman ülkelerdeki her sorunu da “fırsat” olarak kullanıp

tarafıtar kazanmaya çalışıyor. Örneğin “Kürtler” misyonerlerin hedef kitleleri arasında yer alıyor. (Mümtaz, 2004: 172-173).

Pontusçular Trabzon’a bağlı Vakfikebir ve Beşikdüzü ilçelerinde de çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Karadeniz’de gizli olarak yürütölen misyonerlik ve Pontusçu faaliyetler sağlık taraması adı altında yürütölmüştür. Bu doğrultuda bölge insanından kan örnekleri alınmış ve genetik araştırmalar yapılmıştır (Türkiye, 2002: 7). 2004 yılından itibaren Pontus amacını gerçekleştirmek üzere devam eden faaliyetlerin yöntem değişikliğine de gidilmiştir. Yunanistan’dan Karadeniz bölgesine turist olarak gelen misyonerler önceden belirledikleri ilçe ve köylerde sahaya inmişler vatandaşlarla birebir temas kurmaya başlamışlardır. Yöre halkı tarafından organize edilen çeşitli festival ve organizasyonlara katılarak kişisel dostluklar kurmaya çalışmışlardır (Bulut, 2006: 110).

Karadeniz Bölgesindeki Pontusçuluk faaliyetleri Milli Güvenlik Siyaset Belgesi’ne girecek kadar önemli bulunmuştur. 8 Nisan 2005’de Genelkurmay Başkanlığı, yenilenecek Milli Güvenlik Siyaset Belgesi’ne şu konuların girmesini öngörmüştür:

- Patrikhane mevcut statüsünde kalsın.
- Ruhban Okulu’nu açma taleplerine karşı çıkılsın.
- Toprak bütönlüğümüzü tehdit edecek şekilde Rum-Pontus propagandasına engel olunsun.

“Genelkurmay Başkanlığı, yenilenecek Milli Güvenlik Siyaset Belgesi’ne ilişkin görüşlerini, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği’ne ilettili. Kamuoyunda “Kırmızı Kitap” olarak bilinen Milli Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB), Milli Güvenlik Kurulu (MGK) Genel Sekreterliği tarafından kaleme alınarak yenilenecek. Daha önce ilgili kuruluşların görüşlerini alan MGK Genel Sekreterliği, uzun süreden beri Genelkurmay’ı bekliyordu. Haziran ayı olağan MGK toplantısı öncesi hazırlanacak yeni MGSB’nin, Başbakanlığa daha önce ilettiliği görüş doğrultusunda, “kısa ve öze yönelik” olacağı belirtildi.” (Bayzan, 2006: 118-119)

Bu sırada Yunanistan tarafından yapılan faaliyetlerden dolayı Türkiye’den dişişleri bakanlığınca dönem dönem uyarılar gönderilmiştir. Bu ikazlarda sözde “Pontus Soykırımı” iddiaları nedeniyle düzenlenen çeşitli organizasyonların mevcut Türk-Yunan ilişkilerine zarar verdiği, bu organizasyonlara karşı Türkiye’de çeşitli tepkilerin oluştuğu ve ortaya atılan bu iddiaların Türk Hükümetince üzüntüyle karşılandığı belirtilmiştir. Yunanistan’ın bugün yeniden gündeme getirdiği “Pontus

Soykırımı” iddiaları Doç. Dr. İbrahim Tellioglu’nun vurguladığı üzere iki temel sebebe dayandırılabilir:

“İlk olarak nüfusunun yaklaşık üçte ikisi göçmenlerden oluşan bir ülke olarak karşılaştığı kimlik problemlerini örtelmek için Türk düşmanlığına dayalı bir politika takip ettiği ve halkını bu yolla bir arada tutabilme amacı güttüğü söylenebilir. Bahse konu iddiaların mübadele ile Karadeniz bölgesinden Yunanistan’a göç eden Rumların bu ülke topraklarına ayak bastığı andan itibaren başlayıp günümüze kadar sürmesi bu amaca hizmet etmektedir. İkinci olarak Yunanistan’ın Türklerle tarihi anlaşmazlık konularında soykırım iddialarını bir baskı unsuru olarak kullanmak suretiyle uluslararası kamuoyunda Türkiye’yi haksız duruma düşürme politikasının etkili olduğu anlaşılmaktadır.” (Bayzan, 2006: 123-124).

Yunanistan bir yandan uluslararası alanda Pontusçu faaliyetleri desteklerken diğer taraftan ülke içerisinde aldığı kararlarla niyetini belli etmiştir. 2005 yılında Yunan Din İşleri ve Eğitim Bakanı Marietta Yannakou’nun talepleri doğrultusunda bir düzenleme hazırlanmıştır. Hazırlanan düzenleme Başbakan Karamanlis’e sunularak onayı alınmış olan “*Pontus Soykırımı ve Helenizm Yönelimi*” isimli bir ders Yunan okullarında lise müfredatına alınmıştır. 2005-2006 eğitim-öğretim yılından itibaren yürürlüğe giren Pontus soykırımı dersi birinci sınıftan başlayarak son sınıfa kadar üç yıl boyunca verilmiştir (Bayzan, 2006: 96). Bakan Yannakou’nun emri ile “*Pontus soykırımı ve Helenizmin yönelimi*” dersleri, lise bitirme sınavlarına da alınmıştır. Tarih kitaplarından ülkeler arasında düşmanlığı körükleyen ifadelerin çıkarılması yönünde Türk ve Yunan heyetlerinin yaptığı toplantılar yıllardır sonuç vermeden devam etmiştir (Cumhuriyet, 2005: 11)

Yunanistan’ın 1997 yılında “*Türkiye’deki 300 bin Pontusluyu kışkırtma planı*” uyguladığı ortaya çıkmıştır. TaNea Gazetesi, Türkiye’nin, “*burslu öğrencilerin*” lideri saydığı Fethi Gültepe’nin 2002’de seçimler için yurda döndüğünde tutuklanması sonrası, “*Pontus gerilla eylemleri*” konusunda bir dizi açıklamalarda bulunduğunu yazmıştır. Türkiye’nin, bursla Atina’ya gelenlerin EİP ajanları tarafından “*Pontus’ta gerilla eylemleri oluşturma eğitimi*” gördükleri suçlamasına da yer vermiştir. Yunanistan’ın “*Türkiye’deki Pontusluları kışkırtma planı*”nı yürürlüğe koyduğu bildirildi. Planı ortaya çıkaran TaNea gazetesi, Yunan Gizli Haber Alma Örgütü’nün (EİP), Kardak Krizi sonrası, 1997-1998’de, “*Türkiye’deki 300 bin Pontusluyu uykudan uyandırma*” planı uyguladığını ve bu çerçevede, bölgedeki 50 Türk’e Yunan üniversitelerince burs verildiğini yazmıştır. Manşetten verilen haberde Atina’da yaşayan Trabzonlu Gültepe ile söyleşi de yayımlanmıştır. Gültepe:

“Türkiye’de bana yöneltilen, bağımsız Pontus devleti oluşturma amacıyla olduğum ve bu yönde faaliyet gösterdiğim şeklindeki suçlamalar provokasyondur.” demiştir. Fethi Gültepe tutuklu kaldıktan sonra “askerlik” şartıyla serbest kalmış ve Yunanistan’a kaçmıştır. Söyleşide Gültepe’nin: “*Bana Fethi demeyin, benim ismim artık Fedon’dur*” dediği aktarılmıştır. Gültepe söyleşinin sonunda: “*Memleketimizde, Yunanlı olduğumuz şeklinde bir bilinç yoktur. Biz Pontusluyuz. Biz Pontusluyuz.*” ifadesini kullanmıştır (Milliyet, 2005: 13).

Yunanistan’da “*Pontus soykırımını anma günü*” ilan edilen 19 Mayıs yaklaşırken, en büyük Pontus Rum örgütlerinden Pan-Pontus Federasyonu Başkanı Prof. Yorgo Parkaridis, Türkiye’den “*Pontus Rum soykırımı*” için özür dilemesini istemiştir. Parkaridis, Selanik’te yaptığı açıklamada, I. Dünya Savaşı sırasında ve hemen sonrasında Pontus Rumlarının soykırımı uğradığını kanıtlayan tarihi belgeler ve tanık ifadeleri bulunduğunu iddia etmiştir. Bununla beraber soykırım iddialarını inkâr etmenin “*cahillik*” olduğunu öne sürmüştür. Parkaridis, Türkiye’nin soykırım için resmi olarak özür dilemesinin “*gelecek kuşakların suçluluk duygusunu hafifleteceğini*” söylemiştir. Parkaridis, Türk-Yunan işbirliğiyle akademik sempozyumlar düzenlenerek iki tarafın da tezlerini sunması önerisinde bulunmuştur. Yunan hükümetinin de Pontus Rum soykırımı iddialarının uluslararası camiada tanınması için çalışmasını istemiştir (Milliyet, 2006: 22).

Bu sırada Yunanistan tarafından yapılan faaliyetlerden dolayı Türkiye’den dışişleri bakanlığınca dönem dönem uyarılar gönderilmiştir. Bu uyarılarda sözde “*Pontus Soykırımı*” iddiaları nedeniyle düzenlenen çeşitli organizasyonların mevcut Türk-Yunan olumlu ilişkilerine zarar verdiği, bu organizasyonlara karşı Türkiye’de çeşitli tepkilerin oluştuğu ve ortaya atılan bu iddiaların Türk Hükümetince üzüntüyle karşılandığı belirtilmiştir (Bayzan, 2006: 123-124).

15 Ağustos 2010’da Türkiye uzun bir dönemin ardından bir kereye mahsus olmak üzere Sümela Manastırı’nda ayin yapılmasına müsaade etmiştir. 15 Ağustos Hristiyan itikadına göre Meryem Ana’nın göğe yükselmesinin yıldönümü olarak kabul edilmiş kutsal bir gün sayılmıştır. Ayinin yapılması için uygun şartlar oluşmadığı için daha doğru bir tabirle Karadeniz Bölgesinde Ortodoks Hristiyan bulunmadığı için taşıma sistemi devreye girmiştir. Bu bağlamda Ermenistan, Yunanistan ve Rusya’dan Ortodoks Hristiyanlar Trabzon’a getirilmiştir. Ayine

getirilen bu Hristiyanların seçilmesi hususunda özen gösterildiği davet edilen Ortodoksların militan olmaları dikkatlerden kaçmamıştır. Tören esnasında Yunanistan bayrakları açılmış, üzerinde Pontus haritasının basılı olduğu kıyafetler giyilmiştir. Pontus emeli güdenler Türk devletinin bahsettiği ibadet yapma iznini bir fırsata dönüştürerek bu ayini propaganda aracı olarak kullanmıştır. Bu tarihle beraber Karadeniz Bölgesinde ender görülen PKK terör örgütü eylemleri de bir ivme kazanmıştır. Bu ivme Türk Milli Mücadelesinin devam ettiği günlerde Ermeni militanlarla işbirliği yapan Pontusçuların terör örgütü PKK ile de işbirliği yapabileceği ihtimalini akıllara getirmiştir (Çetinoğlu, 2006: 29).

Yunan Meclisi, “sözde Ermeni Soykırımı” iddialarını kabul etmeyenlerin hapis ve para cezasına çarptırılmasını öngören bir yasa kabul etmiştir. Yunanistan, Pontus soykırımı yapıldığı kararı aldığı için sadece Ermeni değil, Pontus soykırımı yoktur demek de ceza kapsamına girmiştir. İsmi, “*Yabancı düşmanlığı ve ırkçılıkla mücadele yasası*” olan yasanın oylaması için 9 Eylül tarihinin seçilmesi de dikkat çekmiştir. Bu Yunanlıların 9 Eylül’de İzmir’de denize dökülmelerinin üzerinden 92 yıl geçmiş olmasına rağmen hala o günkü işgal zihniyetini yaşattıklarının göstergesi olmuştur. Sözde soykırımın 100. yılı olarak kabul edilen 2015 öncesinde, “sözde Ermeni Soykırımı” iddialarını kabul etmeyenlerin hapis ve para cezasına çarptırılmasını öngören yasa, Yunanistan Meclisi’nde, 9 Eylül’de yapılan oylamada 42 hayır ve 3 çekimser oya karşın 54 evet oyuyla kabul edilmiştir. Yunanistan’da kabul edilen yasaya göre, uluslararası mahkemeler ve Yunan Meclisi’nin tanıdığı soykırımları kasıtlı olarak ve şiddet suçuna neden olacak şekilde inkâr edenler cezalandırılacaktır. Yunanistan Meclisi, Ermeni ve Pontus Rum soykırımı iddialarını tanıdığı için, yasaya göre Yunanistan’da “*Ermeni ve Rum soykırımları yapılmamıştır*” demek hapis ve para cezasına neden olacak. Yasada cezalar 3 ila 6 ay arasında hapis ve 5 bin avrodan 20 bin avroya kadar para cezası olarak belirlenmiştir. Emperyalist devletlerin dolduruşuyla Anadolu’yu işgale gelen Yunanlılara göre ulusal kurtuluş savaşı döneminde 350 binin üzerinde Pontuslu Rum öldürülmüştür. Fakat henüz bu rakamları da iddiaları da kanıtlayacak hiçbir belge bulunmamıştır (Vira Trabzon, 2014: 1).

2015 yılında Atina’daki Sintagma Meydanı ve Yunanistan parlamentosu önünde bulunan meçhul asker anıtında yapılan sözde “*19 Mayıs Pontus Rumlari Soykırımı*” anma törenleri, etekli efsun askerlerinin nöbet değişimi ile geleneksel

kıyafetler giymiş iki Pontus kökenli kişinin de eşlik ettiği gösteri ile başlamıştır. Ardından anıta “353 bin” yazılı çelenkler bırakılmış, yapılan konuşmalarda uluslararası camia ve Türkiye’den Pontus soykırımı iddialarını tanınması istenmiştir. Daha sonra Türkiye’nin Atina Büyükelçiliğine doğru yürüyüşe geçen yüzlerce kişi, Çevik kuvvet’in büyükelçiliğe çıkan iki sokağın girişini zırlı otobüslerle kapatması sonucunda bir süre bekledikten sonra dağılmıştır (www.haberler.com, 2015: 1).

Bir hafta önce başlayan anma etkinlikleri çerçevesinde Atina ve Selanik’te çok sayıda program yapılmıştır. Sintagma Meydanı’nda kurulan anma çadırında ise 1914-1923 yılları arasında 353 bin Pontuslu Rum’un soykırımı tabi tutulduğu iddia edilmiştir. Hazırlanan afişlerde Mustafa Kemal’in fotoğrafı Lenin ile yan yana yer almış ve bu yönüyle Mustafa Kemal faşist, diktatör bir lider olarak yansıtılmıştır. Etkinliğe Syriza Milletvekili ve parlamento Başkanı Zoi Konstantopulu, Parlamento Başkan Yardımcısı Despina Haralambidu, Turizm Bakanı Elena Kuntura, Ermenistan meclis başkan yardımcısı, milletvekilleri ve Atina’da görev yapan Ermenistan, Çek Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi büyükelçileri de katılmıştır. Hükümet sözcüsü Gavril Sakellaridis, yaptığı açıklamada Türk politikacılar ve aydınlar “*I. Dünya Savaşı’nın devamında Pontus Rumlarına yönelik işlenen siyasi cinayetler, zulüm ve tehirci tanınmaları*” çağrısında bulunmakla beraber Sakellaridis soykırım ifadesini kullanmamıştır. Sözcü: olayların tamiri ve tarihi gerçeğin kabulü, ne kadar karmaşık ve zor olursa olsun, barış, dostluk ve halklar arasındaki karşılıklı saygının en sağlam temelini oluşturmaktadır” ifadelerini kullanmıştır (www.haberler.com, 2015: 1).

Yunanistan tarafından bu tür tepkiler alan Türkiye diğer taraftan ülke içerisinde de birtakım protestolara maruz kalmıştır. İlişkileri ya da bağlarının ne olduğu tam olarak ortaya çıkarılamamış olsa da Uludere’de yaşanan olayları protesto etmek isteyen aileler Pontuslu Rum halkının mezalime uğradığını iddia etmişlerdir. Yannis Vasilis Yaylalı’nın Demokrat Haber’de yer alan haberine göre aileler, sadece kendi acıları içerisinde kaybolmadıklarını ifade ederek, bu zamana dek gerçekleştirilmiş olan katliamların aydınlatılması için de ellerinden geleni yapacaklarını belirtmiştir. Aileler, bu doğrultuda 19 Mayıs 1919 tarihini hatırlatarak, Türkiye’de bugün, Atatürk’ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı olarak kutladığını, ancak bu tarihin Pontus Rum Soykırımı’nın gerçekleştiği tarih olduğuna vurgu

yapmıştır. Aileler, Karadeniz’de yaşayan Pontoslu Rum halkının yaşadıklarını şu sözlerle ifade etmişlerdir.

Pontos'ta yaşayan Rum halkı belki birçoğumuzun dikkatinden kaçan ve kendi kaderlerine terk edilmiş bir halk. Pontoslu Rum halkı kendisine uygulanan soykırım anmasını sessizce birçok yerde gerçekleştirdi. Biz Roboskili aileler olarak, Türkiye Cumhuriyeti devletini mazlum Pontos halkına uyguladıkları soykırımı tanımaya davet ediyoruz. Roboski aileleri olarak Pontoslu Rumların acılarını paylaştığımızı ve elimizden geldiği kadar dayanışma duygularımızı açıkça ifade ediyoruz (Agos, 2015: 1).

Yunanistan’ın milliyetçi tarih tezi 1919-1923 döneminde Karadeniz’de yaşanan olayları soykırım olarak tanımlamıştır. Bu teze göre 19 Mayıs 1919’da Karadeniz’in Ortodoks Hristiyan sakinlerinin bölgeden sürülmesiyle sonuçlanan bir süreç başlamıştır. Bu dönemden hem Osmanlı Devleti hem de BMM hükümeti sorumlu tutulmuştur. Fakat Yunanistan’ın bugün yeniden gündeme getirdiği “Pontus Soykırımı” iddialarını birkaç temel sebebe dayandırabilmek mümkündür.

İlk olarak Yunanistan nüfusunun yaklaşık üçte ikisi göçmenlerden oluşmuştur. Demografik yapısı böyle bir ülke olarak karşılaştığı kimlik problemlerini örtbilmek için Türk düşmanlığına dayalı bir politika takip etme ve halkını bu yolla bir arada tutabilme amacı güttüğü söylenebilir. Bahse konu iddiaların mübadele ile Karadeniz bölgesinden Yunanistan’a göç eden Rumların bu ülke topraklarına ayak bastığı andan itibaren başlayıp günümüze kadar sürmesi bu amaca hizmet edildiğini göstermektedir (Bayzan, 2006: 123-124). Yunanistan’daki milliyetçi tarih tezine göre Pontoslu Rumlar’a soykırım uygulanmıştır. Fakat Yunanistan’da hükümet ile Pontus Rumlarının torunları arasında soykırım tartışması patlak vermiştir. Yunan Avgi Gazetesi’nde bir makale kaleme alan Yunan Eğitim, Araştırma ve Din İşleri Bakanı Nikos Filis, Yunanistan’ın tanıdığı Pontus soykırımı’nın iç kamuoyuna yönelik bir hamle olduğunu savunmuştur ki bu da yukarıda bahsettiğimiz ilk sebeple örtüşür. Nikos Filis, Atina’nın bu tezinin uluslararası arenada hiçbir geçerliliğini olmadığını belirtirken, bu yüzden de Ermenistan’ın aksine, Yunanistan uluslararası arenada hiçbir zaman harekete geçmemesinin sebebinin de bu olduğunu öne sürmüştür (www.sputniknews.com, 2015: 1). İkinci olarak Yunanistan Türklerle tarihî anlaşmazlık konularında soykırım iddialarını siyasi bir baskı unsuru olarak kullanmak istemiştir. Bu baskı suretiyle uluslararası kamuoyunda Türkiye’yi haksız duruma düşürme politikasının etkili olduğu anlaşılmaktadır (Bayzan, 2006: 124).

Yunanistan Eğitim Bakanı Nikos Filis, Türklerin Pontus coğrafyasında Rumlara karşı bir soykırım uygulamadığını belirtmiştir. Katıldığı televizyon programında Pontus soykırımı iddiaları ile ilgili bir soru alan Filis, “*Pontusluların acısını, dökülen kanı, Jön Türklerin vahşetinden çektiklerini tanıyoruz*” diyerek soykırım tanımıyla etnik temizliğin farklı anlamlar taşıdığını açıklamıştır. Filis’in yaptığı açıklamalar Rum dernekleri ve Yeni Demokrasi Partisi genel başkanı Evangelos Meymarakis’in tepkilerine neden olmuştur. Meymarakis Bakan Filis’i milli hatıraya saygısızlık ve Yunan Parlamentosu kararlarına karşı gelme olarak değerlendirmiştir. Pontus-Rum Dernekleri başkanı Haralambos Apostolidis ise Bakan Filis’i tehlikeli adam olarak ilan etmiştir (www.timeturk.com, 2015: 1; www.sabah.com, 2015:1).

Nikos Filis yaptığı açıklama sonrası hedef haline gelmiş ve hakkında Yunan mahkemelerine iki suç duyurusu müracaatı olmuştur. Bunlardan ilki Yunan Deniz Kuvvetleri Teğmeni Panayotis Stamatis tarafından Atina Asliye Mahkemesi Savcılığı’na yapmıştır. İkinci suç duyurusu ırkçı Altın Şafak Partisinin üç milletvekili tarafından Yunanistan Yüksek Mahkemesine yapılmıştır. Yunan Adalet Bakanı Haralambos Athanasiou, Filis’in açıklamalarının suç olmadığını, Pontus ve Küçük Asya Rumlularıyla ilgili parlamento kararının bilimsel değil politik olduğunu ifade etmiştir (www.birlikgazetesi.com, 2015: 1; www.habertürk.com, 2015: 1). 5 Kasım 2015 tarihinde Tüm Pontuslular Federasyonu tarafından Atina Sintagma Meydanı’nda üç bin dolaylarında Pontus kökenli gösterici toplanmıştır. Protesto eylemlerine katılan Yeni Demokrasi Partisi milletvekilleri Yorgos Kumuçakos kalabalık tarafından dövülmüştür. Yapılan protesto eylemlerine Yeni Demokrasi Partisi milletvekili Adonis Georgiadis ile beraber terörist başı Abdullah Öcalan’ı Kenya’ya kaçıran Savvas Kalenderidis’te katılmıştır (www.haberler.com, 2015: 1; www.habertürk.com, 2015: 1).

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğunun dağılmaya başlamasıyla beraber yaratılan Şark Meselesi, Avrupalı emperyalist Devletlerin Osmanlı topraklarını gizlice paylaşmasına sebep olmuştur. Yapılan bu paylaşım planları içerisinde yer alan devletler I. Dünya Savaşı sonrası çeşitli argümanlarla Osmanlı Devleti'nin topraklarını işgal etmişlerdir. Yeraltı, yerüstü zenginlikleri ile jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip olan Anadolu toprakları İngiltere güdümündeki Yunanistan'ın hedefi haline gelmiştir. İtilaf devletleri Mondros mütarekesine dayanarak 13 Kasım 1918'de başkent İstanbul'u fiilen işgal etmiştir. Başkent'in işgal edilmesine müteakip Yunan emellerini gerçekleştirmek maksadıyla birtakım Rum-Yunan terör örgütleri teşkilatlandırılarak devreye sokulmuştur. İstanbul'un işgaline katılan Yunanistan, kısa süre içerisinde Trakya ve Ege Bölgesi üzerindeki emellerini göstermiş ve 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmiştir. Yunan askeri güçlerinin İzmir'e çıkması karşısında, İstanbul hükümeti engel olamadığı gibi sesini de çıkarmamıştır. Bu acziyet durumu Yunanistan'ın Anadolu üzerindeki emellerini gerçekleştirmesi adına iştahını kabartmıştır. Bu ideal doğrultusunda Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan Rum vatandaşları tahrik eden Yunanistan, Doğu Karadeniz'de Trabzon merkezli bir Pontus-Rum Devleti kurmaya çalışmıştır.

Karadeniz Bölgesinde yaratılmaya çalışılan Pontus-Rum Devleti teorisi esasen Amerikan başkanı Woodrow Wilson'un 8 Ocak 1918'de ABD Kongresi'nde açıkladığı ilkelere dayandırılmaya çalışılmıştır. Wilson ilkeleri Osmanlı İmparatorluğundaki Türk kesime güvenli bir egemenlik sağlanması gereği üzerinde durmuştur. Ayrıca Türk yönetimindeki diğer uluslara da her türlü şüpheden uzak, yaşam güvenliğini sağlamış ve özerk gelişimleri için tam bir özgürlük sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Yunanistan tarafından başlatılan Pontus hareketi ve bunun savunucularının tezleri incelendiğinde Pontus meselesinin Wilson ilkelerine dayandığı anlaşılmaktadır. Nitekim Paris Barış Konferansı görüşmelerinde gerek Yunan Başbakanı Venizelos gerekse Trabzon Metropoliti Hrisantos'un iddiaları Karadeniz'de Rum nüfusun çoğunlukta olduğu iddialarına dayanmaktadır.

Pontus meselesi yaratılmaya çalışılırken bu hareketin yalnızca Yunanistan tarafından desteklendiğini savunmak hatalı olur. Nitekim bu meselenin Osmanlı Devleti içerisinde bir sorun haline gelmesi yabancı devletlerin de desteği ile

sağlanmıştır. Bu devletlerin başını ise bulduğu her fırsatta Yunanistan'ın Anadolu'daki işgallerini destekleyen İngiltere çekmiştir. İngiliz devlet adamları yalnızca Paris Barış Konferansında Yunan tezini desteklemekle kalmamış aynı zamanda Türkiye'de bulunan siyasi ve askeri temsilcilikleri aracılığıyla ayrılıkçı Rumlara yardım etmiştir. 1919'da Samsun'a çıkan İngiliz askerleri Rum çetelere 10.000 silah dağıtırken bu hareketi aleni yapmakta hiçbir sakınca görmemiştir. Rum ayrılıkçılarının Türk unsurlar tarafından engellendiği dönemlerde devreye giren İngiliz hükümeti ve onun temsilcileri gerek İstanbul hükümetini gerekse Büyük Millet Meclisini siyasi ve askeri baskı altına almıştır. Karadeniz bölgesinde yaşanan terör olaylarına karşı tepki verildiğinde İstanbul Hükümeti, İngilizler tarafından bölgenin işgal edilmesi tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır.

İtilaf devletleri arasında yer alan Fransa, Pontus meselesine destek sağlayan bir başka devlettir. Paris Barış Konferansına ev sahipliği yapan Fransa aynı zamanda Yunan Başbakanı Venizelos ve Pontus tezini savunan Trabzon Metropolitisi Hrisantos'u da misafir etmiştir. Bu misafirperverliğin yanı sıra Fransız Başbakanı Clamenceau ve siyasi temsilcileri konferans esnasında uluslararası arenada Yunan tezini savunmuştur. İstanbul'da kurulan Rum-Yunan terör örgütlerinin birkaçının genel merkezi bu ülkede yer alırken Pontusçular Fransa'da bu ayrılıkçı hareketin propagandasını yapmış ve çeşitli yardımlar toplamıştır.

ABD, Pontusçu ayrılıkçılara destek sağlayan bir diğer yabancı devlettir. Amerikan hükümetleri Anadolu'daki çıkarları doğrultusunda Pontusçuların propagandalarına müsaade etmiştir. Bu destekle beraber Osmanlı Devleti bünyesinde açılan Amerikan müesseseleri de bu ayrılıkçı faaliyetlerin doğup geliştiği mekânlar haline gelmiştir. Nitekim Merzifon Amerikan Koleji bünyesinde teşkilatlanan Pontus Cemiyeti henüz 1904 gibi erken bir tarihte bölücü faaliyetlere başlamıştır. Bu kolej gerçek anlamda Pontus-Rum Devletini kurmak isteyen Rumların merkez üssü olarak kullanılmıştır. Amerikan devleti eliyle bölgede yaşayan Rumlar kalkındırılırken, Rum dini ve milli hasletleri canlandırılarak Türk-İslam düşmanlığı yapılmıştır.

Coğrafi yakınlığı ve ideolojik inanmışlığı ile Pontus hareketine destek olan bir diğer ülke ise Rusya olmuştur. Karadeniz'de yaşanan Rus işgali neticesinde Trabzon ve Samsun dolaylarındaki Rum çetelere destek olan Ruslar, bu topraklardan çekilirken de elindeki silahların büyük çoğunluğunu Pontusçu Rumlara dağıtmıştır.

Ayrıca ülke sınırları içerisinde oluşturulan Pontusçu çeteler desteklenmiş ve bu çetelerin Karadeniz'e intikali aşamasında Rusya bir üs olarak kullanılmıştır.

İşgal esnasında İstanbul'da Rum-Yunan emellerine hizmet etmek üzere cemiyet, teşkilat veyahut komite adı altında birçok örgüt kurulmuştur. Kurulan bu örgütlerin büyük çoğunluğu askeri amaçlarla hareket etmiş, Yunanistan'ın Anadolu'daki emellerini gerçekleştirmek üzere birer karakol görevi yapmıştır. Bu cemiyetler vasıtasıyla başta Yunanistan olmak üzere, Rusya ve Avrupa ülkelerinden binlerce Rum Anadolu'ya getirilmiştir. Böylece Pontus meselesi iyiden iyiye büyütülmüştür. İstanbul'da kurulan cemiyetler ayrıca birer askeri birlik gibi hareket etmiş yüzlerce Rum'a askeri eğitim vererek Müslüman halkın katledilmiştir. Biryandan askeri faaliyet gösteren Rum cemiyetleri diğer yandan kültürel birtakım çalışmalara da imza atmıştır. Rum Matbuat ve Edebiyat Cemiyeti kanalıyla basın yayın işleri etkin şekilde kullanılmış, Hristiyan Rumların dini ve milli duyguları sömürülerek ayrılıkçı bir kültür yaratılmıştır. Devletin içinde bulunduğu ekonomik durum göz önüne alınan Rum Cemiyet-i Ticariyesi kanalıyla piyasa hareketleri takip edilmiş, ekonomik darboğazlar birer fırsat olarak kullanılmıştır. Hatta zaman zaman bizzat çeşitli spekülasyonlar çıkarılarak ülke krize sokulmuştur.

İstanbul hükümeti, ortaya konan çetecilik faaliyetleri, cinayetleri, zulümleri ve saldırıları engelleyememiştir. Ortaya çıkan bu durum karşısında sivil halk iradeyi eline alarak kendi canını, malını ve namusunu savunmuştur. Başlangıçta bireysel olarak verilen tepkiler daha sonra büyümüş ve milli cemiyetlerin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Kurulan milli cemiyetler yaptıkları birçok organizasyonla yaşanan olayları dünya kamuoyuna duyurmaya çalışmıştır. Bu aşamada çeşitli mitingler düzenlenmiş, yerel gazeteler vasıtasıyla Müslüman-Türk halkının yaşadığı mezalim gözler önüne serilmiştir. Bununla da yetinmeyen halk Pontusçu çetelere karşı silahlı tedbirler almaya başlamış, kurulan gönüllü müfrezeler vasıtasıyla yaşam hakkını savunmuştur. Sivil halktan gelen bu tepkilerin yanı sıra hükümet tarafından bir dizi tedbirler de alınmıştır. Askere alma, hükümete itaat çağrısı, halkın elindeki silahların toplanması, Rum halkın sahil şeridinden uzaklaştırılması gibi önleyici faaliyetler icra edilmiştir. Hükümetin almaya çalıştığı bu tedbirler sorunun çözülmesi adına etkisiz birer girişim olarak kalmıştır. Nitekim Ankara Hükümetinin yönetim iradesini ele alması ile nihayete erdirilemeyen ayrılıkçı faaliyetlere karşı Merkez Ordusu kurulmuştur. Pontus meselesinin halledilmesi için başlatılan askeri harekat esnasında

yüzlerce Türk askeri hayatını kaybetmiş, aynı zamanda büyük ekonomik kayıplar yaşanmıştır. 1920’de başlayan bastırma hareketi 1922 yılına kadar devam etmiştir. Hatta sorun 1923 yılının ilk aylarına kadar da zayıf teşebbüsler halinde sürmüştür. Askeri müdahale ve yapılan kovuşturmalar neticesinde Samsun İstiklal Mahkemesi’nde yargılanan Pontusçular çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Yapılan askeri harekâtlar sonucu Pontus-Rum Devleti kurma teşebbüsleri Türkiye açısından 1923 yılında son bulmuş, Lozan Barış Anlaşması ile de azınlıkların hakları teminat altına alınmıştır.

Pontus meselesi Türkiye Cumhuriyeti açısından kapanmış olsa da Rum ve Yunan tarafı için bu sorun henüz bitmemiştir. Yunanistan içinde bulunduğu krizleri atlatır atlatmaz bulduğu her vesile ile konuyu gündeme taşımaya devam etmiştir. Nitekim 1950’den itibaren Yunanistan’da büyüyen bir Türk düşmanlığı dikkatleri çekmektedir. Yunanistan devlet okullarında okutulan ders kitaplarında Türkler için kullanılan ifadeler, Yunan basın ve yayın organlarında çıkan haber ve televizyon programları Yunanistan’ın Pontus hedefinden vazgeçmediğini göstermektedir. 1982’de Yunan Kültür Bakanı Melina Merkürî tarafından bastırılan Pontus haritasında Türkiye çeşitli bölgelere bölünmüş Karadeniz’de bir Pontus Devleti ilan edilmiştir. Yunan Hükümeti 7 Mart 1994’de Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a çıkış günü olan 19 Mayıs’ı sözde Pontus soykırımını anma günü olarak ilan etmiştir.

Rumlar, çevre sempozyumları adı altında düzenlenen organizasyonlarla Karadeniz’de bir Yunan bilinci oluşturmaya çalışmaktadır. Yunanistan ve Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde kurulan dernek ve federasyonlar vasıtasıyla Pontus bilinci yaşatılmaya çalışılmakla beraber, uluslararası arenada lobi çalışmaları devam etmektedir. Yapılan çalışmalara Fener Rum Patriği Bartholomeos’da önderlik ederek bu harekete dini birtakım öğeler de dâhil edilmektedir. Ayrıca kurulduğu günden buyana Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin birlik ve bütünlüğüne zarar veren terörist eylemler yapan PKK terör örgütü ile Yunan güvenlik ve istihbarat birimlerinin temasta olduğu ortaya çıkmıştır.

Günümüzde Karadeniz Bölgesi gençleri eğitim ve burs bahaneleriyle aldatılarak Yunanistan’a götürülmekte ve bu yolla Rumluk ve Pontus propagandaları yapılmaktadır. 2015 yılında çıkarılan bir yasa ile Yunanistan’da Ermeni ve Pontus soykırımı yapılmamıştır demek dahi suç kapsamına alınmıştır. Bu kararın yanlış

olduğunu basın yoluyla açıklayan Yunan Eğitim, Araştırma ve Din İşleri Bakanı Nikos Filis'e suç duyurusunda bulunulmuş ve linç girişimi yapılmıştır. Bu tablo içerisinde 1918-1922 yılları arasında kurulmaya çalışılan sözde Pontus-Rum Devleti idealinin hala yaşatıldığı görülmektedir. Yunanistan hükümetleri buldukları her fırsatta Türk tarafını suçlamalara maruz bırakıp, Türklerin soykırım yaptığını ve bunu tanınması gerektiğini savunmaktadır. Yunanistan bu iddiaları gündeme taşırken Türk devletinin bağımsızlık haklarını çiğneyerek, temelsiz, bilimsellikten yoksun savları ile Türkiye Cumhuriyeti'ni uluslararası arenadaki imajını zedelemektedir.

KAYNAKÇA**Atase Arşivi**

ATASE.ISH.K.10.G.95;	ATASE.ISH.K.2.G.19;
ATASE.ISH.K.7.G.62;	ATASE.ISH.K.10.G.93;
ATASE.ISH.K.10.G.93AA;	ATASE.ISH.K.10.G.93AB;
ATASE.ISH.K.45.G.47;	ATASE.ISH.K.10.G.101AB;
ATASE.ISH.K.10.G.126;	ATASE.ISH.K.10.G.118;
ATASE.ISH.K.10.G.126AA;	ATASE.ISH.K.10.G.126AB;
ATASE.ISH.K.22.G.100;	ATASE.ISH.K.10.G.137AA;
ATASE.ISH.K.15.G.90AA;	ATASE.ISH.K.15.G.90AB;
ATASE.ISH.K.15.G.90AC;	ATASE.ISH.K.14.G.71;
ATASE.ISH.K.15.G.91AC;	ATASE.ISH.K.15.G.92AA;
ATASE.ISH.K.15.G.92AB;	ATASE.ISH.K.15.G.92AC;
ATASE.ISH.K.14.G.110AA;	ATASE.ISH.K.14.G.113;
ATASE.ISH.K.16.G.21;	ATASE.ISH.K.16.G.34;
ATASE.ISH.K.24.G.82;	ATASE.ISH.K.14.G.133;
ATASE.ISH.K.14.G.133AA;	ATASE.ISH.K.14.G.133AB;
ATASE.ISH.K.14.G.133AC;	ATASE.ISH.K.45.G.26;
ATASE.ISH.K.31.G.97;	ATASE.ISH.K.31.G.97AA;
ATASE.ISH.K.31.G.97AB;	ATASE.ISH.K.31.G.100AC;
ATASE.ISH.K.31.G.100AB;	ATASE.ISH.K.45.G.43;
ATASE.ISH.K.15.G.93;	ATASE. ISH. K.10.G.82;
ATASE.ISH.K.15.G.93AA;	ATASE.ISH.K.62.G.69;

ATASE.ISH.K.62.G.69AA;

ATASE.ISH.K.31.G.97;

ATASE.ISH.K.15.G93AB;

ATASE.ISH.K.15.G93AC;

ATASE.ISH.K.15.G93AD;

ATASE.ISH.K.33.G37;

ATASE.ISH.K.53.G15;

ATASE.ISH.K.53.G15AA;

ATASE.ISH.K.53.G15AB;

ATASE.ISH.K.53.G15AC;

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA.030.10.00.00.4.23.6.3;

BCA.030.10.00.00.4.23.6.2;

BCA.030.10.00.00.4.23.6.1;

BCA.030.10.00.00.109.724.1.3;

BCA.030.10.00.00.109.724.1.2;

BCA.30.10.0.0.55.370.2;

BCA.30.10.0.0.199.360.2.2;

BCA.30.10.0.0.104.676.9.2;

BCA.30.10.0.0.104.676.9.3;

BCA.30.10.0.0.109.724.03.01;

BCA.30.10.0.0.104.681.10.2;

BCA.30.10.0.0.104.681.10.1;

BCA.030.10.00.00.109.724.9.4;

BCA.030.10.00.00.109.724.9.3;

BCA.030.10.00.00.109.724.9.2;

BCA.030.10.00.00.195.336.5.1;

BCA.030.10.00.00.195.333.6.2;

BCA.30.10.0.0.250.690.5;

BCA.30.10.0.0.250.90.5;

BCA.30.10.00.00.6.33.20.2;

BCA.30.10.0.0.253.706.51;

BCA.30.10.0.0.108.709.29;

BCA.30.10.0.0.108.724.294;

BCA.030.10.00.00.109.724.28.1;

BCA.30.10.0.0.254.713.17.1;

BCA.30.10.0.0.254.713.17.2;

BCA.30.10.0.0.254.713.17.3;

BCA.30.10.0.0.87.576.5.1;

BCA.30.10.0.0.87.576.5.2;

BCA.30.18.01.01.06.50.5;

BCA.30.18.1.1.1.19.6;	BCA.030.18.01.01.1.19.5;
BCA.030.18.01.01.3.23.15;	BCA.30.18.01.01.03.18.10;
BCA.30.18.01.01.05.27.05;	BCA.030.18.01.01.4.37.14;
BCA.030.18.01.08.03.28.03	BCA.272.0.0.11.11.29.19;
BCA.272.00.00.74.68.40.16.1;	BCA.272.00.00.11.13.48.4;
BCA.272.00.00.74.68.42.13.1;	BCA.272.00.00.74.68.42.13.3;

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Dahiliye Mektubi Kalemi

BOA.DH.MKT.01490.00029.001.001
 BOA.A}MKT. MHM.00633.00024.001.001

Dahiliye Şifre

BOA.DH.ŞFR.00042.00084.001.001;	BOA.DH.ŞFR.00046.00053.001.001;
BOA.DH.ŞFR.00066.00163.001.001;	BOA.DH.ŞFR.00067.00223.001.001;
BOA.DH.ŞFR.00072.00028.001.001;	BOA.DH.ŞFR.00072.00059.001.001;
BOA.DH.ŞFR.00072.00060.001.001;	BOA.DH.ŞFR.00072.00062.001.001;
BOA.DH.ŞFR.00072.00148.001.001;	BOA.DH.ŞFR.00076.00243.52.001.001;
BOA.DH.ŞFR.00093.00108.001.001;	BOA.DH.ŞFR.00096.00233.001.001;
BOA.DH.ŞFR.00105.00020.001.001;	BOA.DH.ŞFR.00097.00258.001.001;
BOA.DH.ŞFR.00108.00038.001.01;	BOA.DH.ŞFR.00107.00046.001.001;
BOA. DH. ŞFR. 00102-00088-001-001;	BOA.DH.ŞFR.00101.00019.077.001.001;

Dahiliye Emniyet-i Umumiye Asayiş

BOA.DH.EUM.AYŞ.00005.00034.001; BOA.DH.EUM.AYŞ.00005.00034.001;
 BOA.DH.EUM.AYŞ.00009.00011.001; BOA.DH.EUM.AYŞ.00011.00045.001;
 BOA.DH.EUM.AYŞ.00000.00015.021; BOA.DH.EUM.AYŞ.000033.00043.001;
 BOA.DH.EUM.AYŞ.000063.00056.001; BOA.DH.EUM.AYŞ.00008.00105.007;
 BOA.DH.EUM.AYŞ.000033.00043.002; BOA.DH.EUM.AYŞ.000033.00043.003;

Hariciye Siyasi

BOA.HR.İM.000013.00025.001

Meclis-i Vükela

BOA.MV.00221.00146.001.001

Dahiliye Kalem-i Mahsusa

BOA.DH.KMS.00049.2.00057.005; BOA.DH.KMS.00049.2.00057.034;
 BOA.DH.KMS.00049.2.00057.012; BOA.DH.KMS.00049.2.00057.014;
 BOA.DH.KMS.00049.2.00059.08; BOA.DH.KMS.00053.2.00092.001;
 BOA.DH.KMS.00049.2.00059.012

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi

TİTE.K49.G111.B111001; TİTE.K44.G37.B37001;
 TİTE.K23.G10.B10001; TİTE.K50.G194.B1941001;

TİTE.K50.G135.B135001;

TİTE.K18.G56.B56001;

TİTE.K50.G193.B193001;

TİTE.K40.G125.B125001;

TİTE.K47.G33.B33001;

TİTE.K20.G24.B24001;

Basılı Eserler

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi (1996). C. II. Ankara:

ATASE (1985). *Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

ATASE (1991). *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*. C. II. Kısım. II. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Atatürk, Mustafa Kemal (1969). *Nutuk III-Vesikalar*. İstanbul: MEB Basımevi.

Atatürk, Mustafa Kemal (2007). *Nutuk*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Atatürk'ün Bütün Eserleri (1915–1919), C. II, Kaynak Yayınları, İstanbul 2002

Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri (1991). Ankara: TTK Basımevi.

Pontus Meselesi (1338). Ankara: TBMM Matbuat ve İstihbarat Matbaası.

TBMM Gizli Celse Zabıtları (1985a). C. I. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

TBMM Gizli Celse Zabıtları (1985b). C. II. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

TBMM Gizli Celse Zabıtları (1985c). C. III. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Türk İstiklal Harbi İç Ayaklanmalar (1964). C. VI. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Hatıralar

Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları (1993). Ankara: TTK Basımevi.

Bayar, Celal (1967). *Ben de Yazdım*. C. V. İstanbul: Baha Matbaası.

Kansu, Mazhar Müfit (1997). *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*. C. I. Ankara: TTK Basımevi.

Karabekir, Kazım (1981) *İstiklal Harbinin Esasları*. İstanbul: Basın Kitabevi.

Karabekir, Kazım (1988). *İstiklal Harbimiz*. İstanbul: Merk Yayıncılık.

Karaman, Sami Sabit (2002). *İstiklal Mücadelesi ve Enver Paşa (Trabzon ve Kars Hatıraları 1921-1922)*. İstanbul: Arma Yayınları.

Tansel, Selahattin (1978). *Mondros'tan Mudanya'ya*. C. I. Ankara: MEB Yayınevi.

Tansel, Selahattin (1978). *Mondros'tan Mudanya'ya*. C. II. Ankara: MEB Yayınevi.

Tansel, Selahattin (1978). *Mondros'tan Mudanya'ya*. C. IV. Ankara: MEB Yayınevi.

Topallı, Fikret Osman (2011). *Müdafaa-i Hukuk ve İstiklal Harbi Tarihinde Giresun*. Haz. Veysel Usta. Trabzon: Sarender Yayınları.

Ünal, Muhittin (1994). *Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları*. İstanbul: Cem Yayınevi.

White, George Edward (1995). *Bir Amerikan Misyonerinin Merzifon Koleji Hatıraları*. Çev. Cem Tarık Yüksel. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Kitaplar

Akbal, İsmail (2008). *Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da Muhalefet*. Trabzon: Sarender Yayınları.

Albayrak, Haşim (2003). *Tarih Boyunca Doğu Karadeniz'de Etnik Yapılanmalar ve Pontus*. İstanbul: Babıali Kitaplığı.

- Andreadis, Yorgo (2011). *Tamama-Pontus'un Yitik Kızı*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Aybars, Ergün (1988). *Yakın Tarihimizde Anadolu Ayaklanmaları*. İstanbul: TDAV Yayınları
- Aybars, Ergün (2006). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İzmir: Zeus Kitabevi.
- Aybars, Ergün (2009). *İstiklal Mahkemeleri*. Ankara: Ayraç Kitabevi.
- Balcıoğlu, Mustafa (2003). *İki İsyân Bir Paşa Pontus-Koçgiri*. Ankara: Ebabel Yayıncılık.
- Baykara, Tuncer (2000). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I. Seri: VII. S. A.9.* Ankara: TKAEY
- Bayzan, Ali Rıza (2006). *Misyonerin Soykırım Oyunu*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Benlisoy, Yorgo ve Macar, Elçin (1996). *Fener Patrikhanesi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Bilgin, Mehmet (2008). *Karadeniz'de Postmodern Pontuşçuluk*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Budak, Mustafa (1995). *Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar*. İstanbul: Yeni Şafak Yayınları.
- Bulut, Arslan (2006). *Çift Başlı Yılan (Karadeniz'de Yüzyılın İkinci Rumlaştırma Operasyonu)*. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.
- Çapa, Mesut (1993). *Pontus Meselesi Trabzon ve Giresun'da Milli Mücadele*. Ankara: TKAE Yayınları.
- Çapa, Mesut (2001). *Pontus Meselesi*. Trabzon: Sarender Yayınları
- Çapa, Mesut (2010). *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*. Ankara: Özel Matbaası.
- Çapa, Mesut ve Usta, Veysel (1995). *Milli Mücadelede Trabzon Vilayetiyle Yazışmalar*. Trabzon: Trabzon Valiliği Yayınları.

Devellioğlu, Ferit (2005). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

Dinamo, Hasan İzzet (1966). *Kutsal İsyân*. C. II. İstanbul: May Yayınları.

Doğanay, Rahmi (2001). *Milli Mücadele'de Karadeniz (1919-1922)*. Ankara: ATAM Yayınları.

Eksertzoglou, Haris (2004). *Osmanlı'da Cemiyetler ve Rum Cemaati-Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyyesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Erdeha, Kâmil (1975). *Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Esengin, Kenan (1998). *Milli Mücadelede Ayaklanmalar*. İstanbul: Kamer Yayınları.

Gedikli, Yusuf (2008). *Pontus Meselesi*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Goloğlu, Mahmut (1969). *Sivas Kongresi*. Ankara: Başnur Matbaası.

Goloğlu, Mahmut (1973). *Anadolu'nun Milli Devleti Pontus*. Ankara: Goloğlu Yayınları.

Goloğlu, Mahmut (1981). *Milli Mücadelede Trabzon ve Mustafa Kemal Paşa*. Trabzon: KTÜ Basımevi

Gökbilgin, M. Tayyib (1959). *Milli Mücadele Başlarken*. C. I. Ankara: TTK Basımevi.

Güler, Ali (1988). *İşgal Yıllarında Yunan Gizli Teşkilatları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Güler, Ali (1995). *Yakın Tarihimize Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri*. Ankara: Rızeliler Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları.

Güler, Ali (2003). *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*. Ankara: TÜRKAR Yayınları.

Gülmez, Nurettin (2010). *Kurtuluş Savaşında Anadolu'da Yenigün*. Ankara: ATAM Yayınları.

Güney, Emrullah (2000). *Antikçağ Türkiye Tarihi Coğrafya Bölgeleri*. İstanbul: Bilgili Yayınları.

Güzel, Ahmet (2006). *Dünden Bugüne Yunanistan'ın Pontus Hedefi*. İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık.

Jaeschke, Gotthard (2011). *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*. Ankara: TTK Basımevi.

Kocabaş, Süleyman (1984). *Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi*. İstanbul: Bayrak Yayıncılık.

Kurt, Yılmaz (1995). *Pontus Meselesi*. Ankara: TBMM Basımevi.

Kutay, Cemal (1992). *Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyıllımızda Bir İnsanımız*. C. III. İstanbul: Kazancı Matbaacılık.

Macmillan, Margaret (2004). *Paris 1919*. Çev. Belkıs Dişbudak. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Mehmet Neşri (1987). *Kitab-ı Cihannüma*. Haz. Faik Reşat Unat- Mehmet Altay Köymen. C. II. Ankara: TTK Basımevi.

Menteşeoğlu, Erden (1997). *Yakın Tarihimizde Osman Ağa ve Giresunlular*. Giresun: Yeşil Giresun Matbaası.

Mısıroğlu, Kadir (1979). *Yunan Mezalimi*. İstanbul: Sebil Yayınevi.

Mümtaz, Hüseyin (2004). *Karadeniz'in Kitabı Pontus Masalı*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Okur, Mehmet (2006). *Milli Mücadele'de Karadeniz Bölgesine Yönelik İngiliz Faaliyetleri*. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

Özel, Sebahattin (1991). *Milli Mücadelede Trabzon*. Ankara: TTK Basımevi.

Öztürk, Osman Metin ve Sarıkaya, Yalçın (2005). *Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz*. Ankara: Platin Yayınları.

Pallis, Alexander Anastasius (1995). *Yunanlıların Anadolu Macerası*. Çev. Orhan Azizoglu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Salıxık, Selahattin (1968). *Türk-Yunan İlişkileri Tarihi ve Etnik-i Eteryası*. İstanbul: Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları.

Sevinç, Necdet (1975). *Ajan Okulları*. İstanbul: Oymak Yayınları.

Sevük, İsmail Habib (1999). *Kurtuluş Savaşında Yunanlılar ve Anadolu Rumları Üzerine Makaleler (Açıksöz Gazetesi)*. Yay. Haz. Mustafa Eski. Ankara: ATAM Yayınları.

Sofuoğlu, Adnan (1996). *Fener-Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri*. İstanbul: Turan Yayıncılık.

Sonyel, Salahi R (1995). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*. Ankara: TTK Basımevi.

Sünbül, Tahir ve Sarınoy, Yusuf (1999). *Emperyalizm ve Büyük Hayal*. Ankara: Günce Yayıncılık.

Şimşir, Bilal N. (1973). *İngiliz Belgelerinde Atatürk*. C. I. Ankara: TTK Basımevi.

Tansu, Samih Nafiz (1969). *İki Devrin Perde Arkası*. İstanbul: Ararat Yayınevi.

Taş, Necati Fahrettin (2014). *Nurettin Paşa*. Ankara: ATAM Yayınları.

Turan, Refik ve Safran, Mustafa ..., (1994). *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Turan, Şerafettin (2004). *Türk Devrim Tarihi*. I. Kitap. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Tursun Bey (1977). *Tarih-i Ebü'l-Feth*, Haz. Mertol Tulum. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

Türsan, Nurettin (1987). *Yunan Sorunu*. Ankara:

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1983). *Osmanlı Tarihi*. C. II. Ankara: TTK Basımevi.

Yazıcı, Mustafa (2002). *Pontusçuluk Hortlağı Belgeseli*. Trabzon:

Yazıcı, Nuri (2003). *Milli Mücadele’de Canik Sancağında Pontusçu Faaliyetler 1918-1922*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Yazıcı, Nuri (2003). *Milli Mücadelede Pontus’çu Faaliyetler (1918–1922)*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Yılmaz, Hadiye (2010). *Pontus Meselesi*. Ankara: ATAM Yayınları.

Yılmaz, Hadiye (2011). *Pontus Macerası*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.

Makaleler

Aktaş, Hayati (2001). “Türk ve İngiliz Belgelerinde Atatürk’ün Samsun’daki Faaliyetleri”. *Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi*. S. 2001/05-173. İstanbul: ss. 47-52.

Alasya, Fikret (1984). “Pontus Lehçeli Filmler”. *Türk Kültürü Dergisi*. S. 251. Yıl. XXV. Ankara: ss.168-170.

Alasya, Fikret (1987). “Yunanistan’ın Türkiye Düşmanlığı”. *Türk Kültürü Dergisi*. S. 287. Yıl. XXV. Ankara: ss. 164-175.

Anameriç, Hakan (2006). “Osmanlılarda Kütüphane Kültürü ve Bilimsel Yaşama Etkisi”. *OTAM Dergisi*. S. 19. Ankara: ss. 53-78.

Balcıoğlu, Mustafa (1990). “Milli Mücadelede Merkez Ordusu’nun İstihbarat Faaliyetleri”. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. S. 5. Samsun: ss. 1-11.

Balcıoğlu, Mustafa (1993). “I. Dünya Savaşı Sırasında Karadeniz’de Rum Faaliyetleri ve Sivil Tepki”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihini Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. S. 4. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. ss. 91-97.

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi (1978). *Belge No. 1703*. Yıl. 27. S.77. Ankara: ss. 66-67.

Benlisoy Foti ve Benlisoy, Stefo (2010). “Karamanlılar, Anadolu Ahalisi ve Aşağı Tabakalar: Türk Dilli Anadolu Ortodokslarında Kimlik Algısı”. *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*. S. 11. İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 7-22.

Çağlayan, Tuncer (1999). “Büyük Ermenistan Projesi ve İngiltere”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. C. XV. S. 44. Ankara: ss. 513-528.

Çapa, Mesut (1992). “Milli Mücadele Döneminde Trabzon’da Rum-Pontus Meselesi”. *Türk Kültürü*. Yıl. XXX. S. 356. Ankara: ss. 729-739.

Çapa, Mesut (1997). “Karadeniz’de Yunan Gemilerinin Faaliyetleri ve Trabzon Üzerindeki Etkileri”. *Askeri Tarih Bülteni*. Yıl. 22. S. 42. Ankara: ss. 83-94.

Çapa, Mesut (1998). “Milli Mücadele ve Cumhuriyetin ilk Yıllarında Giresun”. *Türk Kültürü*. Yıl. XXXVI. S. 423. Ankara: 1998 ss. 425-432.

Çetinoğlu, Oğuz (2016). “Pontus Meselesi”. *Yesevi Dergisi*. Yıl. 23. S. 273. İstanbul: Yesevi Yayıncılık. ss. 28-29.

Çiçek, Rahmi (1992). “Sakarya Savaşı Öncesinde Karadeniz’de Yunan Ablukası ve İnebolu Bombardımanı”. *AÜTİTE Atatürk Yolu Dergisi*. C. III. S. 10. Ankara: s.169-179.

Decei, Aurel (1977). “Karadeniz”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 6. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. ss. 230-246.

Demircioğlu, İsmail H (2002). “Trabzon’daki İngiliz Konsolosu Alfred Biliotti’nin Raporunda Batum’dan Trabzon’a Göçler”. *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar Dergisi*. C. 38. S. 226. İstanbul: ss. 209-213.

Erzurumlu, Kenan (2002). “Patrikhane ve Pontusçuluk”. *Misyonerlik ve Pontusçuluk*. Samsun: Türk Ocakları Samsun Şubesi Yayın Nu:3. ss. 87-99.

İnan, Kenan (2003). “Trabzon’un Osmanlılar Tarafından Fethi”, *KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 14. Yıl 2003/1. ss. 61-78.

Karacagil, Kürşad (2013). “Bir Yunan Gizli Cemiyeti: Kordos”. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. Ankara: ss. 451-464.

Kuran, Ercüment (1988). “Milli Mücadele Esnasında Pontus Rum Devleti Kurma Teşebbüsleri”. *I. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*. Samsun: Eser Matbaası. ss. 77-82.

Kurgan, Şükrü (1979) “Yunanistan’daki Okul Kitapları ve Türklerle İlgili Metinler”. *Türk Kültürü Dergisi*. Yıl. XVII. S. 197. Ankara: ss. 283-290.

Macar, Elçin (2013). “İstanbul’dan Ankara’ya: İstanbul Helen Edebiyat Cemiyeti (Syllogos) Kütüphanesinin İzinde”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Yıl. 12. S. 23. İstanbul: ss.139-149.

Okay, Yaşar (1947). “Milli Mücadele’de Samsun”, *19 Mayıs Samsun Halkevi Dergisi*. C. 8. S. 85. Samsun: s. 5-7.

Okur, Mehmet (2006). “Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti’nin Bilinmeyen Bir Raporu”. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. İstanbul: ss. 83-91.

Oral, Mustafa (2004). “Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Tarihçesi”. *Toplumsal Tarih Dergisi*. S. 130. İstanbul: ss. 64-70.

Özoran, Beria Remzi (1966). “Türkler ve Rum Ortodoks Kiliseleri”. *Türk Kültürü Dergisi*. Yıl. 4. S. 44. Ankara: ss. 698-703.

Öztoprak, İzzet (1988) “Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti”. *I. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*. Samsun: Eser Matbaası. ss. 335–350.

Pehlivanlı, Hamit (1999). “Tarih Perspektifi İçerisinde Pontus Olayı: Yakın Tarihimize ve Günümüze Etkileri”. *Pontus Meselesi ve Yunanistan’ın Politikası (Makaleler)*. Ankara: ATAM Yayınları. ss. 79-120.

Sarınay, Yusuf (1999). “Pontus Meselesi ve Yunanistan’ın Politikası”, *Pontus Meselesi ve Yunanistan’ın Politikası (Makaleler)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. ss. 1-78.

Saydam, Abdullah (1999). “Kurtuluş Savaşı’nda Trabzon’a Yönelik Ermeni-Rum Tehdidi”. *Pontus Meselesi ve Yunanistan’ın Politikası (Makaleler)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. ss. 121-145.

Sertoğlu, Mithat (1968). “Mustafa Kemal’in Samsun’dan Gönderdiği İki Mühim Rapor. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*. S. 14. İstanbul: ss. 3-7.

Sertoğlu, Mithat (1982.). “Pontus Meselesine Ait Bazı Vesikalar”. *Türk Kültürü Dergisi*. Yıl. XX. S. 231. Ankara: ss. 546-550.

Sonyel, Salahi R (1979). “1919 Yılı İngiliz Belgeleri Işığında Mustafa Kemal ve Milli Mukavemet”. *Türk Kültürü Dergisi*, Ankara: ss. 35-52.

Toroslu, Mehmet (1966). “Rum Azınlık Okulları”. *Türk Kültürü Dergisi*. S. 40. Yıl. IV. Ankara: ss.395-402.

Türksavaş, G.Tuba (2005). “Karadeniz Bağlamında Yunanistan ve Jeopolitiği”, *Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz*. Ankara: Platin Yayıncılık. ss. 257-274.

Ural, Selçuk (2008). “Milli Mücadele Döneminde Trabzon Vilayetinin Sorunları ve Bunların Çözümüne Yönelik Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyetinin Bir Raporu”. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. Yıl. 14. S. 36. Erzurum: ss. 263-280

Usta, Veysel (1996). “Ağaoğlu Ahmet Bey’in Milli Mücadelede Trabzon’da Verdiği Konferans”. *Türk Kültürü*. Yıl. XXXIV. S. 399. Ankara: ss. 400-419

Uzun, Mehmet (2001). “Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye”. *Tarih ve Toplum*. C. 35. S. 210. İstanbul: ss. 20-22.

Gazeteler

Agos Gazetesi, 26 Mayıs 2015, s. 1

Cumhuriyet Gazetesi, 31 Ağustos 2005, s. 11

Hakikat-i Tercüman, “Mösyö Klamansu Ne Diyor?”, 26 Eylül 1919.

Hürriyet Gazetesi, 28 Haziran 1995, s. 24

Milliyet Gazetesi, 13 Mayıs 2006, s. 22

Milliyet Gazetesi, 22 Kasım 2005, s. 13

Milliyet Gazetesi, 24 Temmuz 1990, s. 10

Ortadoğu Gazetesi, 21 Eylül 1997, s. 7

Ortadoğu Gazetesi, 30 Eylül 1997, s. 7

Star Gazetesi, 6 Nisan 2002, s. 16

Türkiye Gazetesi, 1 Mayıs 2002, s. 7

Türkiye Gazetesi, 22 Eylül 1997, s. 15

Vakit Gazetesi, “Anadolu’da Harab Olan Vilayetlerimiz”, 29 Eylül 1919

Vakit Gazetesi, “Yunan Propagandası”, 30 Eylül 1919

Vira Trabzon Gazetesi, 12 Eylül 2014, s. 1

İnternet Kaynakları

<http://nuriyazici.blogspot.com.tr>. Nuri Yazıcı. “Yunanistan’ın Yeni Pontusçuluk Politikaları”. Erişim Tarihi: 6 Aralık 2007.

www.birlikgazetesi.com. “Pontus Soykırımı Olmamıştır Diyen Bakana 2 Suç Duyurusu Birden”. Erişim Tarihi: 4 Kasım 2015.

www.haberler.com. “Atina’da Soykırım Protestosunda Milletvekili Darp Edildi”. Erişim Tarihi: 5 Kasım 2015.

www.haberler.com. “Yunanistan: Türkiye Pontus Cinayetlerini Kabul Etsin”. Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2015.

www.habertürk.com. “Soykırım Yok Diyen Bakana Soruşturma”. Erişim Tarihi: 5 Kasım 2015.

www.habertürk.com. “Yunan Vekillere Pontus Dayağı”. Erişim Tarihi: 6 Kasım 2015.

www.sabah.com.tr. “Yunan Bakandan Cesur Çıkış”. Erişim Tarihi: 4 Kasım 2015.

www.sputniknews.com. "SYRIZA Pontus Soykırımını Tanımıyor. ". Erişim Tarihi: 05 Ekim 2015.

www.timeturk.com. "Yunanlı Bakan Filis'den Pontus Soykırımı Açıklaması". Erişim Tarihi: 5 Kasım 2015.

DİZİN

1

10. Fırka Kumandanı Cemil Cahit Bey, 109
 13. Süvari Tugayı, 106
 15. Fırka, 17, 19, 21, 37
 15. Tümen, 104, 106
 182. Jandarma Takip Alayı, 104

2

20. Kolordu, 24
 24. Fırka, 24

3

3. Kolordu, 20, 21, 24, 25, 106
 3. Kolordu Kumandanı, 20
 3. Kolordu Kumandanlığı, 21
 3. Ordu, 12, 13, 33
 3. Ordu Kumandanlığı, 13

4

45. Piyade Alayı, 104

5

5. Fırka, 22, 24, 122
 5. Kafkas Tümeni, 104, 106
 582. Takip Taburu, 104

9

9. Ordu, 9, 17, 18
 9. Ordu Kumandanı Şevki Paşa, 17
 9. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, 53
 9. Ordu Müfettişliği, 101

A

- ABD, 41, 42, 43, 44, 45, 123, 140, 142, 144
 Abdullah Öcalan, 146, 155
 Adalar Denizi, 51, 127
 Âdem-i Merkezîyet Cemiyeti, 47

- Adil Bey, 36
 Adonis Georgiadis, 155
 Afrika, 139
 Aftandopulos, 78
 Afzon askerleri, 75
 AGİT, 144
 Ağaoğlu Ahmet Bey, 99, 100, 170
 Ahali Gazetesi, 85
 Ahi Evren Dede Türbesi, 6
 Akamser Karyesi, 118
 Akçakoca, 105
 Aksiseda Gazetesi, 85
 Aksu Deresi, 95
 Al Gore, 140
 Albay Ananias, 59
 Albay Chardi, 46
 Albay Halit Bey, 84
 Albay Ketahakis, 66
 Albay Rüştü, 84
 Aleksandır İpsilanti, 3
 Aleksandros, 139
 Aleksis Efendi, 31
 Alfred Biliotti, 7, 168
 Alıcı Nahiyesi, 28
 Ali Fethi Bey, 112
 Ali Fevzi Paşa, 93
 Alko, 31
 Almanya, 47, 144
 Amasya, 6, 9, 10, 15, 22, 24, 27, 28, 30, 31, 38, 51, 63, 93, 103, 106, 110, 115, 117, 118, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127
 Amasya İstiklal Mahkemesi, 125, 126
 Amasya Metropolidi Germanos, 9
 Amele Taburları, 110
 American Board, 42
 American Tobacco Company, 42
 Amerika, 16, 26, 40, 41, 44, 45, 60, 70, 76, 81, 130, 135, 139, 142
 Amerikalı Keçil, 43
 Amerikalı White, 42
 Amerikalı Word, 26
 Amerikan, 9, 26, 41, 42, 43, 44, 45, 81, 123, 162
 Amerikan Hastanesi, 45
 Amerikan Kız Koleji, 42
 Amerikan Konsolosu Chessbrough, 45
 Amiral Bristol, 43, 119

Amiral Calthorpe, 54
 Amiral de Robeck, 54
 Anadolu, 6, 16, 48, 49, 50, 52, 54, 56,
 58, 89, 90, 97, 106, 124, 148, 165
 Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk
 Cemiyeti, 97
 Anastas, 28, 123
 Anastastin, 28
 Andonis Naksakis, 146
 Andreas, 55
 Andreas Papandreu, 134
 Anglikan Kilisesi, 82
 Ankara, 5, 11, 13, 24, 26, 30, 49, 57,
 69, 73, 82, 85, 87, 90, 91, 98, 99,
 100, 102, 116, 125, 131, 146, 161,
 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168,
 169, 170
 Ankara Anlaşması, 49
 Antalya, 72, 136
 Ardahan Kongresi, 84
 Ardese, 34
 Arif Hoca, 22
 Aristide Briand, 48
 Arnold J. Toynbee, 132
 Arnold Toynbee, 55
 Asayiş Kongresi, 98
 Asya-yı Suğra Cemiyeti, 60
 Aşair ve Muhacirin Komisyonu, 14
 Atina, 8, 15, 39, 46, 55, 69, 81, 129,
 131, 139, 150, 152, 154, 155, 171
 Atinafora, 61
 Atmos Çarkolof, 1
 ATO, 147
 Avam Kamarası, 50, 57
 Avarof Zırhlısı, 19, 72
 Avgı Gazetesi, 154
 Aya Gregoriyos Kilisesi, 10
 Ayamavra Adası, 1
 Ayasofya, 82, 133, 137, 138
 Ayastefanos (Yeşilköy), 66
 Aydın, 26, 34, 50, 73, 92, 163
 Aydın Reis, 34
 Ayios Dimitrios Kilisesi, 143
 Aynacıoğlu, 108
 Ayvalık Mıntıka Kumandanı Ali Bey,
 74
 Aziz Stefanos Kilisesi, 147

B

Bafra, 7, 9, 14, 15, 21, 22, 23, 25, 27,
 28, 57, 62, 88, 112, 114, 118
 Bağımsız Büyük Yunanistan, 1
 Bahriye Kaymakamı Banas, 72
 Bahriye Mülazımı Sani Ekrem, 105
 Bahriye Nezareti, 34
 Bakan Yannakou, 150
 Baki Onurlubaş, 145
 Balıklı Rum Heyeti, 131
 Balıkpazarı, 4
 Balkan Savaşları, 10
 Barthalomeos, 140, 141
 Barutçuzade Faik Ahmet Bey, 84
 Başbakanlık Basın Yayın Genel
 Müdürlüğü, 132
 Başbakanlık Dış Yayın Dairesi
 raportörü İzzet Başaran, 132
 Batı Anadolu, 4, 19, 58
 Batı Trakya, 4
 Batlama Deresi, 95
 Battaloğlu Bilal Çavuş, 27
 Batum, 6, 17, 25, 32, 33, 35, 49, 52,
 56, 59, 63, 84, 87, 104, 140, 143,
 168
 Bayburd, 34
 Bayburt Ahz-ı Asker şubesi, 35
 Bekirçavuşoğlu Bekir Ağa, 95
 Beşikdüzü, 148
 Beyoğlu Cemiyet-i Edebiyye
 Sillogosu, 66
 Beyoğlu Rum Cemaati, 131
 Birleşmiş Milletler, 82
 Bizans İmparatorluğu, 2, 133
 Bizantiyon Kulübü, 70
 Boğdan, 2, 3, 4
 Bolu, 11, 13, 27
 Boztepe, 6, 120
 Bulancak, 7, 95
 Burdur, 72
 Bükreş, 4
 Bünyan, 118
 Büyük Ermenistan, 19, 52, 167
 Büyük Hampular, 16
 Büyük Millet Meclisi, 36, 89, 113,
 120, 126
 Büyük Taarruz, 127
 Büyük Yunanistan, 50

C

Cafer Bey, 84
 Canik, 11, 12, 13, 14, 23, 25, 28, 30,
 38, 92, 102, 106, 115, 116, 118, 166
 Canik Mebusu Osman Bey, 12
 Cebirmucuk Karyesi, 25
 Cemal Azmi Bey, 58
 Cemiyet-i Akvam, 82
 Cemiyetler Kanunu, 100
 Cevizlik, 34
 Cibali Rum Mektebi, 74
 Clemenceau, 48
 Constantinopolis, 137
 Cubi Deresi, 109

Ç

Çakal Mezrası, 16
 Çakallı Köyü, 26
 Çakıloğlu, 28
 Çamlı Çarşı, 87
 Çamlıca, 3
 Çanakkale, 70, 139
 Çankırı, 6
 Çapanoğlu, 108
 Çarşamba, 7, 9, 15, 21, 28, 29, 30, 43,
 62, 88, 111, 112, 121
 Çatalca, 11
 Çek Cumhuriyeti, 153
 Çeltik, 21
 Çerkeş, 14
 Çiniş Dağı, 118
 Çorak Karyesi, 23, 27
 Çorum, 6, 22, 24, 30, 31, 38, 64, 106,
 110, 121

D

Dahiliye Nezareti, 12, 13, 20, 22, 23,
 38, 52
 Dâhiliye Nezareti, 51
 Dahiliye Vekâleti, 37, 99
 Dahiliye Vekili Ali Fethi Bey, 112
 Dahiliye Vekili Fethi Bey, 109
 Değirmendere, 120
 Demirci Karyesi, 23
 Demircihavlu, 23
 Dereli Karyesi, 27
 Despina Haralambidu, 153

Destek Boğazı, 118
 Dikkulak İbrahim, 27
 Dimetoka, 70
 Dimitri, 23
 Divide and Rule, 54
 Diyarbakır, 102
 Diyarbakır mebusu Zülfü Bey, 129
 Doğal Hayatı Koruma Vakfı, 139
 Doğu Karadeniz, 6, 7, 8, 35, 57, 59,
 134, 136, 145, 146
 Doğu Roma, 4
 Doğu Roma İmparatorluğu, 143
 Doktor Kammasis, 35
 Doktor Rıza Nur Bey, 39
 Dorukhanları, 21
 Dö la Furtad, 48
 Dutluca, 81

E

Edebi Sillogos, 60, 69, 77, 78
 Edirne, 5, 11, 48, 70, 71
 Edirne Anlaşması, 5
 EEDAL, 134
 Eflak, 2, 3, 4
 Ege Adaları, 4
 EİP, 150
 Eklisyastiki Alitya, 79
 El Venizelos, 140
 Elcezire, 108
 Elefteron Vima Gazetesi, 131
 Eleftherios Venizelos, 141, 143
 Elena Kuntura, 153
 Eliye Horzaman, 52
 Elmaçukur, 37
 Eltano Vapuru, 35
 Emin Çavuş, 27
 Emsalı Köyü, 26
 Enez, 70
 Enver Paşa, 12, 84, 162
 EPT1 Televizyonu, 137
 Erbaa, 10, 22, 28, 30, 112, 114
 Erine, 22
 Erkan-ı Harbiye Umumiye, 33, 110,
 114, 119, 122
 Ermeni, 7, 11, 16, 25, 30, 31, 32, 33,
 34, 35, 37, 41, 42, 43, 52, 55, 58,
 67, 84, 91, 96, 103, 116, 117, 123,
 134, 147, 151, 169
 Ermeni Çeteleri, 11

Ermenistan, 19, 24, 35, 45, 84, 92,
136, 144, 151, 153, 154
Erzincan, 6, 102
Erzurum, 30, 34, 37, 43, 84, 86, 90,
92, 99, 100, 102, 116, 162, 170
Erzurum Kongresi, 93
Esiroğlu Ahmet, 22
Espiye, 89
Eşkiya Vankil, 31
Etnik-Eterya, 1
Etnik-i Eterya, 4
Evangelos Meymarakis, 155

F

Fatih Sultan Mehmet, 130, 137
Fatsa, 7, 9, 62, 107
Fener Patrikhanesi, 144, 163
Fener-Rum Patrikhanesi, 14, 58, 70,
114, 130, 137, 141, 166
Ferit Paşa, 86
Fethi Gültepe, 150
Filibe, 4
Filibeli Hilmi, 84
Franklin Bouillon, 49
Fransa, 46, 47, 49, 50, 58
Fransız İhtilali, 5
Fransız Temsilcisi Dö la Furkad, 120
Frederik Godsel, 45

G

Galata Rıhtımı, 72
Gardinya Gambotu, 117
Gavril Sakellaridis, 153
Gelibolu, 54, 70
Gemlik, 81
Genelkurmay Başkanlığı, 148, 149
General Françis, 70
General Harbord, 45
General Milne, 51
General Townshed, 57
General Townshend, 57
General Yuvanno, 38
Germanos, 15, 102
Giresun, 6, 7, 9, 10, 17, 19, 27, 31, 32,
44, 47, 77, 85, 86, 87, 88, 89, 91,
94, 95, 107, 113, 115, 117, 119,
121, 125, 145, 162, 163, 165, 168
Giresun Alayı, 107

Giresun Gazeteciler Cemiyeti, 145
Giresun Mutasarrıfı Nizamettin Bey,
113
Giresun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti,
94, 95
Girit, 4
Girit Adası, 4
Görece, 32, 33, 93
Grek, 1
Gülcemal Vapuru, 47, 86
Gülhane Hattı Hümayunu, 5
Gümölcine, 130
Gümüşhacıköy, 21, 31, 55, 98
Gümüşhane, 6, 7, 9, 30, 34, 63, 67, 77
Gürcem Karyesi, 22
Gürcü, 25
Güzelhisar, 86

H

Habur Karyesi, 23
Hacı Arif Bey, 89
Hacı Hasan, 27
Hacıbey Karyesi, 28
Hacika, 32
Hafız Hasan Efendi, 95
Hafik, 23
Hakkı Bey, 126
Hamdi Bey, 126
Hamit Bey (Deli Hamit), 97
Haralambos, 123
Haralambos Apostolidis, 155
Haralambos Athanasiou, 155
Harbiye Nezareti, 18, 34, 51, 53, 59,
102, 103
Hariciye Nezareti, 7, 45
Harput, 43
Harsim Köyü, 23
Hatay, 137
Hatib-i şehir, 99
Havza, 9, 20, 21, 24, 27, 28, 31, 62,
90, 98, 103, 107, 112, 118
Havza Psikoposu, 28
Hayat Gazetesi, 85
Haydarlı, 23
Helen Cumhuriyeti, 1
Heyet-i Tahkikiye, 34, 96
Heyet-i Temsiliye, 71, 97
Hıyanet-i Vataniye Kanunu, 124
Himaye Sistemi, 128, 129

Hopa, 105
 Horşör Karyesi, 22
 Hrisantos, 15, 24, 25, 35, 47, 58, 84
 Hurşit Çayı, 58
 Hürriyet ve İtilaf Fırkası, 83
 Hz. İsa, 63, 64, 143

I

I. Dünya Savaşı, 8, 11, 16, 18, 45, 47, 50, 58, 73, 83, 104, 114, 150, 153, 167
 II. Abdülhamit, 98
 II. Alexey, 140
 II. Meşrutiyet, 8, 9
 II. Petro (Deli Petro), 6
 II. Pontuslular Dünya Kongresi, 136
 III. Kafkas Fırkası, 93
 Islahat Fermanı, 6
 Işık Gazetesi, 85

İ

İbrahim Münir Efendi, 105
 İbrahim Tellioğlu, 149
 İcra Vekilleri Heyeti, 111, 113, 117, 119
 İgrene Karyesi, 27
 İncil, 64, 148
 İnebolu, 6, 9, 39, 56, 62, 81, 117, 147, 168
 İngiliz, 5, 7, 11, 15, 17, 25, 26, 29, 31, 38, 39, 41, 43, 47, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 74, 82, 86, 92, 97, 98, 116, 132, 165, 166, 167, 168, 170
 İngiliz Subayı Farel, 86
 İngiliz Temsilcisi Hurace Rumbold, 120
 İngiltere, 26, 39, 50, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 99, 120, 139, 147, 167
 İpsile Nahiyesi, 25
 İrşad Gazetesi, 85
 İskeçe, 70
 İskenderiye, 3, 58
 İsmail Habib Sevük, 4
 İsmet Paşa, 128
 İstanbul, 1, 2, 3, 4, 5, 16, 19, 24, 36, 42, 43, 45, 47, 49, 50, 52, 54, 56, 58, 61, 62, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 75, 77, 78, 81, 83, 85, 89,

91, 92, 94, 96, 97, 98, 99, 101, 103, 120, 129, 130, 131, 132, 135, 136, 137, 140, 142, 143, 148, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170

İstanbul Helen Edebiyat Cemiyeti, 69, 169
 İstanbul Rum Patrikhanesi, 41
 İstavri Todoris, 23
 İstavrioğlu Hırsto, 22
 İstikbal Gazetesi, 84, 85, 99
 İstiklal Madalyası, 126
 İstiklal Mahkemeleri, 115, 124, 126, 163
 İstiklal Mehakimi Kanunu, 126
 İstil, 16, 28
 İstradi, 90
 İtalya, 49, 50
 İtalyan Temsilcisi Garoni, 120
 İttihat ve Terakki, 101
 İyonya Derneği, 147
 İzmir, 4, 41, 58, 60, 72, 73, 74, 79, 81, 86, 88, 97, 146, 152, 163

J

Jack Santer, 140
 Jacques Senter, 143
 Jalo Kostas, 72

K

Kadıköy, 28, 67, 76
 Kafkasya, 5, 59, 135
 Kalemi Mahsus Müdürü Reşit Bey, 38
 Kangal, 27
 Kani Karyesi, 26
 Kaptan Yorgi, 17
 Kapu Distirya, 2, 3
 Kara Çakıroğlu Ramazan, 27
 Karaçal Karyesi, 27
 Karadeniz Bölgesi, 16, 18, 53, 85, 90, 98, 124, 141, 148, 165
 Karadeniz Gazetesi, 146
 Karadeniz Teknik Üniversitesi, 146
 Karahisar, 32, 37, 52, 121
 Karaköy, 31
 Karamanlis, 149
 Karamoti Çakır, 28
 Karamut, 23

Karasu, 14
 Kardak Krizi, 150
 Kargı Deresi, 26
 Karlık Nahiyesi, 32
 Kartepe, 22
 Kastamonu, 6, 11, 13, 14, 20, 56, 81, 85, 102, 117, 147
 Katehaksi, 61
 Kavak, 9, 20, 21, 23, 27, 62, 118
 Kaya Karyesi, 27
 Kazım Bey, 83
 Kazım Karabekir, 24, 33, 36, 47, 86
 Kazım Karabekir Paşa, 86
 KEİT, 135
 Kelleci Hanı, 29
 Kenan Erzurumlu, 168
 Kenneth Kirkwood, 132
 Kenya, 146, 155
 Keşap, 89, 95
 Kıbrıs, 4, 50, 144
 Kılış Zırhlısı, 117
 Kırbalan Karyesi, 28
 Kırık Nahiyesi, 119
 Kırkkilise, 70
 Kırşehir, 9, 38, 62
 Kızılırmak, 57
 Kilolositmo Darülfünun Kulübü, 4
 King-Crane Komisyonu, 44, 45
 Klemantos, 147
 Kocadağ, 109, 118
 Koharis, 71
 Konak, 37
 Konstantin, 17, 23, 55, 137
 Konstantin İstifan, 78
 Konstantin Karamanlis, 138
 Konstantin Konstanidis, 54
 Konstantin Konstantinidis, 17
 Konstantinidis, 17, 68
 Korfu Adası, 3
 Kosmos o Etolios, 1
 Kosti, 16
 Köprü, 22, 98
 Köroğlu İskalidis, 32
 Köylüceağıl, 21
 Krafo, 27
 Kral Aleksandros, 56
 Kral Konstantin Palaologos, 133
 Kral Konstantinos, 46
 Kudüs, 3
 Kulp, 37

Kurt Mustafa oğlu Muhammed, 26
 Kuruharman Karyesi, 28
 Kurupelsid Karakolu, 26
 Kutsal Sümela Yortusu, 140
 Kuvay-ı Milliye, 89
 Kuyumcuoğlu Therlides, 123
 Kuzey Irak, 147
 Küçük Asya, 46, 60, 77, 143, 155
 Küçük Hampular, 16
 Kürklü mahallesi, 26

L

Lâdik, 23, 28, 30, 98, 103, 112, 118
 Lâdik kazası, 30
 Laz Ali oğlu Mustafa, 28
 Lazari, 22
 Lazistan Mebusu Osman Bey, 107
 Lenkır Vapuru, 49
 Londra, 38, 39, 68, 70, 139
 Lord Curzon, 52, 54, 128
 Lozan Barış Anlaşması, 130
 Lozan Barış Antlaşması, 128

M

M. Jonnart, 46
 M. Tayyip Gökbilgin, 16
 Maçka, 6
 Maden Karyesi, 23
 Mahmutlu Karyesi, 29
 Makine Yüzbaşı Tahir, 105
 Makridis, 79
 Makriköy (Makarriköy), 66
 Malerityos, 38
 Mamüretülaziz, 102
 Manlieher, 9
 Manuel Eksanto, 1
 Marar Köyü, 22
 Margrid Efendi, 31
 Marsilya, 17
 Mason Birliği, 2
 Mason Locası, 1
 Mavri Mira, 35, 102
 Mavri Mira Cemiyeti, 61, 62, 73
 Mecidözü, 10, 29
 Meclisi Vükela, 45
 Meclis-i Vükela, 93
 Megalo İdea, 4, 8, 15, 50, 79, 130, 135, 136, 161

Mehmet Dülger, 140
 Mehmet Esat Bey, 127
 Meletios Metaksakis, 15
 Mendire, 120
 Merkez Ordusu, 106, 107, 108, 109,
 110, 114, 115, 117, 119, 121, 122,
 123, 125, 167
 Meryem Ana, 138, 151
 Merzifon, 9, 16, 20, 21, 24, 29, 31, 42,
 43, 45, 51, 53, 98, 103, 107, 123,
 162
 Merzifon Amerikan Hastanesi, 122
 Merzifon Amerikan Koleji, 9, 42, 43,
 45, 107, 122, 125
 Merzifon Kaymakamlığı, 51
 Mesari, 25
 Meşru Müdafaa Cemiyeti, 62, 63
 Meşveret Gazetesi, 84
 MGK, 147, 149
 Mısır, 50
 Mısırlı Dağı, 26
 Mihail Gorbaçov, 134
 Mihalis Haralambidis, 134
 Mihaü Suçu, 4
 Milli Güvenlik Siyaset Belgesi, 148,
 149
 Milli Kulübü, 70
 Milli Mücadele, 49, 52, 54, 98, 121,
 164, 165, 168
 Milli Yunan Tiyatrosu, 66
 Minerva Hanı, 16, 79
 Miralay Antiyas, 61
 Misak-ı Milli, 49
 Mister Siltik, 117
 Mitrasiatiki Catastrofi, 136
 Molla Haliloğlu Osman Ağa, 16
 Mondros Ateşkes Anlaşması, 50
 Mondros Mütarekesi, 15, 16
 Mora, 3
 Moskova, 2, 3, 140
 Mösyö Favro, 48
 Mösyö Kenig, 43
 Mösyö Soltirek, 43
 Mr. Wortsh Alkinson, 56
 Muammer Güler, 146
 Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Heyet,
 53
 Mursal oğlu Ali, 28
 Musluoğlu Ahmet, 27
 Musoling, 4

Mustafa Bey Camii, 91
 Mustafa Kemal, 48, 51, 53, 54, 71, 80,
 82, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 101,
 102, 103, 106, 109, 119, 125, 127,
 131, 143, 153, 161, 164, 170
 Mustafa Kemal Paşa, 53, 80, 88, 89,
 90, 91, 92, 93, 101, 102, 103, 106,
 109, 119, 164
 Mustafa Reşid Paşa, 5
 Müdafaa-i Meşruta, 9, 25
 mülazım-ı evvel Soson, 38

N

Naci Bey, 68
 Nebyan, 114
 Nebyan Dağı, 109
 Necati Bey, 126
 Nefer Hoçor, 28
 Nikator, 25
 Nikiforakis, 59
 Nikola İskofo, 1
 Nikolaki, 70
 Nikolaos Simvulidis, 77
 Nikolozilis, 75
 Nikos Filis, 154, 155
 Niksar, 7, 22, 24, 30
 Novorosisk, 140
 Novorossisk, 143
 Nurettin İbrahim Paşa, 106
 Nurettin Paşa, 108, 109, 119, 166

O

Odesa, 140
 Odessa, 1, 143
 Oflukdere, 55
 Ordu, 7, 9, 13, 33, 47, 77, 88, 101,
 106, 114, 121, 125
 Orpheus, 42
 Orta Asya, 135
 Ortadoğu, 139, 141, 143, 171
 Osman Fikret Topallı, 87, 89
 Osman Nafiz Bey, 37
 Osman Nuri Bey, 126
 Osmanlı Devleti, 1, 2, 3, 5, 6, 8, 10,
 12, 14, 15, 42, 46, 50, 61, 62, 76,
 86, 96, 100, 104, 115, 132, 154
 Osmanoğlu Karyesi, 29

Ö

Ökseköseli Karyesi, 27

P

Panayotis Stamatias, 155
 Pandazidis, 79
 Panoyat Çetesi, 114
 Panter Zırhlısı, 117
 Paris, 6, 19, 20, 24, 46, 47, 53, 57, 63, 70, 75, 82, 84, 86, 96, 99, 165
 Paris Barış Konferansı, 19, 24, 25, 28, 46, 47, 48, 70, 75, 84, 86, 96, 97, 99
 PASOK, 134
 Patmos Adası, 139, 140
 Patrik Grigorius, 137
 Patris Gazetesi, 69
 Paul Gentizon, 15
 Pavlos, 123
 Pekmezci, 16
 Pekmezci Köyü, 16
 Pelendeli, 29
 Pera Palas oteline, 38
 Petro, 10
 Piraziz Nahiyesi, 89
 PKK, 134, 139, 142, 147, 151
 Plohartis-Kalkiyopulos, 72
 Polidis, 90
 Poliminisi, 61
Pontus Cemiyeti, 9, 43, 45, 63, 65
 Pontus Cumhuriyeti, 18, 19, 55, 63, 92, 125, 139
 Pontus çeteleri, 52, 102, 110
 Pontus Dernekleri, 144
 Pontus Devleti, 6, 10, 15, 19, 24, 25, 35, 41, 55, 59, 60, 82, 83, 93, 100, 108, 110, 133, 141
 Pontus hareketi, 25, 35
 Pontus Hükümeti, 20
 Pontus Hükümeti, 33, 34, 35, 84, 96
 Pontus İlhak ve İstiklal Kavmiyeti, 68
 Pontus Kafkas Birliği, 59
 Pontus Komitesi, 49
 Pontus Kongresi, 17
 Pontus Krallığı, 15
 Pontus Kulübü, 9
 Pontus meselesi, 6, 15, 17, 19, 24, 26, 39, 68, 79, 92, 107, 109, 130

Pontus Meselesi, 8, 9, 17, 25, 42, 48, 50, 51, 110, 115, 118, 120, 121, 124, 169
 Pontus Teşkilatı, 49
 Pontus-Rum Cemiyeti, 10
 Pontus-Rum Devleti, 4, 8, 52, 90, 135
 Poti, 59
 Prens Philip, 139
 Preveze, 34, 105
 Profesör Spiliotis, 59

R

Radikal Gazetesi, 145
 Rauf Bey, 57, 92
 Refet Bey, 99
 Reşadiye, 118
 Revenson, 50
 Rigas, 1
 Rize, 6, 7, 10, 53, 93
 Robert Koleji, 42
 Rodoklu, 23
 Roma İmparatorluğu, 143
 Romanya, 16
 Ruhban Okulu, 149
 Rum Cemiyet-i Edebiyyesi, 76, 77, 164
 Rum Cemiyet-i Ticariyesi, 78
 Rum Cumhuriyeti, 46
 Rum Darüleytamı, 67
 Rum Hekimlerinin Siyah Kitabı, 79
 Rum İrfanperver Cemiyeti, 42
 Rum İrfanperver Kulübü, 9
 Rum İttihad-ı Milli Cemiyeti, 11
 Rum İttihat-ı Milli Cemiyeti, 66
 Rum İzci Teşkilatı, 67
 Rum Matbuat Cemiyeti, 78, 79, 81
 Rum Metropolidi Yermanos, 48
 Rum Metropolitliği, 7
 Rum Muhacirin Cemiyeti, 16, 80, 82
 Rum Muhacirin ve Fukaraperver Cemiyeti, 67
 Rum Müdafaa Cemiyeti, 38
 Rum Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, 68
 Rum Patriği Grigoryos, 3
 Rum Patrik Vekili Droteus, 61
 Rum Patrikhanesi, 35, 52
 Rum Yeni Hayat Kulübü, 75, 76
 Rumeli, 5, 97
 Rumköy Köyü, 55

Rum-Trakya Cemiyeti, 70
 Rum-Yunan terör örgütleri, 17
 Rus Çarı I. Aleksandır, 2, 3
 Rusya, 11, 16, 50, 58, 59, 93, 144
 Ryan, 38
 Ryon, 54

S

Sabit müfrezeler, 98
 Sahil Muhafaza Teşkilatı, 95
 Sakarya Meydan Muharebesi, 57
 Sakız, 4
 Sakızbük Karyesi, 27
 Salter, 55
 Samsun, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 37, 38, 39, 42, 43, 47, 48, 51, 52, 54, 55, 60, 62, 63, 77, 82, 85, 88, 90, 93, 96, 101, 102, 103, 104, 107, 108, 109, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 123, 124, 125, 126, 146, 167, 168, 169, 170
 Samsun Bahriye Muhafız Müfrezesi, 104, 105, 106
 Samsun İstiklal Mahkemesi, 125
 Samsun mebusu Emin Bey, 36
 Samsun mebusu Şükrü Bey, 36
 Samsun Mutasarrıflığı, 112, 114
 Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, 36
 Samsunlu Mihaliki, 52
 Sanayi Devrimi, 5
 Santa Nahiyesi, 34
 Sarı Konstantin, 27
 Savaş Kalenderidis, 134, 138, 146
 Savaş Kalenderidis, 146
 Saviyannis, 116
 Selahaddin Paşa, 20
 Selanik, 3, 4, 136, 140, 143, 150, 152
 Selanik Kilisesi, 143
 Sevgi Erenerol, 141
 Sevr Antlaşması, 129
 Seyyar Müfrezeler, 98
 Sırbistan, 139
 Simon, 123
 Sinop, 6, 33, 39, 46, 47, 55, 56, 62, 63, 104, 105, 106, 121, 136, 144
 Sintagma Meydanı, 152, 155

Sivas, 6, 13, 15, 19, 23, 25, 30, 43, 64, 80, 90, 91, 94, 97, 102, 106, 108, 116, 118, 121, 124, 125, 136, 164
 Sivas Vilayeti, 23
 Siyah Kitap, 79, 81
 Soğanlı Köyü, 27
 Spanodis, 68
 SSCB, 134, 135
 St. Petersburg, 77
 Stavros Vutiras, 77, 78
 Sulina, 140
 Sultan Alparslan, 127
 Sultan II. Abdülhamit, 78
 Suşehri, 37
 Süleyman Necati Bey, 84
 Sümela manastırı, 140
 Sümela Manastırı, 141, 151
 Sümelalı Meryem Ana Vakfı, 138
 Sürmene, 34, 55, 145
 Sürpant Sokak, 63

Ş

Şakir Paşa, 101
 Şar, 37
 Şark Meselesi, 127
 Şarkıye Nahiyesi, 116
 Şebinkarahisar, 6
 Şefik Avni Bey, 37
 Şefik Bey, 37
 Şerefiye, 119
 Şevki Paşa, 17, 18
 Şükrü Kurgan, 134

T

Tabaklık Karyesi, 27
 Tahtaköy, 28
 Takomanidis, 15
 TaNea Gazetesi, 150
 Tanimanidis, 136
 Tanzimat Fermanı, 5, 6
 Tatarlı Ormanı, 28
 Tavşan Dağı, 20, 122
 TBMM, 44, 48, 51, 57, 64, 65, 82, 92, 107, 108, 114, 117, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 161, 165
 TBMM Hükümeti, 124
 Tekâlif-i Milliye binası, 99
 Tekfur Dağı, 70

Tenekecik Köyü, 21
 Terme, 7, 111
 Teşkilat-ı Mahsusa, 83, 84, 98
 Tırhala, 3
 Tiflis, 35
 Tim Wirth, 140
 Tirebolu, 7, 10, 58
 Tokat, 6, 9, 15, 24, 28, 30, 31, 38, 43,
 62, 64, 106, 118, 121, 125
 Topal Osman, 86, 90, 91, 107
 Topal Osman Ağa, 90
 Topaloğlu Ömer Ağa, 16
 Trabzon, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 16, 17,
 19, 24, 25, 26, 30, 32, 33, 34, 35,
 36, 39, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 52,
 53, 54, 55, 58, 59, 62, 63, 67, 68,
 74, 75, 77, 81, 83, 84, 85, 86, 90,
 91, 92, 93, 96, 97, 99, 100, 102,
 103, 107, 109, 115, 117, 120, 121,
 134, 140, 141, 142, 143, 144, 145,
 148, 151, 152, 162, 163, 164, 165,
 166, 168, 169, 170, 171
 Trabzon Devleti, 55
 Trabzon Hilal-i Ahmer Heyet-i
 İmdadiyesi Başkanı Yunus Behçet,
 75
 Trabzon Metropolit, 10, 35, 58, 84
 Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti,
 85, 90, 91
 Trabzon Valisi Sırrı Paşa, 7
 Trabzon-Erzurum Heyet-i Tahkikiyesi,
 96
 Triste, 4
 Troçki, 18
 Türk Gizli Teşkilatları, 98
 Türk Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 44
 Türk-Yunan Dostluk Ödülü, 138

U

Umum Jandarma Komutanı Galip
 Bey, 38
 Unesco, 133
 Urlakuş Nahiyesi, 27
 Uzak Doğu, 135

Ü

Ünye, 7, 9, 27, 62, 77, 110, 111
 Ürgüp, 9, 62, 147

V

Vakfikebir, 32, 33, 93, 148
 Van, 30, 102
 Vangil, 16
 Varna, 140, 143
 Venizelos, 4, 15, 16, 19, 24, 25, 38,
 39, 46, 47, 50, 56, 60, 66, 68, 69,
 80, 84, 140, 141, 142
 Vezirköprü, 20, 21, 112
 Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u
 Milliye Cemiyeti, 90, 92
 Viyana Kongresi, 3
 Votiras, 66

Y

Yalta, 140, 143
 Yannis Vasilis Yaylalı, 153
 Yanya, 4
 Yarayurt Karyesi, 25
 Yarbay İsmail Hakkı Bey, 37
 Yartan, 22
 Yaş, 4
 Yaşar Kaya, 139
 Yaylacık, 119
 Yenibahçeli Nail Bey, 84
 Yorgi, 123
 Yorgo Andreadis, 138
 Yorgo Andreyadis, 145
 Yorgo Parkaridis, 150
 Yorgos Kumuçakos, 155
 Yozgat, 6, 38, 64, 106, 110, 119, 121
 Yugoslavya, 50
 Yunan Ahz-ı Asker Şubesi, 71
 Yunan Bahriye İdaresi, 72
 Yunan Başbakanı Mitsotakis, 138
 Yunan elçisi Kaklamanos, 55
 Yunan İttihat Cemiyeti, 60
 Yunan Kızılhaç Heyeti, 74
 Yunan Kralı Yorgi, 10
 Yunan Kültür Bakanı Melina Merkürü,
 136
 Yunan Ordusu, 110, 116
 Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti, 61,
 73, 74
 Yunanistan, 2, 3, 4, 5, 8, 10, 15, 16,
 19, 25, 38, 46, 47, 48, 50, 51, 54,
 55, 56, 57, 58, 59, 69, 72, 73, 76,
 78, 87, 101, 127, 128, 129, 130,

131, 132, 133, 134, 135, 136, 137,
138, 139, 140, 142, 143, 144, 145,
146, 147, 148, 149, 150, 151, 152,
153, 154, 155, 165, 167, 168, 169,
170, 171

Yunanlı Meçhul Asker, 139
Yusuf Kemal Tengirşek, 48
Yusufağazade Hacı Yusuf Efendi, 95
Yuvanidis, 68
Yüzbaşı Crawford, 52
Yüzbaşı Haydar Efendi, 32

Z

Zağrofyen Lisesi, 69, 79
Zaven Efendi, 35, 62
Zeki Bey, 123
Zigana, 34
Ziya Bey, 93, 95
Zoi Konstantopulu, 153
Zonguldak, 47, 63

EK-1

Bağımsız Büyük Yunanistan haritasını bastırıp dağıtan, Yunan bağımsızlık fikrinin kurucularından Şair Velestinli Rigas Fereos.

http://www.greece.com/info/people/Rigas_Feraios/

EK-2

1904 yılında Trabzon Vilayeti ve bağlı bulunan Lazistan Sancağı, birimleri gösteren harita.

1904 Yılı Trabzon Vilayet Salnamesi, s. 456

EK-3

Gayr-ı müstehlis Rumların maraahası ve Trabzon Metropolidi Hrisantos tarafından sulh konferansına takdim edilen muhtıra.

PONTUS MES'ELESİ ÜZERİNE MUHTIRA

Efendiler:

Pontus mes'elesine dair Sulh Konferansı'na müteaddit muhtıralar takdim edilmişti. Bu defa da gayr-ı kabil-i red bir takım vesaike istinad eden ve sulh için müşkil kararlar verecek olan zevatın hükümlerini tenvir edilecek olan bu muhtırayı da ilave etmeğliğime müsaade buyurulsun. Trabzon, Sivas bir kısmı, Karahisar ve Amasya sancakları, Kastamonu vilayetinin bir kısmı, Sinop sancağını ihtiva eden Pontus mıntıkası 100.000'den fazla Rum ile meskündür ki bana ayrıca Rusya-yı cenubi ve Kafkasya'ya hicret eylemiş olan 250.000 Rum'u ilave eylemek icab eder. Bunlar oralara 1880'den beri Türk idaresinden kurtulmak için hicret eylemişler ve yuvalarına avdet için vatanlarının hürriyetini kemal-i endişe ile bekliyorlar. Ahalinin miktarı bervech-i ati esasata istinat eylemektedir. Trabzon vilayetinin 1908'deki salname yani resmi istatistiği ancak Trabzon için 500.000 Rum gösteriyor. 1912'de hürriyetperver Kamil Paşa hükümeti Patrik hane ile bu ihtilafı müteakip üç Trabzon, iki Samsun, bir Karahisar ve bir de Sinop daire-i intihabiyesi için olmak üzere Pontus'tan yedi meb'us intihabına muvafakat etmiştir. 100.000 kişiye bir meb'us olduğuna nazaran Kâmil Paşa hükümeti aynı zamanda Pontus'ta 700.000 Rum'un mevcut olduğunu tasdik ediyordu. Genç Türk Hükümeti bile ikisi Trabzon, biri Karahisar ve biriside Samsun için Pontus Rumlarının ehemmiyetli bir yekün teşkil ettiklerini takdir ederek Pontus Rumlarından 4 me'bus intihabını tasvibe mecbur olmuştu. İşbu muhtelif esasata istinat ederek Pontus Rumlarının miktarı 600.000 olarak kabul edilir. Bu miktar Patrikhanenin talebe mevcuduna göre tanzim edilerek Sinop ve Lazistan hariç olduğu halde Pontus mıntıkası için tahakkuk ettirdiği 550.000 kişilik bir miktara tetabuk etmektedir. Böylece Rusya sevahili ve Kafkasya'da bulunan 250.000 muhacirlerle birlikte Pontus'un ahalisi yekûnu 850.000'e baliğ olur.

Aynı mıntıkanın Müslüman ahali (232.000)'i Lazistan sancağına ait olmak üzere 1.068.000'dir. Pontus mıntıkası için 836.000 Müslüman kalıyor. Diğer esbab ve şerait nokta-i nazarından Müslüman ve Rum nüfusu arasında takriben bir müsavat vardır. Pontus Müslümanları muhtelif milletlerdendir. Bu Müslüman mevcudu dâhilinde (340.000) hakiki Türk, (200.000) Sürmeneli, 50.000 Kafkasyalı, 250.000 Oflu ve 5.000 Sitavriyonlar vardır. Sitavriyonlar Hristiyanlardır. Fakat müteaddit protestolarına rağmen hükümet zorla kendilerini İslamiyet dâhilinde tutmak istiyor. Oflu ve Tonyalıları kendilerinin aslen Rum olduklarını unutmamışlardır. Ofluların İslam edilmesi 180 sene vardır. Bunlar henüz bazı Hristiyan adetlerini ve incili emanet-i mukaddese gibi muhafaza ediyorlar. Kadınları münhasıran Rumca konuşurlar. Ve başka lisan bilmezler. Rus işgali altında bunlar bir hey'et ile kilisenin ağışuna avdet arzusunu izhar etmişler ve fakat talepleri nazar-ı itibare alınmamıştı. Filhakika arzuları üzerine bunları kendi himayeme aldığım için bunun din gayretiyle benim ileri sürdüğüm zannı hâsıl olmuştu.

İşbu ahaliye mukabil Pontus mıntıkasında 50.000'i Trabzon vilayetinde ve mütebakisi Sivas vilayetinin Amasya ve Karahisar sancaklarında olmak üzere 78.000 Ermeni vardır. Pontus Rumlarının seciyeleri (Mevcudiyetleri) işbu muharebe esnasında Türkler, Ruslar ve İtilaf devletleri mümessillerince resmen tanınmıştır. İşbu muhtıraya ilave edilen vesaik müberhine de bunu teğit eder. Rusların ilerlemeleri üzerine ve Trabzon şehrine girmeden iki gün evvel Cemal Azmi Bey bana bir mektup göndererek idareten memleketi bana ve Mösyö Jori Foşirepulos, Paraşike ve Ağramatikpolos, Jorj konfelides'den mürekkep üç Rumdan müteşekkil bir heyete temsil etti. İdareten hükümeti bana bırakırken vali (bu memleketi Rumlardan almıştı ve şimdide onlara teslim ediyoruz. Camie tahvil ettiğimiz kiliseleri de size terk ediyoruz. Muvafık görürseniz onları yeniden kiliseye tahvil ederiz. İhtirasatınıza mağlup olmayarak onlara dokunmamanız zannedersen daha iyidir) Trabzon şehrinin Rus idaresine mükâlematı günü Amerikan konsolosu Mösyö Heyzerin muavenetini talep ettim. Ve bu zat hükümet-i muvakkate namına ve bu hükümetin bir murahhasıyla birlikte Trabzon mıntıkasının Rumlara teslimi müzakeratını deruhte etti. Rus ordusu kumandanı General Vladimir Liyahof benim memuriyetimi tasdik etti. Ve binaenaleyh bende generalin muvafakatile belediye intihakatı yatırdım ki: Rus hükümetinin emriyle memurin-i askeriye tarafından ahali-i mahalliyeye ait herhangi bir tedbir benimle resmen istişare edilmeden ittihaz

edilmemiştir. Ruslar Bolşevik olduktan sonra da Rum teb'aya itimat göstermiş olmak için benim memuriyetimi tasdik etmişlerdir. Bolşevikler benim kendileri ile iştirak eylemekliğim için musırrane rica eyledilerse de ben bilakis onları hüsn-i idare ederek Bolşevik tesiratına kapılmış menatikı tedbirlerimle kurtarmağa çalıştım. Aynı zamanda kolonel Şardin'i hükümet-ı itilafiyeye namına bana bir mektup göndererek ve aynı tesir ile Pontus Rumlarının ehemmiyetini takriben bir Pontus alayı teşkil etmekliğimi talep eyliyorlardı. Gerek Rus işgali esnasında ve gerekse bu mıntika işgal siz kaldığı zamanlarda bilatefrik bütün ahali gerek teşkil ettiğim hükümeti gerekse arkadaşlarımı daima tanımış ve bize büyük bir emniyet ve itimat göstermişlerdir. Rumlar bu itimada şayan olduklarını göstermişler ve Müslüman ve Hristiyanların emlak ve eşyalarını ve canlarını muhafaza edebilmişlerdir. Vicdan-ı umuminin tezelzül etmesine ve müstesna müşkülata rağmen memlekette ve kargaşalık ve ne de katil vukuatı olmuştur. Üçüncü Türk Ordusu kumandanı Vehip Paşa bana gönderdiği mektupta buna tasdik ediyor.

Bütün bu şeyler isabet eder ki:

- 1- Pontus Rum nüfuzu Kafkasya ve Rusya sevahilinde muhacirler de avdet ettikleri takdirde İslam nüfusu kadar olacaktır.
- 2- İşbu Müslüman ahalinin büyük bir kısmı aslen Rum olup ne asıllarını ve nede konuşmakta oldukları Rum lisansına unutmamışlardır.
- 3- Pontus mıntikasını dâhilinde Ermeniler ancak zayıf bir ekalliyet teşkil eder.
- 4- Türkler yalnız Rumların kendilerine halef olabileceklerini ve ancak Rumların memleketi idareye muktedir olduklarını tanımış ve bir defa Türk hâkimiyeti feshedildiği zaman azimetlerinden evvel hükümeti onlara tevdi etmişlerdir.
- 5- Ruslar ve diğer hükümet-ı itilafiyeye zımnî bir şekilde Pontus hükümet-i mahalliyesini ve hur suretle Rum tab'asının mütevaflık nüfuzunu tanımışlardır.
- 6- Ahali-yi kendine bu hükümete itaatle kalmamış ona kat'i bir itimat izhar etmişlerdir.
- 7- En müşkül zamanlarda Rum hükümet-i mahalliyesi ve Rum ahali mükemmel bir asayiş temin edebilmişlerdir. Bu şerait dâhilinde Pontus mıntikasının muhtar bir Rum memleketi olması zarurî ve ahalisinin gayr-i kabil-i tezelzül arzuları dolayısıyla hiçbir ecnebi boyunduruğuna

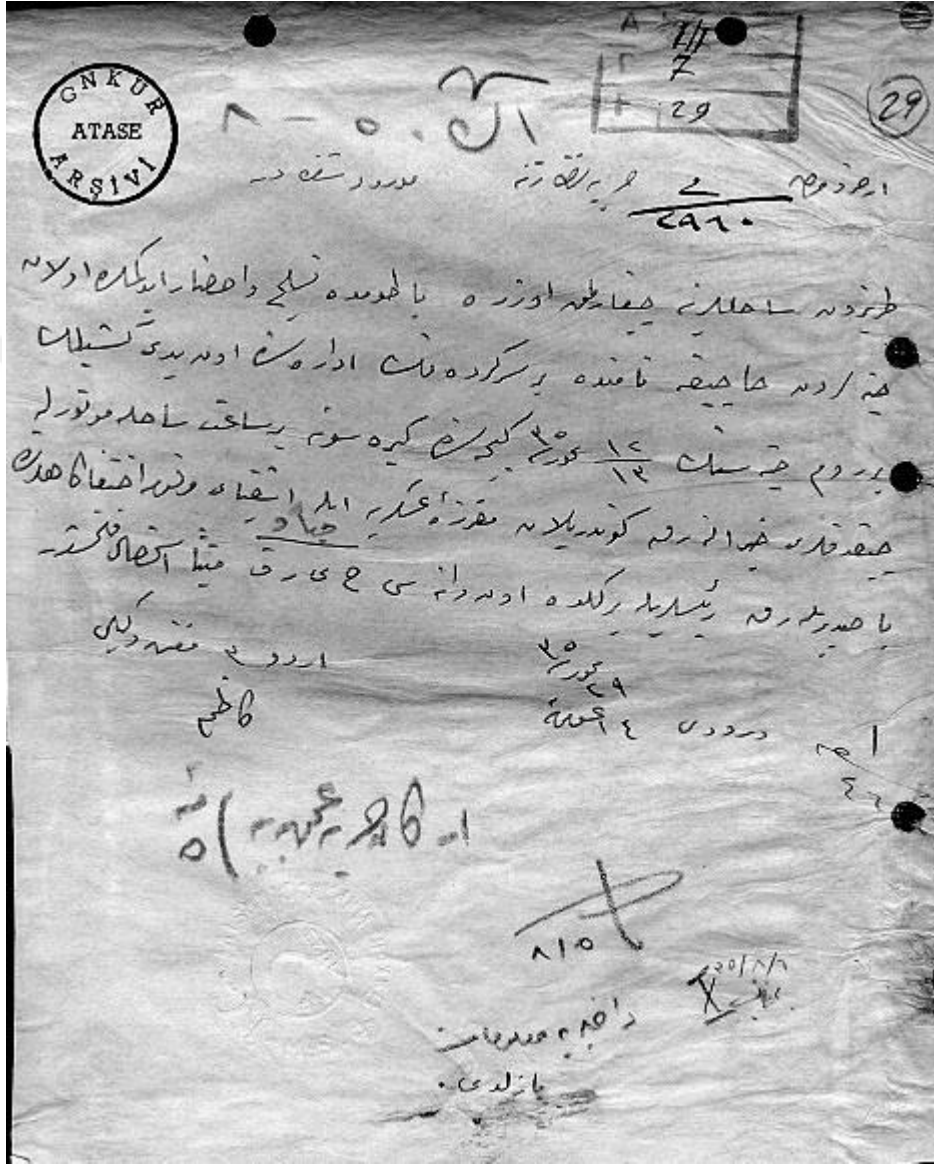
girmemekle mukarrerdir. Müstakil Ermenistan hükümetiyle komşuluk, münasebet-i iktisadiyye ve çekilen müşterek mezalim, her iki millet arasında bir rabıta tevlid ediyor ki biz bu rabıtayı daha ziyade kavileştirmek istiyoruz. Her iki millet arasında revabıt-ı samimane ve mahremane tesisine hazırız. Fakat bu her iki muhtar memleketin de istiklal-i kat-isi esası üzerine olabilir. Teşekkürat-ı amikamla birlikte ihtiramatı faikamın kabulünü rica eylerim efendiler.

Paris: 2 Mayıs 1919

Trabzon Metropolitidi ve gayr-i müstahlis Rumların murahhası

EK-4

Batum'dan silahlandırılarak Trabzon sahillerine gönderilen Hacika adında bir eşkıya ve on yedi kişilik avanesi ile ilgili belge.

ATASE.ISH.K.45.G.26

EK-6

Fransız Sefarethesinin İstanbul'daki Pontus Komitesi Batum şubesi İdare heyetine mensup kişileri araştırdığına dair belge.

41-6

T.C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

سید محمد

باسم و کتیبہ

الذی علیہ السلام

ع. ۵۶

ع. ۵۶

۱- بطور کلی در این مورد معلوم گردید که در تاریخ ۱۰ آبان ۱۳۰۶ در استانبول ولایتی اداره ای برپا گردید و در آنجا در خصوص امور مربوط به ...

در این مورد معلوم گردید که در تاریخ ۱۰ آبان ۱۳۰۶ در استانبول ولایتی اداره ای برپا گردید و در آنجا در خصوص امور مربوط به ...

تجدیداً در این مورد معلوم گردید که در تاریخ ۱۰ آبان ۱۳۰۶ در استانبول ولایتی اداره ای برپا گردید و در آنجا در خصوص امور مربوط به ...

و نیز در این مورد معلوم گردید که در تاریخ ۱۰ آبان ۱۳۰۶ در استانبول ولایتی اداره ای برپا گردید و در آنجا در خصوص امور مربوط به ...

باسم و کتیبہ

۱۰ آبان ۱۳۰۶

۱

030 10 250 690 5

-1-

Pontus Meselesi çerçevesinde Rumların siyasi ve askeri girişimleri dışında şahsî girişimleri de olmuştur. Bu durumu ortaya koyan bir gazete haberi.

وقتی

تاریخ ۱۳۳۸ هـ ق ۲۸ آبان ۱۳۱۷

توضیح: ۶۸۶

مطبعه و اداره مطبعه
استانبول: بیابان پارسه، خیابان اولاد قوناق
تلفون: ۱۹۲۰ و ۷۸۰ — تلفار: آردوس: استانبول دات
تاریخ: پنجشنبه ۲۸ آبان ۱۳۱۷ هـ ق
قیمت: یک قرش

استغنی ایک شروش

۱۳۱۷ هـ ق ۲۸ آبان ۱۳۱۷

ایستاد زهویہ خستہ خانہ سنی زیارت

قاری زهویہ خستہ خانہ سنی زیارت
قاری زهویہ خستہ خانہ سنی زیارت
قاری زهویہ خستہ خانہ سنی زیارت

آلما اللہ تکبیر لڈا کرت

بھرت (آمنہ اورین) ورنہ سنی مصلحت
بھرت (آمنہ اورین) ورنہ سنی مصلحت

یونان پروپاغانداسی

دوس پروپاغانداسی
دوس پروپاغانداسی

ایستاد زهویہ خستہ خانہ سنی زیارت
قاری زهویہ خستہ خانہ سنی زیارت
قاری زهویہ خستہ خانہ سنی زیارت

آلما اللہ تکبیر لڈا کرت
بھرت (آمنہ اورین) ورنہ سنی مصلحت
بھرت (آمنہ اورین) ورنہ سنی مصلحت

یونان پروپاغانداسی
دوس پروپاغانداسی
دوس پروپاغانداسی

ایستاد زهویہ خستہ خانہ سنی زیارت
قاری زهویہ خستہ خانہ سنی زیارت
قاری زهویہ خستہ خانہ سنی زیارت

آلما اللہ تکبیر لڈا کرت
بھرت (آمنہ اورین) ورنہ سنی مصلحت
بھرت (آمنہ اورین) ورنہ سنی مصلحت

یونان پروپاغانداسی
دوس پروپاغانداسی
دوس پروپاغانداسی

EK-8

Rum Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin yeniden örgütlenmesini gösteren belge.

۱
 کورنی
 سالار
 یا ایلتوی شهیدین روح مدافع قومیته ی ایله سفارته و کلبیت
 عسکریه ایلطای بک ایلغیده دوغری بولیده [شیمانه انلی] نیک صالونقی
 خاتم سیده مشهور و حال حاضرده آتیه یا نیک سیک شعیب اولاره بنانک
 اوست فائیده اجماع ایله هجکله د-
 آتیه طاقه سیک آن اوشاقای روح ملقبه سیده قومیته ی مرکزی امتحان ایلته
 یو صالونه غایت مزیده قایلدرله اولور لوله ترتیب ایلته- بویوک توپانه
 باریقلری دیر یقک - سیده ده بدستند-
 یونده یونیه قومیته نیکور فلویده اعضا قیری یاره طویلدمور
 اجماع ایلک قونفرانس دورک لی مخصانته فعالیت
 اراته ایله هجکله د-
 دوه اقام اوزری لوندرده ک مدافع قومیته ی ییشینه عدله تفراضه
 ردلرم منفعت خیر ارکلیقته نیکور فلویده بصورتی
 تعلیمه ایلدی-
 لوندرده ک قومیته رئیس همزمان [فراخیشی] د-
 یو قومیته نیک سیده ییشینه عبارت برده استخباران نیکور رئیس ایلته-
 رئیس ده : اغلب افعال دعوی و سیدی تیولانی اولده هفتیه
 اساسی صورتده (ک) سیدی دهله-
 ۱

EK-9

Trabzon Hilal-i Ahmer Heyet-i İmdadiyesi reisi Yunus Behçet Bey'in bölgede hâkim olan sefalet ve genel durumu gözler önüne seren beyanatı.

Poste işleri

Adon ve komor

Ana tulide xrap olan ve laştarış

Doğmadat burması

Metqaed Mâmurle

İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde...

İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde...

İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde...

İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde...

İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde...

İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde...

İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde...

İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde...

İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde...

İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde...

İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde...

İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde...

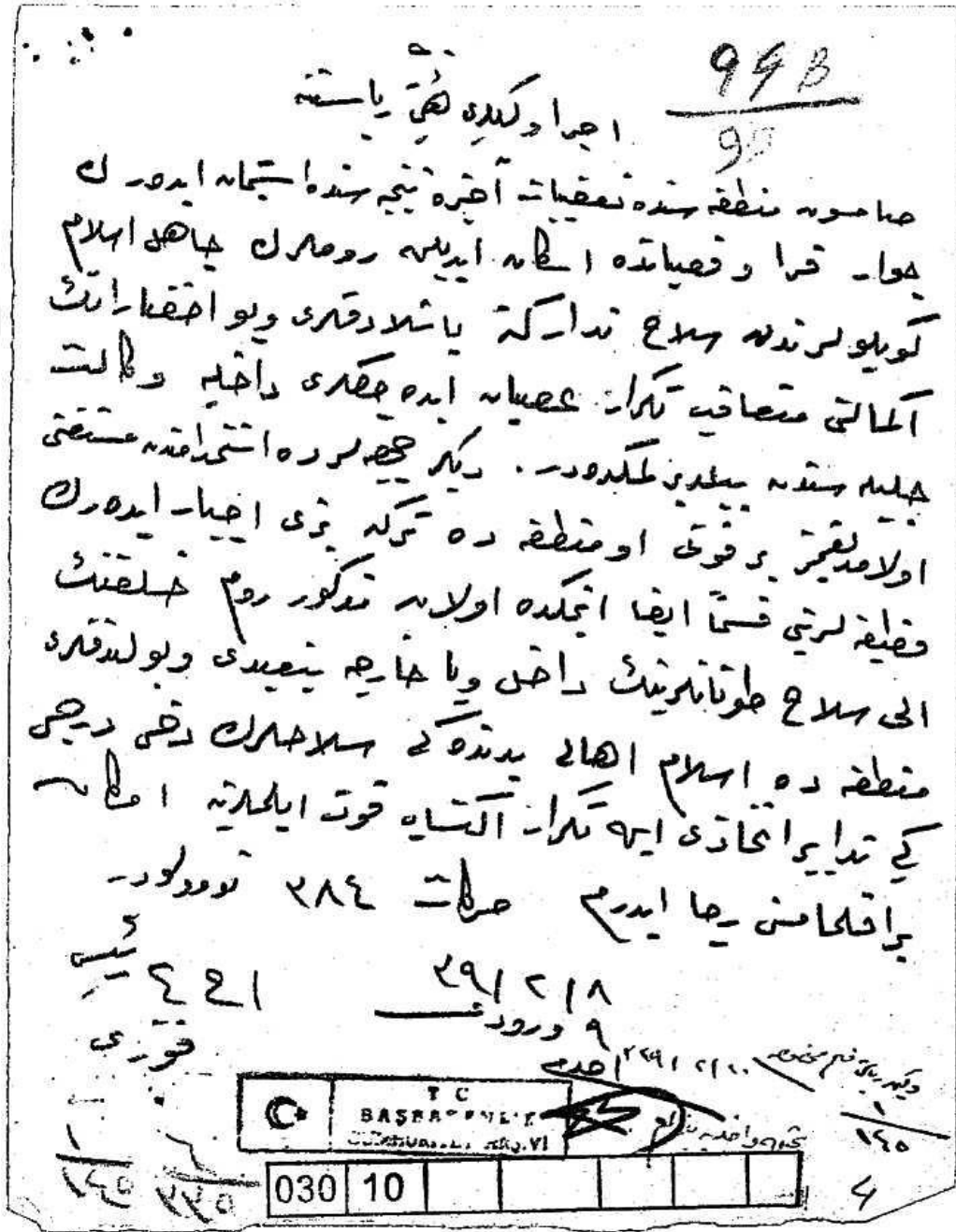
İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde...

İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde...

İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde... İstisnaî bir şekilde...

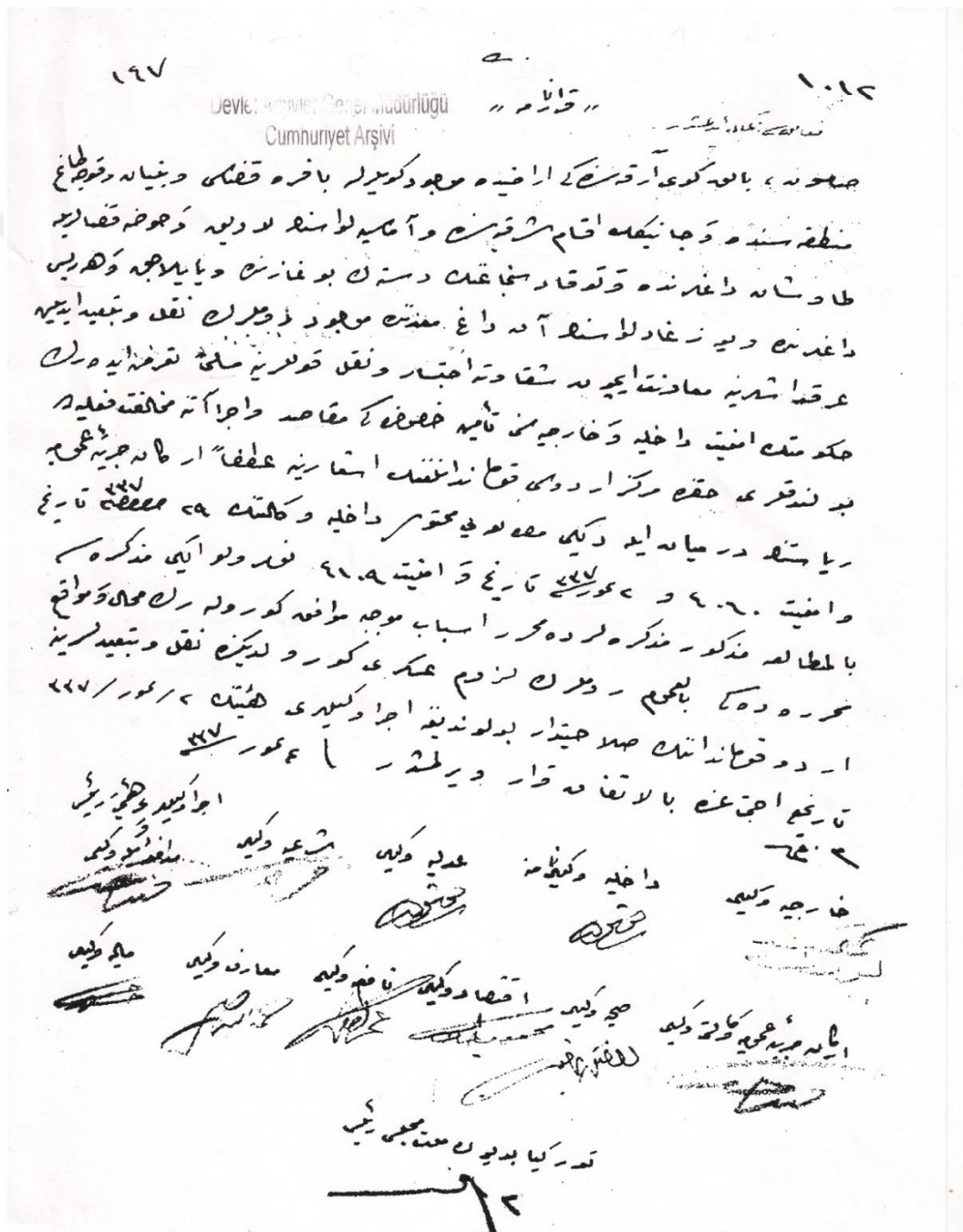
EK-10

Hükümetin aldığı tedbirler karşısında teslim olan Rumların cahil Müslüman köylerinden silah tedarik ederek yeniden ayaklanma hazırlığı yaptığına dair belge.

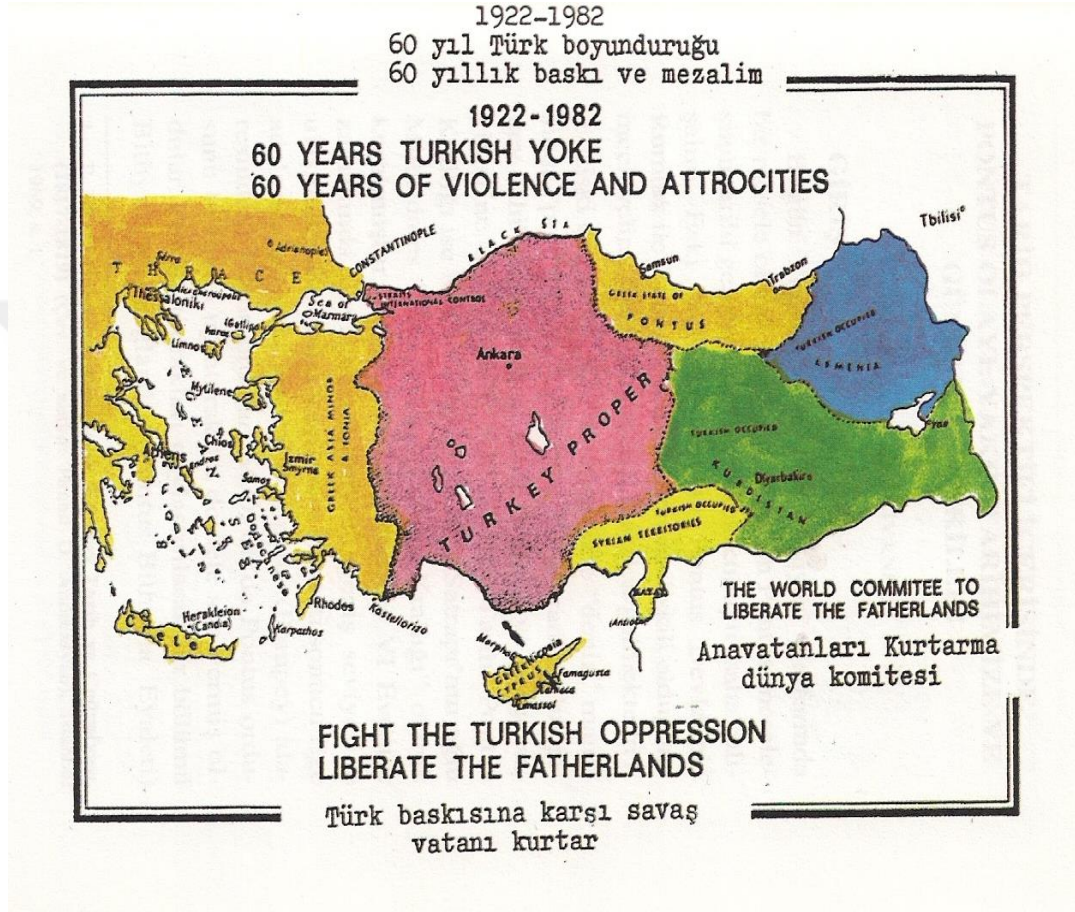
EK-11

Sahilden dâhile sevk edilen Rumlar'ın kendi ırkdaşlarınınca saldırılara uğradığını bu yolla göç etmelerinin önüne geçilmeye çalışıldığını ve Rumların gerekli görüldüğünde uzaklaştırılmalarına Merkez Ordusu Komutanlığının yetkili olduğuna dair İcra Vekilleri Heyetinden çıkan kararname.

EK-12

Yunanistan Kültür Bakanı Melina Merkürü tarafından 1982 yılında bir kart şeklinde bastırılıp dağıtılan Pontus haritası ve propaganda malzemesi.

Yusuf Sarınoy, "Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası", *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s. 77